

آ ی

بارمعالی

فهرستبرگه منابع چاپ سنگی - اداره مخطوطات

شماره ثبت: ۱۱۰۱۴

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۵ ج۵ ۱۳۱۷ ع ۷۳۷ ک مرجع ☐

سرشناسه: کنتوری، حامد حسین بن محمد قلی، ۱۲۴۶-۱۳۰۶ ق -

عنوان قراردادی:

عنوان: عبقات الانوار فی امامة الائمة الاطهار

شرح پدیدآور:

کاتب: کلب حسین تاریخ کتابت:

محل نشر: [لکهنو] ناشر: مطبع مطلع الانوار تاریخ نشر: ۱۳۱۷ ق

صفحه شمار: ۷۴۵ ص مصور☐ درسی☐ گراور یا افست☐

زبان: فارسی ابعاد: ۳۴×۲۸ سم نوع خط: نسخ و نستعلیق

روش تهیه: وقفی☑ اهدایی☐ خریداری☐ ارسالی☐

واقف: محمدعلی شوشتری تاریخ ثبت: آبان ۱۳۳۰

یادداشتها: منضم به فهرست مطالب. عنوان دیگر: حدیث مدینة العلم. مجلد الخامس من منهج الثانی. حدیث مدینة العلم است.

موضوع(ها): ۱. امامت. ۲. علی بن ابیطالب (ع) امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - اثبات خلافت. ۳. احادیث خاص (مدینة العلم).

شناسه(های) افزوده: الف. حسین، کاتب. ب. شوشتری، محمدعلی، واقف. ج. عنوان. د. عنوان: حدیث مدینة العلم.

فهرستنگار: شیبانی تاریخ فهرستگاری: خرداد ۸۳

قال الله تبارك وتعالى واتوا البيوت من ابوابها

الحمد لله المتكرم بجلائل النعم والآلاء والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله الصفوة اولى الحلم والنهى وبعد فلا يخفى على ذوى الحجى ان هذا السفر السنى الذي هو الجزء الاول من مجلد

حديث مدينة العلم وهو المجلد الخامس من المنهج الثاني

من كتاب عبقات الانوار في امامة الائمة الاطهار

الذي هو من مشاهير مصنفات حجة الاسلام كهف الانام وحيد القماقم الضخام عين الخضارم الفخام الواصل من العلوم الى ذروة تقصر عنها العقول والاحلام النائل من المعارف حظوة لا ترقى بوصفها الالسن والاقلام الشاهد بطول باعه زمر العلماء الاعلام المعترف بعلو كعبه عصائب الكملاء بلا كلام المتبجح بسبقه افراد الدهر بالاطباق والاتفاق المذعن لكماله كبار اصحاب الشقاق فضلا عن ارباب الوفاق الباذل نفسه في مرضاة الاله المجاهد حقا وصدقا في سبيل الله الحامي عن حقائق الشرع والدين الذاب عن حوزات الحق واليقين المحصن معاقل الملة البيضاء بكلامه الانور الازهر المبرم قواعد الشرعة الغراء ببيانه الاسفر الابهر المجتث اصول النصب والعدوان بشوارق حججه البالغة والمستاصل عروق الزيغ والشنآن ببوارق براهينه الدامغة هادم آطام الشبهات بتحقيقاته الجمة الناصعة وطمّام آكام الترهات بتدقيقاته الدثرة الرائعة المهزم جيوش الاباطيل بلمعات بواتره الباتكة المفرق جنود الاضاليل بسطعات شواجره الفاتكة المخيس جوامح المعاندين بذوابل القنا المسنونة المحددة المذلل شوامس المنابذين بذوابله المثقفة المسددة آية الله في العالمين وحجته على الجاحدين

المجدد بجده آثار اجداده المصطفين جناب مولانا السيد حامد حسين

اجزل الله اجره في دار السلام وحباه في جنان الفردوس ارفع محل ومقام

وقد استتب بعون الله المتفضل بالآلاء الخالدة الآثار طبعه الرائق المعجب المونق المنور لعيون الابصار التام الفائح المتضوع المزري بشميم الازهار

في المطبعة المسماة بمطلع الانوار سنة سبع عشرة وثلثمائة بعد الالف من الهجرة

بسم اللّه الرحمن الرحیم

الحمد للّه الذی جعل النبیّ مدینة العلم وعلیّاً بابها؛ ثم ابان بهدایتهما والهمهما طریقة الشریعة وصوابها؛ ومیّز بهم عن العلوم قشورها ولبابها؛ وزیّل بهم منها ماءها وسرابها؛ ونضا بهم عن وجوه حقائق الاسرار نقابها؛ وکشف بایضاحهم عن رموز دقائق الآثار حجابها؛ فهم حفظة احکام الدین من کل فتن نابها؛ واولی من رأی ثلمة الشرع المبین فرتقها ورابها؛ **وصلی اللّه** علی محمّد المختار المسدد من الشرعة الغراء اصلها ونصابها؛ وآله الاطهار الحافظین من الملة البیضاء سنتها وکتابها؛ صلوة یحمد الاولون والآخرون مآلها ومآبها؛ ویحمد المصلون والسابقون متابها ومثابها؛ **وبعد** فیقول العبد القاصر **حامد حسین** بن العلامة **السیّد محمد قلی** کان اللّه له فی الدنیا والآخرة؛ واماط معائبه الباطنة والظاهرة هذا هو المجلد الخامس من المنهج الثانی من کتاب **عبقات الانوار فی امامة الائمة الاطهار** اتیت فیه علی کلام عبد العزیز بن ولی اللّه الدهلوی صاحب التحفة فی جواب حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها وقد جعله الحدیث الخامس من الاحادیث الدالة علی امامة علی بن ابیطالب علیه السلام ثم اجاب عنه بما یحیر الافهام؛ ولا یرتضیه احد ممن شم رائحة الاسلام؛ واللّه ولی التوفیق والانعام فی المبدء والختام **قال الفاضل النحریر** حدیث پنجم روایت جابر ان النبی صلی اللّه علیه وسلم قال انا مدینة العلم وعلیّ بابها واین خبر نیز مطعون ست قال یحیی بن معین لا اصل

له وقال البخاری انه منکر ولیس له وجه صحیح وقال الترمذی انه منکر غریب وذکره ابن الجوزی فی الموضوعات وقال الشیخ تقی الدین بن دقیق العید هذا الحدیث لم یثبتوه وقال الشیخ محیی الدین النواوی والحافظ شمس الدین الذهبی والشیخ شمس الدین الجزری انه موضوع پس تمسک باین احادیث موضوعه که اهل سنت آنرا از دائره تمسک واحتجاج خارج کرده اند در مقام الزام ایشان دلیل صریح بحت بر دانشمندی علمای شیعه واین بدان ماند که شخصی معرفت پیدا کند با نوکر شخصی که او را از نوکری برطرف کرده و تقصیرات او را دیده و خیانت او را معلوم نموده از خانه خود برآورده منادی در شهر گردانده که فلان نوکر را با من سروکاری نیست من ذمه دار او نیستم وعهده معاملات او ندارم این شخص ساده لوح اینهمه مراتب را دانسته با آن نوکر معامله دین نموده زر معامله از آن شخص درخواستن آغاز نهاد این ساده لوح نزد عقلا در کمال مرتبه سفاهت خواهد بود ومعهذا مفید مدعا هم نیست زیرا که اگر شخصی باب مدینة العلم شد چه لازمست که صاحب ریاست عام هم باشد بلا فصل بعد از پیغمبر غایة ما فی الباب آنکه یک شرط از شرائط امامت در وی بوجه اتم متحقق گشت واز وجدان یک شرط وجود مشروط لازم نمی آید باوصف آنکه آن شرط بازیاده ازان شرط در دیگران هم بروایات اهلسنت ثابت شده باشد مثل ما صب اللّه شیئاً فی صدری الا وقد صببته فی صدر ابی بکر ومثل لو کان بعدی نبی لکان عمر اگر روایات اهلسنت را اعتباریست در هر جا اعتبار باید کرد والا قصد الزام ایشان نباید نمود که بیک روایت الزام نمیخورند **اقول مستعیناً بلطف الخبیر البصیر** از غرائب بوقلمون روزگار وعجائب گوناگون اعصار اینست که باوصفیکه جناب شاهصاحب نزد اتباع خود حاوی العلوم ورئیس القروم وسند المحدثین وامام المحققین وقت خویش اند وعوام وخواص سنیه را بافادات حضرت شان کمال نازش وافتخار وریاست شان بر جفرات در فن شریف حدیث در غایت اشتهار است بمزید انصاف بانصاف وکمال بعد ومجانبت از اعتساف ومنتهای حرص بر ولا وایمان وافضای حسن صفا وادعان فضائل جلیه ومناقب علیه امام البریه علیه آلاف السلام والتحیه را که بسبب نهایت تواتر وشهرت معاندین ومتعصبین هم انکار آن نتوانند ساخت بزعم فاسد خود باطل وانموده در توهین وتهجین آن بزبان خلاف ترجمان انحراف آغاز بهفوات غریبه وهفوات عجیبه آلوده اند تا آنکه درینجا بابطال ورد حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها باب جرح وقدح بر خود کشاده داد کمال جرات وجسارت جالب خیبت وخسارت داده بکلمات شنیعه مستهجنه وتفوهات بارده ممتهنه تشنیع وتفظیع آن آغاز نهاده بتقریرات فاسده وتزویرات کاسده در ازرای وتحقیر استدلال اهل حق بخار بر آن افتاده حالانکه بر ادنی ممارس فن احادیث وآثار واضح وآشکارست که این حدیث شریف از جلائل فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام میباشد وبسبب نهایت شهرت کمتر کتابی از کتب مناقب آنجناب است که در ان مذکور نیست وبسیاری از محدثین منتقدین وائمه معتبرین بروایت واثبات آن شرف اندوز گردیده وجمعی از ناقدین حذاق

جحتين وجماعاتي بازجهابذهٔ سُبّاق بتصحيح آن گرويده وشطري از افاخم اعلام اثبات وجزم ذكر نموده وبرخي از اعاظم فخام اثر الشهرت موصوف فرموده قلوب معاندين وجاحدين خسته وابواب عدول وانحراف ونكول وانصراف جاحدين مائدين بسته اند وقبل ازان كه تحقيق وجوه مفصله وادله مكمله صحت استدلال واحتجاج اهل حق بانحديث بمعرض بيان آرم وهامت بتنديد وتعيير وتخجيل وتشوير مخاطب عظيم التعزير بر گمارم تحرير وتحبير بعض فوائد معجبة العوائد تثبيت وتبصير ناظر نحرير مينمايم ورقم وتسطير آن خبرت وبصيرت ممعن خبير بعون الملك القدير مي افزايم **فائدهٔ اولی** در ذکر صحابه عظام نزد سنیه اعلام که انحديث شريف جناب اشرف الانام عليه وآله آلاف التحية والسلام را روايت کرده اند پس **ازانجمله** هستند خود جناب امیر المومنین علیه السلام که انحديث شريف را از جناب سالتماب صلی الله علیه وآله وسلم روايت فرموده اند وحديث انجناب را سويد بن سعيد واحمد بن حنبل وعباد بن يعقوب وترمذی وابوبكر بلغندی ومحمد بن المظفر البغدادي وابن شاذان حربی وابو عبدالله الحاکم وابن مردویه وابونعیم وابن بشران وابن المغازلی واحمد بن محمد عاصمي ومجد الدين بن الاثير الجزري وابن النجار وسبط ابن الجوزی ومحمد بن يوسف كنجي ومحب الدين طبري وشهاب الدين احمد وجلال الدين سيوطي ونور الدين سمهودي وابن حجر مكي وعلي متقي وابراهيم وصابي وشيخ بن عبدالله العيدروس واحمد مكي وشيخاني قادري وعبدالحق دهلوي وابراهيم كردي ومرزا محمد بدخشاني وشيخ صبان مصري وعبدالقادر عجيلي ومحمد مبين لكهنوي وثناء الله پاني پتي وولي الله لكهنوي وحسن علي محدث لكهنوي ونور الدين سليماني وسليمان بن ابراهيم بلخي ذكر نموده اند **وازانجمله** جناب امام حسن عليه السلام هستند وحديث انجناب را سليمان بن ابراهيم البلخي نقلا عن ابي سعيد البختري آورده **وازانجمله** جناب امام حسين عليه السلام هستند وحديث انجناب را ابن مردويه وابن شيران وابن المغازلي وعاصمي وابن النجار وسليمان بن ابراهيم بلخي آورده **وازانجمله** عبدالله بن عباس هستند وحديث شانرا يحيى بن معين وابن فهم بغدادي وابوالعباس اصم وابن تميم قنطري وابن جرير طبري وابوالقاسم طبراني وابوالشيخ اصبهاني وحاكم نيسابوري وابن مردويه وابوبكر بيهقي وخطيب بغدادي وابن عبدالبر قرطبي وابن المغازلي وابوعلي بيهقي وعاصمي واخطب خوارزم وعز الدين ابن الاثير الجزري ومحمد بن يوسف كنجي وصدر الدين حموي وابوالحجاج مزي وجمال الدين زرندي وصلاح الدين علائي ومجد الدين فيروزابادي و شمس الدين جزري وابن حجر عسقلاني وجلال الدين سيوطي ونور الدين سمهودي وعلي متقي وابراهيم وصابي وجمال الدين محدث شيرازي وعبدالرؤف مناوي وعلي عزيزي ومرزا محمد بدخشاني ومحمد صدر عالم وشاه ولي الله دهلوي ومحمد مبين لكهنوي وثناء الله پاني پتي وولي الله لكهنوي ونور الدين سليماني وسليمان بلخي روايت واثبات آن كرده اند **وازانجمله** هستند جابر بن عبدالله انصاري وحديث شانرا عبدالرزاق صنعاني وابوبكر بزار وابوالقسم طبراني وقفال شاشي وابن السقا وحاكم نيسابوري وابوالحسن العطار الشافعي

وخطيب بغدادي وابومحمد غندجاني وابن المغازلي وشيرويه ديلمي وشهردار ديلمي وابن عساكر وابوعبدالله كنجي وعلي همداني و شمس الدين جزري وابن حجر عسقلاني وجلال الدين سيوطي ونور الدين سمهودي وعبدالوهاب بخاري وابن حجر مكي وعلي متقي وعيدروس يمني وجمال الدين محدث شيرازي وعبدالرؤف مناوي وعلي عزيزي وابراهيم كردي ومرزا محمد بدخشاني وشاه ولي الله دهلوي وفاضل صبان مصري ومحمد مبين لكهنوي وثناء الله پاني پتي وحسن علي محدث لكهنوي روايت واثبات نموده اند **وازانجمله** است عبدالله بن مسعود وحديث شانرا سيد علي همداني وسليمان بن ابراهيم بلخي اثبات ونقل نموده اند **وازانجمله** هستند حذيفة بن اليمان وحديث شانرا سليمان بن ابراهيم بلخي نقلا عن ابن المغازلي آورده **وازانجمله** است عبدالله بن عمر وحديثش ابوالقسم طبراني وحاكم نيسابوري وابن حجر مكي وعيدروس يمني وميرزا محمد بدخشاني وفاضل صبان مصر ومحمد مبين لكهنوي وثناء الله پاني پتي وولي الله لكهنوي وسليمان بن ابراهيم بلخي روايت ونقل كرده اند **وازانجمله** است انس بن مالك وحديثش را سيد علي همداني وسليمان بن ابراهيم بلخي اثبات ونقل كرده اند **وازانجمله** است عمرو بن العاص كه حديثش را ابوالمؤيد اخطب خوارزم اثبات نموده الی غيرهم من الاصحاب كما لا يخفى على اولى الالباب ممن تتبع شواهد هذا الباب وچون در عصر اصحاب جناب رسالتماب صلی الله علیه وآله الاطياب اختلافی در تحقيق انحديث شريف نبود بلكه جملهٔ الشان سواء كانوا من الموالين او المعاندين برين فضيلت جليلة الآثار عزيزة المثار اطباق و اتفاق داشتند بهمين جهت علامه جمال الدين زرندي در كتاب نظم درر السمطين كما سيأتي ان شاء الله تعالى در عنوان انحديث شريف فرموده فضيلة اخرى اعترف بها الاصحاب وابتهجوا وسلكوا طريق الوفاق وانتهجوا وشهاب الدين احمد در توضيح الدلائل كما ستعرف بعون الله تعالى فيما بعد بعد نقل انحديث شريف بروايت ابن عباس گفته رواه الزرندي وقال هذه فضيلة اعترف بها الاصحاب وابتهجوا وسلكوا طريق الوفاق وانتهجوا انتهى واذا كان هذا الحديث الوثيق النصاب الطيب المستطاب مما اعترف به الاصحاب وابتهجوا به بلا امتراء ولا ارتياب ؛ وسلكوا فيه طريق الوفاق بلا اختلاف ولا اضطراب ؛ وانتهجوا فيه مسلك الاتفاق ؛ بلا اختلاج ولا اختلاب ؛ كيف يسوغ الطعن فيه ممن ينتسب اليهم كل الانتساب ؛ وينتصب للذب عنهم غاية الانتصاب ؛ هل هذا الاصنيع اهل الخدع والخلاب ؛ وداب ذوي الزيغ والانقلاب والله العاصم عن الوقوع في مهاوي التبار والتباب ؛ وهو الواقي عن الانخداع بخدع اهل الباطل والكذاب **فائدهٔ ثانیه** در بیان تابعين بالاحسان نزد انحضرات والاشان كه روايت انحديث شريف سيد الانس والجان عليه وآله الآف السلام من الملك المنان نموده هستند **اول** ايشان جناب امام زين العابدين سيد الساجدين علي بن الحسين بن

علی بن ابیطالب علیہم السلام میباشند و تعدید آنحضرت در تابعین صرف بنابر اصطلاح اہلسنت ست کما لا یخفی علی اولی
الاحلام و روایت کردن آنجناب را ابن بشران و ابن المغازلی و عاصمی و ابن النجار و سلیمان بن ابراہیم بلخی آورده اند **دوم** جناب
امام باقر علوم الاولین و الآخرین محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابیطالب علیہم السلام و ذکر آنجناب نیز درین زمره بنابر اصطلاح سنیه است
کما اشرنا الیه آنفا و روایت آنجناب را نیز ابن شیران و ابن المغازلی و عاصمی و ابن النجار و سلیمان بن ابراہیم بلخی ذکر نموده اند **سوم**
اصبغ بن نباتة الحنظلی الکوفی و روایت کردنش را ابن شاذان حربی و جلال الدین سیوطی ذکر کرده **چہارم** جریر ضبی و روایت کردنش
را ابوبکر باغندی و ابن المظفر البغدادی و ابن المغازلی مذکور داشته اند **پنجم** حارث بن عبد الله الہمدانی الکوفی و روایتش را عباد بن
یعقوب رواجنی و خطیب بغدادی و محمد بن یوسف کنجی اثبات کرده اند **ششم** سعد بن طریف الحنظلی الکوفی و روایتش را ابن شاذان
حربی و جلال الدین سیوطی آورده اند **ہفتم** سعید بن جبیر الاسدی الکوفی و روایت کردنش از تصریح سلیمان بن ابراہیم بلخی نقلا عن
الحموی واضحست **ہشتم** سلمه بن کہیل الحضرمی الکوفی و روایتش را سوید بن سعید حدثانی و احمد بن حنبل و سبط ابن الجوزی بیان کرده اند
نہم سلیمان بن مہران الاسدی الکوفی المعروف بالاعمش روایتش را یحیی بن معین و ابن فہم بغدادی و اصم نیسابوری و ابن تمیم قنطری
و ابن جریر طبری و حاکم و طبرانی و ابوبکر بیہقی و خطیب بغدادی و ابن المغازلی و ابوعلی بیہقی و عاصمی و اخطب خوارزم و عز الدین بن الاثیر
الجزری و ابو عبد الله الکنجی و صدر الدین حموی و صلاح الدین علائی و مجد الدین فیروزآبادی و شمس الدین جزری و جلال الدین
سیوطی و غیر ایشان نقل کرده اند **دہم** عاصم بن ضمرة السلولی الکوفی و روایت کردنش از افاده عباد بن یعقوب
الرواجنی و خطیب بغدادی و ابو عبد الله الکنجی ثابت و متحقق میشود **یازدہم** عبد الله بن عثمان
بن خثیم القاری المکی و روایتش را عبد الرزاق صنعانی و قفال شاشی و ابن السقا و حاکم نیسابوری و ابو الحسن
العطار الشافعی و خطیب بغدادی و ابو محمد غندجانی و ابن المغازلی و ابن عساکر و ابو عبد الله کنجی و ابن حجر عسقلانی بیان
نموده اند **دوازدہم** عبد الرحمان بن عثمان و یقال بہمان التیمی المدنی و روایت کردن او را نیز ہمین حضرات ذکر کرده اند
سیزدہم عبد الله بن عسیلة المرادی ابو عبد الله الصنابحی و روایتش از تصریح سوید بن سعید حدثانی و احمد بن حنبل و سبط
ابن الجوزی ظاہر و باہر ست **چہاردہم** مجاہد بن جبر ابو الحجاج المخزومی المکی و روایت کردنش از افاده حضراتیکه روایت
اعمش را ذکر کرده اند واضح و لائحست **فهذه عصابة** من التابعين الاعلام ؛ المعروفين
عندهم بالقدم الثابت في الاسلام ؛ قد رووا هذا الحديث الدارئ لغياهب الظلام ؛ فثبت
صدوره من مشكوة النبوة على صاحبها و آله آلاف السلام ؛ وطاحت هفوات الطاعنين
الطغام ؛ وباحت سقطات القادحين الاغثام ؛ وانزاحت نزغات المنكرين اللئام ؛

والحمد لله الملک المنعم ؛ **فائده ثالثه** در ذکر اکابر محدثین حفاظ و اجله مسندین ایقاظ و مشاہیر محققین جلیل الفخار
و نحاریر منقدین عظیمی الآثار و اعاظم علمای والامرتبت و افاخم کملای عالی منزلت و اماثل نبہای منیعی الشان و افاضل
نبلای رفیعی المکان حضرات اہل سنت که بروایت و اخراج و اثبات و ادراج و ذکر و اشاعت و نشر و اذاعت و تحقیق و تسدید
و تثبیت و تشیید و تازیر و تایید و تقریر و تاکید این حدیث شریف اشتغال فرموده قصب السبق از یکدگر درین مضمار مبہر الاعتبار ربوده اند

مائه ثالثه
پس از جمله ایشان است ابوبکر عبد الرزاق بن ہمام بن نافع الصنعانی و ابو زکریا یحیی بن معین المری - و ابو محمد سوید بن سعید الہروی الحدثانی

مائه رابعه
الانباری - و احمد بن محمد بن حنبل الشیبانی - و عباد بن یعقوب الرواجنی الاسدی - و ابو عیسی محمد بن عیسی بن سورة الترمذی - و ابو علی
الحسین بن محمد بن عبد الرحمن بن فہم البغدادی - و ابوبکر احمد بن عمرو بن عبد الخالق المعروف بالبزار - و ابو جعفر محمد بن جریر الطبری
و ابوبکر محمد بن محمد بن سلیمان بن حارث الباغندی الواسطی البغدادی - و ابو العباس محمد بن یعقوب الاموی الاصم - و ابو الحسن محمد بن احمد بن تمیم الحنظلی
القنطری البغدادی - و ابوبکر محمد بن عمر بن محمد بن سلیم التیمی البغدادی المعروف بالجعابی - و ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب الطبرانی
و ابوبکر محمد بن علی بن اسمعیل الشاشی المعروف بالقفال - و ابو محمد عبد الله بن محمد بن جعفر بن حیان الاصبہانی الحیانی المعروف بابی الشیخ
و ابو محمد عبد الله بن محمد بن عثمان المعروف بابن السقا الواسطی - و ابو اللیث نصر بن محمد السمرقندی الحنفی - و ابو الحسین محمد بن المظفر بن
موسی بن عیسی البغدادی - و ابو حفص عمر بن احمد بن عثمان المعروف بابن شاہین البغدادی - و ابو الحسن علی بن عمر بن محمد بن حسن
بن شاذان بن ابراہیم بن اسحاق السکری الحربی - و ابو عبد الله عبید الله بن محمد بن محمد بن حمدان بن بطة العکبری المعروف

مائه خامسه
بابن بطة - و ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن محمد الضبی النیسابوری المعروف بالحاکم - و ابوبکر احمد بن موسی بن مردویه الاصبہانی
و ابو نعیم احمد بن عبد الله الاصبہانی - و ابو الحسن احمد بن مظفر بن احمد العطار الفقیه الشافعی - و ابو الحسن علی بن
محمد بن حبیب البصری الشافعی المعروف بالماوردی - و ابوبکر احمد بن الحسین بن علی البیہقی - و ابو غالب محمد
بن احمد بن سہل النحوی المعروف بابن بشران - و ابوبکر احمد بن علی المعروف بالخطیب البغدادی - و ابو عمر یوسف
بن عبد الله المعروف بابن عبد البر النمری القرطبی - و ابو محمد الحسن بن احمد بن موسی الغندجانی - و ابو الحسن علی بن محمد بن

مائه سادسه
الطیب الجلابی المعروف بابن المغازلی - و ابو المظفر منصور بن محمد بن عبد الجبار السمعانی - و ابو علی اسمعیل بن احمد بن
الحسین البیہقی - و ابو شجاع شیرویه بن شہردار بن شیرویه بن فناخسرو الہمدانی الدیلمی - و احمد بن محمد بن علی العاصمی
و شہردار بن شیرویه بن شہردار بن شیرویه بن فناخسرو الہمدانی الدیلمی - و عبد الکریم بن محمد بن منصور بن محمد بن عبد الجبار بن
احمد بن محمد بن جعفر التمیمی السمعانی المروزی - و ابو المؤید موفق بن احمد بن اسحق المعروف باخطب خوارزم - و ابو القاسم علی بن الحسن بن ہبة الله
بن الحسین الدمشقی المعروف بابن عساکر - و ابو الحجاج یوسف بن محمد البلوی الاندلسی المعروف بابن الشیخ - و ابو السعادات مبارک بن محمد

بن محمد بن عبد الکریم الجزری المعروف بابن الاثیر۔ وابو الحسن علی بن محمد بن محمد بن عبد الکریم الجزری المعروف بابن الاثیر
ومحیی الدین محمد بن علی بن محمد بن عربی الطائی الاندلسی۔ ومحب الدین محمد بن محمود البغدادی المعروف بابن النجار
وکمال الدین ابو سالم محمد بن طلحة القرشی النصیبی الشافعی۔ وشمس الدین ابو المظفر یوسف بن قزغلی المعروف بسبط ابن
الجوزی۔ وابو عبد الله محمد بن یوسف بن محمد الکنجی الشافعی۔ وعز الدین عبد العزیز بن عبد السلام بن ابی القاسم السلمی۔ وابو زکریا
یحیی بن شرف بن مری النووی۔ ومحب الدین احمد بن عبد الله بن محمد الطبری الشافعی المکی۔ وسعید الدین محمد بن احمد
مائة ثامنه الفرغانی۔ واحمد بن منصور الکازرونی۔ وحسین بن محمد المعروف بامیر حسینی الغوری۔ وسید محمد بن سید محمود الکرمانی۔ وابو المجامع
ابراهیم بن محمد بن المؤید بن عبد الله بن علی بن محمد بن حمویه الجوینی۔ ونظام الدین محمد بن احمد بن علی البخاری المشهور علی
السنتهم بنظام اولیا۔ وجمال الدین ابو الحجاج یوسف بن عبد الرحمن المزی۔ ومحمد بن یوسف الزرندی۔ وصلاح الدین
ابو سعید خلیل بن کیکلدی العلائی الدمشقی الشافعی۔ وعلی بن شهاب الدین الهمدانی۔ ونور الدین جعفر بن سالار البدخشانی
مائة تاسعه المعروف بامیر ملا۔ وشیخ بدر الدین محمد بن بهادر بن عبد الله الزرکشی الشافعی۔ وکمال الدین محمد بن عیسی الدمیری
ومحمد بن یعقوب بن محمد بن ابراهیم الشیرازی اللغوی الشهیر بالفیروزآبادی۔ وامام الدین محمد الهروی الایجی الواسطی۔
وشمس الدین محمد بن محمد بن محمد الجزری۔ وزین الدین ابو بکر محمد بن محمد بن علی الخوافی۔ وشهاب الدین بن شمس الدین
الزاولی الدولتآبادی۔ وشهاب الدین احمد بن علی بن محمد بن محمد بن علی بن محمود بن احمد بن حجر الکنانی العسقلانی۔
والسید شهاب الدین احمد صاحب توضیح الدلائل۔ ونور الدین علی بن محمد بن احمد المعروف بابن الصباغ المالکی المکی۔ وعبد الرحمن
مائة عاشره بن محمد بن علی بن احمد البسطامی۔ وشمس الدین محمد بن یحیی بن علی الجیلانی اللاهجی النوربخشی۔ وشمس الدین ابو الخیر محمد بن عبد الرحمن
بن محمد السخاوی۔ وحسین بن علی الکاشفی المعروف بالواعظ۔ وجلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی۔ ونور الدین علی
بن عبد الله السمهودی۔ وفضل الله بن روزبهان الخنجی الشیرازی۔ وعز الدین عبد العزیز بن عمر المعروف بابن فهد الهاشمی المکی
وشهاب الدین احمد بن محمد بن ابی بکر بن عبد الملک بن احمد بن محمد بن محمد بن الحسین القسطلانی المصری الشافعی۔ وجلال الدین محمد بن
اسعد الصدیقی الدوانی۔ وکمال الدین حسین بن معین الدین الیزدی المیبذی۔ وغیاث الدین بن همام الدین المدعو بخواند امیر
وعبد الوهاب بن محمد بن رفیع الدین احمد البخاری۔ وشمس الدین محمد بن یوسف الشامی الدمشقی الصالحی۔ وشیخ ابو الحسن
علی بن محمد بن عراق الکنانی۔ واحمد بن محمد بن علی بن حجر الهیتمی المکی۔ وعلی بن حسام الدین الشهیر بالمتقی۔ وابراهیم بن عبد الله
الوصابی الیمنی الشافعی۔ ومحمد طاهر الفتنی۔ وعباس بن معین الدین الجرجانی الشیرازی الشهیر بمیرزا مخدوم۔ وکمال الدین
بن فخر الدین جهرمی۔ وشیخ بن عبد الله العیدروس الیمنی۔ وجمال الدین عطاء الله بن فضل الله بن عبد الرحمن الشیرازی

مائة حادیة عشر وابو العصمت محمد معصوم بابا السمرقندی۔ وعلی بن سلطان محمد الهروی المعروف بالقاری۔ ومحمد عبد الرؤف بن تاج العارفین
المناوی۔ وملا یعقوب البنبانی اللاهوری۔ وابو العباس احمد بن محمد المقری الاندلسی۔ وشیخ احمد بن فضل بن محمد باکثیر المکی
الشافعی۔ ومحمود بن محمد بن علی الشیخانی القادری۔ وعبد الحق بن سیف الدین البخاری الدهلوی۔ وسید محمد بن سید جلال الدین
ماه عالم بن سید حسن البخاری۔ والله دیه بن عبد الرحیم بن بینا حکیم الچشتی العثمانی۔ وعبد الرحمن بن عبد الرسول بن قاسم الچشتی۔ وشیخ بن
علی بن محمد بن عبد الله بن علوی بن ابی بکر بن جعفر بن محمد بن علی بن محمد بن احمد الجفری۔ وعلی بن احمد بن محمد بن ابراهیم العزیزی۔
مائة ثانیة عشر وابو الضیا نور الدین علی بن علی الشبراملسی القاهری الشافعی۔ وتاج الدین السنبهلی النقشبندی۔ وابراهیم بن حسن الکردی الکورانی
الشهرزوری الشافعی۔ واسمعیل بن سلیمان الکردی البصری۔ ومحمد بن عبد الباقی بن یوسف الازهری الزرقانی المالکی۔ وسالم بن عبد الله
بن سالم البصری الشافعی۔ وسید محمد بن عبد الرسول البرزنجی الکردی نزیل طیبة۔ ومرزا محمد بن معتمد خان الحارثی البدخشانی۔ ومحمد صدر عالم
وشاه ولی الله احمد بن عبد الرحیم الدهلوی۔ ومحمد معین بن محمد امین السندی۔ وشیخ محمد بن سالم بن احمد الشافعی المصری الشهیر بالحفنی
ومحمد بن اسمعیل بن صلاح الامیر الیمانی الصنعانی۔ ومحمد بن علی الصبان المصری۔ وشیخ سلیمان جمل۔ وقمر الدین حسینی اورنگآبادی
مائة ثالثة عشر وشهاب الدین احمد بن عبد القادر بن بکری العجیلی الشافعی۔ ومحمد مبین بن محب الله بن ملا احمد عبد الحق بن ملا محمد سعید بن
قطب الدین السهالوی اللکهنوی۔ وثناء الله پانی پتی۔ وعبد العزیز بن ولی الله الدهلوی خود مخاطب۔ وشیخ جواد ساباط بن ابراهیم
ساباط الساباطی الحنفی۔ وعمر بن احمد الخرپوتی۔ ومحمد بن علی الشوکانی الصنعانی۔ ومحمد رشید الدین خان الدهلوی تلمیذ رشید
مخاطب۔ وجمال الدین ابو عبد الله محمد بن عبد العلی القرشی المعروف بمرزا حسن علی محدث تلمیذ فرید مخاطب۔ ونور الدین بن اسمعیل
السلیمانی۔ وولی الله بن حبیب الله بن محب الله بن ملا احمد عبد الحق بن ملا محمد سعید بن قطب الدین السهالوی اللکهنوی۔ وشهاب الدین
محمود بن عبد الله البغدادی الشهیر بالوسی زاده۔ وسلیمان بن ابراهیم بن محمد البلخی القندوزی۔ وسلامة الله البدایونی۔ ومولوی حسن الزمان
محمد بن قاسم الترکمانی التبریزی ثم الحیدرآبادی المعاصر۔ وعلی بن سلیمان الدمنتی البجمعوی المغربی المالکی الشاذلی المعاصر۔ وعبد الغنی
افندی الغنیمی المعاصر۔ **فصل** اعلام جمع من علماء السنیة واعلامهم واسماء اجلة من اکابرهم وعظامهم و
بعد سماع روایاتهم؛ وعب وعی افاداتهم لا یستریب من وفقه الله لرشده وبصره لقصده وکشف الرین
عن قلبه بتاییده وازاح الحرج عن صدره بتسدیده فی التصدیق والاذعان والایمان والایقان بهذا الحدیث
الشریف الباهر البرهان الجلی الشان؛ المقبول عند المهرة الاعیان؛ المروی للاساطین العارفین بنحو امض السنة
والقرآن؛ والله الصائن عن التقحم فی مهاوی الزیغ والعدوان؛ والتهجم علی مغاوی البغی والشنآن؛
فائدهٔ رابعه در افراد اسمای علمای عظام سنیه که از تصریحات وافادات شان صحت این حدیث شریف واضح ولائح است

پس از انجمله است ابو زکریا یحیی بن معین المرّی که تصریح صریح بصحت این حدیث شریف نموده و از انجمله است ابو جعفر محمد بن جریر الطبری که باختیار اتحاد این حدیث بحدیث انا دار الحکمه حکم بصحت آن فرموده و از انجمله است ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن حاکم النیسابوری که باهتمام تمام صحت این حدیث شریف ثابت فرموده و از انجمله است علامه ابو سالم محمد بن طلحه القرشی که این حدیث شریف را از جامع ترمذی ولصفا ایاه بالصحیح مرة بعد اخری نقل کرده و علاوه بر استدلال و استشهاد بآن تصریح تمام از ان از جمله احادیث الجه صحةً و معتقداً شمرده و از انجمله است علامه ابو المظفر یوسف بن فرغلی المعروف بابن سبط الجوزی که بصراحت این حدیث را از فضائل ثابته مشتهره و از جمله سنن ظاهره که در ان شک و ارتیابی نیست وا نموده باهتمام تمام اثبات آن فرموده و از انجمله است ابو عبد الله محمد بن یوسف الکنجی که این حدیث شریف را در کفایة الطالب روایت نموده و در صدر ان تصریح کرده که این کتاب مشتمل است بر احادیث صحیحه از کتب ائمه و حفاظ و از انجمله است صلاح الدین خلیل بن کیکلدی علائی که بحسب تصریح سخاوی بیانی نموده که شاهد بصحت این حدیث شریف است و ابن حجر مکی در منح مکیه افاده نموده که قول حافظ علائی موافقت بصحیح بودن این حدیث شریف دارد و از انجمله است شمس الدین محمد بن محمد الجزری که در اسنی المطالب حکم حاکم بصحت این حدیث در مقام تایید نقل کرده و در اول کتاب تصریح نموده که احادیث این کتاب از متواترات و صحاح و حسان است و از انجمله است شمس الدین محمد بن عبد الرحمان السخاوی که در مقاصد حسنه بعد نقل بیان علامه علائی که آنرا شاهد بصحت حدیث وا نموده گفته وهذا صنیع معتمد و از انجمله است علامه جلال الدین سیوطی که در جمع الجوامع جزم بصحت این حدیث شریف فرموده و از انجمله است فضل الله بن روزبهان الخنجی الشیرازی که در کتاب الباطل خود تصریح صریح بصحت این خبر منیف نموده و از انجمله است علی بن حسام الدین الشهیر بالمتقی که در کنز العمال کلام سیوطی مشتمل بر جزم بصحت این حدیث شریف بلا رد و نکیر نقل نموده و از انجمله است سید محمد بخاری که او نیز بودن این خبر از احادیث صحیح تصریح صریح فرموده و از انجمله است میرزا محمد بدخشانی که این حدیث شریف را در کتاب نزل الابرار بما صح من مناقب اهل البیت الاطهار که در ان التزام ایراد احادیث صحیحه نموده بطرق عدیده وارد کرده و در مفتاح النجا تصحیح حاکم این حدیث را ذکر نموده و از انجمله است محمد صدر عالم که در معارج العلی عبارت جمع الجوامع سیوطی مشتمل بر جزم بصحت این حدیث شریف بلا رد و نکیر نقل نموده و از انجمله است علامه محمد بن اسمعیل بن صلاح الامیر الیمانی الصنعانی که باهتمام تمام در روضه ندیه صحت این حدیث باثبات رسانیده و از انجمله است ثناء الله پانی پتی که در سیف مسلول افاده نموده که بکثرت شواهد حکم بصحت این حدیث شریف توان نمود و از انجمله است مولوی حسن زمان معاصر که صحت این حدیث شریف و تصحیح جماعات ائمه سنیه آنرا ببیان انیق واضح فرموده فمن اشرق قلبه بنور الیقین و ربط فؤاده بعزیمة الدین ؛ ولم یفتله فاتلات الغرور ؛ ولم تعم علیه مشتبهات الامور ؛ ولا اشرب فی قلبه حب الزور ؛ ولم یزرع الغی فیحصد الثبور ؛ ولم یسر فی طخیة عمیاء من الوسواس ولم یرم بالخبط والعمه والشماس ؛ ولم ینتکث علیه الفتل ولم یکب به هوی الخطل لا یمتری بحیس اللیالی فی صحة هذا الحدیث

لسامق العالی وکونه ثابتا مسلما عند جهابذة الصناعة من ائمة السنة والجماعة الحائزین للقدح المعلی والرقیب فی الرفعة والمناعة المصیبین خصل السبق فی التقدم والبراعة والله ولی التوفیق لمن ابصر لقم الحق فاراد اتباعه وهو الموضح سبیل الرشد لمن انقاد له فاطاعه **فائده خامسه** در ذکر علمای کبار اهلسنت که از تصریحات و افادات شان حسن بودن این حدیث شریف مطلقا یا بخصوصیت بعض طرق واضح و آشکار است و درین زمره بعضی از حضرات که آنفا در فائده سابقه مذکور شدند نیز داخل میباشند و سببش اینست که ایشان اولا قائل بحسن این حدیث بودند من بعد بر ایشان صحت ان منکشف شد کما صرح به السیوطی فی حق نفسه و یا حکم بحسن ازیشان بخصوص بعض طرق حدیث است مثل الحافظ الکنجی وکیفما کان پس باید دانست که از جمله علمای مشار الیهم محمد بن عیسی الترمذی است که بنا بر تصریح عبد الحق دهلوی در لمعات شرح مشکوة تحسین این حدیث فرموده و از انجمله است حافظ ابو عبد الله محمد بن یوسف الکنجی الشافعی که در کفایة الطالب نسبت بحدیث ابن عباس گفته هذا حدیث حسن عال و از انجمله است صلاح الدین خلیل بن کیکلدی علائی که بصراحت اعتراف به بودن این حدیث شریف حسن محتج به نموده و از انجمله است بدر الدین محمد بن بهادر زرکشی که در کتاب لآلی منثوره قول حافظ علائی مصرح بحسن این حدیث نقل کرده و بنا بر افاده مناوی در فیض القدیر خود زرکشی تصریح کرده که این حدیث منتهی میشود بدرجه حسن محتج به و مولوی حسن زمان نیز در قول مستحسن افاده فرموده که زرکشی تحسین این حدیث فرموده و از انجمله است مجد الدین محمد بن یعقوب الفیروزآبادی که در کتاب نقد الصحیح تصریح کرده که این حدیث منتهی میشود بدرجه حسن محتج به و از انجمله است شهاب الدین احمد بن علی العسقلانی المعروف بابن حجر که در فتوای خود و در اجوبه احادیث متعقبه سراج قزوینی تصریح بحسن این حدیث شریف نموده و از انجمله است شمس الدین محمد بن عبد الرحمن سخاوی که در مقاصد حسنه حدیث ابن عباس را حسن گفته و از انجمله است جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی که در تاریخ الخلفا حکم بحسن بودن این حدیث شریف نموده و در لآلی مصنوعه و کتاب التعقبات علی الموضوعات و تلخیص آن مسمی بالنکت البدیعات کلام علائی و ابن حجر متعلق بحسن بودن این حدیث نقل کرده و از انجمله است نور الدین علی بن عبد الله السمهودی که در مقام اثبات این حدیث شریف تصحیح حاکم و تحسین علائی و ابن حجر ذکر نموده پس کم از کم خود سمهودی قائل بحسن این حدیث خواهد بود و از انجمله است محمد بن یوسف شامی که در سبل الهدی والرشاد حسن بودن این حدیث شریف را صواب وا نموده و استشهاد بقول علائی و ابن حجر کرده و از انجمله است ابو الحسن علی بن محمد بن عراق الکنانی که در تنزیه الشریعه در مقام تعقب قدح اخراج حاکم و ترمذی این حدیث شریف را ذکر کرده و بعد از ان قول ابن حجر مشتمل بر ذکر تصحیح حاکم و اختیار بودن حدیث از قسم حسن نقل کرده و تحسین علائی را نیز بعد از ان ذکر نموده پس اقل احوال ابن عراق آنست که قائل بحسن این حدیث شریف باشد و از انجمله است احمد بن محمد الهیتمی المکی المعروف بابن حجر که در صواعق

در مقام اثبات اینحدیث تصویب حسن بودن ان از بعض محققین نقل کرده و در منح مکیه حسن بودن از تحقیق داشته و در تطهیر الجنان نیز از ابسبب کثرت طرق حسن وانموده و در فتوای خود نیز از احادیث حسن گفته واز انجمله است محمد طاهر فتنی که در تذکرة الموضوعات و در مقام تعقب قدح اینحدیث افاده علائی وابن حجر را ذکر کرده واز انجمله است ملا علی بن سلطان محمد القاری که در مرقاة بعد نقل بعض اقوال متعنتین در مقام استدراک افاده علائی وابن حجر عسقلانی متعلق بحسن بودن اینحدیث شریف ذکر نموده واز انجمله است عبد الرؤف بن تاج العارفین المناوی که در فیض القدیر بعد نقل بعض اقوال مجازفت اشتمال افاده حافظ علائی وزرکشی وابن حجر وسخاوی متعلق بحسن بودن اینحدیث شریف آورده واز انجمله است محمد حجازی بن محمد بن عبد الله الشعرانی که در فتح المولی النصیر بشرح الجامع الصغیر قائل بحسن بودن اینحدیث شریف شده کما نقل عنه العزیزی فی السراج المنیر واز انجمله است عبد الحق بن سیف الدین البخاری الدهلوی که در اسماء الرجال مشکوة بعد وارد کردن اینحدیث شریف افاده ابن حجر مشتمل بر حکم بحسن بودن آن ذکر نموده و در لمعات شرح مشکوة گفته که ترمذی اینحدیث را تحسین کرده است و نیز در ان کلام مبسوط مجد الدین فیروزابادی که مشتمل بر تصریح بودن اینحدیث حسن محتج به میباشد نقل نموده واز انجمله است علی بن احمد العزیزی که در سراج منیر حسن لغیره بودن اینحدیث از شیخ خود محمد حجازی شعرانی نقل کرده واز انجمله است علی بن علی الشبراملسی که در تیسیر المطالب السنیه حسن بودن اینحدیث را صواب وانموده وآنرا مستند بقول علائی وابن حجر کرده واز انجمله است محمد بن عبد الباقی الزرقانی که در شرح مواهب لدنیه تصویب حسن بودن اینحدیث کرده واستناد بقول علائی وابن حجر نموده واز انجمله است محمد بن علی الصبان المصری که در اسعاف الراغبین از بعض محققین تصویب حسن بودن اینحدیث نقل کرده واز انجمله است محمد بن علی الشوکانی که در فوائد مجموعه حسن بودن اینحدیث اختیار کرده واز انجمله است حسن علی محدث لکهنوی که در تفریح الاحباب حسن بودن اینحدیث را صواب ظاهر نموده فمن من الله علیه بصفاء السریرة ؛ وحسن البصیرة ؛ والتمییز بین الحق والباطل وتبیین الحالی من العاطل ؛ وتزییل الغث من الثمین ؛ وتفریق الواهی عن المتین ؛ لا یتعتع عن قبول هذا الحدیث المنیف ؛ ولا یحجم عن الانقیاد لهذا الخبر الشریف ؛ بعد رکون هؤلاء القوم الی تحسینه والجنوح الی تثبیته وترصینه لان الحدیث الحسن یصلح بلا ریب للاحتجاج ؛ بل هو داخل فی الصحیح عند جمع من سالکی هذا المنهاج **فائده سادسه** در افراد اسمای علمای عالیشان ونبهای رفیع المکان نزد سنیه که اینحدیث شریف را بعبارات مفیده حتم وعنوانات مثبته جزم آورده نهایت ثبوت وتحقق ان بر ارباب احلام وابصار واصحاب فکرت واعتبار واضح ولائح کرده اند پس از انجمله است ابو اللیث نصر بن محمد السمرقندی وابو محمد احمد بن محمد بن العاصمی وابو المجد مجدود بن آدم السنائی الغزنوی وابو الحجاج یوسف بن محمد البلوی

الاندلسی ومحیی الدین محمد بن علی بن محمد بن عربی الطائی الاندلسی وابو سالم محمد بن طلحة القرشی النصیبی الشافعی وابو عبد الله محمد بن یوسف الکنجی الشافعی وعز الدین عبد العزیز بن عبد السلام السلمی الشافعی ومحب الدین احمد بن عبد الله الطبری الشافعی وسعید الدین محمد بن احمد الفرغانی وحسین بن محمد المعروف بامیر حسینی الغوری ونظام الدین محمد بن احمد بن علی البخاری المعروف بنظام الاولیاء وجمال الدین محمد بن یوسف الزرندی وعلی بن شهاب الدین الهمدانی وکمال الدین محمد بن عیسی الدمیری وزین الدین محمد بن محمد بن علی الخوافی وشهاب الدین بن شمس الدین الدولتابادی وشهاب الدین احمد صاحب توضیح الدلائل ونور الدین علی بن محمد بن احمد المعروف بابن الصباغ المکی المالکی وعبد الرحمن بن محمد بن علی بن احمد البسطامی وشمس الدین محمد بن یحیی بن علی الجیلانی اللاهیجی وحسین بن علی المعروف بالواعظ الکاشفی وجلال الدین محمد بن اسعد الصدیقی الدوانی وکمال الدین حسین بن معین الدین الیزدی المیبذی وغیاث الدین بن همام الدین المدعو بخواند امیر واحمد بن محمد بن علی بن حجر الهیتمی المکی الشافعی وعطاء الله بن فضل الله الشیرازی المعروف بجمال الدین المحدث وابو العصمة محمد معصوم السمرقندی وملا علی بن سلطان محمد القاری والهداد بن عبد الرحیم الجشتی وشیخ بن علی بن محمد الجفری وابراهیم بن الحسن الکردی الشافعی واسمعیل بن سلیمان الکردی البصری وولی الله بن عبد الرحیم الدهلوی وشیخ سلیمان جمل وقمر الدین الحسینی الاورنگابادی ومحمد مبین بن محب الله اللکهنوی وثناء الله البانی پتی وجواد بن ابراهیم الساباطی الحنفی وولی الله بن حبیب الله اللکهنوی فهل یستریب بعد ذلک من تمکنت من سویداء قلبه وشیجة الانصاف والولاء ؛ وما اطلق عنه العصبیة ربق التزمن والجفاء ؛ ولا شعبته مصارف العسف والجور ؛ ولا هتفت به هواتف الحور بعد الکور ؛ فهو لطواعیته اسیر ایمان ؛ ولنصاحته رهین اذعان ؛ لم ینفک من ربقة زیغ ولا عدول ؛ ولا طوح به عنه نکوص ولا نکول ؛ فی ان هذا الحدیث من صحیحة الاخبار ؛ وصادقة الآثار ؛ لم یمسه غائلة الوهن والضعف ؛ ولا تطرق الیه شائبة مما یرمیه به ذوو المجون والسخف ؛ وان المبطل له معاند حاقد ؛ والمکذب ایاه کاشح حاسد ؛ والراد علیه متواقح جلع ؛ والطاعن فیه متکائس ضلع **فائده سابعه** در افراد اسمای علمای فاخر وکبرای اعاظم سنیه که اصلاً یا نقلاً عن غیرهم من العلماء جناب امیر المؤمنین علیه السلام را بوصف باب مدینة العلم وما یماثله وجناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم را بمدینه علم ستوده یا آنکه این دو وصف جلیل را در اسماء والقاب این دو جناب ذکر فرموده تحتم اینحدیث شریف بر اهل نقد وبصیرت وصاحبان تنقد وخبرت واضح نموده اند پس از انجمله است ابو نعیم احمد بن عبد الله الاصفهانی واحمد بن محمد بن علی العاصمی وعبد الکریم بن محمد بن منصور السمعانی وابو المؤید موفق بن احمد بن اسحاق الخوارزمی المکی المعروف باخطب خوارزم ومحمد بن یوسف الکنجی واحمد بن منصور الکازرونی وجمال الدین محمد بن یوسف الزرندی وعلی بن شهاب الدین الهمدانی ونور الدین جعفر بن سالار البدخشانی

وامام الدين محمد الهجروی الايجی الواسطی وشهاب الدين شمس الدين الدولتابادی وشهاب الدين احمد صاحب توضيح الدلائل وشهاب الدين احمد بن محمد القسطلانی وجلال الدين محمد بن اسعد الصديقی الدوانی ومحمد بن يوسف الشامی الدمشقی الصالحی واحمد بن محمد بن علی بن حجر الهيتمی المکی وعطاء الله بن فضل الله الشيرازی المعروف بجمال الدين المحدث وملا علی بن سلطان محمد القاری وعبد الرؤف بن تاج العارفين المناوی وعبد الحق بن سيف الدين البخاری الدهلوی وسيد محمد بن سيد جلال ماه عالم بخاری وعبد الرحمن بن عبد الرسول بن قاسم الچشتی وتاج الدين العثمانی النقشبندی السنبهلی وابراهيم بن الحسن الکردی وسالم بن عبد الله بن سالم البصری ومحمد بن عبد الرسول البرزنجی ومحمد معين بن محمد امين السندی ومحمد بن اسماعيل بن صلاح الامير اليمانی الصنعانی وشهاب الدين احمد بن عبد القادر العجيلی ورشيد الدين خان الدهلوی وسلامة الله البدايونی وحسن الزمان المعاصر وعبد الغنی افندی الغنيمی المعاصر - فلا يرمی هذا الحديث الشريف بعد ذلک بالکذب والوضع الا من البحمت له عن اسراج العصبية المردية ؛ وجری علی اذلال الحمية المخزية ؛ وردعه شغف المماطل عن رؤية سبحات نور الحق ؛ وقدعه الوله بالخطاء عن اجتلاء لمعات ضوء الصدق ؛ فوقف خاسئا علی نهاية وحده ؛ ومر سادرا علی اشاحته وصده ؛ وضل خابطا فی ظلمة غشوته وهجر لاغطا فی سکرته ونشوته ؛ واما من لم ترم الشکوک بنوازغها عزيمة ايمانه ؛ ولم تعترک الاوهام المضلة علی معاقد ايقانه ؛ ولا قدحت قادحة النصب والبغض فی صدره ؛ ولم تطمح فيه الوساوس فتقترع برينها علی فکره فهو بحمد الله ثلج الصدر ببرد يقينه ؛ مربوط الفؤاد بتثبيته وترصينه ؛ مستنير البصيرة بتتابع رعيجه ؛ طيب السريرة بفوح اريجه **فائدهٔ ثامنه** در ذکر کملای ممدوحين سنيه ونبهای معروفين شان که اين حديث شريف را در اشعار بلاغت شعار خود نظم نموده مسلک اذعان وايقان پيموده اند پس از انجمله ابو القاسم اسمعيل بن عباد الطالقانی المعروف بالصاحب وابو القاسم حسن بن اسحاق بن شرفشاه الطوسی المعروف بالفردوسی وابو المجد مجدود بن آدم الشهير بالحکيم السنائی وابو المؤيد موفق بن احمد الخوارزمی المکی المعروف باخطب خوارزم وافضل الدين ابراهيم بن علی الشروانی الشهير بالخاقانی وفريد الدين محمد بن ابراهيم الهمدانی المعروف بالفريد العطار وجلال الدين محمد بن محمد البلخی الرومی المعروف بمولوی روم ومحيی الدين يحيی بن شرف بن مری النووی وشرف الدين مصلح بن عبد الله الشيرازی الشهير بالسعدی وشمس الدين محمد بن احمد بن جابر الاندلسی الهواری المالکی المعروف بابن جابر وفخر الدين عبد الرحمن بن عبد الرزاق بن ابراهيم بن مکانس القبطی المصری وعز الدين عبد العزيز بن عمر الهاشمی المکی المعروف بابن فهد ومحمد بن اسمعيل بن صلاح الامير اليمانی الصنعانی - وشهاب الدين احمد بن عبد القادر بن بکری العجيلی وغير ايشان ولعمری لا يجحد الحق بعد وضوح سبيله ؛ وقيام دليله ؛ واضاءة مناره ؛ ولمعان انواره ؛ ووميض اسفاره ؛ وتشقق انواره وتفتق ازهاره ؛ وسطوع انتشاره ؛ وتبلج ازدهاره ؛ الا من ماج فی غمرة ؛ وطفح فی سکرة ؛ قد ضرب

علی قلبه بالاسهاب ؛ فهام علی وجهه فی سباسب البوار والتباب ؛ وجاب مجاهل الزيغ والجهالة وقطع مفاوز الخبط والضلالة واوضع وخب فی مهامه الردی والعطب ؛ واوغل ونص فی مصارع الهلاک والشجب ؛ قد لزمته خزايا ناسوات الخيبة والشقاء واسلمته الی نفسه خذلانا ايدی القدر والقضاء **فائدهٔ تاسعه** در اثبات شهرت وتواتر اين حديث شريف حسب افادات اکابر محققين واعاظم منقدين سنيه وبيانش بچند وجه ست **اول** آنکه علامه سبط ابن الجوزی در تذکره خواص الامه بودن اين حديث از فضائل ثابته مشتهره افاده نموده کما ستعرفه فيما بعد انشاء الله تعالی وعلامه قسطلانی در مقدمه ارشاد الساری تصريح فرموده که حديث مشهور نزد علمای درايت ملحق بمتواترست **دوم** آنکه شيخ عبد الحق دهلوی در لمعات کما ستسمع انشاء الله تعالی در لمعات شرح مشکوة بتصريح بمشهور بودن حديث مدينة العلم نموده **سوم** آنکه نيز عبد الحق دهلوی در شرح فارسی مشکوة اين حديث شريف را مشهور گفته کما ستعلم انشاء الله تعالی **چهارم** آنکه علامه محمد بن اسمعيل الامير اليمانی الصنعانی در روضه نديه کما ستعرف انشاء الله تعالی اين حديث شريف را بشهرت وصف نموده **پنجم** آنکه خود مخاطب در جواب سوال سائل کما ستدری انشاء الله تعالی اعتراف بشهرت اين حديث شريف فرموده **ششم** آنکه مولوی حسن الزمان معاصر در قول مستحسن کما سياتی انشاء الله تعالی بتصريح افاده فرموده که اين حديث مشهور ست **هفتم** آنکه سابقا در مجلد حديث طير دانستی که ابن حجر مکی در صواعق خبر موضوع مروا ابابکر فليصل بالناس را بسبب زعم ورودش بروايت هشت صحابی متواتر دانسته وآنفا در فائده اولی دانستی که حديث مدينة العلم را بحمد الله تعالی بحسب روايات اساطين اعلام وارکان فخام سنيه ده نفس از صحابه روايت کرده اند پس بنابر افاده مجريه بالاولی تواترش ثابت خواهد بود **هشتم** آنکه نيز در مجلد مذکور دانستی که ابن حزم در محلی حکم منع بيع را که از چهار صحابه منقولست نقل تواتر دانسته پس بنابرين بالاولويت هرچه تمامتر حديث مدينة العلم متواتر خواهد بود زيرا که مروی بودن آن از صحابه عشره سابقا دانستی **نهم** آنکه ابن تيميه در منهاج حديث موضوع لو کنت متخذا من اهل الارض خليلا لاتخذت ابابکر خليلا را بزعم بودن آن از حديث ابن مسعود وابی سعيد وابن عباس وابن الزبير که صرف چار نفر ميباشند نزد اهل علم بالحديث متواتر دانسته چنانچه بعد ذکر خبر مذکور گفته وهذا الحديث مستفيض بل متواتر عند اهل العلم بالحديث فانه قد اخرج فی الصحاح من وجوه متعددة من حديث ابن مسعود وابی سعيد وابن عباس وابن الزبير پس حديث مدينة العلم که مروی بودن آن از جناب امير المؤمنين عليه السلام وامام حسن وامام حسين عليه السلام وابن عباس وجابر بن عبد الله وعبد الله بن مسعود وحذيفة بن اليمان وعبد الله بن عمر وانس بن مالک وعمرو بن العاص حسب افادات اعلام سنيه

کظهور النار علی العلم والنور فی الظلم که بحمد الله تعالی حدیث مدینة العلم را نیز ثقات و عدد کثیر از جم غفیر از عدد کثیر صحابه روایت کرده اند و شطری از اسمای صحابه عظام و تابعین کرام و علمای اعلام و نبهای فخام سنیه که بر روایت و اثبات اینحدیث شریف شده اند شنیدی پس بعد ازین نزد ارباب انصاف هرگز قطعیت اینحدیث شریف محل اختلاج و اضطراب و تردد و ارتیاب نخواهد بود **سیزدهم** آنکه نیز قاضی عیاض در شفا کما علمت فی مجلد حدیث الطیر بعد افاده سابقه افاده نموده که چون صحابه اخبار نموده اند که این وقائع معجزات آنجناب صلی الله علیه و آله و سلم در مواطن اجتماع بسیاری از ایشان که جنگ خندق و غزوه بواط و غزوه حدیبیه و غزوه تبوک و امثال آن از محافل مسلمین و مجمع عساکر می باشد واقع شده و منقول نشده از احدی از ایشان مخالفت راوی در انچه حکایت آن کرده و نه انکار انچه که راوی از ایشان ذکر کرده بود که ایشان هم دیده اند چنانچه او روایت کرده پس کسیکه از جمله ایشان ساکت مانده سکوت او مثل نطق ناطق است زیرا که صحابه از سکوت بر امر باطل و مداهنت در کذب منزه اند و هیچ رغبت و رهبتی نبود که ایشان را مانع باشد پس اگر انچه شنیده بودند نزد شان منکر و ناشناخته میبود هر آئینه انکار میکرد بعض ایشان بر بعض چنانچه بعض ایشان بر بعض انکار کرد اشیائی را که روایت آن کرده بودند از سنن و سیر و حروف قرآن و تخطیه و توهیم نمود بعض ایشان بعض را درین امر و تمامی این نوع ملتحق بمعجزات قطعیه آنجناب است و بحمد الله تعالی همین تقریر بعینه زیاده ما یوجب کمال التایید و التأزیر در اکثر فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام بالخصوص در باب حدیث مدینة العلم جاری میشود انشاء الله تعالی از روایات علمائی اعلام سنیه خواهی دانست که جابر بن عبد الله انصاری که از اجله صحابه عظام است اخبار نموده که جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم این حدیث شریف را در غزوه حدیبیه بعد گرفتن بازوی امیر المومنین علیه السلام بمد صوت مبارک خود ارشاد فرموده و هرگز منقول نشده که کسی از صحابه بر جابر یا دیگر صحابه که روایت اینحدیث شریف نموده اند انکار کرده باشد بلکه بحمد الله تعالی از قول علامه زرندی در نظم درر السمطین در عنوان اینحدیث شریف فضیلة اخری اعترف بها الاصحاب و ابتهجوا و سلکوا طریق الوفاق و انتهجوا که مشتمل بر لفظ اصحاب که جمع محلی باللام و مفید عموم است و شهاب الدین احمد نیز در توضیح الدلائل آنرا بهمین الفاظ نقل کرده ظاهر است که حدیث مدینة العلم فضیلتی است که تمام اصحاب جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم بان معترف و مبتهج و در باب آن طریق وفاق را سالک و منتهج می باشند پس بحمد الله بجای آنکه سکوت ساکت از ایشان مثل نطق ناطق فرض کرده آید اینجا اعتراف صحیح و ابتهاج صریح جمله اصحاب حسب تصریح علامه زرندی و الانصاف متحقق است و این هم بکمال وضوح ظاهر است که صحابه را هیچ رغبت و رهبتی مانع از انکار اینحدیث شریف نبود بلکه در بسیاری از اصحاب دواعی کثیره ستر و اخفاء و رد و انکار آن متحقق و موجود بود پس باوصف این همه اعتراف شان باین فضیلت جلیله مع الابتهاج و سلوک مسلک وفاق و انتهاج

از اعظم آیات باهره و افخم شواهد زاهره حقیقت ابلج و بوار باطل لجلج می باشند و بعد احاطه بما ذکر هرگز شبهه در قطعیت صدور اینحدیث منیف نزد ارباب ادراک باقی نمیماند **چهاردهم** آنکه نیز قاضی عیاض در شفا در مقام اثبات قطعیت اخبار معاجز جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم کما سبق فی مجلد حدیث الطیر افاده فرموده که اخباری که بنای اصل آن مبنی بر باطل است لابد بمرور زمان و تداول ناس و اهل بحث ضعف آن اخبار منکشف و ذکر آن خامل میشود چنانچه امعنی در بسیاری از اخبار کاذبه و اراجیف طاریه بمشاهده میرسد و این معجزات و کرامات جناب رسالتماب صلی الله علیه و آله و سلم که بطرق احاد وارد شده بامرور زمان ظهور آن زائد میشود و با وصف تداول فرق و کثرت طعن عدو و حرص او بر توهین آن و تضعیف اصل آن و اجتهاد ملحد بر خاموش کردن نور آن قوت و قبول آن ازدیاد میگیرد و طاعن از آن جز حسرت و شورش قلب چیزی حاصل نمیشود پس بهمین تقریر قاضی عیاض تحریر میتوان فهمید که چون فضائل جلیلة الآثار و مناقب عظیمة المقدار و معالی عزیزة المنار و مفاخر مشرقة المنار جناب ابی الائمة الاطهار علیه و علی اخیه و آلهما آلاف السلام من الملک الغفار با وصف حرص موفور جاحدین اغمار و طمع نامحصور معاندین اشرار و جهد غیر مبرور متخذلقین سرا پا انکار و سعی ناشکور متشدقین عظیم الادبار در اطفای این انوار و اخفای این آثار در منتهای شیوع و انتشار و اقصای استفاضه و اشتهار میباشد و قلوب ارباب زیغ و عدوان و افئده اصحاب بغی و شنآن بوجه کافی میخراشد لذلک بلا شبهه نزد اهل نقد و اعتبار و سبر و اختبار قطع و حتم و یقین و جزم آن ثابت و محقق خواهد بود و شائبه هر ریب و تردد از مناظر ضمائر شان خواهد زدود بالخصوص حدیث مدینة العلم که با وصف تعنت و تعمق بعض اهل عصبیت و لداد و زیغ و عناد نهایت شائع و مشتهر و ذائع و منتشر و رواة و مخرجین و ذاکرین و مثبتین آن جمع وافر و جم متکاثر خارج از حصر حاصر میباشند لا محاله نزد ناظرین تقریر قاضی عیاض و سائرین این آجام و غیاض قطعی و حتمی و یقینی و جزمی بودن آن بتحقیق خواهد رسید **پانزدهم** آنکه علماء جانبین و کملای فریقین از صدر اول تا بحال باثبات و روایت و تحقیق و درایت اینحدیث شریف اشتغال نموده مسالک و مناهج اشتراک استعداد پیموده اند و بعد ملاحظه مجموع عبارات شان هرگز شبهه در تحقق قطعیت آن بپیرامون خاطر اهل انصاف نمیرسد و خلاف بعضی از شذاذ ارباب زیغ و اعتساف که سراسر خراف و سفسافست کما ستبین انشاء الله تعالی لائق اعتنا و قابل اصغا نیست **شانزدهم** آنکه اگر بالفرض خلاف اهل خلاف درینباب شاذ و مضمحل هم نمیبود و علمای سنیه در اثبات و نفی اینحدیث متناصف هم می بودند باز هم چون اهل حق تماما بر ثبوت و تحقیق اینحدیث اتفاق و انطباق و ارتفاق و اصفاق دارند لهذا اینحدیث متفق علیه فریقین میباشد بوجوه عدیده خاصه بحسب افاده مخاطب ما در همین باب امامت تحفه بجواب دلیل چهارم از ادله عقلیه کما مر تقریر ذلک بالتفصیل فی مجلد حدیث الطیر

بعون الله المنعم المنيل ❊ فالعجب كل العجب ❊ من الجاحد المخلد الى الردى والتشجب ❊ كيف يطعن في هذا الحديث الثابت بالقطع والجزم ❊ المتحقق باليقين والحتم ❊ اليس هذا منه عناد للحق الباهر الزاهر ❊ والطاط للصدق السافر الظاهر ❊ واقدام على ما يسخط الغالب القاهر ❊ وتقحم فيما يوذى النبى الطيب الطاهر ❊ عليه وآله الاف السلام ما بقى الفلك الدائر ❊ والسقف السائر ❊ بلى والذى انزل احسن الحديث وميز بلطفه بين الطيب والخبيث ❊ لقد وطأ الجاحد لهذا الخبر موطأ دحض المزالق ❊ والقى نفسه فى ضلع صعب الحوالق ❊ وقد سلك مسلكا يضل فيه الاسلام ❊ وتطمس فيه الاعلام ❊ وتعظم فيه البوائق والجوائح ❊ وتكثر فيه الهواتف والصوائح ❊ يضيع فى غباره الوجدان ❊ ويهلك فى قتامه الركبان ❊ فتورد لسوء رايه على مناهل الخسران ❊ وتبوء لزيغ طبعه منازل الخذلان ❊ والله العاصم عن امتطاء مراكب العدوان واقتفاء آثار الشنآن ❊ واتباع خطوات الشيطان ❊ والتقول بما لم ينزل الله به من سلطان ❊ وهرگاه این همه دانستی پس باید دانست که ترهات معجبه شاهصاحب که در ابطال این حدیث شریف سرائیده وهفوات مطربه که در رد وتوهین این خبر منیف در آئیده اند مخدوش وموهون ومغشوش ومطعون ست بچند وجه **وجه اول** آنکه این حدیث شریف را جناب امام رضا علیه وعلى آبائه الاف التحية والثناء در صحیفه شریفه خود بسند سلسلة الذهب ابای کرام خویش علیهم الصلوة والسلام که روایت هر یکی ازین طیبین طاهرین معصومین صلوات الله وسلامه علیهم اجمعین برای ارباب ایمان ودین مفید اقصای جزم وحتم متین ومثمر منتهای قطع ویقین ست روایت فرموده وفقیر درینجا عبارات آنرا که مشتمل بر حدیث مدینة العلم مع یک حدیث قبل ویک حدیث بعد نقل مینمایم تا ناظر را مزید اطمینان واعتماد وسکون وکمال بصیرت وثلج صدور کون حاصل شود **وهى هذه** باسناده قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ان قاتل الحسين فى تابوت من نار وعليه نصف عذاب اهل الدنيا وقد شد يداه ورجلاه بسلاسل من النار فنكس فى النار حتى يقع فى قعر جهنم وله ريح يتعوذ اهل النار الى ربهم من شدة نتنه وهو فيها خالد ذائق العذاب الاليم كلما نضجت جلودهم بدل الله لهم الجلود لا يفتر عنهم ساعة ويسقون من حميم جهنم فالويل لهم من عذاب الله عز وجل **وباسناده** قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم انا مدينة العلم وعلى بابها فمن اراد العلم فليات الباب **وباسناده** قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم اذا كان يوم القيامة نوديت من بطنان العرش نعم الاب ابوك ابراهيم ونعم الاخ اخوك على ابن ابيطالب ومحتجب نماند که کتاب صحیفة الرضا از کتب معروفه معتمده واصول مشهوره مستنده ست وصحت انتسا

آن بسوی جناب امام رضا علیه ازکى السلام والتحية والثنا از افادات اکابر اعلام واجلۀ عظام سنیه ظاهر و واضح ست ابو شجاع شیرویه بن شهردار الدیلمی در صدر کتاب الفردوس گفته اما بعد فانى رأيت اهل زماننا هذا خاصة اهل بلدنا اعرضوا عن الحديث واسانيده وجهلوا معرفة الصحيح والسقيم وتركوا الكتب التى صنفها ائمة الدين قديما وحديثا والمسانيد التى جمعوها فى الفرائض والسنن والحلال والحرام والآداب والوصايا والامثال والمواعظ وفضائل الاعمال واشتغلوا بالقصص والاحاديث المحذوفة عنها اسانيدها التى لم يعرف فيها نقلة الحديث ولم تقرأ على احد من اصحاب الحديث وطلبوا الموضوعات التى وضعها القصاص لينالوا بها المقطعات فى المجالس على الطرقات ثبت فى كتابى هذا اثنى عشر الف حديث ونيفا من الاحاديث الصغار على سبيل الاختصار من الصحاح والغرائب والافراد والصحف المروية عن النبى لعلى بن موسى الرضا وعمرو بن شعيب الخ وجار الله ابو القاسم محمود بن عمر زمخشرى در کتاب ربیع الابرار گفته کان يقول يحيى بن الحسين الحسينى فى اسناد صحيفة الرضا لو قرى هذا الاسناد على اذن مجنون لافاق وعبد الكريم بن محمد السمعانى در کتاب الانساب گفته الرضوى بفتح الراء والضاد وفى آخرها الواو هذه النسبة الى الرضا وهو لقب على بن موسى بن جعفر بن محمد بن على بن الحسين بن على ابن ابيطالب ابى الحسن المعروف بالرضا المدفون بطوس يروى صحيفة عن ابائه وجماعة من اولاده نسبوا اليه يقال لكل واحد منهم الرضوى ومحب الدين ابو العباس احمد بن عبد الله الطبرى الشافعى صحیفة الرضا را از ماخذ کتاب خود ریاض نضره قرار داده وجا بجا در ریاض نضره وذخائر العقبى احادیث ازان نقل کرده لیکن در هر دو کتاب این صحیفه شریفه را بمسند الرضا علیه السلام تعبیر نموده چنانچه در صدر ریاض نضره در بیان اصول وماخذ کتاب خود بعد ذکر العینات گفته جزء مترجم بکتاب السنة تالیف ابى الحسين محمد بن حامد بن السرى جزء مترجم بكتاب العلل لابى زرعة عبد الرحمن بن عمرو النضرى جزء مترجم بكتاب التحفة لابى عقيل محمد بن محمد بن على بن محمد القاضى الحموى محاسبة النفس مجابى الدعاء كتاب اليقين من عاش بعد الموت الاربعة لابى بكر بن ابى الدنيا جزء يتضمن مسند الامام على بن موسى الرضا فى فضل اهل البيت رضى الله تعالى عنهم الذرية الطاهرة للدولابى فضائل الصحابة رضى الله تعالى عنهم للبغوى جزء الحسن بن عرفة العبدى جزء من حديث ابى بكر عبد الله بن ابى داود السجستانى ونیز در ریاض نضره در فضائل امیر المومنین علیه السلام گفته ذکر انه اول من يقرع باب الجنة بعد النبى صلى الله عليه وسلم عن على قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يا على انك اول من يقرع باب الجنة فيدخلها بغير حساب بعدى خرجه الامام على بن موسى الرضا فى مسنده ونیز در آن گفته ذکر اخبار

۱۷ وعلامه ابو المظفر یوسف بن قزغلی سبط ابن الجوزی در تذکره خواص الامه در ذکر جناب امام رضا علیه السلام گفته وذکر عبد الله بن احمد [illegible] حدثنا [illegible] على بن موسى الرضا عن ابيه موسى عن ابيه جعفر عن ابيه محمد عن ابيه على عن ابيه الحسين عن ابيه على عن النبى صلى الله عليه وسلم [illegible] وعلامه ابو الحجاج یوسف بن [illegible] عبد الرحمن المزی در تهذیب الکمال در ترجمه جناب امام رضا علیه السلام [illegible] ابو الصلت عبد السلام بن صالح الهروى [illegible] وعلى بن مهدى [illegible] وابو احمد داود بن سليمان بن يوسف الغازى [illegible]

جبرئیل عن اللہ تعالیٰ ان علیّاً من النبی صلی اللہ علیہ وسلم بمنزلۃ ھرون من موسیٰ عن اسماء بنت عمیس قالت ھبط جبرئیل علیہ السلام علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم فقال یا محمد ان ربک یقرئک السلام ویقول لک علی منک بمنزلۃ ھرون من موسیٰ لکن لا نبی بعدک خرجہ الامام علی بن موسیٰ الرضا و نیز دران گفتہ عن علی قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انک سید المسلمین وقائد الغر المحجلین و یعسوب الدین خرجہ علی بن موسیٰ الرضا و نیز محب طبری در ریاض نضرہ بعد نقل حدیثی از کتاب شرف النبوۃ گفتہ واخرج معناہ الامام علی بن موسیٰ الرضا فی مسندہ بزیادۃ ولفظہ یا علی اعطیت ثلاثاً لم یجتمعن لغیرک مصاھرتی وزوجک وولدیک والرابعۃ لولاک ما عرف المومنون و نیز دران گفتہ ذکر وصف حوریتہ فی الجنۃ عن علی قال قال لی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لما اسری بی الی السماء اخذ جبرئیل بیدی واقعدنی علی درنوک من درانیک الجنۃ وناولنی سفرجلۃ فکنت اقلبھا اذ انفلقت وخرجت منھا حوراء لم ار احسن منھا فقالت السلام علیک یا محمد قلت وعلیک السلام من انت قالت انا الراضیۃ المرضیۃ خلقنی الجبار من ثلثۃ اصناف اعلای من عنبر ووسطی من کافور واسفلی من مسک عجننی بماء الحیوان ثم قال کونی فکنت خلقنی لاخیک وابن عمک علی ابن ابیطالب اخرجہ الامام علی بن موسیٰ الرضا فی مسندہ و نیز محب طبری در ذخائر العقبی گفتہ وعن علی رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اربعۃ انا لھم شفیع یوم القیامۃ المکرم لذریتی والقاضی لھم حوائجھم والساعی فی امورھم عند اضطرارھم الیہ والمحب لھم بقلبہ ولسانہ اخرجہ علی بن موسیٰ الرضا و نیز محب طبری در ذخائر العقبی گفتہ ذکر تحریم الجنۃ علی من ظلمھم عن علی رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ حرم الجنۃ علی من ظلم اھل بیتی او قاتلھم او اغار علیھم او سبھم اخرجہ الامام علی بن موسیٰ الرضا و نیز محب الدین طبری در ذخائر العقبی گفتہ ذکر سبب تسمیتھا فاطمۃ عن علی رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لفاطمۃ یا فاطمۃ تدرین لم سمیت فاطمۃ قال علی رضی اللہ عنہ یا رسول اللہ لم سمیت فاطمۃ قال ان اللہ تعالیٰ فطمھا وذریتھا عن النار یوم القیمۃ اخرجہ الحافظ الدمشقی وقد رواہ الامام علی بن موسیٰ الرضا فی مسندہ ولفظہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ان اللہ تعالیٰ فطم ابنتی فاطمۃ وولدھا ومن احبھم من النار ولذلک سمیت فاطمۃ و نیز محب طبری در ذخائر العقبی گفتہ ذکر تزویج اللہ عز وجل علیاً فی الملاء الاعلیٰ بمحضر من الملائکۃ عن علی رضی اللہ عنہ قال قال لی رسول اللہ

صلی اللہ علیہ وسلم اتانی جبرئیل فقال یا محمد ان اللہ یقرئک السلام ویقول لک انی قد زوجت فاطمۃ ابنتک من علی بن ابیطالب فی الملاء الاعلیٰ فزوجھا منہ فی الارض اخرجہ الامام علی بن موسیٰ الرضا فی مسندہ و نیز محب طبری در ذخائر العقبی گفتہ وعن علی رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اتانی ملک فقال یا محمد ان اللہ تعالیٰ یقول لک انی قد امرت شجرۃ طوبی ان تحمل الدر والیاقوت والمرجان تنثرہ علی من حضر عقد فاطمۃ من الملائکۃ والحور العین وقد سر بذلک سائر اھل السموات وانہ سیولد بینھما ولدان سیدان فی الدنیا وسیسودان علی کھول الجنۃ وشبابھا وقد تزین لذلک الجنۃ فاقر عینا یا محمد فانک سید الاولین والاخرین اخرجہ الامام علی بن موسیٰ الرضا و نیز محب طبری در ذخائر العقبی گفتہ ذکر ان اللہ یغضب لغضبھا ویرضی لرضاھا عن علی رضی اللہ عنہ ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال یا فاطمۃ ان اللہ یغضب لغضبک ویرضی لرضاک اخرجہ ابو سعید فی شرف النبوۃ واخرجہ الامام علی بن موسیٰ فی مسندہ وابن المثنی فی معجمہ وعن علی رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اشتد غضب اللہ وغضب رسولہ وغضب ملائکتہ علی من اھرق دم نبی او اذاہ فی عترتہ اخرجہ الامام علی بن موسیٰ الرضا و نیز دران گفتہ ذکر طھارتھا عن حیض الادمیات تقدم فی اول الباب فی سبب تسمیتھا فاطمۃ طرف من ذلک وعن اسماء قالت ولدت فاطمۃ بالحسن فلم ار لھا دما فقلت یا رسول اللہ انی لم ار لھا دما فی حیض ولا نفاس فقال صلی اللہ علیہ وسلم اما علمت ان ابنتی فاطمۃ طاھرۃ مطھرۃ لا یری لھا دم فی طمث ولا ولادۃ اخرجہ الامام علی بن موسیٰ الرضا و نیز دران گفتہ ذکر برھا بالنبی صلی اللہ علیہ وسلم عن علی بن ابیطالب رضی اللہ عنہ قال کنا مع النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی حفر الخندق اذ جاءتہ فاطمۃ بکسرۃ من خبز فدفعتھا الیہ فقال ما ھذہ یا فاطمۃ قالت من قرص اختبزتہ لابنی جئتک منہ بھذہ الکسرۃ فقال یا بنیۃ اما انھا لاول طعام دخل فی فم ابیک منذ ثلث اخرجہ الامام علی بن موسیٰ الرضا و نیز دران گفتہ ذکر زفاف فاطمۃ الی الجنۃ کالعروس عن علی رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تحشر ابنتی فاطمۃ یوم القیمۃ وعلیھا حلۃ الکرامۃ قد عجنت بماء الحیوان فتنظر الیھا الخلائق فیتعجبون منھا ثم تکسی حلۃ من حلل الجنۃ تشتمل علی الف حلۃ مکتوب علیھا بخط اخضر ادخلوا ابنۃ محمد الجنۃ علی احسن صورۃ واکمل ھیئۃ واتم کرامۃ واوفر حظ فتزف الی الجنۃ کالعروس وحولھا سبعون الف جاریۃ اخرجہ الامام علی بن موسیٰ الرضا فی مسندہ و نیز دران گفتہ وعن اسماء بنت عمیس انھا کانت عند فاطمۃ اذ دخل علیھا النبی صلی اللہ علیہ وسلم وفی عنقھا قلادۃ من ذھب

۹۷
و اصل صحیفۃ الرضا انچہ از لفظ کبوتر نیست دراینجا اصل الفاظ حدیث قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اتانی ملک فقال یا محمد ان اللہ عز وجل یقرئ علیک السلام ویقول لک قد زوجت فاطمۃ من علی فزوجھا منہ وقد امرت شجرۃ طوبی ان تحمل الدر والیاقوت والمرجان وان اھل السماء قد فرحوا بذلک وسیولد منھما ولدان سیدا شباب اھل الجنۃ وبھما یتزین اھل الجنۃ فابشر یا محمد فانک خیر الاولین والاخرین انتھی بلفظہ عن السنحان العامری من صحیفۃ الرضا علیہ السلام
۱۲ الخ

اتاهما علی ابن ابیطالب رضی الله عنه من سهم فیٔ صار الیه فقال لها یا بنیة لا تغتری یقول الناس فاطمة بنت محمد وعلیك لباس الجبابرة غنیمة فقطعتها لساعتها وباعتها لیومها واشترت بالثمن رقبة مومنة فاعتقتها فبلغ ذلك رسول الله صلی الله علیه وسلم فسر بعتقها وبارك علیها اخرجه الامام علی بن موسی الرضا ونیز دران گفته ذکر انه رضی الله عنه اول من یقرع باب الجنة بعد النبی صلی الله علیه وسلم عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یا علی انك اول من یقرع باب الجنة ویدخلها بغیر حساب بعدی اخرجه الامام علی بن موسی الرضا ونیز دران گفته وعنها رضی الله عنها قالت هبط جبرئیل علی النبی صلی الله علیه وسلم وقال یا محمد ان ربك یقرئك السلام ویقول لك علی منك بمنزلة هارون من موسی لکن لا نبی بعدك اخرجه الامام علی بن موسی الرضا ونیز دران گفته ذکر اختصاصه بسیادة المسلمین وولایة المتقین عن عبد الله بن اسعد بن زرارة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لیلة اسری بی انتهیت الی ربی عز وجل فاوحی الله الیّ او امرنی شك الراوی فی علی ثلثا انه سید المسلمین وولی المتقین وقائد الغر المحجلین اخرجه المحاملی واخرجه الامام علی بن موسی الرضا رضی الله عنه من حدیث علی رض وزاد یعسوب الدین ونیز دران گفته ذکر وصف حوریة فی الجنة عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لما اسری بی الی السماء اخذ جبرئیل بیدی واقعدنی علی درنوك من درانیك الجنة وناولنی سفرجلة فکنت اقلبها اذ انفلقت وخرجت منها حوراء لم ار احسن منها فقالت السلام علیك یا محمد فقلت وعلیك السلام من انت قالت انا الراضیة المرضیة خلقنی الجبار من ثلثة اصناف اعلای من عنبر ووسطی من کافور واسفلی من مسك عجننی بماء الحیوان ثم قال کونی فکنت خلقنی لاخیك وابن عمك علی بن ابیطالب اخرجه الامام علی بن موسی الرضا ونیز دران گفته وقد روی عن فاطمة انها عقت عنهما واعطت القابلة فخذ شاة ودینارا واحدا اخرجه الامام علی بن موسی الرضا ولعل فاطمة باشرت الاعطاء وکان مما عق به النبی صلی الله علیه وسلم عنهما اوسند الی فاطمة لتحمله صلی الله علیه وسلم ذلك عنها ویدل علی ذلك ما روته اسماء بنت عمیس قالت عق رسول الله صلی الله علیه وسلم عن الحسن یوم سابعه بکبشین املحین واعطی القابلة الفخذ وحلق راسه وتصدق بزنة الشعر ثم طلی راسه بیده المبارکة بالخلوق ثم قال یا اسماء الدم من فعل الجاهلیة فلما کان بعد حول ولد الحسین فجاء نبی الله صلی الله علیه وسلم وفعل مثل الاول قالت وجعله فی حجره وبکی صلی الله علیه وسلم قلت فداك ابی وامی ما ابکاك قال ابنی هذا یا اسماء انه تقتله الفئة

ای اسماء بنت عمیس ۱۲

یعنی الحسنین علیهما السلام ۱۲

الباغیة من امتی لا انالهم شفاعتی یا اسماء لا تخبری فاطمة فانها قریبة عهد بالولادة اخرجه علی بن موسی الرضا ونیز دران گفته وعن اسماء بنت عمیس قالت قبلت فاطمة بالحسن فجاء النبی صلی الله علیه وسلم وقال یا اسماء هلمی ابنی فدفعته الیه فی خرقة صفراء فالقاها عنه قائلا الم اعهد الیکن ان لا تلفوا مولودا فی خرقة صفراء فلففته فی خرقة بیضاء فاخذه واذن فی اذنه الیمنی واقام فی الیسری ثم قال لعلی ما سمیت ابنی قال ما کنت لاسبقك بذلك فقال ولا انا سابق به ربی فهبط جبرئیل وقال ان الله یقرئك السلام یا محمد ویقول علی منك بمنزلة هارون من موسی الا انه لا نبی بعدك فسم ابنك هذا باسم ولد هارون فقال وما کان اسم ولد هارون یا جبرئیل قال شبر قال ان لسانی عربی فقال سمه الحسن ففعل فلما کان بعد حول ولد الحسین فجاء نبی الله صلی الله علیه وسلم وذکرت مثل الاول وساقت قصة التسمیة کالاول وان جبرئیل امره ان یسمیه باسم ولد هارون شبیر فقال له صلی الله علیه وسلم مثل الاول فقال سمه حسینا اخرجه الامام علی بن موسی الرضا ونیز دران گفته ذکر انهم علی خیل موصوفات بالصفات عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا کان یوم القیامة کنت انت وولدك علی خیل بلق متوجة بالدر والیاقوت فیامر الله بکم الی الجنة والناس ینظرون اخرجه الامام علی بن موسی الرضا ونیز دران گفته اذکار تتضمن فضائل واخبار تختص بالحسین بن علی ذکر فضیلة له رضی الله عنه روی الامام علی بن موسی الرضا رضی الله عنه ان الحسین بن علی دخل الخلاء فوجد لقمة ملقاة علی الارض فدفعها الی غلام له فقال یا غلام ذکرنیها اذا خرجت فاکلها الغلام فلما ساله عنها قال اکلتها یا مولای قال اذهب انت حر لوجه الله ثم قال سمعت جدی رسول الله یقول من وجد لقمة ملقاة فمسح او غسل ثم اکلها اعتقه الله من النار فلم اکن لاستعبد رجلا اعتقه الله من النار وابراهیم بن عبد الله الوصابی الیمنی الشافعی نیز از صحیفة الرضا احادیث عدیده آورده ومثل محب طبری تعبیر ازان بمسند الرضا کرده چنانچه در کتاب الاکتفا فی فضل الاربعة الخلفاء در فضائل جناب امیر المومنین علیه السلام بعد نقل حدیثی از کتاب شرف النبوة گفته وخرج معناه علی بن موسی الرضا فی مسنده بزیادة ولفظه یا علی اعطیت ثلاثا لم یجتمعن لغیرك مصاهرتی وزوجك وولدیك ولولاك ما عرف المومنون ونیز در کتاب الاکتفا گفته وعن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم لما اسری بی الی السماء اخذ جبرئیل بیدی واقعدنی علی درنوك من درانیك الجنة وناولنی سفرجلة فکنت اقلبها اذ انفلقت وخرجت منها حوراء

لم ار احسن منہا فقالت السلام علیک یا محمد فقلت وعلیک السلام من انت قالت الراضیۃ المرضیۃ خلقنی الجبار من ثلثۃ اصناف اعالی من عنبر ووسطی من کافور واسفلی من مسک عجننی بماء الحیوۃ ثم قال لی کونی فکنت خلقنی لاخیک وابن عمک علی بن ابیطالب رضی اللہ عنہ اخرجہ الامام علی بن موسی الرضا فی مسندہ ونقل المحب الطبری فی ریاضہ ونیز در کتاب الاکتفا گفتہ وعن اسما بنت عمیس رضی اللہ عنہا قالت ھبط جبرئیل علیہ السلام علی النبی صلے اللہ علیہ وسلم فقال یا محمد ان ربک یقرئک السلام ویقول علی منک بمنزلۃ ہارون من موسی لکن لا نبی بعدک اخرجہ الامام علی بن موسی الرضا فی مسندہ واحمد بن الفضل بن محمد باکثیر المکی نیز بعض احادیث صحیفۃ الرضا را در وسیلۃ المال آوردہ ونسبت اخراج آن بجناب فرمودہ چنانچہ در وسیلۃ المال گفتہ وعن سیدنا علی کرم اللہ وجہہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لما اسری بی الی السماء اخذ جبرئیل بیدی واقعدنی علی درنوک من درانیک الجنۃ وناولنی سفرجلۃ فکنت اقلبہا اذ انفلقت وخرجت منہا حوراء لم ار احسن منہا فقالت السلام علیک یا محمد فقلت وعلیک السلام من انت قالت انا الراضیۃ المرضیۃ خلقنی الجبار من ثلثۃ اصناف اعلای من عنبر ووسطی من کافور واسفلی من مسک عجننی بماء الحیوان ثم قال لی کونی فکنت خلقنی لاخیک وابن عمک علی بن ابیطالب اخرجہ الامام علی بن موسی الرضا وعلاوہ برین ہمہ آنکہ محمد عابد بن احمد علی سندی در حصر الشارد کہ دران اسانید کتب معتبرہ جمع نمودہ گفتہ واما الاربعون من نسخۃ علی بن موسی الرضا عن ابائہ فارویہا بالسند المتقدم الی الحافظ ابن حجر عن احمد بن ابی بکر المقدسی عن سلیمان بن حمزۃ انا محمود بن ابراھیم انا الحسن بن محمد بن عباس الرستمی انا ابوبکر احمد بن علی بن خلف انا ابو القاسم الحسن بن محمد بن حبیب انا ابوبکر محمد بن عبد اللہ حفید العباس بن حمزۃ انا ابو القاسم عبد اللہ بن احمد بن عامر الطائی ازین عبارت ظاہر است کہ محمد عابد سندی اربعینی را کہ ماخوذ از صحیفۃ الرضا علیہ السلام ست بسند متصل خود روایت مینماید وسند خود را کہ مشتمل بر علمای اعلام اہلسنت مثل حافظ ابن حجر عسقلانی وغیر اوست تا بابو القاسم عبد اللہ بن احمد بن عامر الطائی کہ بواسطہ پدر خود احمد بن عامر الطائی روایت این صحیفہ مقدسہ از جناب امام رضا علیہ السلام میکند میرساند وکفی بذلک بینۃ ظاہرۃ علی وثوق ہذہ الصحیفۃ المبارکۃ الطاہرۃ وحجۃ قاہرۃ علی اعتماد تلک النسخۃ المیمونۃ الباہرۃ ومحمد عابد سندی از اکابر علمای مشہورین واجلہ نبلای معروفین سنیہ است ـ مولوی صدیق حسن خان معاصر در ابجد العلوم گفتہ الشیخ محمد عابد السندی بن احمد علی بن یعقوب الحافظ من بنی ابی ایوب الانصاری ولد ببلدۃ سیون وھی علی شاطئ النہر شمالی حیدرآباد السند مما یلی بلدۃ بوبکہا جرجدہ الملقب بشیخ الاسلام الی ارض العرب وکان من اہل العلم والصلاح واقام الشیخ محمد عابد بزبید دارۃ علم بالیمن معروفۃ واستفاد من علمائہا واقتبس من اشعۃ عظمائہا حتی عد من اہلہا ودخل صنعاء الیمن یتطبب لامامہم وتزوج ابنۃ وزیرہ وذہب مرۃ سفیرا من امام صنعاء الی مصر وکان شدید التحنن الی ربوع طابۃ وعاود مرۃ ارض قومہ فدخل نواری بلدۃ بارض السند مما یلی بندر کراچی واقام بہا لیالی معدودات ثم عاد الی المدینۃ الطیبۃ وولی لسیاسۃ علمائہا من قبل والی مصر وخلف من مصنفاتہ کتبا مبسوطۃ ومختصرۃ منہا کتاب المواہب اللطیفۃ علی مسند الامام ابی حنیفۃ وکتاب طوالع الانوار علی الدر المختار وکتاب شرح تیسیر الوصول الی احادیث الرسول بلغ منہ الی کتاب الحدود ویقال لہ شرح علی بلوغ المرام للحافظ ابن حجر وکان ذا عصبیۃ للمذہب الحنفی ولذلک تعقبہ فی بعض الرسائل لہ السید العلامۃ اخونا احمد بن حسن الحسینی القنوجی البخاری العرشی رح توفی محمد عابد یوم الاثنین من ربیع الاول سنۃ ۱۲۵۷ ودفن بالبقیع ولم یخلف عقبا رحمہ اللہ وستر نماند کہ نزد نحیف از صحیفۃ الرضا علیہ السلام دو نسخہ موجود ست کہ یکی ازان مروی ابو الفتح عبید اللہ بن عبد الکریم بن ہوازن القشیری النیسابوری الشافعی ست ودیگر مروی صدر الدین ابو المجامع ابراہیم بن محمد بن المؤید الحموی الجوینی ست واین ہر دو از علمای اعلام ومحدثین فخام سنیہ می باشند اما ابو الفتح القشیری پس تاج الدین سبکی در طبقات شافعیہ گفتہ عبید اللہ بن عبد الکریم بن ہوازن ابو الفتح بن الاستاذ ابی القاسم الصوفی القشیری النیسابوری وکان فاضلا کثیر العبادۃ لہ مصنفات فی الطریقۃ وسکن اسفراین الی حین وفاتہ وسمع الحدیث من والدہ وعبد الغافر الفارسی وابی عثمان سعید بن محمد الحیری وابی حفص بن مسروق وغیرہم توفی سنۃ احدی وعشرین وخمسمائۃ واما صدر الدین حموی پس مفاخر عالیہ ومآثر غالیہ وعظمت وجلالت ورفعت ونبالت او بر ناظر معجم مختص وتذکرۃ الحفاظ وذیل عبر ذہبی ومرأۃ الجنان یافعی وطبقات شافعیہ عبد الرحیم اسنوی ونظم درر السمطین محمد بن یوسف زرندی وتوضیح الدلائل شہاب الدین احمد وجواہر العقدین نور الدین سمہودی وغیر آن واضح ولائح ست وقل مر اکثر عبارات ہذہ الکتب فی مجلد حدیث الطیر وروایت فرمودن جناب امام رضا علیہ السلام این حدیث شریف را بلفظیکہ در صحیفۃ الرضا مذکور ست در مابعد انشاء اللہ تعالی از روایت عاصمی وابن النجار نیز واضح ولائح خواہد شد ولا ریب ان روایۃ

هذا الامام المعصوم اعنی علی بن موسی الرضا علیه من السلام ما لا یدرکه نفاد ولا انقضاء * کافیة لمن یلم الحق بالتمس والاقتضاء * ووافیة لمن تلقی الصدق بالقبول والارتضاء * لا ینکرها الا من الف النصب فاظلم علیه الفضاء * ولا یجحدها الا من اضمر البغض فبات علی جمر الغضا * ولا یطعن فیها الا من سبقت فیه بالشقاء سوابق القدر والقضاء * ولا یقدح فیها الا من مرق فهو لحینه ورینه فی لظی للخضا

وجه دوم آنکه جناب امام رضا علیه وعلی آبائه وابنائه المعصومین الاف التحیة والثنا حدیث مدینة العلم را بلفظ دیگر نیز از آباء اطهار خود علیهم الاف السلام من الملک الغفار روایت فرموده چنانچه علامه ابن المغازلی در کتاب المناقب در سیاق طرق این حدیث شریف گفته اخبرنا ابو غالب محمد بن احمد بن سهل النحوی رحمه الله تعالی فیما اذن لی فی روایته عنه ان ابا طاهر ابراهیم بن عمر بن یحیی یحدثهم نا محمد بن عبید الله بن محمد بن عبید الله بن المطلب نا احمد بن محمد بن عیسی سنة عشر وثلثمائة نا محمد بن عبد الله بن عمر بن مسلم اللاحقی الصفار بالبصرة سنة اربع واربعین ومائتین نا ابو الحسن علی بن موسی الرضا قال حدثنی ابی عن ابیه عن جعفر بن محمد عن ابیه عن جده علی بن الحسین عن ابیه الحسین عن ابیه علی بن ابیطالب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یا علی انا مدینة العلم وانت الباب کذب من زعم انه یصل الی المدینة الا من قبل الباب **و مخفی نماند** که سند امام رضا علیه السلام است که بیان جلالت مرتبت وعظمت منزلت آن خارج از نطاق طوق بشری ست لیکن نبذی از آثار و برکات آن بنابر افادات اکابر اعلام واماثل فخام سنیه علاوه بر ما سبق باید شنید ابو سعد منصور بن الحسین الآبی الوزیر در کتاب نثر الدرر علی ما نقل عنه گفته حدث ابو الصلت قال کنت مع علی بن موسی وقد دخل نیسابور وهو راکب بغلة شهباء فغدا الی طلبه علماء البلد احمد بن حرب ویاسین بن النضر ویحیی بن یحیی وعدة من اهل العلم فتعلقوا بلجامه فی المربعة فقالوا بحق آبائک الطاهرین حدثنا بحدیث سمعته من ابیک قال حدثنی ابی العبد الصالح موسی بن جعفر قال حدثنی ابی الصادق جعفر بن محمد قال حدثنی ابی باقر علم الانبیاء محمد بن علی قال حدثنی ابی سید العابدین علی بن الحسین قال حدثنی ابی سید شباب اهل الجنة الحسین بن علی قال سمعت ابی سید العرب علی بن ابیطالب قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول الایمان معرفة بالقلب واقرار باللسان وعمل بالارکان قال قال احمد بن حنبل لو قرأت هذا الاسناد علی مجنون لبرء من جنونه وروی عن عبد الرحمن بن ابی حاتم مثل ذلک یحکیه عن ابیه وانه قرأه علی مصروع فافاق وعلامه نور الدین علی بن محمد بن الصباغ المالکی المکی در

فصول مهمه گفته وروی المولی السعید امام الدنیا عماد الدین محمد بن ابی سعید بن عبد الکریم الوزان فی محرم سنة ست وتسعین وخمسمائة قال اورد صاحب کتاب تاریخ نیسابور فی کتابه ان علی بن موسی الرضا لما دخل الی نیسابور فی السفرة التی خص فیها بفضیلة الشهادة کان فی قبة مستورة بالسقلاط علی بغلة شهباء وقد شق سوق نیسابور فعرض له الامامان الحافظان للاحادیث النبویة والمثابران علی السنة المحمدیة ابو زرعة الرازی ومحمد بن اسلم الطوسی ومعهما خلائق لا یحصون من طلبة العلم والحدیث واهل الروایة والدرایة فقالا له ایها السید الجلیل ابن السادة الائمة بحق آبائک الطاهرین واسلافک الاکرمین الا ما اریتنا وجهک المبارک المیمون ورویت لنا حدیثا عن آبائک عن جدک محمد صلی الله علیه وسلم نذکرک به فاستوقف البغلة وامر غلمانه بکشف المظلة عن القبة واقر عیون تلک الخلائق برؤیة طلعته المبارکة فکانت له ذوابتان مدلیتان علی عاتقه والناس کلهم قیام علی طبقاتهم ینظرون الیه وهم ما بین صارخ وباک ومتمرغ فی التراب ومقبل لحافر بغلته وعلا الضجیج فصاحت الائمة والفقهاء والعلماء معاشر الناس اسمعوا وعوا وانصتوا لسماع ما ینفعکم ولا تؤذونا بکثرة صراخکم وبکائکم وکان المستملی ابو زرعة الرازی ومحمد بن اسلم الطوسی فقال علی بن موسی الرضا حدثنی ابی موسی الکاظم عن ابیه جعفر الصادق عن ابیه محمد الباقر عن ابیه علی زین العابدین عن ابیه الحسین الشهید بکربلا عن ابیه علی بن ابیطالب کرم الله وجهه انه قال حدثنی جبرئیل قال سمعت رب العزة سبحانه وتعالی یقول کلمة لا اله الا الله حصنی فمن قالها دخل حصنی ومن دخل حصنی امن من عذابی ثم ارخی الستر علی القبة وسار فعد اهل المحابر والدوی الذین کانوا یکتبون فانافوا علی عشرین الفا قال الاستاذ ابو القاسم القشیری اتصل هذا الحدیث ببعض امراء السامانیة فکتبه بالذهب واوصی ان یدفن معه فی قبره فرؤی فی النوم بعد موته فقیل له ما فعل الله بک قال غفر لی بتلفظی بلا اله الا الله وتصدیقی بان محمدا رسول الله ونور الدین علی بن عبد الله سمهودی نیز در جواهر العقدین این روایت را از تاریخ نیسابور بواسطه فصول مهمه نقل نموده وقول ابو القاسم قشیری نیز آورده وبعد از ان گفته وذکر الجمال الزرندی فی کتابه معراج الوصول ان الحافظ ابا نعیم روی هذا الحدیث بسنده عن اهل البیت یعنی المذکورین الی علی بن ابیطالب سید الاولیاء قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم سید الانبیاء قال حدثنی جبرئیل سید الملائکة قال قال الله تعالی انی انا الله لا اله الا انا فاعبدنی فمن جاء نی منکم بشهادة ان لا اله الا الله بالاخلاص دخل حصنی ومن دخل حصنی امن عذابی قال وفی روایة غیر ابی نعیم قال الله تعالی کلمة لا اله الا الله حصنی الحدیث ثم

نقل ما قاله القشيرى وزاد عقب قوله وتصديقى بان محمدا رسول الله وكتابتى هذا الحديث بالذهب
تعظيما له واحتراما وقال الحافظ جمال الدين المذكور وقال ابو الليث عبد السلام بن صالح الهروى كنت مع
على بن موسى الرضا وقد دخل نيسابور وهو على بغلة له شهباء فغدا فى طلبه العلماء من اهل البلد وهم
احمد بن حرب وابن النضر ويحيى بن يحيى وعدة من اهل العلم فتعلقوا بلجامه فى المربعة وقالوا بحق
ابائك الطاهرين حدثنا بحديث سمعته من ابيك فقال حدثنى ابى العبد الصالح موسى بن جعفر قال حدثنى
ابى جعفر الصادق ابن محمد قال حدثنى ابى باقر علم الانبياء محمد بن على قال حدثنى ابى سيد العابدين على بن الحسين
قال حدثنى ابى سيد شباب اهل الجنة الحسين بن على قال سمعت ابى سيد العرب على بن ابيطالب يقول
سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول الايمان معرفة بالقلب واقرار باللسان وعمل بالاركان قال
الامام احمد بن حنبل رحمه الله لو قرأت هذا الاسناد على مجنون لبرء من جنته وروى بعضهم ان المستملى
لهذا الحديث ابو زرعة الرازى ومحمد بن اسلم الطوسى انتهى وشهاب الدين احمد بن حجر الهيتمى المكى در صواعق در ذكر جناب امام رضا عليه السلام
گفته ولما دخل نيسابور كما فى تاريخها بشق سوقها عليه مظلة لا يرى من ورائها تعرض له الحافظان ابو زرعة
الرازى ومحمد بن اسلم الطوسى ومعهما من طلبة العلم والحديث من لا يحصى فتضرعا اليه ان يريهم وجهه
ويروى لهم حديثا عن ابائه فاستوقف البغلة وامر غلمانه بكشف المظلة واقر عيون تلك الخلائق برؤية
طلعته المباركة فكانت له ذوابتان مدليتان على عاتقه والناس بين صارخ وباك ومتمرغ فى التراب
ومقبل لحافر بغلته فصاحت العلماء معاشر الناس انصتوا فانصتوا واستملى منه الحافظان المذكوران
فقال حدثنى ابى موسى الكاظم عن ابيه جعفر الصادق عن ابيه محمد الباقر عن ابيه زين العابدين عن ابيه
الحسين عن ابيه على بن ابيطالب رضى الله عنهم قال حدثنى حبيبى وقرة عينى رسول الله صلى الله عليه
وسلم قال حدثنى جبرئيل قال سمعت رب العزة يقول لا اله الا الله حصنى فمن قالها دخل حصنى و
من دخل حصنى امن من عذابى ثم ارخى الستر وسار فعد اهل المحابر والدوى الذين كانوا يكتبون فانوا
على عشرين الفا وفى رواية ان الحديث المروى الايمان معرفة بالقلب واقرار باللسان وعمل بالاركان
ولعلهما واقعتان قال احمد لو قرأت هذا الاسناد على مجنون لبرئ من جنته وميرزا محمد بن معتمد خان الحارثى البدخشانى
در مفتاح النجا گفته قال صاحب تاريخ نيسابور فى كتابه ان على بن موسى الرضا لما دخل نيسابور كان فى مهد
على بغلة شهباء عليها مركب من فضة خالصة فعرض له بالسوق الامامان الحافظان للاحاديث النبوية ابو زرعة

ومحمد بن اسلم الطوسى فقالا ايها السيد ابن السادة ايها الامام ابن الائمة ايها السلالة الطاهرة
الرضية ايها الخلاصة الزاكية النبوية بحق ابائك الاطهرين واسلافك الاكرمين الا اريتنا وجهك المبارك
الميمون ورويت لنا حديثا عن ابائك عن جدك نذكرك به فاستوقف البغلة ورفع المظلة واقر عيون
المسلمين بطلعته المباركة الميمونة فكانت ذوابتاه كذوابتى رسول الله صلى الله عليه وسلم والناس على طبقاتهم قيام كلهم
وكانوا بين صارخ وباك وممزق ثوبه ومتمرغ فى التراب ومقبل حزام بغلته ومطول عنقه الى مظلة
المهد الى ان انتصف النهار وجرت الدموع كالانهار وسكنت الاصوات وصاحت الائمة والقضاة معاشر الناس
اسمعوا ولا تؤذوا رسول الله صلى الله عليه وسلم فى عترته وانصتوا واملى وعد من المحابر اربع وعشرون الف سوى
الدوى والمستملى ابو زرعة الرازى ومحمد بن اسلم الطوسى فقال رض حدثنى ابى موسى بن جعفر الكاظم
قال حدثنى ابى جعفر بن محمد الصادق قال حدثنى ابى محمد بن على الباقر قال حدثنى ابى على بن الحسين
زين العابدين قال حدثنى ابى الحسين بن على شهيد كربلا قال حدثنى ابى امير المومنين على بن ابيطالب
شهيد ارض الكوفة قال حدثنى اخى وابن عمى محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم قال حدثنى جبرئيل
قال سمعت رب العزة سبحانه وتعالى يقول كلمة لا اله الا الله حصنى فمن قالها دخل حصنى ومن دخل
حصنى امن من عذابى صدق الله سبحانه وتعالى وصدق جبرئيل وصدق رسول الله صلى الله عليه وسلم والائمة
اقول ذكر ابى زرعة ومحمد بن اسلم فى هذه الرواية وهم من بعض الرواة والثابت اسحاق بن راهويه و
يحيى بن يحيى وانما كان لابى زرعة فى تلك السنة عشر سنين واما محمد بن اسلم فايضا كان ابتداء طلبه
للحديث ولم يكن من المشهورين والله اعلم قال الشيخ الكامل الاستاذ ابو القاسم عبد الكريم بن
هوازن القشيرى ان هذا الحديث بهذا السند بلغ بعض امراء السامانية فكتبه بالذهب واوصى ان
يدفن معه فلما مات رأى فى المنام فقيل ما فعل الله بك فقال غفر لى بتلفظى بلا اله الا الله وتصديقى
محمدا رسول الله مخلصا فانى كتبت هذا الحديث بالذهب تعظيما واحتراما وحدث ابو الصلت قال كنت
مع على بن موسى الرضا وقد دخل نيسابور وهو راكب بغلة شهباء فغدا الى طلبه علماء البلد
احمد بن حرب وياسين بن نضر ويحيى بن يحيى وعدة من اهل العلم فتعلقوا بلجامه فقالوا بحق
ابائك الطاهرين حدثنا بحديث سمعته من ابيك قال حدثنى ابى العبد الصالح موسى بن جعفر قال
حدثنى ابى الصادق جعفر بن محمد قال حدثنى ابى باقر علم الانبياء محمد بن على قال حدثنى ابى سيد العابدين

علی بن الحسین قال حدثنی ابی سید شباب اهل الجنة الحسین بن علی قال سمعت ابی سید العرب
علی بن ابیطالب قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول الایمان معرفة بالقلب واقرار باللسان وعمل بالارکان
قال فقال احمد بن حنبل لو قرأت هذا الاسناد علی مجنون لبرء من جنونه اقول الواقعة واحدة واما الحدیث
الذی رواه رضی الله عنه ففی الروایة الاولی انه لا اله الا الله حصنی الی آخره وفی الروایة الثانیة انه الایمان معرفة
بالقلب الی آخره ویمکن التوفیق بان یقال کان حدث بکلا الحدیثین والله اعلم ومولوی رشید الدین خان
در ... مبین گفته واز انجمله است روایت مشهوره که صاحب تحفه مدظله العالی در تحفه اثناعشریه از کامل ابن اثیر وصاحب
الفصول ... شیخ ابن حجر در صواعق ومرزا محمد بدخشی در مفتاح النجا از تاریخ نیشاپور وشیخ عبد الحق محدث دهلوی
در شرح سفر السعادة از دیلمی ودیگر علمای کرام در تالیفات خود آورده اند وروایت پر کرامت اینست که چون حضرت امام
علی رضا در نیشاپور داخل شدند بر استری سوار بودند شقیق بلخی که از اعاظم صوفیه اهل سنت ست پیش پیش امام
میرفت وجلوداری میکرد وجماعت دیگر از صوفیه اهلسنت بچادرهای خود بر امام سایه کرده بودند وحافظ ابو زرعه رازی
ومحمد بن اسلم طوسی که از جملهٔ اکابر علما ومحدثین دران شهر بودند با جمیع طلبهٔ علم وکتب حدیث از مدارس ورباطات خود برای
زیارت امام برآمدند وغوغای عظیم در شهر برخواست ومردم برای دیدار مبارکش هجوم آوردند وعرض داشتند که روی
مبارک باایشان نماید ومحدثین اهلسنت التماس نمودند که حدیثی از آبا واجداد امجاد خود جهت ایشان روایت کنند بعد از
تضرع بسیار امام قبول این معنی نموده استری را که بران سوار بودند باز داشتند وغلامان را امر فرمودند که پرده را از روی مبارکش
برداشتند وچشم خلائق را بروئیت طلعت پر کرامت خود روشن ساختند ونظر مردم چون بدو گیسوی مبارک وی
که بدو شهای خود انداخته بودند افتاد بتضرع وزاری در آمدند بعضی گریه وفریاد نمودند وبعضی خود را در خاک انداخته بودند و
بعضی سم استر را بوسه میدادند آنگاه علما فریاد برآوردند وگفتند ای معاشر ناس ملتفت ساکت باشید چون ساکت شدند
شیخ ابو زرعه ومحمد بن اسلم باز اعاده التماس نمودند وگفتند اگر یک دو حدیث بسند آبای خود که سلسلة الذهب ست
اینوقت که مجمع خلق الله ست روایت فرمائی کمال منت خواهی نهاد امام بسند آبای خود روایت اینحدیث فرمود
لا اله الا الله حصنی ومن قالها دخل حصنی ومن دخل حصنی امن من عذابی مرویست که عدد جمعی که قلم ودوات آورده اینحدیث
را نوشتند قریب بست هزار می شد وامام احمد رح چون این سند را ذکر میکرد میگفت لو قرئ علی مجنون لافاق وعلی
مریض لبرئ انتهت الروایة وصاحب مفتاح النجا بعد نقل این روایت فرموده قال الشیخ الکامل الاستاذ ابو القاسم
عبد الکریم بن هوازن القشیری ان هذا الحدیث بهذا السند بلغ بعض امراء السامانیة فکتبه بالذهب

واوصی ان یدفن معه فلما مات رؤی فی المنام فقیل ما فعل الله بك فقال غفر لی بتلفظی بلا اله الا
الله وتصدیقی بمحمد رسول الله مخلصاً فانی کتبت هذا الحدیث بالذهب تعظیماً واحتراماً انتهی کلام الفاضل
الرشید فی الحق المبین وفاضل رشید در ایضاح نیز این حکایت را بهمین عنوان مع قول احمد ونقل ابو القاسم قشیری ذکر کرده
ونیز در ایضاح عبارت صواعق ابن حجر را که مشتمل برین حکایت وقول احمد ست بالفاظها نقل کرده ومولوی ولی الله لکهنوی
نیز در مرآة المومنین عبارت مذکوره صواعق را ذکر نموده بالجمله بعد درک مکرر روایت فرمودن جناب امام رضا علیه السلام حدیث
مدینة العلم را خصوصاً باین سند متبرک در قطعیت این حدیث شریف هرگز اهل ایمان را ریبی باقی نمیماند وهر چند دلائل خاصه وعامه عصمت
جناب امام رضا علیه السلام افزون از حد حصر وشمار ست لیکن درینجا بعض حجج خاصه از کتب عامه باید شنید محمد بن محمود الحافظی البخاری
المعروف بخواجه پارسا در فصل الخطاب در ذکر آنجناب آورده وعن موسی الکاظم رضی الله عنه قال رایت
رسول الله صلی الله علیه وسلم فی المنام وامیر المومنین رضی الله عنه معه فقال رسول الله صلی الله
علیه وسلم علی ابنك ینظر بنور الله عز وجل وینطق بحکمته یصیب ولا یخطی ویعلم ولا یجهل قد ملی حکما
وعلما وفی هذه الرویا العمامة سلطان الله عز وجل والعصا قوة الله سبحانه وملا عبد الرحمن جامی در شواهد النبوة
در ذکر آنجناب گفته وعن موسی الکاظم رضی الله عنه انه قال رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم فی المنام
وامیر المومنین علی رضی الله عنه معه فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم علی ابنك ینظر بنور الله عز وجل
وینطق بحکمته یصیب ولا یخطی ویعلم ولا یجهل قد ملی حکما وعلما وشیخ عبد الحق دهلوی در رساله فضائل واحوال ائمه اطهار
که ترجمه از فصل الخطاب ست گفته روایت ست از موسی کاظم رضی الله عنه که گفت رسول خدا صلی الله علیه وسلم را در خواب دیدم وامیر المومنین
علی رضی الله عنه همراهی بود پس گفت رسول خدا صلی الله علیه وسلم علی پسر تو می بیند بنور خدا عز وجل وگویا میگردد بحکمت وی
سبحانه وی در اجتهاد صواب کند وبراه خطا نرود وبداند چیزی را ونادانسته نماند پر کرده شده است بحکمت وعلم و
در میان خواب این دو کلمه نیز آمده که العمامة سلطان الله والعصا قوة الله سبحانه یعنی دستار علما محل ظهور
سلطنت الهی ست عز اسمه وعصای ایشان مظهر قوت وی تعالی انتهی ومولوی مبین لکهنوی در وسیلة النجاة گفته وفی فصل الخطاب
عن موسی الکاظم انه قال رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم فی المنام وامیر المومنین علی معه فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم علی
ابنك ینظر بنور الله عز وجل وینطق بحکمته ولا یخطی ویعلم ولا یجهل قد ملی حکما وعلما یعنی رسول خدا
وعلی مرتضی بحضرت امام موسی کاظم در رویا فرمودند که فرزند تو علی الرضا می بیند بنور خدا ومیگوید بحکمت خدا که همه صواب است
واحتمال خطا ندارد دو عالم ست که دران جهل را دخلی نیست وپر کرده شده سینه بی کینه او از علم وحکمت انتهی ومولوی ولی الله

لکهنوی در مرآة المومنین در ذکر امام رضا علیه السلام گفته عن ابیه موسی الکاظم علیه السلام انه قال رایت رسول الله صلی الله علیه وسلم فی المنام وامیر المومنین علی رضی الله عنه معه فقال رسول الله صلعم علی ابنک ینظر بنور الله عز وجل وینطق بحکمة یصیب ولا یخطی ویعلم ولا یجهل قد ملی حکما وعلما و فاضل رشید در ایضاح اینحدیث را از فصل الخطاب نقل کرده و از شواهد النبوة نیز نقل نموده و عبارت رساله شیخ عبدالحق که مشتمل بر ترجمه اینحدیث شریف است نیز در آن آورده و محمد بن محمد الحافظی البخاری النقشبندی المعروف بخواجه پارسا در فصل الخطاب گفته وقیل لابی جعفر محمد بن علی الرضا رضی الله عنهما ان اباک سماه المامون الرضا ورضیه لولایة عهده فقال بل الله سبحانه سماه الرضا لانه کان رضا الله عز وجل فی سمائه ورضا رسوله صلی الله علیه وسلم فی ارضه وخص من بین ابائه الماضین بذلک لانه رضی به المخالفون کما رضی به الموافقون وکان ابوه موسی الکاظم رضی الله عنه یقول ادعوا لی ولدی الرضا واذا خاطبه قال یا ابا الحسن انتهی و عبدالرحمن جامی در شواهد النبوة در حال امام رضا علیه السلام گفته لقب وی رضاست قیل لابی جعفر محمد بن علی الرضا رضی الله عنهما ان اباک سماه المامون الرضا ورضیه لولایة عهده فقال بل الله سبحانه سماه الرضا لانه کان رضا الله عز وجل فی سمائه ورضا رسوله صلی الله علیه وسلم فی ارضه وخص من بین ابائه الماضین بذلک لانه رضی به المخالفون کما رضی به الموافقون وکان ابوه موسی الکاظم رضی الله عنه یقول ادعوا لی ولدی الرضا واذا خاطبه قال یا ابا الحسن و شیخ عبدالحق دهلوی در رساله فضائل و احوال ائمه که مترجم از فصل الخطاب است گفته ابو جعفر محمد بن علی رضا رضی الله عنهما را گفتند پدر ترا امامون رضا نام نهاد که بولایت عهد وی راضی شد گفت بلکه حق جل و علا او را رضا نام کرد زیرا که وی مرضی خدا تعالی بود در آسمان و مرضی رسول وی در زمین و وی مخصوص شد از میان پدرانش که گذشته اند باین نام زیرا که راضی شدند بوی مخالفان همچنانکه راضی شدند بوی موافقان و پدر وی موسی کاظم رضی الله عنه چون او را نزد خود می طلبید میگفت بخوانید ولدم را که رضاست و چون با وی خطاب میکرد میگفت یا ابا الحسن انتهی و مولوی محمد مبین لکهنوی در وسیلة النجاة گفته روایت است که بخدمت امام محمد تقی عرض کردند که گروهی گمان برند که والد بزرگوار شما را مامون ملقب برضا گردانید در وقتیکه آنحضرت را برای ولایت عهد خود اختیار کرد حضرت فرمود حق سبحانه او را برضا مسمی گردانید برای آنکه پسندیده خدا بود در آسمان و رسول خدا و ائمه هدی در زمین از وی خوشنود بودند و آنحضرت را باین لقب گرامی مخصوص گردانیدند برای آنکه مخالفان و دشمنان او را نیز از وی راضی بودند چنانکه موافقان و دوستان از وی خوشنود بودند و باتفاق دوست و دشمن بر خوشنودی مخصوص آنحضرت بود لهذا باین لقب مخصوص شد و حضرت امام

موسی کاظم علیه السلام پیوسته فرزند پسندیده خود را رضای نامید و میفرمود که بخوانید فرزندم را رضا و چون با آن حضرت خطاب میکرد آن حضرت را ابوالحسن مینامید ـ و مولوی ولی الله لکهنوی در مرآة المومنین گفته قیل لابی جعفر بن علی الرضا علیهما السلام ان اباک سماه المامون بالرضا ورضیه لولایة عهده فقال بل الله سبحانه سماه الرضا لانه کان رضا الله عز وجل فی سمائه ورضا رسوله صلعم فی ارضه وخص من بین ابائه الماضین بذلک لانه رضی به المخالفون کما رضی به الموافقون انتهی و غیر خفی ان روایة هذا المعصوم المسموم الشهید المظلوم ۞ هذا الخبر النافح للمسک المشموم ۞ بهذا السند المزری بالدر المنظوم ۞ عن جده مدینة العلوم ۞ علیه وآله الاف السلام من الحی القیوم ۞ کاف لاذعان ارباب الحلوم ۞ ووافٍ بایقاظ اولی الالباب والفهوم ۞ وعاصم من اثار اهل الضلال قاطبة الرسوم ۞ ومرسل علی نواجه اصحاب الشمال موبقة السموم ۞ فلا یطعن فیه الا من قلبه مختوم ۞ وشقاءه محتوم ۞ ولا یرتاب فیه الا من دینه مثلوم ۞ وعرضه مکلوم ۞ **وجه سوم** آنکه ابوبکر عبدالرزاق بن همام بن نافع الصنعانی این حدیث شریف را بسند صحیح از جابر بن عبدالله انصاری روایت کرده چنانچه ابو عبدالله الحاکم در کتاب المستدرک علی الصحیحین بعد تصحیح و تحقیق حدیث مدینة العلم از روایت ابن عباس گفته ولهذا الحدیث شاهد من حدیث سفیان الثوری باسناد صحیح حدثنی ابوبکر محمد بن علی الفقیه الامام الشاشی القفال ببخاری وانا سألته حدثنی النعمان بن هرون البلدی ببلد من اصل کتابه ثنا احمد بن عبدالله بن یزید الحرانی ثنا عبدالرزاق ثنا سفیان الثوری عن عبدالله بن عثمان بن خثیم عن عبدالرحمن بن عثمان التیمی قال سمعت جابر بن عبدالله یقول سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب و روایت کردن عبدالرزاق اینحدیث شریف را بسند مذکور از تاریخ بغداد خطیب بغدادی نیز علی ما نقل عنه بثبوت میرسد و بر ناظر کتاب المناقب علامه ابن المغازلی و تاریخ دمشق علامه ابن عساکر و کفایة الطالب حافظ گنجی نیز اینمعنی متضح و متحقق است کما ستقف علیه فیما بعد ان شاء الله تعالی و هر چند بعد حکم حاکم بصحت سند این روایت احتیاجی بتوثیق رجال سند عبدالرزاق نیست مگر نظر بتوضیح و تشریح شطری از جلالت شان و سمو مکان ایشان حسب افادات منقدین اعیان سنیه ذکر می شود اما سفیان ثوری پس اصحاب صحاح سته جمیعا اخراج حدیث او کرده اند و عظمت مرتبت و علو منزلت او نزد سنیه بیش از انست که محتاج بیان بوده باشد ابو حاتم محمد بن حبان البستی در کتاب الثقات گفته سفیان بن سعید بن مسروق بن حمزة بن رافع بن موهبة بن ابی عبدالله بن نصر بن ثعلبة بن ملکان

بن ثور بن عبد مناۃ بن اد بن طابخۃ بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان ابو عبداللہ الثوری
یروی عن عبداللہ بن دینار روی عنہ شعبۃ وابن المبارک والناس وہم اخوۃ اربعۃ سفین
والمبارک وحبیب وعمر بنو سعید بن مسروق وکان سفیان من سادات زمانہ فقہا وورعا و
حفظا واتقانا کان مولدہ سنۃ خمس وتسعین فی امارۃ سلیمان بن عبدالملک فلما قعد بنو العباس
راودہ المنصور علی ان یلی الحکم فابی وخرج ہاربا للنصف من ذی القعدۃ سنۃ خمس وخمسین
ومائۃ ثم لم یرجع الیہا حتی مات وکان مولدہ بالبصرۃ فی دار عبدالرحمن بن مہدی فی شعبان سنۃ
احدی وستین ومائۃ وہو ابن ست وستین سنۃ وقبر فی مقبرۃ بنی کلب بالبصرۃ واوصی الی
عمار بن یوسف وکان ابن اختہ یکتب یمحوہا ولیس لسفیان عقب کان لہ ابن فمات قبلہ وعبدالکریم
بن محمد سمعانی در انساب در نسبت ثوری گفتہ واما نسب ثور بن عبد مناۃ فالامام ابو عبداللہ سفین
بن سعید بن مسروق بن حمزۃ بن حبیب بن رافع بن موہبۃ بن ابی عبداللہ بن نصر بن ثعلبۃ بن
ملکان بن ثور بن عبد مناۃ بن اد بن طابخۃ بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان
الثوری الکوفی یروی عن عبداللہ بن دینار روی عنہ سعید وابن المبارک وہم اربعۃ
اخوۃ سفین والمبارک وحبیب وعمر بنو سعید وکان من سادات اہل زمانہ فقہا وورعا وحفظا
واتقانا شمائلہ فی الصلاح والورع اشہر من ان یحتاج الی الاغراق فی ذکرہا کان مولدہ ۹۴ سنۃ فی امارۃ سلیمان
بن عبدالملک فلما قعد بنو العباس راودہ المنصور علی ان یلی الحکم فابی وخرج من الکوفۃ ہاربا للنصف
من ذی القعدۃ سنۃ ۱۵۵ ثم لم یرجع الیہا حتی مات بالبصرۃ فی دار عبدالرحمن بن مہدی فی شعبان سنۃ ۱۶۱ وہو
ابن ست وستین وقبرہ فی مقبرۃ بنی کلب بالبصرۃ قال ابو حاتم وقد در تہ ومجد الدین مبارک بن محمد المعروف
بابن الاثیر الجزری در جامع الاصول گفتہ سفین الثوری ہو ابو عبداللہ سفیان بن سعید بن مسروق بن حبیب
بن رافع بن عبداللہ بن موہبۃ بن منقذ بن نضر بن الحکم بن الحارث بن مالک بن ملکان بن ثور
بن عبد مناۃ بن اد بن طابخہ بن الیاس بن مضر الثوری الکوفی امام المسلمین وحجۃ اللہ علی خلقہ
یفوت فضائلہ الاحصا وتعجز العادین جمع فی زمنہ بین الفقہ والاجتہاد فیہ والحدیث والزہد و
العبادۃ والورع والثقۃ والیہ المنتہی فی علم الحدیث وغیرہ من العلوم اجمع الناس علی دینہ وزہدہ
وورعہ وثقتہ ولم یختلفوا فی ذلک وہو احد الائمۃ المجتہدین واحد اقطاب الاسلام وارکان الدین

ولد فی ایام سلیمان بن عبدالملک سنۃ تسع وتسعین وقیل غیر ذلک سمع ابا اسحق السبیعی وعمرو
بن مرۃ ومنصور بن المعتمر وسلمۃ بن کہیل وحبیب بن ابی ثابت وعبدالملک بن عمیر والاعمش واسمعیل
بن ابی خالد وایوب السختیانی وسلیمن التیمی وخلقا کثیرا روی عنہ معمر بن راشد والاوزاعی وابن
جریج ومحمد بن اسحق ومالک وشعبۃ وابن عیینۃ وابراہیم بن سعد وسلیمان بن بلال و
حماد بن سلمۃ وفضیل بن عیاض ویحیی بن سعید القطان وابن مہدی ووکیع وابن المبارک و
مات بالبصرۃ سنۃ احدی وستین ومائۃ فی خلافۃ المہدی موہبۃ بفتح المیم وبالہاء والباء الموحدۃ
ومنقذ بسکون النون وکسر القاف وبالذال المعجمۃ واد بضم الہمزۃ وتشدید الدال المہملۃ وطابخۃ
بالباء الموحدۃ والخاء المعجمۃ وشمس الدین ذہبی در کاشف گفتہ سفیان بن سعید ابو عبداللہ الکوفی
الثوری احد الاعلام وعالم العصر وزاہدہ عن حبیب بن ابی ثابت وسلمۃ بن کہیل وابن المنکدر وعنہ
القطان والفریابی وعلی بن الجعد قال ابن المبارک ما کتبت عن افضل منہ وقال ورقاء لم یر سفیان مثل نفسہ
توفی فی شعبان ۱۶۱ وعمرہ اربع وستون سنۃ وابن حجر عسقلانی در تہذیب التہذیب گفتہ سفیان بن سعید
بن مسروق الثوری ابو عبداللہ الکوفی من ثور بن عبد مناۃ بن اد بن طابخۃ وقیل من
ثور ہمدان والصحیح الاول روی عن ابیہ وابی اسحاق السبیعی وابی اسحاق الشیبانی وعبدالملک
بن عمیر وعبدالرحمن بن عابس بن ربیعۃ واسمعیل بن ابی خالد وسلمۃ بن کہیل وطارق بن عبدالرحمن
والاسود بن قیس وبیان بن بشر وجامع بن ابی راشد وحبیب بن ابی ثابت وحصین بن عبدالرحمن
والاعمش ومنصور ومغیرۃ وحماد بن سلمہ وزبید الیامی وصالح بن صالح بن حی وابی حصین وعمرو بن
مرۃ وعون بن ابی جحیفہ وفراس بن یحیی وفطر بن خلیفۃ ومحارب بن دثار وابی مالک الاشجعی وخلق من
اہل الکوفۃ وعن زیاد بن علاقۃ وعاصم الاحول وسلیمان التیمی وحمید الطویل وایوب ویونس بن عبید
وعبدالعزیز بن رفیع والمختار بن فلفل واسرائیل بن ابی موسی وابراہیم بن میسرۃ وحبیب بن الشہید وعمرو بن دینار
وخالد الحذاء وداود بن ابی ہند وابن عون وجماعۃ من اہل البصرۃ وعن زید بن اسلم وعبداللہ بن دینار
واسمعیل بن امیہ وایوب بن موسی وجبلۃ بن سحیم وربیعۃ وسعد بن ابراہیم وسمی مولی ابی بکر
وسہیل بن ابی صالح وابی الزناد وعبداللہ بن محمد بن عقیل وابن عجلان وابن المنکدر وابن الزبیر
ومحمد وموسی بن عقبہ وہشام بن عروۃ ویحیی بن سعید الانصاری وطوائف من اہل الحجاز وغیرہم

روى عنه خلق لا يحصون منهم جعفر بن برقان وحصيف بن عبد الرحمن وابن اسحق وغيرهم من شيوخه وابان بن تغلب وشعبة وزائدة والاوزاعى ومالك وزهير بن معوية ومسعر وغيرهم من اقرانه و عبد الرحمن بن مهدى ويحيى بن سعيد القطان وابن المبارك وجرير وحفص بن غياث وابو اسامة واسحق الازرق وروح بن عبادة وزائدة بن الحباب ابو زبيد عثير بن القسم وعبد الله بن وهب و عبد الرزاق وعبيد الله الاشجعى وعيسى بن يونس والفضل بن موسى الشيبانى وعبد الله بن نمير و عبد الله بن داود الخريبى وفضيل بن عياض وابو اسحق الفزارى ومخلد بن يزيد ومصعب بن المقدام والوليد بن مسلم ومعاذ بن معاذ ويحيى بن ادم ويحيى بن يمان ووكيع ويزيد بن زريع ويزيد بن هارون وابو عامر العقدى وابو احمد الزبيرى وابو نعيم و عبيد الله بن موسى وابو حذيفة النهدى وابو عاصم وخلاد بن يحيى وقبيصة والفريابى واحمد بن عبد الله بن يونس وعلى بن الجعد وهو اخر من حدث عنه من الثقات قال شعبة وابن عيينة وابو عاصم وابن معين وغير واحد من العلماء سفين امير المومنين فى الحديث وقال ابن المبارك كتبت عن الف ومائة شيخ ما كتبت عن افضل من سفين فقال له رجل يا ابا عبد الله رايت سعيد بن جبير وغيره وتقول هذا قال هو ما اقول ما رايت افضل من سفين وقال وكيع عن شعبة سفيان احفظ منى وقال ابن مهدى كان وهيب يقدم سفين فى الحفظ على مالك وقال يحيى القطان ليس احد احب الى من شعبة ولا يعدله احد عندى واذا خالفه سفين اخذت بقول سفين وقال الدورى رايت يحيى بن معين لا يقدم على سفيان فى زمانه احدا فى الفقه والحديث والزهد وكل شئ وقال الاجرى عن ابى داود ليس يختلف سفيان وشعبة فى شىء الا يظفر سفيان وقال ابو داود وبلغنى عن ابن معين قال ما خالف احد سفين فى شئ الا كان القول قول سفين وقال العجلى احسن اسناد الكوفة سفين عن منصور عن ابراهيم عن علقمة عن عبد الله وقال ابن المدينى لا اعلم سفين صحف فى شىء قط الا فى اسم امراة ابى عبيدة كان يقول حفينة وقال المروزى عن احمد لا يتقدم فى قلبى احد وقال عبد الله بن داود ما رايت افقه من سفين وقال ابو قطن قال لى شعبة ان سفين ساد الناس بالورع والعلم و قال محمد بن سهل بن عسكر عن عبد الرزاق بعث ابو جعفر الخشابين حين خرج الى مكة فقال ان رايتم سفين فاصلبوه قال فجاء النجارون ونصبوا الخشب ونودى سفين واذا راسه فى حجر الفضيل ورجلاه فى حجر ابن عيينة فقالوا له يا ابا عبد الله اتق الله ولا تشمت بنا الاعداء فتقدم الى الاستار

فاخذها ثم قال برئت منه ان دخلها ابو جعفر قال فمات قبل ان يدخل مكة وفضائله كثيرة جدا قال الخطيب كان اماما من ائمة المسلمين وعلما من اعلام الدين مجمعا على امانته بحيث يستغنى عن تزكيته مع الاتقان والحفظ والمعرفة والضبط والورع والزهد قال ابو نعيم خرج سفين من الكوفة سنة ۱۵۵ ولم يرجع اليها وقال العجلى وغيره مولده سنة ۹۷ وقال ابن سعد اجتمعوا على انه توفى بالبصرة سنة ۱۶۱ وفى بعض ذلك خلاف والصحيح ما هنا قلت وبقية كلام ابن سعد ولد سنة ۹۷ وكان ثقة مامونا وكان عابدا ثبتا وقال النسائى هو اجل من ان يقال فيه ثقة وهو احد الائمة الذين ارجو ان يكون الله ممن جعله للمتقين اماما وقال ابن ابى حاتم ما رايت اشبه بالتابعين من سفين وقال زائدة كان اعلم الناس فى انفسنا وقال ابن معين مرسلات الثورى شبه الريح وكذا قال ابو داود وقال ولو كان عنده شئ لصاح وقال ابن حبان كان من سادات الناس فقها وورعا واتقانا وقال الوليد بن مسلم رايته بمكة يستفتى ولما يخط وجهه بعد وقال ابو حاتم وابو زرعة وابن معين هو احفظ من شعبة وقال ابن المدينى قلت ليحيى بن سعيد ايما احب اليك راى سفين او راى مالك قال سفين لا شك فى هذا سفين فوق مالك فى كل شئ ونيز ابن حجر عسقلانى در تقريب التهذيب گفته سفيان بن سعيد بن مسروق الثورى ابو عبد الله الكوفى ثقة حافظ فقيه عابد امام حجة الخ ومولوى صديق حسن خان معاصر در تاج المكلل گفته ابو عبد الله سفيان ابن سعيد بن مسروق بن حبيب بن رافع الثورى الكوفى كان اماما فى علم الحديث وغيره من العلوم واجمع الناس على دينه وورعه وزهده وثقته وهو احد الائمة المجتهدين ويقال ان الشيخ ابا القاسم الجنيد كان على مذهبه على الاختلاف فيه قال سفيان بن عيينة ما رايت رجلا اعلم بالحلال والحرام من سفيان الثورى سمع الحديث من ابى اسحق السبيعى والاعمش ومن فى طبقتهما وسمع منه الاوزاعى وابن جريج ومحمد بن اسحاق ومالك وتلك الطبقة قال المسعودى فى مروج الذهب قال المهدى اكتبوا عهده على قضاء الكوفة على ان لا يعترض عليه فى حكم فكتب عهده ودفع اليه فاخذه وخرج فرمى به فى دجلة وهرب فطلب فى كل بلد فلم يوجد ولما امتنع من قضاء الكوفة وتولاه شريك بن عبد الله النخعى قال الشاعر

تحرز سفيان وفر بدينه ❊ وامسى شريك مرصدا للدراهم

وحكى عن ابى صالح شعيب بن حرب المدائنى وكان احد السادة الائمة الاكابر فى الحفظ والدين انه قال انى لاحسب يجاء بسفيان الثورى فى القيامة حجة من الله على الخلق يقال لهم لم تدركوا نبيكم عليه افضل

الصلوة والسلام فلقد رایتم سفیان الثوری الا اقتدیتم به مولده فی سنة وقیل ست وقیل سبع و تسعین للهجرة وتوفی بالبصرة سنة ۱۶۱ متواریا من السلطان ودفن عشاء رح ولم یعقب والثوری نسبة الی ثور بن عبد مناة وثم ثوری اخر من بنی تمیم وثوری اخر بطن من همدان **اما عبد الله بن عثمان بن خثیم القاری** پس ابو حاتم در کتاب الثقات گفته عبد الله بن عثمان بن خثیم المکی یروی عن سعید بن جبیر روی عنه ابن جریج روی عنه اهل الحجاز مات سنة ثنتین وثلاثین ومائة وعبد الکریم بن محمد سمعانی در انساب در نسبت قاری گفته ابو عثمان عبد الله بن عثمان بن خثیم من القارة یروی عن ابی الطفیل عداده فی اهل مکة روی عنه معمر مات قبل سنة اربع واربعین ومائة وقد قیل سنة خمس وثلاثین ومائة وذهبی در کاشف گفته عبد الله بن عثمان بن خثیم المکی حلیف الزهریین عن صفیة بنت شیبة وابی الطفیل وعنه بشر بن المفضل ویحیی بن سلیم قال ابو حاتم صالح الحدیث توفی سنة ۱۳۲ وابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب گفته عبد الله بن عثمان بن خثیم القاری المکی ابو عثمان حلیف بنی زهرة روی عن ابی الطفیل وصفیة بنت شیبة وقتیلة ام بنی انمار ولها صحبة وعطا وسعید بن جبیر وابی الزبیر وشهر بن حوشب ومجاهد ونافع مولی ابن عمر واسمعیل بن عبید بن رفاعة وسعید بن راشد وعثمان بن جبیر وحفص بن غیاث ومقبل بن سلیمان ووهب ویحیی بن سلیم وبشر بن المفضل وعبد الوهاب الثقفی وعبد الرحیم بن سلیمان وابو عوانة وعلی بن عاصم وغیرهم قال ابن ابی مریم عن ابن معین ثقة حجة وقال العجلی ثقة وقال ابو حاتم ما به باس صالح الحدیث وقال النسائی ثقة وقال مرة لیس بالقوی وذکره ابن حبان فی الثقات الی ان قال ابن حجر وقال ابن سعد توفی فی اخر خلافة ابی العباس واول خلافة ابی جعفر وکان ثقة وله احادیث حسنة الخ ونیز ابن حجر در تقریب گفته عبد الله بن عثمان بن خثیم بالمعجمة والمثلثة مصغر القاری المکی ابو عثمان من الخامسة مات سنة اثنتین وثلثین **اما عبد الرحمن بن بهمان المدنی** الذی عبر فی المستدرک عنه بعبد الرحمن بن عثمان التیمی پس ابو حاتم محمد بن حبان بستی در کتاب الثقات گفته عبد الرحمن بن بهمان یروی عن عبد الله بن حسان بن ثابت روی عنه عبد الله بن عثمان بن خثیم ومحمد بن احمد ذهبی در کاشف گفته عبد الرحمن بن بهمان عن جابر وعنه عبد الله بن عثمان بن خثیم وثق وابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب گفته عبد الرحمن بن بهمان حجازی روی عن جابر وعبد الرحمن بن حسان بن ثابت وعنه عبد الله بن عثمان بن خثیم قال ابن المدینی لا نعرفه وذکره ابن حبان

فی الثقات له حدیث یاتی فی ابن حسان قلت ووثقه العجلی ونیز ابن حجر در تقریب گفته عبد الرحمن بن بهمان مدنی مقبول من الرابعة انتهی فهذا امامهم الکبیر عبد الرزاق ۞ الذی سارت عندهم بمآثره الرکبان فی الافاق ۞ وارتحلت الیه لما عنده عصائب الرفاق ۞ ووقع علی الاخذ عنه من اصحاب الصحاح وغیرهم الاطباق والاتفاق ۞ قد روی هذا الحدیث المبهر الاوراق واثر ذلک الخبر المسفر الاشراق ۞ بسند صحیح الحاکم والحملة الائمة السباق ۞ وطریق عدل رواته النقدة الحذاق ۞ فبالله وللطماطم العظیم الشقاق ۞ البدیع الاخراق ۞ کیف یرمی هذا الحدیث الصحیح بالوضع والاختلاق ۞ فاصبح ولیس له فی الیقین من خلاق ۞ **وجه چهارم** انکه عبد الرزاق اینحدیث شریف را بسند صحیح دیگر روایت کرده چنانچه علامه ابن المغازلی در کتاب المناقب گفته اخبرنا الحسن بن احمد بن موسی انا ابو الحسن احمد بن محمد بن الصلت القرشی نا علی بن محمد المقری نا محمد بن عیسی بن شعبة البزاز نا احمد بن عبد الله بن یزید المؤدب نا عبد الرزاق انا معمر عن عبد الله بن عثمان عن عبد الرحمان قال سمعت جابر بن عبد الله الانصاری یقول سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول یوم الحدیبیة وهو اخذ بضبع علی بن ابی طالب هذا امیر البررة وقاتل الفجرة منصور من نصره مخذول من خذله ثم مد بها صوته فقال انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب ورجال این سند عبد الرزاق نیز همه موثق ومعتمد اند اما معمر که از روات صحاح سته است جمیعا پس نهایت اعتماد و غایت استناد او بر ناظر کتاب الثقات ابو حاتم محمد بن حبان بستی وکتاب الانساب سمعانی وتهذیب الاسماء محیی الدین نووی وتذکرة الحفاظ و تذهیب التهذیب وعبر دول الاسلام وکاشف ذهبی ورجال مشکوة ولی الدین الخطیب ومراة الجنان یافعی وطبقات الحفاظ سیوطی ورجال مشکوه شیخ عبد الحق دهلوی واضح ولائح ست **اما عبد الله بن عثمان** وعبد الرحمان بن بهمان پس حال جلالت ونبالت شان در وجه سابق بتفصیل دانستی اما مآثر جلیله ومفاخر جمیله ومعالی شامخه ومناقب باذخه خود عبد الرزاق پس بعدی ازان در مجلد حدیث تشبیه انشاء الله تعالی از کتاب اسماء رجال الصحیحین محمد بن طاهر مقدسی و کتاب الانساب عبد الکریم محمد السمعانی وکتاب الکمال فی معرفة الرجال عبد الغنی بن عبد الواحد المقدسی وجامع المسانید ابو المؤید محمد بن محمود الخوارزمی ووفیات الاعیان علامه ابن خلکان البرمکی ومراة الجنان عفیف الدین عبد الله بن اسعد الیافعی وغیر ان خواهی شنید **فهذا عبد الرزاق بن نافع** ۞ علمهم الحامل للواء الصناعة والرافع ۞ قد روی هذا الحدیث الشائع الذائع ۞ بطریق اخر صحیح رائع ۞ فالممتری فیه ذاهب عن الحق الواسع ۞ والمرتاب فیه نازح عن الیقین شاسع ۞ والجاحد له ناکب عن الصواب الناصع ۞ والطاعن فیه حاطم لدینه وقاصع ۞ **وجه پنجم** انکه ابو زکریا یحیی بن معین المری بصراحت تمام تصحیح اینحدیث شریف فرموده وبتصریح ما لا کلام ارغام جاحد عنید نموده چنانچه علامه ابو الحجاج مزی در تهذیب الکمال در ترجمه ابو الصلت عبد السلام بن صالح الهروی گفته

قال القاسم بن عبد الرحمان الانباری حدثنا ابو الصلت الهروی قال حدثنا ابو معویة عن الاعمش
عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله صلے الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها فمن
اراد العلم فلیات بابه قال القاسم سالت یحیی بن معین عن هذا الحدیث فقال صحیح قال ابو بکر بن
ثابت الحافظ اراد انه صحیح من حدیث ابی معویة ولیس بباطل اذ قد رواه غیر واحد عنه وعلامه ابن حجر
عسقلانی در تهذیب التهذیب بترجمه ابو الصلت گفته وقال القاسم بن عبد الرحمن الانباری سالت یحیی بن معین عن
حدیث حدثنا به ابو الصلت عن ابی معاویة عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس مرفوعًا انا مدینة
العلم وعلی بابها الحدیث فقال هو صحیح قال الخطیب اراد به صحیح عن ابی معویة اذ قد رواه غیر واحد
عنه وسیوطی در جمع الجوامع در ذکر اینحدیث شریف گفته وروی خط فی تاریخه عن یحیی بن معین انه سئل
عن حدیث ابن عباس فقال هو صحیح وعبد الرؤف مناوی در فیض القدیر در ذکر اینحدیث شریف گفته
ورواه الخطیب فی التاریخ باللفظ المذکور من حدیث ابی معویة عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس
ثم قال قال القسم سالت ابن معین عنه فقال هو صحیح قال الخطیب قلت اراد انه صحیح من حدیث ابی
معویة ولیس بباطل اذ رواه غیر واحد عنه وعلامه محمد بن اسمعیل الامیر الصنعانی در روضه ندیه در ذکر اینحدیث
شریف گفته وروی الخطیب فی تاریخه عن یحیی بن معین انه سئل عن حدیث ابن عباس وقال هو صحیح
وقاضی القضاة محمد بن علی الشوکانی در فوائد مجموعه در مقام جواب از قدح اینحدیث شریف گفته واجیب عن ذلک
بان محمد بن جعفر البغدادی العبدی قد وثقه یحیی بن معین وان ابا الصلت الهروی قد وثقه ابن الفیدی
معین والحاکم وقد سئل یحیی عن هذا الحدیث فقال صحیح ازین عبارات بکمال ظهور ثابت و متحقق میشود که
عمدة النقاد المتقنین یحیی بن معین بجواب سوال سائل مستبین تصریح نموده که اینحدیث شریف صحیح ست و پر ظاهر ست که
بعد تصحیح این جهبذ جلیل بجای برای آمال و قیل ارباب اعالیل و اضالیل باقی نمی ماند و تصریح چنین ناقد عدیم المثیل بنای جحد
جاحدین و عناد معاندین و غمز شاحنین و طعن طاعنین را باب میرساند اما ادعای خطیب که مراد یحیی بن معین از صحت اینحدیث
صحت آن از حدیث ابو معویه ست پس او ادعوی بی لیل و تقول غیر قابل التعویل ست و ازهمین جاست که علامه سیوطی و محمد بن
اسمعیل الامیر الیمانی و محمد بن علی الشوکانی تصحیح یحیی بن معین این حدیث شریف را علی الاطلاق نقل فرموده اند و اعتنای
بدعوی خطیب در ینباب ننموده و ثانیا بر تقدیر تسلیم نفعی بحال ارباب بغی و عدوان و بغض و شنان نمیرساند چه هرگاه اینحدیث تا
ابو معویه صحیح شد صحت سند آن از ابو معویه تا ابن عباس هم ثابت و متحقق خواهد شد زیرا که در وثوق ابو معویه و اعمش و مجاهد متعنتین و متشددین باهم محل

کلام نیست فضلا عن غیرهم وسیاتی لذلک مزید تایید وتحقیق فی کلام الحافظ العلائی والعلامة الفیروزآبادی
الشیرازی انشاء الله تعالی و در ما بعد بعون الله تعالی بجواب نقض فقرات کلام مخاطب تفصیل جمیل خواهی دانست که
یحیی بن معین بمرات عدیده و افادات سدیده اثبات اینحدیث شریف فرموده شبهات ارباب ارتیاب و اختلاج و هفوات
اصحاب زیغ و اعوجاج را کما ینبغی باطل و مضمحل نموده فالحمد لله الموفق المعین ، لتشیید مبانی الدین المبین
واحصاف معاقد الحق والیقین ، حیث ثبت من نص یحیی بن معین ، صحة هذا الحدیث المزری بکاس من معین
ووضح ثبوته علی رغم اناف المعاندین ، وجدع معاطس المنکرین الجاحدین ، وبار سوق الباطل الماهین
وکسر زیف المبطلین المدغلین ، وقطع من ارباب الزور الوتین ، بتحقق هذا الخبر الوثیق المتین ، والحمد لله
حمد الشاکرین و درینمقام نبذی از محامد عظیمة المقدار ومدائح غالیة الاسعار یحیی بن معین از السنه اعلام متسننین باید شنید
و بکنه عظمت مرتبت و رفعت منزلت او نزد این حضرات باید رسید - ابو علی یحیی بن عیسی بن جزله بغدادی در مختار مختصر تاریخ
بغداد گفته یحیی بن معین بن عون بن زیاد بن بسطام بن عبد الرحمن ابو زکریا المری مرة غطفان کان اماما
حافظا متقنا قیل انه من قریة نحو الانبار وتسمی نقیلی مولده سنة ثمان وخمسین ومائة وکان ابوه کاتبا لعبد الله
بن مالک وقیل ان معین کان علی خراج الری فمات فخلف لابنه یحیی الف الف درهم وخمسین الف درهم فانفق المال کله
علی الحدیث حتی لم یبق له نعل یلبسه وقال علی بن المدینی انتهی العلم بالبصرة الی یحیی بن ابی کثیر
وقتادة وعلم الکوفة الی اسحاق والاعمش وانتهی علم الحجاز الی ابن شهاب وعمرو بن دینار وصار علم
هولاء الستة بالبصرة الی سعید بن ابی عروبة وشعبة ومعمر وحماد بن سلمة وابن عوانة ومن اهل الکوفة الی
سفیان الثوری وسفیان بن عیینة ومن اهل الحجاز الی مالک بن انس ومن اهل الشام الی الاوزاعی فانتهی
علم هولاء الی محمد بن اسحاق وهشیم ویحیی بن سعید وابن ابی زائدة ووکیع وابن المبارک وهو اوسع هولاء
علما وابن مهدی وابن آدم وصار علم هولاء جمیعًا الی یحیی بن معین وقال احمد کل حدیث لا یعرفه یحیی بن
معین فلیس هو بحدیث وسئل یحیی بن معین کم کتبت من الحدیث فقال کتبت بیدی هذه ستمائة
الف حدیث وقال راوی الخبر احمد بن عقبة وانی اظن ان المحدثین قد کتبوا له بایدیهم ستمائة الف
وستمائة الف وخلف من الکتب مائة قمطر وثلثین قمطرا واربع حباب شرابیة مملوة کتبا وطلب یحیی بن
اکثم کتبه بمائتی دینار فلم یدع ابو حنیفة ان تباع وقال ابن الرومی ما سمعت احدا قط یقول الحق فی المشایخ
غیر یحیی بن معین وغیره کان یتحامل بالقول وقال یحیی ما رایت علی رجل قط خطاء الا سترته واحببت

ان ازین امره وما استقبلت رجلا فی وجهه بامر یکرهه ولکن ابین له خطاه فیما بینی وبینه فان قبل ذلک والا ترکته وقال یحیی بن معین کتبنا عن الکذابین وسجرنا به التنور واخرجنا به خبزا نضیجا وانشد یحیی ؎
المال یذهب حله وحرامه ٭ طرا وتبقی فی غد اثامه ٭ لیس التقی بمتق لالهه ٭ حتی یطیب شرابه وطعامه
ویطیب ما یحوی ویکسب کفه ٭ ویکون فی حسن الحدیث کلامه ٭ نطق النبی لنا به عن ربه ٭ فعلی النبی صلوٰته وسلامه
وکان یحیی یحج فیذهب الی مکة علی المدینه ویرجع علی المدینة فلما کان اخر حجة حجها خرج علی المدینة و رجع علی المدینة فاقام بها ثلثة ایام ثم خرج حتی نزل المنزل مع رفقائه فباتوا فرای فی النوم هاتفا یهتف یا ابا زکریا اترغب عن جواری فلما اصبح قال لرفقائه امضوا فانی راجع الی المدینة فمضوا ورجع فاقام بها ثلثا ثم مات فحمل علی اعواد النبی صلی الله علیه وسلم وکانت وفاته سنة ثلث وثلثین ومائتین لسبع لیال بقین من ذی القعدة وقد بلغ سبعا وسبعین سنة الا عشرة ایام ورثاه بعض المحدثین فقال ؎
ذهب العلیم بعیب کل محدث ٭ وبکل مختلف من الاسناد ٭ وبکل وهم فی الحدیث ومشکل ٭ یعنی به علماء کل بلاد ٭ وعبد الکریم بن محمد سمعانی در انساب در نسبت مری گفته وابو زکریا یحیی بن معین بن عون بن زیاد بن بسطام المری مرة غطفان من اهل بغداد کان اماما ربانیا عالما حافظا ثبتا متقنا مرجوعا الیه فی الجرح والتعدیل والده معین کان علی خراج الری فمات فخلف لابنه یحیی الف الف درهم وخمسین الف درهم فانفقه کله فی الحدیث حتی لم یبق له نعل یلبسه سمع عبد الله بن المبارک وهشیم بن بشیر وعیسی بن یونس و سفین بن عیینة وعبد الرحمن بن مهدی ووکیع بن الجراح وابا معویة الضریر روی عنه من رفقائه احمد بن حنبل وابو خیثمة ومحمد بن اسحق الصغانی ومحمد بن اسمعیل البخاری وابو داود السجستانی وعبد الله بن احمد بن حنبل وغیرهم وانتهی علم العلماء الیه حتی قال احمد بن حنبل ههنا رجل خلقه الله لهذا الشان واظهر کذب الکذابین یعنی یحیی بن معین وقال علی بن المدینی لا نعلم احدا من لدن ادم کتب من الحدیث ما کتب یحیی بن معین قال ابو حاتم الرازی اذا رایت البغدادی یحب احمد بن حنبل فاعلم انه صاحب سنة واذا رایته یبغض یحیی بن معین فاعلم انه کذاب وکانت ولادته فی خلافة ابی جعفر سنة ثمان وخمسین ومائة فی اخرها وکان یحیی بن معین یحج فیذهب الی مکة علی المدینة ویرجع علی المدینة فلما کان اخر حجة حجها خرج علی المدینة ورجع فاقام بها یومین او ثلثة ثم خرج حتی نزل المنزل مع رفقائه فباتوا فرای فی النوم هاتفا یهتف یا ابا زکریا اترغب عن جواری فلما اصبح قال لرفقائه امضوا فانی راجع الی المدینة فمضوا ورجع فاقام بها ثلثا

ثم مات قال فحمل علی اعواد النبی صلی الله علیه وسلم وصلی علیه الناس وجعلوا یقولون هذا الذاب عن رسول الله صلی الله علیه وسلم الکذب ومات لسبع لیال بقین من ذی القعدة سنة ثلث وثلثین ومائتین وقال بعض المحدثین فی مرثیته ؎ ذهب العلیم بعیب کل محدث ٭ وبکل مختلف من الاسناد ٭ وبکل وهم فی الحدیث ومشکل ٭ یعنی به علماء کل بلاد ٭ وابو المؤید محمد بن محمود خوارزمی در جامع مسانید ابو حنیفه گفته یحیی بن معین بن عون بن زیاد بن بسطام بن عبد الرحمن وقیل یحیی بن معین بن غیاث بن زیاد بن عون بن بسطام بن عبد الرحمن ابو زکریا المری مرة غطفان هکذا ذکره الخطیب فی تاریخه وقال سمع عبد الله بن المبارک وهما بن عیسی بن یوسف وسفیان بن عیینة وغندرا ومعاذ ویحیی بن سعید القطان ووکیعا وابا معویة فی امثالهم روی عنه احمد بن حنبل وابو خیثمة زهیر بن حرب ومحمد بن سعد الکاتب وجماعة قال ولدت فی خلافة ابی جعفر سنة ثمان وخمسین ومائة یقال انه من اهل الانبار من قریة یقال لها نقیا ویقال ان فرعون منها کان ابوه علی خراج الری فترک لابنه یحیی الف الف وخمسین الف درهم فانفق کل ذلک فی الحدیث حتی لم یبق له نعل یلبسه قال الخطیب قال عبد المومن بن خلف النسفی سالت ابا علی صالح بن محمد من اعلم یحیی بن معین ام الامام احمد بن حنبل فقال اما احمد فاعلم بالفقه واختلاف الناس واما یحیی بن معین فاعلم بالرجال و الکنی مات بمدینة الرسول علیه الصلوة والسلام سنة ثلاث وثلاثین ومائتین وله سبع وسبعون سنة ونیز خوارزمی در جامع مسانید ابو حنیفه گفته وذکر اصحاب المناقب باسانیدهم الی مکرم بن احمد ثنا علی بن حسین بن حبان عن ابیه قال کان امام ائمة الحدیث الذی بیده زمام الجراح والتعدیل یحیی بن معین رح اذا ذکر له من یتکلم فی ابی حنیفة رض یتمثل بهذین البیتین لابن المبارک حسد والفتی الخ ویحیی بن شرف النووی در تهذیب الاسماء واللغات گفته یحیی بن معین الامام هو ابو زکریا یحیی بن معین بن عوف بن زیاد بن بسطام بن عبد الرحمن وقیل ابن معین بن غیاث بن زیاد بن عون بن بسطام المری من مرة غطفان مولاهم قال ابن ابی خیثمة سمعت یحیی یقول انا مولی للجنید بن عبد الرحمن المقری ویحیی بن معین بغدادی وهو امام اهل الحدیث فی زمنه والمعول علیه فیه قال الخطیب اصله من الانبار سمع ابن المبارک وهشیما ووکیعا وابن عیینة وابن مهدی ویحیی القطان وحفص بن غیاث وغندرا ومعاذ بن معاذ وعبدة بن سلیمان ومروان بن معویة ویحیی بن زکریا بن ابی زائدة وعبد الصمد بن عبد الوارث وهشام بن یوسف وعیسی بن یونس ویعقوب بن ابراهیم الزهری وزکریا بن یحیی وعفان بن مسلم وابا مسهر ووهب بن جریر وقریش بن انس

عوظ
المرسی

وحجاج بن محمد وابا حفص عمر بن عبد الرحمن الابار وقراد الاصمعی وحکام بن سلم وعبد الرزاق وعلی بن
عیاش وعبد الله بن صالح وسوار بن عمارة الرملی ویحیی بن صالح وعبد الله بن یوسف التنیسی وسعید بن
الحمرانی وابا الیمان وعمرو بن الربیع والحسن بن واقع بالقاف واسمعیل بن علیة وجریر بن عبد الحمید وعبد الله
بن نمیر وابا عبیدة الحداد ومعن بن عیسی واسمعیل بن مجالد وعلی بن هاشم وعثمان بن عبید وابا اسامة وعباد
بن عباد ومحمد بن عبد الله الانصاری وخلائق روی عنه احمد بن حنبل وزهیر بن حرب واحمد ویعقوب
ابنا ابراهیم الدورقیان ومحمد بن یحیی الذهلی ومحمد بن اسحاق الصاغانی ومحمد بن سعد کاتب الواقدی ومحمد بن
هارون وابو زرعة الرازی والدمشقی وابو حاتم والبخاری ومسلم وابو داؤد واحمد بن منصور الرمادی و
احمد بن الحسن بن عبد الجبار واحمد بن ابی خیثمة الجواری وعباس بن محمد الدوری وعبد الله بن احمد بن حنبل ویعقوب
بن شیبة وابو یعلی الموصلی والحسین بن محمد وخلائق لا یحصون واجمعوا علی امامته وتوثیقه وحفظه وجلالته
وتقدمه فی هذا الشان واضطلاعه منه قال الخطیب کان اماما ربانیا عالما حافظا ثبتا متقنا وقال احمد بن حنبل السماع
مع یحیی بن معین شفاء لما فی الصدور وقال علی بن المدینی ما رایت فی الناس مثله وقال احمد بن حنبل یحیی بن معین
رجل خلقه الله لهذا الشان یظهر کذب الکذابین وکل حدیث لا یعرفه یحیی فلیس بحدیث وقال عباس الدوری
رایت احمد بن حنبل فی مجلس روح بن عبادة یسال یحیی بن معین عن اشیاء یقول له یا ابا زکریا کیف حدیث کذا
وکذا کیف حدیث کذا وکذا یستثبته فی احادیث سمعوها فکلما قال یحیی کتبه احمد وقال هارون بن
بشیر الرازی رایت یحیی بن معین استقبل القبلة رافعا یدیه یقول اللهم ان کنت تکلمت فی رجل لیس هو
عندی کذابا فلا تغفر لی وقال یحیی لو لم نکتب الحدیث من ثلاثین وجها ما عقلناه ورویناه عن احمد بن عقبة
قال سمعت یحیی بن معین یقول کتبت بیدی هذه ستمائة الف حدیث قال ابن عقبة واظن المحدثین کتبوا
له ستمائة الف وستمائة الف وقال محمد بن عبد الله خلف یحیی من الکتب مائة قمطر واربعة عشر قمطرا واربعة حباب
مملوة کتبا وقال علی بن المدینی ما اعلم احدا کتب من الحدیث ما کتب یحیی بن معین وخلف والده معین لیحیی
الف الف درهم وخمسین الف درهم فانفقها کلها فی الحدیث حتی لم یبق له نعل یلبسها وذکر ابن ابی حاتم
فی کتاب الجرح والتعدیل باسناده عن ابی عبید القسم بن سلام قال انتهی العلم الی اربعة احمد بن حنبل ویحیی
بن معین وهو اکتبهم له وعلی بن المدینی وابی بکر بن ابی شیبة وقال ابو حاتم کتب یحیی بن معین عن موسی بن
اسمعیل قریبا من ثلاثین الف حدیث واحواله وفضائله رضی الله عنه غیر منحصرة واتفقوا علی انه توفی بمدینة

رسول الله صلی الله علیه وسلم وغسل علی السریر الذی غسل علیه رسول الله صلعم وحمل علی السریر الذی
حمل علیه رسول الله صلعم ونودی علیه هذه جنازة یحیی بن معین ذاب الکذب عن رسول الله صلعم
والناس یبکون واجتمع فی جنازته خلائق لا یحصون ودفن بالبقیع قال ابراهیم بن المنذر رای رجل فی
المنام النبی صلعم واصحابه مجتمعین فقال ما لکم مجتمعین فقال صلی الله علیه وسلم جئت لهذا الرجل
اصلی علیه فانه کان یذب الکذب عن حدیثی وقال بشر بن مبشر رایت یحیی بن معین فی المنام فقال زوجنی
ربی عز وجل اربع مائة حوراء بذبی الکذب عن رسول الله صلی الله علیه وسلم ورثاه الشعراء واحسنوا
المراثی ومن احسنها ما ذکره ابن ابی حاتم قال قال سلیمان بن معبد یرثی یحیی بن معین رحمه الله وذکر صدر
القصیدة ثم قال ؎ فقد عظمت فی المسلمین رزیة ÷ غداة نعی الناعون یحیی فاسمعوا ÷ فقالوا بانا قد دفناه فی
الثری ÷ فکاد فوادی حسرة یتصدع ÷ فقلت ولم املك لعینی عبرة ÷ ولا جزعا انا الی الله نرجع ÷ الا فی سبیل الله
عظم رزیتی ÷ بیحیی الی من نستریح ونفزع ÷ ومن ذا الذی یوتی فیسئل بعده ÷ اذا لم یکن للناس فی العلم مقنع
لقد کان یحیی فی الحدیث بقیة ÷ من السلف الماضین حتی تقشعوا ÷ فلما مضی مات الحدیث بموته ÷ وادرج فی اکفانه
العلم اجمع ÷ وصرنا حیاری بعد یحیی کاننا ÷ رعیة راع بثهم فتصدعوا ÷ ولیس بمغن عنك دمع سفحته ÷ ولکن
الیه یستریح المفجع ÷ لعمرك ما للناس فی الموت حیلة ÷ ولا لقضاء الله فی الخلق مدفع ÷ ولو ان مخلوقا نجا
من حمامه ÷ اذا لنجا منه النبی المشفع ÷ تعزّ به عن کل میت رزیته ÷ فرزء رسول الله اشجی واوجع ÷ ولکننا
نبکی علی العلم اذ مضی ÷ فما بعد یحیی فیه للناس مفزع ÷ سقی الله قبرا بالبقیع مجاورا ÷ نبی الهدی غیثا یجود و
یمرع ÷ فقد ترك الدنیا وقربه ÷ الی الله حتی مات وهو ممنع ÷ وخار له ربی جوار نبیه ÷ وذو العرش یعطی من یشاء
ویمنع ÷ وانی لارجو ان یکون محمد ÷ له شافعا یوم القیامة یشفع ÷ قال البخاری توفی یحیی بن معین بالمدینة
سنة ثلاث وثلاثین ومائتین وله سبع وسبعون سنة الا نحو عشرة ایام رحمه الله واحمد بن محمد المعروف بابن خلکان
در وفیات الاعیان گفته ابو زکریا یحیی بن معین بن عون بن زیاد بن بسطام بن عبد الرحمن المری البغدادی
الحافظ المشهور کان اماما عالما حافظا متقنا قیل انه من قریة نحو الانبار تسمی نقیا وکان ابوه کاتبا
لعبید الله بن مالك وقیل انه کان علی خراج الری فمات فخلف لابنه یحیی المذکور الف الف درهم وخمسین الف درهم
فانفق المال جمیعه علی الحدیث حتی لم یبق له نعل یلبسه وسئل یحیی المذکور کم کتبت من الحدیث فقال کتبت
بیدی هذه ستمائة الف حدیث وقال راوی هذا الخبر هو احمد بن عقبة وانی اظن ان المحدثین قد کتبوا له بایدیهم

ستمائة الف وستمائة الف وخلف من الكتب مائة قمطر وثلثين قمطرا واربع حباب شرابية مملوة كتبا وهو صاحب الجرح والتعديل وروى عنه الحديث كبار الائمة منهم ابو عبد الله محمد بن اسمعيل البخاري وابو الحسين مسلم بن الحجاج القشيري وابو داؤد السجستاني وغيرهم من الحفاظ وكان بينه وبين الامام احمد بن حنبل رضى الله عنه من الصحبة والالفة والاشتراك فى الاشتغال بعلوم الحديث ما هو مشهور لا حاجة الى الاطالة فيه وروى عنه هو وابو خيثمة وكانا من اقرانه وقال على بن المدينى انتهى العلم بالبصرة الى يحيى بن ابى كثير وقتادة وعلم الكوفة الى اسحاق والاعمش وانتهى علم الحجاز الى ابن شهاب وعمرو بن دينار وصار علم هؤلاء الستة بالبصرة الى سعيد بن ابى عروبة وشعبة ومعمر وحماد بن سلمة وابى عوانة ومن اهل الكوفة الى سفيان الثورى وسفيان بن عيينة ومن اهل الحجاز الى مالك بن انس ومن اهل الشام الى الاوزاعى وانتهى علم هؤلاء الى محمد بن اسحاق وهشيم ويحيى بن سعيد وابن ابى زائدة ووكيع وابن المبارك وهو اوسع هؤلاء علما وابن مهدى ويحيى بن آدم وصار علم هؤلاء جميعا الى يحيى بن معين وقال احمد بن حنبل كل حديث لا يعرفه يحيى بن معين فليس هو بحديث وكان يقول سمعت صاحبنا رجل خلقه الله لهذا الشان يظهر كذب الكذابين يعنى يحيى بن معين وقال ابن الرومى ما سمعت احدا قط يقول الحق غير ابن معين وغيره كان يتحامل بالقول وقال يحيى بن معين ما رايت على رجل قط خطأ الا سترته عليه واحببت ان ازين امره وما استقبلت رجلا فى وجهه بامر يكرهه ولكن ابين له خطاه فيما بينى وبينه فان قبل ذلك والا تركته وكان يقول كتبنا عن الكذابين وسجرنا به التنور واخرجنا به خبزا نضيجا وكان ينشد

المال يذهب حله وحرامه ؛ طرا ويبقى فى غدا ثامه ؛ ليس التقى بمتق لالهه ؛ حتى يطيب شرابه وطعامه ؛ ويطيب ما يحوى ويكسب كفه ؛ ويكون فى حسن الحديث كلامه ؛ نطق النبى لنا به عن ربه ؛ فعلى النبى صلوته وسلامه ؛

وذكره الدارقطنى فيمن روى عن الامام الشافعى وقد سبق فى ترجمة الشافعى خبره معه وما جرى بينه وبين الامام احمد بن حنبل فى ذلك وسمع ايضا من عبد الله بن المبارك وسفيان بن عيينة وامثالهما وكان يحج فيذهب الى مكة على المدينة ويرجع على المدينة فلما كان اخر حجة حجها خرج على المدينة ورجع على المدينة واقام بها ثلثة ايام ثم خرج حتى نزل المنزل مع رفقائه فباتوا فراى فى النوم هاتفا يهتف به يا ابا زكريا اترغب عن جوارى فلما اصبح قال لرفقائه امضوا فانى راجع الى المدينة فمضوا ورجع فاقام بها ثلاثا ثم مات فحمل على اعواد النبى صلى الله عليه وسلم وكانت وفاته لسبع ليال بقين من ذى القعدة سنة ثلث وثلثين ومائتين هكذا قال الخطيب

فى تاريخ بغداد وهو غلط قطعا لما تقدم ذكره وهو انه خرج الى مكة ثم رجع الى المدينة ومات بها ومن يكون قد حج كيف يتصور ان يموت فى ذى القعدة من تلك السنة فلو ذكر انه توفى فى ذى الحجة لامكن وكان يحتمل ان يكون هذا غلطا من الناسخ ولكنى وجدته فى نسختين على هذه الصورة فيبعد ان يكون من الناسخ والله اعلم ثم ذكر بعد ذلك ان الصحيح انه مات قبل ان يحج وعلى هذا يستقيم ما قاله من تاريخ الوفاة ثم نظرت فى كتاب الارشاد فى معرفة علماء الحديث تاليف ابى يعلى الخليل بن عبد الله بن احمد بن ابراهيم بن الخليل الخليلى الحافظ ان يحيى بن معين توفى لسبع ليال بقين من ذى الحجة من السنة فعلى هذا يكون قد حج وذكر الخطيب ايضا ان مولده اخر سنة ثمان وخمسين ومائة ثم قال بعد ذكر وفاته انه قد بلغ سبعا وسبعين سنة الا عشرة ايام وهذا لا يصح ايضا من جهة الحساب فتامله ورايت فى بعض التواريخ انه عاش خمسا وسبعين سنة والله اعلم بالصواب وصلى عليه والى المدينة ثم صلى عليه مرارا ودفن بالبقيع وكان بين يدى جنازته رجل ينادى هذا الذى كان ينفى الكذب عن حديث رسول الله صلى الله عليه وسلم ورثاه بعض المحدثين فقال

ذهب العليم بعيب كل محدث ؛ وبكل مختلف من الاسناد ؛ وبكل وهم فى الحديث ومشكل ؛ يعنى به علماء كل بلاد ؛

رضى الله عنه ومعين بفتح الميم وكسر العين المهملة وسكون الياء المثناة من تحتها وبعدها نون وبسطام بكسر الباء الموحدة وسكون السين المهملة وفتح الطاء المهملة وبعد الالف ميم والباقى معروف فلا حاجة الى ضبطه ورايت فى بعض التواريخ انه يحيى بن معين بن غياث بن زياد بن عون بن بسطام مولى الجنيد بن عبد الرحمن الغطفانى المرى امير خراسان من قبل هشام بن عبد الملك الاموى والاول اشهر واصح اعنى النسب والمرى بضم الميم وتشديد الراء هذه النسبة الى مرة غطفان وهو مرة بن عوف بن سعد بن ذبيان بن بغيض بن ريث بن غطفان وهى قبيلة كبيرة مشهورة فى العرب عدة قبائل تنسب اليها يقال لكل واحد منها مرة واما نقيا فقال ابن السمعانى فى كتاب الانساب انها بفتح النون وكسر القاف وفتحها وبعدها ياء مفتوحة تحتها نقطتان وبعد الالف ياء ثانية وهى من قرى الانبار منها يحيى بن معين النقيائى قال الخطيب ويقال ان فرعون كان من اهل هذه القرية والله اعلم وابو الفدا اسمعيل بن على الايوبى در مختصر فى اخبار البشر در وقائع سنه ثلث وثلثين ومأتين گفته وفيها توفى ابو زكريا يحيى بن معين بن عون بن زياد بن بسطام المرى البغدادى المشهور وكان اماما حافظا قيل انه من قرية نحو الانبار تسمى نقيا وهو صاحب الجرح والتعديل وكان الامام احمد بن حنبل شديد الصحبة له وكانا مشتركين فى الاشتغال بعلوم الحديث وذكر الدارقطنى يحيى بن معين المذكور

فی جملۃ من روی عن الامام الشافعی و ولد یحیی بن معین المذکور فی سنۃ ثمان و خمسین و مائۃ و توفی فی ہذہ السنۃ اعنی ثلث و ثلثین و مائتین فی ذی القعدۃ وقیل فی ذی الحجۃ و محمد بن احمد ذہبی در سیر النبلاء گفتہ یحیی بن معین ہو الامام الحافظ الجہبذ شیخ المحدثین ابو زکریا یحیی بن معین بن عون بن زیاد بن بسطام وقیل اسم جدہ غیاث بن زیاد بن عون بن بسطام الغطفانی ثم المری مولاہم البغدادی احد الاعلام ولد سنۃ ثمان و خمسین و مائۃ وسمع من ابن المبارک وہشیم و اسمعیل بن عیاش و عباد بن عباد و اسمعیل بن مجالد بن سعید ویحیی بن زکریا بن ابی زائدۃ ومعتمر بن سلیمان وسفیان بن عیینۃ وغندر و ابی معاویۃ وحاتم بن اسمعیل وحفص بن غیاث وجریر بن عبد الحمید وعبد الرزاق ومروان بن معویۃ وہشام بن یوسف وعیسی بن یونس ووکیع ومعن وابی حفص الابار وعمر بن عبید وعلی بن ہاشم ویحیی القطان وابن مہدی وعفان وخلق کثیر بالعراق والحجاز والجزیرۃ والشام ومصر روی عنہ احمد بن حنبل ومحمد بن سعد وابو خیثمۃ وہناد بن السری وعدۃ من اقرانہ والبخاری ومسلم وابو داود وعباس الدوری وابو بکر الصاغانی وعبد الخالق بن منصور وعثمن بن سعید الدارمی وابو زرعۃ وابو حاتم واسحق الکوسج وابراہیم بن عبد اللہ بن الجنید ومعویۃ بن صالح الاشعری وحنبل بن اسحق وصالح بن محمد جزرۃ واحمد بن ابی خیثمۃ وابو بکر احمد بن علی المروزی وابو معین الحسین بن الحسن الرازی ومحمد بن عثمان بن ابی شیبۃ ومطین بن مضر بن محمد الاسدی والمفضل بن غسان العلابی وابو زرعۃ البصری واحمد بن محمد بن عبید اللہ التمار وعبد اللہ بن احمد ومحمد بن صالح کیلجۃ وعلی بن الحسن ماغمۃ وعبید العجلی حسین بن محمد ومحمد بن وضاح وجعفر الفریابی وموسی بن ہرون وابو یعلی الموصلی واحمد بن الحسن بن عبد الجبار الصوفی وخلائق ونیز دران گفتہ قال احمد بن زہیر ولد یحیی فی سنۃ ثمان و خمسین و مائۃ قلت وکتب العلم وہو ابن عشرین سنۃ قال عبد الرحمن بن ابی حاتم سئل ابی عن یحیی فقال امام وقال النسائی ابو زکریا احد الائمۃ فی الحدیث ثقۃ مامون قال الکلاباذی روی عنہ البخاری وروی عن عبد اللہ بن محمد عن یحیی فی تفسیر براءۃ وروی عن عبد اللہ غیر منسوب عنہ فی ذکر ایام الجاہلیۃ وقال ابن المرزبان انا ابو العباس المروزی سمعت داود بن بشید یذکر ان والد ابن معین کان مشعیدا من قریۃ نحو الانبار یقال لہا انقیا ویقال ان فرعون کان من اہل انقیا قال العجلی کان ابو یحیی معین کاتبا لعبد اللہ بن مالک وقال ابن عدی حدثنی شیخ کاتب ذکر انہ قرابۃ یحیی بن معین قال کان معین علی خراج الری فمات فخلف لیحیی ابنہ الف الف درہم فانفقہ کلہ علی الحدیث حتی لم یبق لہ نعل یلبسہ اخبرنا ابو الفضائل القیسی اجازۃ انا ابو الیمن الکندی انا ابو منصور القزاز انا ابو بکر الخطیب

انا ابو بکر الحرشی وابو سعید الصیرفی قالا انا ابو العباس الاصم سمعت العباس بن محمد سمعت یحیی بن معین وسالہ عباس العنبری یا ابا زکریا من ای العرب انت قال انا مولی العرب قیل اصل ابن معین من الانبار ونشا ببغداد وہو اسن الجماعۃ الکبار الذین ہم علی بن المدینی واحمد بن حنبل واسحق بن راہویہ وابو بکر بن ابی شیبۃ وابو خیثمۃ فکانوا یتادبون معہ ویعترفون لہ وکان لہ ہیبۃ وجلالۃ یرکب البغلۃ ویتجمل فی لباسہ رحمہ اللہ تعالی وقال احمد بن زہیر سمعت یحیی یقول انا مولی للجنید بن عبد الرحمن المری قال احمد بن یحیی بن الجارود قال ابن المدینی انتہی العلم بالبصرۃ الی یحیی بن ابی کثیر وقتادۃ وعلم الکوفۃ الی ابی اسحق والاعمش وعلم الحجاز الی ابن شہاب وعمرو بن دینار وصار علم ہولاء الستۃ الی اثنی عشر رجلا ابن ابی عروبۃ ومعمر وشعبۃ وحماد بن سلمۃ والسفیانین ومالک والاوزاعی وابن اسحاق وہشیم وابی عوانۃ ویحیی بن سعید ویحیی بن ابی زائدۃ الی ان ذکر ابن المبارک وابن مہدی ویحیی بن آدم فصار علم ہولاء جمیعہم الی یحیی بن معین قلت نعم والی احمد بن حنبل وابی بکر بن ابی شیبۃ وعلی وعدۃ ثم من بعد ہولاء الی ابی عبد اللہ البخاری وابی زرعۃ وابی حاتم وابی داود وطائفۃ ثم الی ابی عبد الرحمن النسائی ومحمد بن نصر المروزی وابن خزیمۃ وابن جریر ثم شرع العلم ینقص قلیلا قلیلا ولا قوۃ الا باللہ وباسنادی الی الخطیب انا محمد بن علی المقری انا ابو مسلم بن مہران انا عبد المومن بن خلف سمعت صالح بن محمد یقول انتہی علم الحجاز الی الزہری وعمرو الی ان قال فانتہی علم ہولاء الی یحیی بن معین علی بن احمد بن النضر قال ابن المدینی انتہی العلم الی یحیی بن آدم وبعدہ الی یحیی بن معین رحمہ اللہ تعالی عبد الخالق بن منصور قلت لابن الرومی سمعت ابا سعید الحداد یقول لولا یحیی بن معین ما کتبت الحدیث قال وما العجب فواللہ لقد نفعنا اللہ بہ ولقد کان المحدث یحدثنا لکرامتہ ولقد کنت عند احمد فجاءہ رجل فقال یا ابا عبد اللہ انظر فی ہذہ الاحادیث فان فیہا خطأ قال علیک بابی زکریا فانہ یعرف الخطاء قال عبد الخالق فقلت لابن الرومی حدثنی ابو عمرو انہ سمع احمد بن حنبل یقول السماع مع یحیی بن معین شفاء لما فی الصدور علی بن سہل سمعت احمد فی دہلیز عفان یقول لعبد اللہ بن الرومی لیت ان ابا زکریا قدم فقال ما تصنع بہ قال احمد اسکت ہو یعرف خطاء الحدیث وبہ الی الخطیب انا الصیرفی ثنا الاصم سمعت الدوری یقول رایت احمد بن حنبل فی مجلس روح سنۃ خمس ومائتین یسئل یحیی بن معین عن اشیاء یقول یا ابا زکریا ما تقول فی حدیث کذا وکیف حدیث کذا یستثبتہ لاحادیث قد سمعوہا فما قال یحیی کتبہ احمد وقل ما سمعتہ

یسمی بیحیی باسمہ بل یکنیہ وبہ انبانا ابوسعید المالینی انبانا عبدالرحمن بن محمد الادریسی حدثنی
محمد بن احمد بن محمد بن موسی البخاری سمعت الحسین بن اسماعیل الفارسی سمعت ابامقاتل سلیمان
بن عبداللہ سمعت احمد بن حنبل یقول ههنا رجل خلقہ اللہ تعالی لهذا الشان نظهر کذب الکذابین
یعنی ابن معین وبہ انبانا التنوخی ومحمد بن طلحۃ النعالی قالا انا ابونصر احمد بن محمد بن ابراهیم
البخاری انا عبدالرحمن بن محمد بن حریث سمعت احمد بن سلمۃ سمعت محمد بن رافع سمعت احمد بن
حنبل یقول کل حدیث لا یعرفہ یحیی بن معین فلیس هو بحدیث ابن عدی انا یحیی بن زکریا بن حیویہ
انبانا العباس بن اسحق سمعت هرون بن معروف یقول قدم علینا شیخ فبکرت علیہ فسالناہ ان یملی علینا
فاخذ الکتاب واذا الباب یدق وقال الشیخ من هذا قال احمد بن حنبل فاذن لہ والشیخ علی حالتہ
فاذا اخر یدق الباب فقال من ذا قال احمد الدورقی فاذن لہ ولم یتحرک ثم ابن الرومی فکذلک ثم ابوخیثمۃ
فکذلک ثم دق الباب فقال من ذا فقال یحیی بن معین فرایت الشیخ ارتعدت یدہ وسقط منہ الکتاب
جعفر الطیالسی سمعت ابن معین یقول لما قدم عبدالوهاب بن عطا اتیتہ فکتبت عنہ فبینا انا عندہ
اذ اتاہ کتاب من اهلہ فقراہ واجابهم فرایتہ وقد کتب علی ظهرہ قد مت بغداد وقبلنی یحیی بن معین و
الحمد للہ رب العالمین قال ابوعبید الاخری قلت لابی داود اعلم بالرجال یحیی او علی قال یحیی ولیس عندی
من خیر اهل الشام شیء قال عبدالمومن النسفی سالت اباعلی صالح بن محمد من اعلم بالحدیث یحیی بن معین
او احمد بن حنبل فقال احمد اعلم بالفقہ والاختلاف واما یحیی فاعلم بالرجال والکنی محمد بن عثمان بن ابی شیبۃ
سمعت علی بن المدینی یقول کنت اذا قدمت الی بغداد منذ اربعین سنۃ کان الذی یذاکرنی احمد فربما اختلفنا
فی الشیء فیسال ابازکریا فیقوم فیخرجہ ما کان اعرفہ بموضع حدیثہ وقال ابوالحسین ابن البراء سمعت ابن المدینی
یقول ما رایت یحیی استفهم حدیثا قط ولا ردہ بکر بن سهل انبا عبدالخالق بن منصور قلت لابن الرومی سمعت
بعض اصحاب الحدیث یحدث باحادیث یحیی ویقول حدثنی من لم یطلع الشمس علی اکرم منہ فقال وما تعجب
سمعت علی بن المدینی یقول ما فی الناس مثلہ وعن ابن المدینی قال ما اعلم احدا کتب ما کتب یحیی بن معین وقال
ابوالحسن بن البراء سمعت علیا یقول لا نعلم احدا من لدن آدم کتب من الحدیث ما کتب یحیی قال احمد بن عقبۃ
سئلت یحیی بن معین کم کتبت من الحدیث قال کتبت بیدی هذہ ستمائۃ الف حدیث قلت یعنی بالمکرر قال صالح
بن احمد الحافظ سمعت اباعبداللہ محمد بن عبداللہ سمعت ابی یقول خلف یحیی من الکتب مائۃ قمطر واربعۃ عشر قمطرا

واربعۃ حباب شرابیہ مملوۃ کتبا وقال عبدالمومن سمعت صالح جزرۃ یقول ذکر لی ان یحیی بن معین خلف
من الکتب ثلاثین قمطرا وعشرین حبا فطلب یحیی بن اکثم ما بقی دینار فلم یدع ابوخیثمہ ان تباع ونیز وران گفتہ
وباسنادی الی الخطیب انبا علی بن طلحۃ انبا صالح بن احمد الهمدانی انبا عبدالرحمن بن حمدان بن المرزبان قال قال لی
ابوحاتم الرازی اذا رایت البغدادی یحب احمد بن حنبل فاعلم انہ صاحب سنۃ واذا رایتہ یبغض یحیی بن معین
فاعلم انہ کذاب وقال محمد بن هرون الفلاس اذا رایت الرجل یقع فی یحیی بن معین فاعلم انہ کذاب یضع الحدیث
وانما یبغضہ لما یبین من امر الکذابین قال الابار قال ابن معین کتبنا عن الکذابین وسجرنا بہ التنور واخرجنا
بہ خبزا نضیجا قال ابوداود سمعت یحیی بن معین یقول اکلت عجۃ وانا ناقہ من علۃ قال الدوری وسئل
یحیی بن معین عن الرؤس فقال ثلثۃ بین اثنین صالح قال علی بن الحسین بن حبان حدثنی یحیی الاحول
قال تلقینا یحیی بن معین مقدمہ من مکۃ فسالناہ عن الحسین بن حبان فقال احدثکم انا لما کان باخر رمق
قال لی یا ابازکریا اتری ما مکتوب علی الخیمۃ قلت ما اری شیئا قال بلی اری مکتوبا یحیی بن معین یقضی او
یفصل بین الظالمین قال ثم خرجت نفسہ الخطیب انا نعیم انا ابوالشیخ انا اسحق بن بنان سمعت حبیش بن
بشر یقول کان یحیی بن معین یحج علی المدینۃ ویرجع علیها فلما کان اخر حجۃ حجها رجع علی المدینۃ فاقام
بها یومین او ثلثۃ ثم خرج حتی نزل المنزل مع رفقائہ فباتوا فرای فی النوم کان هاتفا یهتف بہ یا ابازکریا
اترغب عن جواری فلما اصبح قال لرفقائہ امضوا فانی ارجع الی المدینۃ فمضوا ورجع فاقام بها ثلثا ثم مات قال فحمل علی اعواد النبی صلی
اللہ علیہ وسلم وصلی علیہ الناس وجعلوا یقولون هذا الذاب عن رسول اللہ صلعم الکذب قال الخطیب الصحیح متوفی ذهابہ قبل ان یحج قال
عباس الدوری سمعت یحیی یقول لو لم نکتب الحدیث خمسین مرۃ ما عرفناہ وفی تاریخ دمشق من طریق محمد
بن نصر سمع یحیی بن معین یقول کتبت بیدی الف الف حدیث قلت یعنی بالمکرر الا تراہ یقول لو لم نکتب
الحدیث خمسین مرۃ ما عرفناہ انبئت عن ابی المکارم اللبان وغیرہ عن عبدالغفار بن محمد انبا محمد بن ابراهیم
الکرمانی سمعت محمد بن احمد غنجار سمعت عبداللہ بن موسی السلامی سمعت الفضل بن شاکر ببلد الدیلم
سمعت یزید بن مجالد سمعت یحیی بن معین یقول اذا کتبت فقمش واذا حدثت ففتش وسمعتہ یقول
سیندم المنتخب فی الحدیث حیث لا ینفعہ الندامۃ الاصم انبا عباس سمعت یحیی بن معین یقول کنا
بقریۃ من قری مصر ولم یکن معنا شیء ولا ثم شیء نشتریہ فلما اصبحنا اذا انا بزنبیل ملآن سمک مشوی وعندہ لیس
احد فسالونی فقلت اقتسموہ وکلوہ فانی اظن انہ رزق رزقکم اللہ تعالی وسمعت یحیی مرارا یقول القرآن

کلام الله ولیس بمخلوق والایمان قول وعمل یزید وینقص وروی عبد الله بن ابی زیاد القطوانی عن ابی عبید
قال انتهی الحدیث الی اربعة احمد بن حنبل وهو افقههم فیه والی یحیی بن معین وهو اکتبهم له والی علی بن
المدینی وهو اعلمهم به والی ابی بکر بن ابی شیبة وهو احفظهم له وفی روایة عن عبید الله القواریری قال
یحیی القطان ما قدم علینا البصرة مثل احمد ویحیی بن معین قال حنبل سمعت ابا عبد الله یقول کان اعلمنا
بالرجال یحیی بن معین واحفظنا للابواب سلیمان الشاذکونی واحفظنا للطوال علی ابو عبد الله الحاکم سمعت
الزبیر بن عبد الواحد الحافظ قال انبا ابراهیم بن عبد الواحد البکری سمعت جعفر الطیالسی یقول صلی احمد بن
حنبل ویحیی بن معین فی مسجد الرصافة فقام قاصّ فقال انبا احمد بن حنبل ویحیی بن معین قالا انبانا
عبد الرزاق انبا معمر عن قتادة عن انس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم من قال لا اله الا الله
خلق الله من کل کلمة منها طیرا منقارة من ذهب وریشه من مرجان واخذ فی قصته نحو عشرین ورقة فجعل احمد
ینظر الی یحیی ویحیی ینظر الیه وهما یقولان ما سمعنا هذا الی الساعة فسکتا حتی فرغ من قصصه واخذ
قطاعه ثم جعل ینظر بعینهما فاشار الیه یحیی فجاء متوهما لنوال یجیزه فقال من حدثک بهذا الحدیث
فقال احمد بن معین فقال انا یحیی وهذا احمد ما سمعنا بهذا قط فان کان لا بد من الکذب فعلی غیرنا فقال
انت یحیی بن معین قال نعم قال لم ازل اسمع ان یحیی بن معین احمق وما علمت الساعة کانه لیس فی الدنیا
یحیی بن معین واحمد بن حنبل غیرکما کتبت عن سبعة عشر احمد بن حنبل ویحیی بن معین قال فوضع
احمد کمه علی وجهه وقال دعه یقوم فقام کالمستهزئ بهما هذه حکایة عجیبة ورواتها البکری لا
اعرفه فاخاف ان یکون وضعها عن احمد بن عقبة قال سمعت یحیی بن معین یقول من لم یکن سمحا فی
الحدیث کان کذابا قیل کیف یکون سمحا قال اذا شک فی حدیث ترکه وقال جعفر بن ابی عثمان کنا عند یحیی
بن معین فجاءه رجل مستعجل فقال یا ابا زکریا حدثنی بشیء اذکرک به فقال یحیی اذکرنی انک سئلتنی
ان احدثک فلم افعل الحسین بن فهم سمعت یحیی بن معین یقول کنت بمصر فرایت جاریة بیعت بالف
دینار ما رایت احسن منها صلی الله علیها فقلت یا ابا زکریا مثلک یقول هذا قال نعم صلی الله علیها وعلی کل
ملیح هذه الحکایة محمولة علی الدعابة من ابی زکریا ویروی عنه باسناد اخر قال سعید بن عمرو البرذعی سمعت
الحافظ ابا زرعة الرازی یقول کان احمد بن حنبل لا یری الکتابة عن ابی نصر التمار ولا عن یحیی بن معین
ولا عن احد ممن امتحن فاجاب قلت هذا امر ضیق ولا حرج علی من اجاب فی المحنة بل ولا علی من اکره علی صریح الکفر

اليهما

فائدة حسنة فی التقیة

عملا بالایة وهذا هو الحق وقد کان یحیی رحمه الله من ائمة السنة فخاف من سطوة الدولة واجاب تقیة
عباس الدوری سمعت یحیی بن معین یقول کنت اذا دخلت منزلی باللیل قرات ایة الکرسی علی داری وعیالی خمس
مرات فبینا انا اقراء اذا شیء یکلمنی کم تقرأ هذا کان لیس انسان یحسن یقرأ غیرک فقلت اری هذا السوال والله
لازیدنک فصرت اقراها فی اللیلة خمسا وستین مرة وقال عباس قلت لیحیی ما تقول فی الرجل یقوم الرجل
حدیثه یعنی ینزع منه اللحن فقال لا باس به وسمعته یقول لو لم نکتب الحدیث من ثلثین وجها ما عقلناه
قال ابراهیم بن الجنید سمعت یحیی بن معین یقول ما الدنیا الا کالحلم والله ما ضر رجلا ابقی الله علی ما
اصبح وامسی لقد حججت وانا ابن اربع وعشرین سنة خرجت راجلا من بغداد الی مکة هذا من خمسین سنة
کانما کان امس فقلت لیحیی تری ان ینظر الرجل فی رای الشافعی وابی حنیفة قال ما اری لاحد ان ینظر فی
رای الشافعی ینظر فی رای ابی حنیفة احب الی قلت قد کان ابو زکریا رحمه الله حنفیا فی الفروع فلهذا قال
هذا وفیه انحراف یسیر عن الشافعی قال ابن الجنید وسمعت یحیی یقول تحریم النبیذ صحیح ولکن اقف
ولا احرمه قد شربه قوم صالحون باحادیث صحاح وحرمه قوم صالحون باحادیث صحاح وسمعت یحیی بن
سعید القطان یقول حدیث الطلاق وحدیث عتبة بن فرقد جمیعا صحیحان قال عباس الدوری ثنا یحیی بن معین
قال حضرت نعیم بن حماد بمصر فجعل یقرأ کتابا صنفه فقال انا ابن المبارک عن ابن عون فذکر احادیث فقلت
لیس ذا عن ابن المبارک فغضب وقال ترد علی قلت ای والله ارید زینک فابی ان یرجع فلما رایته لا یرجع
قلت لا والله ما سمعت هذه من ابن المبارک ولا سمعها من ابن عون قط فغضب وغضب من کان عنده و
قام ودخل فاخرج صحائف فجعل یقول وهی بیده این الذین یزعمون ان یحیی بن معین لیس بامیر المؤمنین
فی الحدیث نعم یا ابا زکریا غلطت وانما روی هذه الاحادیث غیر ابن المبارک من ابن عون قال الحسین بن حبان
قال ابن معین دفع الی ابن وهب کتابا عن معویة بن صالح خمس مائة حدیث او اکثر فانتقیت منها اشیاء لکن لم
لی یومئذ معرفة قلت اسمعتها من احد قال ابن وهب قال لا قلت کذا کل من یکون مبتدیا لا یحسن الانتخاب
فعلنا نحو هذا وندمنا بعد قال محمد بن جریر الطبری خرج ابن معین حاجا وکان اکولا فحدثنی ابو العباس
احمد بن شاه انه کان فی رفقته فلما قدموا فیه اهدی الی یحیی فالوذج لم ینضج فقلنا له یا ابا زکریا لا
تاکله فانا نخاف علیک فلم یعبا بکلامنا واکله فما استقر فی معدته حتی شکا وجع بطنه وانسهل الی ان وصلنا
الی المدینة ولا نهوض به فتعاوضنا فی امره ولم یکن سبیل الی المقام علیه لاجل الحج ولم ندر ما نعمل حتی وصی

یسوءک

ومات فغسلناه ودفناه قال ابو زرعة الرازي لم ينتفع بيحيى لانه كان يتكلم في الناس وقد رايت حكاية
شاذة قالها ابو عبد الرحمن السلمي عن الدارقطني يحيى بن معين مات قبل ابيه بعشرة اشهر قال مهيب بن
سليم البخاري انبانا محمد بن يوسف البخاري الحافظ قال كنا في الحج مع يحيى بن معين فدخلنا المدينة
ليلة الجمعة ومات من ليلته فلما اصبحنا تسامع الناس بقدومه وبموته فاجتمع العامة وجاءت بنو هاشم
فقالوا نخرج له الاعواد التي غسل عليها رسول الله صلى الله عليه وسلم فكره العامة ذلك وكثر الكلام
فقالت بنو هاشم نحن اولى بالنبي صلى الله عليه وسلم وهو اهل ان يغسل عليها ودفن يوم الجمعة في ذي القعدة
قال مهيب فيها ولدت يعني سنة ثلث وثلثين ومائتين قال عباس الدوري مات قبل ان يحج عام مئذ
وصلى عليه والي المدينة وكلم الحزامي الوالي فاخرجوا له سرير النبي صلى الله عليه وسلم فحمل فعليه
احمد بن ابي خيثمة قال مات يحيى لسبع بقين من ذي القعدة سنة ثلث وثلثين ومائتين وقد استوفى خمسا و
سبعين سنة ودخل في الست ودفن بالبقيع قال حبيش بن مبشر الفقيه وهو ثقة رايت يحيى بن معين
في النوم فقلت مافعل الله بك قال اعطاني وحباني وزوجني ثلثمائة حوراء ومهد لي بين البابين او قال
بين الناس سمعها جعفر بن ابي عثمان بن حبيش ورواها الحسين بن الحصيب عن حبيش قال رايت يحيى
بن معين في النوم فقلت مافعل الله بك قال ادخلني عليه في داره وزوجني ثلثمائة حوراء ثم قال للملائكة
انظروا الى عبدي كيف نظر وحسن قال احمد بن يحيى بن الجارود قال ابن المديني ما اعلم احدا كتب ماكتب يحيى بن
معين وقال ابن البراء سمعت عليا يقول لا نعلم احدا من لدن آدم كتب من الحديث ماكتب ابن معين محمد بن علي
بن راشد الطبري عن محمد بن نصر الطبري قال دخلت على يحيى بن معين فوجدت عنده كذا وكذا اسفطا دفاتر وسمعته يقول كتبت
بيدي الف الف حديث وكل حديث لا يوجد ههنا واشار بيده الى الاسفاط فهو كذب وعن مجاهد بن موسى
قال كان يحيى بن معين يكتب الحديث نيفا وخمسين مرة وقال محمد بن علي بن زياد سمعت ابن معين
يقول اشتهي ان اقع على شيخ ثقة عنده بيت ملاء كتب اكتب عنه وحدي قال محمد بن سعد يحيى بن
معين اكثر من كتابة الحديث وعرف به وكان لا يكاد يحدث محمد بن احمد بن ابي مهزول عن محمد بن حفص سمع
عمرا الناقد يقول ماكان في اصحابنا احفظ للابواب من احمد ولا اسرد للحديث من ابن الشاذكوني ولا اعلم بالاسناد
من يحيى بن معين ماقدر احد يقلب عليه اسنادا قط القواريري قال لي يحيى بن سعيد ماقدم علينا
مثل هذين احمد بن حنبل وابن معين الى ما اخر ما ذكره الذهبي وتركناه حذرا للاطالة والملالة -

ونیز ذہبی در تذکرة الحفاظ گفتہ یحیی بن معین الامام الفرد سید الحفاظ ابو زکریا المری مولاهم البغدادي مولده
في سنة ثمان وخمسين ومائة وكان ابوه من نبلاء الكتاب فخلف له الف الف درهم فيما قيل سمع هشيما
وابن المبارك واسمعيل بن المجالد ويحيى بن ابي زائدة ومعتمر بن سليمان وهذه الطبقة وعنه احمد وهناد
والبخاري ومسلم وابو داؤد وابو زرعة وابو يعلى واحمد بن الحسين الصوفي وخلائق واخبرني احمد بن
اسحق انا احمد بن يوسف والفتح بن عبد الله قالا انا محمد بن عمر القاضي ح واخبرنا احمد بن تاج الامنا
عن عبد المعز بن محمد انا يوسف بن ايوب الزاهد قالا انا احمد بن محمد البزار انا علي بن عمر الحربي نا احمد بن
الحسين الصوفي نا يحيى بن معين نا ابن عيينة عن حميد الاعرج عن سليمان بن عتيق عن جابر ان النبي صلى الله
عليه وسلم امر بوضع الجوائح ونهى عن بيع السنين اخرجه د عن ابن معين قال النسائي ابو زكريا الثقة المامون
احد الائمة في الحديث قال ابن المديني لا نعلم احدا من لدن آدم عليه السلام كتب من الحديث ما كتب
يحيى بن معين قال عباس الدوري سمعت يحيى بن معين يقول لو لم نكتب الحديث خمسين مرة ما عرفناه
وعن يحيى بن معين قال كتبت بيدي الف الف حديث وقال ابن المديني انتهى علم الناس الى يحيى
بن معين وقال يحيى القطان ماقدم علينا مثل هذين احمد بن حنبل ويحيى بن معين قال احمد بن حنبل
يحيى بن معين اعلمنا بالرجال قلت يحيى اشهر من ان نطول الشرح بمناقبه قال خنيس بن مبشر احد الثقات
رايت يحيى بن معين في النوم فقلت مافعل الله بك فقال اعطاني وحباني وزوجني ثلث مائة حوراء
ومهد لي بين الناس توفي في ذي القعدة غريبا بمدينة النبي صلى الله عليه وسلم سنة ثلاث وثلثين
ومائتين رحمه الله ونیز ذہبی در عبر فی خبر من غبر در سنہ ثلاث وثلاثین ومائتین گفتہ وفيها الامام ابو زكريا يحيى بن معين
البغدادي الحافظ احد الاعلام وحجة الاسلام في ذي القعدة في مدينة النبي صلى الله عليه وسلم
متوجها الى الحج وغسل على الاعواد التي غسل عليها رسول الله صلى الله عليه وعاش خمسا وسبعين
سنة سمع هشيما ويحيى بن ابي زائدة وخلائق وجاء عنه انه قال كتبت بيدي هذه ستمائة الف حديث
يعني بالمكرر وقال احمد بن حنبل كل حديث لا يعرفه يحيى بن معين فليس بحديث وقال ابن المديني انتهى
علم الناس الى يحيى بن معين قلت حديثه في الكتب الستة ونیز ذہبی در کاشف گفتہ یحیی بن معين ابو زكريا
المري البغدادي امام المحدثين عن عباد بن عباد وهشيم وعنه خ م د والفريابي والصوفي وفضائله كثيرة مولده ١٥٨
ومات طالب الحج بالمدينة في ذي القعدة ٢٣٣ وحمل على اعواد النبي صلى الله عليه وسلم وعمر بن مظفر الشهير بابن الوردي

در تتمة المختصر فى اخبار البشر در سنه مذكوره گفته وفيها فى ذى القعدة توفى ابو زكريا يحيى بن معين بن عون بن
زياد بن بسطام المزنى البغدادى الحافظ صاحب الجرح والتعديل امام حافظ قيل انه من قرية نقيا نحو المرّي
الانبار وكان الامام احمد شديد الصحبة له يشتركان فى علوم الحديث وذكر الدارقطنى يحيى فيمن روى عن
الشافعى وولد سنة ثمان وخمسين ومائة وعبد الله بن اسعد يافعى در مرآة الجنان در سنه مذكوره گفته والامام ابو زكريا يحيى بن معين
الحافظ احد الاعلام توفى بمدينة النبى صلى الله عليه وسلم متوجها الى الحج وغسل على الاعواد التى غسل
عليها رسول الله صلى الله عليه وسلم سئل كم كتبت من الحديث فقال كتبت بيدى هذه ستمائة الف حديث
روى عنه كبار ائمة الحديث منهم البخارى ومسلم وابو داود وغيرهم وكان بينه وبين الامام احمد صحبة و
الفة واشتراك فى الاشتغال بعلوم الحديث وكان ينشد ے المال يذهب حله وحرامه ٭ طرا ويبقى فى
غد آثامه ٭ ليس المتقى بمتق لالهه ٭ حتى يطيب شرابه وطعامه ٭ ويطيب ما يحوى ويكسب كفه ٭ ويكون فى حسن
الحديث كلامه ٭ نطق النبى لنا به عن ربه ٭ فعلى النبى صلاته وسلامه ٭ وقد ذكر الدارقطنى فيمن روى
عن الامام الشافعى وقد سبق فى ترجمة الشافعى ماجرى منه فى حقه بينه وبين الامام احمد فى مشيته تحت
ركاب بغلة الشافعى وقول الامام احمد له لو لزمت البغلة لانتفعت وقيل انه لما خرج من المدينة سمع فى
النوم هاتفا يقول يا ابا زكريا اترغب عن جوارى فرجع واقام بها ثلثا ثم توفى رحمه الله ومحمد بن محمد الشهير بابن شحنة
الحلبى در روض المناظر فى علم الاوائل والاواخر در سنه مذكوره گفته وفيها توفى ابو زكريا يحيى بن معين حجة
الاسلام من المحدثين متوجها الى الحج بمدينة النبى صلى الله عليه وسلم وغسل على الاعواد التى غسل
عليها رسول الله صلى الله عليه وسلم وله من العمر خمس وسبعون سنة ومحمود بن احمد عينى در عمدة القارى بعد ذكر
حديثى كه آنرا دليل وجوب وتر گردانيده گفته فان قلت فى اسناده ابو المنيب عبيد الله بن عبد الله وقد تكلم
فيه البخارى وغيره قلت قال الحاكم وثقه ابن معين وقال ابن ابى حاتم سمعت ابى يقول هو صالح الحديث
وانكر على البخارى ادخاله فى الضعفاء فهذا ابن معين امام هذا الشان وكفى به حجة فى توثيقه ايّاه
وشيخ عبد الحق دهلوى در رجال مشكوة گفته يحيى بن معين المرى البغدادى الحافظ امام المحدثين قال
الخطيب كان اماما ربانيا عالما ثبتا حافظا متقنا قال ابن المدينى ما نعلم احدا من لدن آدم كتب من الحديث
ماكتب يحيى بن معين وقال ابو حاتم ربانيو الحديث اربعة اعلمهم بالحلال والحرام احمد واحسنهم
سياقة للحديث وادركه ابن المدينى واحسنهم وضعا للكتاب ابن ابى شيبة واعلمهم بصحيح الحديث وسقيمه

يحيى بن معين وقال احمد كان اعلمنا بالرجال يحيى وقال ابن المدينى ما رايت فى الناس مثله وقال ابن على الحداد
الناس كلهم عيال على يحيى وقال ابن الرومى ما رايت احدا قط يقول الحق فى المشايخ غير يحيى وغيره كان يتحامل بالقول وقال احمد
اسماع يحيى شفاء لما فى الصدور وقال مرة هنا رجل خلقه الله لهذا الشان يظهر كذب الكذابين يعنى يحيى بن معين وقال
سماع ابو زرعة اذا رايت البغدادى يحب احمد فاعلم انه صاحب سنة واذا رايته يبغض يحيى بن معين فاعلم انه كذاب وقال
احمد كل حديث لا يعرفه يحيى فليس هو بحديث وقال هرون بن بشير رايت ابن معين استقبل القبلة رافعا يديه يقول
اللهم ان كنت تكلمت فى رجل وليس هو عندى كذابا فلا تغفر لى وقال محمد بن هارون الفلاس اذا رايت الرجل يقع فى يحيى
يضع فاعلم انه كذاب يضع الحديث وانما يبغضه لما بين امر الكذابين وقال يحيى بن معين كتبت بيدى هذه ستمائة الف
حديث وقال مجاهد بن موسى كان يحيى يكتب الحديث نيفا وخمسين مرة ومناقبه وفضائله كثيرة رحمه الله روى عن عباد بن عباد و
هشيم وروى عنه البخارى ومسلم وابو داؤد والفريابى والصوفى ولد سنة ثمان وخمسين ومائة ومات فى الحج بالمدينة فى ذى القعدة سنة
ثلث وثلثين ومائتين وحمل على اعواد النبى صلى الله عليه وسلم كذا قيل وقال صاحب الكاشف وما احتاج النبى صلى الله عليه وسلم
الى اعواد لانه فى حجرته غسل فيها صلى الله عليه وسلم دفن الا ان يراد بالاعواد التخت الذى غسل عليه وشيخ ابو مهدى عيسى بن محمد الثعالبى الجعفرى
در مقاليد الاسانيد گفته سلافة من خبره قال الذهبى فى التذكرة هو الامام الفرد سيد الحفاظ ابو زكريا يحيى بن
معين المرى مولاهم البغدادى مولده سنة ثمان وخمسين ومائة كان ابوه من نبلاء الكتاب فخلف له
الف الف درهم فيما قيل سمع هشيما وابن المبارك ومعتمر بن سليمان وهذه الطبقة وعنه احمد والبخارى
ومسلم وابو داود وخلائق قال النسائى ابو زكريا الثقة المامون احد ائمة الحديث وقال ابن المدينى لا نعلم احدا
من لدن آدم عليه السلام كتب من الحديث ما كتب يحيى بن معين وقال مرة انتهى علم الناس الى يحيى بن
معين روى عن يحيى انه قال كتبت بيدى الف الف حديث ورئى فى النوم فقيل له ما فعل الله بك فقال
اعطانى وحبانى وزوجنى ثلثمائة حوراء توفى بالمدينة سنة ثلاث وثلثين ومائتين زاد العامرى فى
تاريخه متوجها الى الحج وقيل لما خرج من المدينة الى مكة سمع فى النوم هاتفا يقول يا ابا زكريا اترغب عن جوارى
فرجع واقام بالمدينة ثلاثا ومات رحمه الله وغسل على الاعواد التى غسل عليها رسول الله صلى الله عليه
وسلم وكتب بيده ستمائة الف حديث انتهى ومن نظمه قال عباس بن محمد الدورى انشدنى يحيى
ے المال ينفد حله وحرامه ٭ يوما ويبقى فى غد آثامه ٭ ليس المتقى بمتق فى دينه ٭ حتى يطيب شرابه وطعامه
كفه ويطيب ما يحوى ويكسب اهله ٭ ويطيب فى حسن الحديث كلامه ٭ نطق النبى لنا به عن ربه ٭ فعلى النبى صلوته

وسلامه ✽ افادة ذكر الخطيب البغدادى فى كتاب الكفاية فى معرفة قوانين الرواية فى باب وجوب تعريف المزكى ماعنده من حال المسئول عنه قال وقد انكر قوم لم يتبحروا فى العلم قول الحفاظ من ائمتنا واولو المعرفة من اسلافنا ان فلانا الراوى ضعيف وفلان غير ثقة وما اشبه هذا من كلام وراؤا ذلك غيبة لمن قيل فيه وقال قائلهم فى ذلك شعرا وهو بكر بن حماد الشاعر المغربى ـ ارى الخير فى الدنيا يقل كثيره ✽ وينقص نقصا والحديث يزيد فلو كان خيرا كان كالخير كله ✽ ولكن شيطان الحديث مريد ✽ ولابن معين فى الرجال مقالة ✽ سيسئل عنها والمليك شهيد فان تك حقا فهى فى الحكم غيبة ✽ وان تك زورا فالقصاص شديد ✽ ثم قال الخطيب وليس الامر على ماذهبوا اليه لان اهل العلم اجمعوا على ان الخبر لايجب قبوله الا من العاقل الصدوق المامون على مايخبر به وفى ذلك دليل على جواز الجرح لمن لم يكن صدوقا فى روايته انتهى وقال شيخ شيوخنا الشهاب المقرى التلمسانى فى تاريخه نفح الطيب ولما تعرض بعض من لايبالى بما ارتكب الى اصحاب الحديث بقوله ارى الخير فى الدنيا الابيات المتقدمة بحروفها اجابه الامام ابو عبد الله بن فتوح الحميدى صاحب الجمع بين الصحيحين بقصيدة طويلة منها قوله ـ وانى الى ابطال قولك قاصد ✽ ولى من شهادات النصوص جنود ✽ اذا لم يكن خير كلام نبينا ✽ لديك فان الخير منك بعيد ✽ واقبح شئ ان جعلت لما اتى ✽ عن الله شيطانا وذاك شديد ✽ ومنها فى ابن معين ـ وماهو الا واحد من جماعة ✽ وكلهم فيما حكاه شهود ✽ فان صد عن حكم الشهادة جاهل ✽ فان كتاب الله فيه عتيد ✽ ولولا رواة الدين ضاعت واصبحت ✽ معالمه فى الاخرين تبيد ✽ هم حفظوا الاثار من كل شبهة وغيرهم عما اقتنوه رقود ✽ وهم هاجروا فى جمعها وتبادروا ✽ الى كل افق والمرام كؤد ✽ وقاموا بتعديل الرواة وجرحهم ✽ فدام صحيح النقل وهو جديد ✽ بتبليغهم صحت شرائع ديننا ✽ حدود وتحرير واحفظها وعهود وصح لاهل النقل منها احتجاجهم ✽ فلم يبق الا عاند وحقود ✽ وحسبهم ان الصحابة بلغوا ✽ وعنهم رووا لايستطاع جحود ✽ فمن حاد عن هذا اليقين فمارق ✽ مريد لاظهار الشكوك مريد ✽ ولكن اذا جاء الهدى دليله ✽ فليس لموجود الضلال وجود ✽ وان رام اعداء الديانة كيدها ✽ فكيدهم بالمخزيات مكيد انتهى ورايت باخر الاصل الذى انتخبت منه ماقرأت على شيخنا رحمه الله الابيات المتقدمة لبكر بن حماد وفيها بعض مخالفة لما تقدم ونثرها واجابه عبد السلام بن يزيد بن غيات الاشبيلى بقوله ـ ولابن معين فى الذى قال اسوة ✽ ورأى مصيب للصواب شديد ✽ واجر به يعلى الاله محله ✽ وينزله فى الخلد حيث يريد يناضل عن قول النبى وصحبه ✽ ويطرد عن احواضه ويذود ✽ وجملة اهل العلم قالوا بقوله ✽ وماهو فى شئ اتاه فريد

ولولم يقم اهل الحديث بديننا ✽ فمن كان يروى علمه ويفيد ✽ هم ورثوا علم النبوة واحتووا من الفضل ما عنه الانام رقود ✽ وهم كمصابيح الدجى يهتدى بهم ✽ وما لهم بعد الممات خمود ✽ عليك ابن عباد نزوم سبيلهم ✽ فحالهم عند الاله حميد ✽ واجابه ايضا احمد بن عمرو بن عصفور بقوله ـ ايا قاذعا فى العلم زيد عماية ✽ رويدا بما تبدى به وتعيد ✽ جعلت شياطين الحديث مريدة ✽ الا ان شيطان الضلال مريد وجرعت بالتكذيب من كان صادقا ✽ فقولك مردود وانت عنيد ✽ ذووا العلم فى الدنيا نجوم هداية اذا غاب نجم لاح بعد جديد ✽ بهم عز دين الله طرا وهم له ✽ معاقل من اعدائه وجنود ✽ وخود شاه صاحب دبستان المحدثين گفته كنيت او ابو زكريا ست و او را مرى گويند بالولاء كه از موالى بنى مره بود و وطنش بغداد ست در يكسال يكصد و پنجاه و هشت متولد شد و پدرش از عمده نويسندگان دفتر بود در انشا نيز دستگاه خوب داشت گويند يحيى بن معين را از ميراث پدر خود لكهه درم نقد بدست آمده بود و باين سبب كمال ثروت داشت از هشيم و ابن المبارك و معتمر بن سليمان بن طرخان و اقران آنها سماع دارد و امام احمد بن حنبل و بخارى و مسلم و ابو داود از وى استفاده كرده اند و او يكى از ائمه اين فن ست در نقد احاديث و معرفت احوال رجال و در كثرت معلومات و محفوظات هم نظير نداشت از وى منقول ست كه من بدست خود ده لكهه حديث نوشته ام و او را بعد از مرگ بخواب ديدند و پرسيدند كه خدا تعالى با تو چه كرد گفت مرا بخشش و عطاياى بسيار داد و از انجمله سه صد زن از حور عين بمن تزويج فرمود و در سال دو صد و سى و سه از بغداد بحج روانه شد اول در مدينه منوره رسيده و از زيارت فارغ شده قصد خانه كعبه نمود در اول منزل بخواب رفته بود كه هاتفى او را آواز داد كه اى ابو زكريا از همسايگى ما كجا ميروى معلوم كرد كه روح مبارك پيغمبر خداست كه او را بان تشريف مشرف ساخت زود برگشت و در مدينه اقامت نمود بعد از سه روز وفات يافت و از سعادت او انست كه او را بهمان تخته غسل دادند كه جناب پيغمبر را برانها غسل داده بودند او را بنظم هم ميل بود از وى اين چند بيت ازوست ـ المال ينفد حله وحرامه ✽ يوما ويبقى فى غد اثامه ✽ ليس التقى بمتق فى دينه ✽ حتى يطيب شرابه وطعامه ✽ ويطيب ما يحوى ويكسب اهله ✽ ويطيب فى حسن الحديث كلامه ✽ نطق النبى لنا به عن ربه ✽ فعلى النبى صلوته وسلامه ✽ **فائده** بايد دانست كه جاهلان و نافهمان قدماء اهل حديث را عموما و يحيى بن معين را خصوصا مطعون ساخته اند كه ايشان خصوصا اين شخص از جمله ايشان در خلق الله زبان خود دراز كرده و كسى را دروغگو و كسى را ملبس و جعلى و كسى را مفترى و بهتانى ميگويند و اين غيبت محرمه را علم ميدانند و عبادت مى انگارند چنانچه بكر بن حماد شاعر مغربى در بيان باب يحيى بن معين را هجو كرده بلكه علم حديث را تعريض بطعن نموده گفته است ـ ارى الخير فى الدنيا يقل كثيره ✽ وينقص نقصا والحديث يزيد ✽ فلو كان خيرا كان كالخير كله ✽ ولكن شيطان الحديث مريد ✽ ولابن معين فى الرجال

مقالة ÷ سیسال عنها والملیک شهید ÷ فان یک حقا فهی فی الحکم غیبة ÷ وان یک زورا فالقصاص شدید
لیکن این جاهل وامثال او نفهمیده اند که این طعن وجرح ایشان رجال را محض برای صیانت شریعت ودین ست پس گویا از
قبیل قتال کفار وخوارج واهل بدعت وسیاست وتعزیر اهل منکر ست که بهترین عبادات ست از غیبت محرمه نیست و از این ابیات
مشهوره که مرقوم شد ابو عبد الله بن فتوح حمیدی صاحب الجمع بین الصحیحین جواب داده وقصیده دراز دارد در انجا در مخاطبه این
سگ گوید ÷ واتی الی ابطال قولک قاصد ÷ ولی من شهادات النصوص جنود ÷ اذا لم یکن خیر الکلام نبیّنا ÷
لدیک فان الخیر منک بعید ÷ واقبح شیء ان جعلت لما اتى عن الله شیطانا وذاک شدید ÷ وبعد از ان در حق
ابن معین گوید ÷ وماهو الا واحد من جماعة ÷ وکلهم فیما حکاه شهود ÷ فان صد عن حکم الشهادة حامل ÷ جاهل
فان کتاب الله فیه عتید ÷ ولولا رواة الدین ضاعت واصبحت ÷ معالمه فی الاخرین تبید ÷ هم حفظوا
الاثار من کل شبهة ÷ وغیرهم عما اقتنوه رقود ÷ وهم هاجروا فی جمعها وتبادروا ÷ الی کل افق والمرام
کؤد ÷ وقاموا بتعدیل الرواة وجرحهم ÷ قیام صحیح النقل وهو جدید ÷ بتبلیغهم صحت شرائع دیننا قدام
حدود تحروا حفظها وعهود ÷ وصح لاهل النقل منها احتجاجهم ÷ فلم یبق الا عاند وحقود ÷ وحبهم
ان الصحابة بلغوا ÷ وعنهم رووا لا یستطاع جحود ÷ فمن حاد عن هذا الیقین ممارق ÷ مرید لاظهار الشکوک فمارق
مرید ÷ ولکن اذا جاء الهدی ودلیله ÷ فلیس لموجود الضلال وجود ÷ وان رام اعداء الدیانة کیدها ÷
فکیدهم بالمخزیات مکید ÷ وعبد السلام بن یزید بن غیاث الاشبیلی نیز از این ابیات در قصیده دراز جواب داده
ولابن معین فی الذی قال اسوة ÷ ورای مصیب للصواب سدید ÷ واجر به یعلی الاله محله ÷ و
ینزله فی الخلد حیث یرید ÷ ینا ضل عن قول النبی وصحبه ÷ ویطرد عن حوضه ویذود ÷ وجملة اهل العلم
قالوا بقوله ÷ وماهو فی شیء اتاه فرید ÷ ولو لم یقم اهل الحدیث بدیننا ÷ فمن کان یروی علمه ویفید
هم ورثوا علم النبوة واحرزوا ÷ من الفضل ما عنه الانام رقود ÷ وهم کمصابیح الدجی یهتدی بهم ÷ ونارهم ومآلهم
بعد الممات خمود ÷ علیک ابن عتاب لروم سبیلهم ÷ فحالهم عند الاله حمید ÷ ونیز احمد بن عمرو بن عصفور جواب داده
ست باین ابیات ÷ ایا قاذعا فی العلم زید عماءه ÷ رویدا بما تبدی به وتعید ÷ جعلت شیاطین الحدیث مریدة عمائه
الا ان اشیطان الضلال مرید ÷ وقرعت بالتکذیب من کان صادقا ÷ ففوقک مردود وانت عنید ÷
ذو العلم فی الدنیا نجوم هدایة ÷ اذا غاب نجم لاح بعد جدید ÷ بهم عز دین الله طرا وهم له ÷ معاقل
من اعدائه وجنود ÷ ومولوی صدیق حسن خان معاصر در اتحاف النبلا گفته ابو زکریا یحیی بن معین بفتح المیم وکسر العین

وسکون الیاء بن عون بن زیاد بن بسطام بکسر الموحدة وسکون السین المری بضم المیم وتشدید الراء
البغدادی الحافظ المشهور امام عالم حافظ متقن بود گویند اصلش از قریه نقیای ست بجانب انبار پدرش کاتب
عبد الله بن مالک بود مقرر بر خراج بلده ری چون بمرد یک لک و پنجاه هزار درهم برای یحیی در میراث بگذاشت و آن همه مال کثیر را در
طلب علم حدیث انفاق کرد سماع دارد از هشیم وابن المبارک وطبقه او از وی پرسیدند چه قدر احادیث نوشته گفت
بدست خود دو لکهه حدیث نوشته ام احمد بن عقبه که راوی این خبر ست گفته گمانم انست که محدثین هم برای او بدست
خویش ششش لکهه حدیث نوشته اند وی صد و سی قمطر کتب وچهار حباب شرابیه پر از کتاب گذاشته صاحب جرح و
تعدیل ست کبار ائمه حدیث از وی روایت کرده اند منهم البخاری ومسلم وابو داود والامام احمد وغیرهم
میان او وامام احمد صحبت والفت واشتراک در اشتغال بعلوم حدیث بود چنانکه مشهور ست ابو خیثمه هم از وی روایت
دارد یکی از ائمه این فن بود در نقد احادیث ومعرفت احوال رجال ودر کثرت معلومات ومحفوظات نظیر نداشت
علی بن المدینی گفته علم بصره منتهی شد بسوی یحیی بن ابی کثیر وقتاده وعلم کوفه بسوی ابو اسحاق واعمش وعلم حجاز بسوی
ابن شهاب وعمرو بن دینار وعلم این هر شش تن در بصره بسعید بن ابی عروبه وشعبه ومعمر وحماد بن سلمه وابی عوانه و
در کوفه بسفیانین ومالک بن انس واز اهل شام باوزاعی رسیده وعلم اینهمه با محمد بن اسحق وهشیم ویحیی بن سعید وابن
ابی زائده ووکیع وابن المبارک وابن مهدی ویحیی بن ادم منتهی شده وابن المبارک اوسع ایشانست در علم وعلم
همه این ائمه در حصه یحیی بن معین آمده احمد گفته هر حدیث که نشناسد از یحیی حدیث نیست ومیگفت اینجا مردیست
که خدا تعالی او را برای همین کار آفریده که کذب کذابین ظاهر کند. وابن الرومی گفته نشنیدم احدی را هیچگاه که حق
درباره مشایخ گوید غیر یحیی بن معین وغیر او متحامل بالقول ست یحیی گوید ندیدم خطای هیچکس مگر آنکه پوشیدم از او خواستم
که کار او را زینت دهم وگاهی هیچیکی را بمکروهی روبرو نشدم ومواجهه نکردم ولیکن خطای او را میان خود ومیان او
مبین میکنم اگر قبول کرد فبها والا ترک میکنم او را ومیگفت حدیث نوشتم از کذابین وگرم کردم بدان تنور را وبر آوردم
از ان نان پخته واین اشعار بسیار میخواند اشعار المال یذهب حله وحرامه ÷ طرا ویبقى فی غد اثامه ÷ لیس التقی بمتق لالهه ÷ حتى
یطیب شرابه وطعامه ÷ ویطیب ما یحوی وتکسب کفه ÷ ویکون فی حسن الحدیث کلامه ÷ نطق النبی لنا به عن ربه ÷
فعلى النبی صلوته وسلامه ÷ دارقطنی ذکر او در کسانیکه روایت کرده اند از شافعی نموده ودر ترجمه شافعی خبر او
با وی وبا امام احمد گذشته در سنه ثلث وثلاثین ومائتین از بغداد قصد حج نمود اول بمدینه منوره رسید واز زیارت
فارغ شد قصد خانه کعبه نمود در اول منزل بخواب رفته بود که ما تفی او را آواز داد که ای ابو زکریا از همسایگی ما کجا میروی معلوم کرد

هشیم

۱ع درین تعداد وهم کاتب است کما لا یخفی علی ناظر العبارات السابقة ۱۲ ان

۲ع درین جمله نیز وهم بین است فارجع الی العبارات السابقة ۱۲ ان دو زیده بالک

۳ع درین تعداد نیز وهم است فانتقل ۱۲ ان

کہ روح مبارک پیغمبر خداست کہ اورا بان تشریف مشرف ساخت رفقا را گفت کہ شما بروید وخود زود برگشتہ بمدینہ اقامت
نمود بعد از سہ روز وفات یافت واین اخرحج او بود از سعادت او آنست کہ اورا بہمان تختہا غسل دادند کہ جناب رسول خدا صلی اللہ
علیہ وسلم را بران غسل دادہ بودند ہفتاد وپنج سال عمر یافت در تاریخ وفاتش اختلاف ست والی مدینہ بروی نماز گذارد
در بقیع دفن کرد ونماز بروی مکرر شد چند بار مردی روبروی جنازۂ او باواز بلند میگفت اینست کسی کہ نفی کذب از حدیث رسول
خدا صلی اللہ علیہ وسلم میکرد وبعضی محدثین در مرثیہ او این ابیات گفتہ اند ابیات ذہب العلیم بعیب کل محدث ؛
وبکل مختلف من الاسناد ؛ وبکل وہم فی الحدیث ومشکل ؛ یعنی بہ علماء کل بلاد ؛ اورا بعد از مرگ بخواب
دیدند وپرسیدند کہ خدا تعالی با تو چہ کرد گفت عطایا ومواہب بسیار داد از انجملہ انکہ سہ صد حور عین بمن تزویج فرمود مری اورا ترویج
نسبت بولا گویند زیرا کہ از موالی بنی مرہ بود وولادتش در سنہ ثمان وخمسین ومائۃ بودہ ابن خلکان گفتہ در بعض تواریخ دیدم
یحیی بن معین بن غیاث بن زیاد بن عون بن بسطام مولی الجنید بن عبد الرحمن الغطفانی المری امیر خراسان از طرف ہشام بن
عبد الملک الاموی واول اشہر ست واضح ومری نسبت بسوی مرہ غطفانست کہ قبیلہ کلان مشہورست ودر عرب چند قبائل
منسوب اند بسوی آن وہر یکی را مرہ گویند وابن سمعانی در کتاب الانساب گفتہ نقیائی بفتح نون وکسر قاف یا فتح آن وبعدش یای نقیاثی
مفتوحہ قریہ ایست از قرای انبار کہ از انجاست یحیی بن معین وخطیب گفتہ میگویند کہ فرعون ہم از اہل ہمین قریہ بود انتہی سبحان اللہ
این عجائب اتفاقست کہ چنین کافر وچنین مومن از یکجا برخیزند در بستان المحدثین در ینمقام بعنوان فائدہ نوشتہ کہ جاہلان ونافہمان قدمای
اہل حدیث را عموما ویحیی بن معین را خصوصا مطعون ساختہ اند کہ ایشان خصوصا این شخص در خلق اللہ زبان خود دراز کردہ وکسی را
دروغگو وکسی را ملبس وجاعل وکسی را مفتری میگویند واین غیبت محرمہ را علم میدانند وعبادت می انگارند چنانچہ بکر بن حماد شاعر مغربی
درینباب یحیی بن معین را ہجو کردہ بلکہ علم حدیث را التعرض بالطعن نمودہ گفتہ ست نظم اری الخیر فی الدنیا یقل کثیرہ ؛
وینقص نقصا والحدیث یزید ؛ فلو کان خیرا کان کالخیر کلہ ؛ ولکن شیطان الحدیث مرید ؛ ولابن معین
فی الرجال مقالۃ ؛ سیسئل عنہا والملیک شہید ؛ فان یک حقا فہی فی الحکم غیبۃ ؛ وان یک زورا فالقصاص
شدید ؛ لاکن این جاہل وامثال او نفہمیدہ اند کہ این طعن وجرح ایشان رجال را محض برای صیانت شریعت ودین ست پس گویا
از قبیل قتال کفار وخوارج واہل بدعت وسیاحت وتعزیر اہل منکر باشد کہ بہترین عبادتست از غیبت محرمہ نیست واز ین ابیات مشومہ
کہ مرقوم شد حمیدی صاحب الجمع بین الصحیحین جواب دادہ وقصیدۂ دراز گفتہ دران بمخاطبہ این شاعر میگوید نظم وانی الی ابطال
قولک قاصد ؛ ولی من شہادات النصوص جنود ؛ اذا لم یکن خیرا کلام نبینا ؛ لدیک فان الخیر منک بعید ؛ واقبح
شیء ان جعلت لما اتی ؛ عن اللہ شیطانا وذاک شدید ؛ بعدہ در حق یحیی بن معین گفتہ نظم وما ہو الا واحد من جماعۃ ؛

وکلہم فیما حکاہ شہود ؛ فان صدعن حکم الشہادۃ حاسد ؛ فان کتاب اللہ فیہ عنید ؛ ولولا رواۃ الدین جاحد
ضاعت واصبحت ؛ معالمہ فی الاخرین تبید ؛ ہم حفظوا الآثار من کل شبہۃ ؛ وغیرہم عما اقتنوہ رقود
وہم ہاجروا فی جمعہا وتبادروا ؛ الی کل افق والمرام کؤد ؛ وقاموا بتعدیل الرواۃ وجرحہم ؛ فدام صحیح فدام
النقل وہو جدید ؛ بتبلیغہم صحت شرائع دیننا ؛ حدود تحروا حفظہا وعہود ؛ وصح لاہل النقل منہا احتجاجہم جدید
فلم یبق الا عاند وحقود ؛ وحسبہم ان الصحابۃ بلغوا ؛ وعنہم رووا لا یستطاع جحود ؛ فمن جاد عن ہدی الیقین
نمارق ؛ مرید لاظہار الشکوک مرید ؛ ولکن اذا جاء الہدی ودلیلہ ؛ فلیس لموجود الضلال وجود ؛ وان نمارق
رام اعداء الدیانۃ کیدہا ؛ فکیدہم بالمخزیات مکید ؛ وعبد السلام بن یزید بن عتاب الاشبیلی را نیز قصیدۂ درازست
در جواب این ابیات نظم ولابن معین فی الذی قال اسوۃ ؛ ورای مصیب للصواب سدید ؛ واجر بہ یعلی الالہ
محلہ ؛ وینزلہ فی الخلد حیث یرید ؛ یناضل عن قول النبی وصحبہ ؛ ویطرد عن احواضہ ویذود ؛ وجملۃ یذود
اہل العلم قالوا بقولہ ؛ وما ہو فی شیء اتاہ فرید ؛ ولو لم یقم اہل الحدیث بدیننا ؛ فمن کان یروی علمہ ویفید ؛
ہم ورثوا علم النبی واحرزوا ؛ من الفضل ما عنہ الانام رقود ؛ وہم کمصابیح الدجی یہتدی بہم ؛ عنہ
ونارہم بعد الممات خمود ؛ علیک ابن عتاب لزوم سبیلہم ؛ فمالہم عند الالہ حمید ؛ ونیز ازان ابیات وفالہم
احمد بن عمرو بن عصفور را جوابست ومنہا ابیات ایا قاذعا فی العلم زید حماقۃ ؛ رویدا بما یبدی بہ وتعید ؛ جعلت تبدی تعید
شیاطین الحدیث مریدۃ ؛ الا ان شیطان الضلال مرید ؛ وقرعت بالتکذیب من کان صادقا ؛ فقولک
مردود وانت عنید ؛ وذو العلم فی الدنیا نجوم ہدایۃ ؛ اذا غاب نجم لاح بعد جدید ؛ بہم عز دین اللہ طرا
وہملہ ؛ معاقل من اعدائہ وجنود ؛ انتہی کلام البستان ونیز مولوی صدیق حسن خان معاصر در تاج مکلل گفتہ ابو زکریا
یحیی بن معین بن عون بن زیاد بن بسطام المری البغدادی الحافظ المشہور کان اماما عالما حافظا متقنا قیل انہ من
قریۃ نحو الانبار تسمی نقیای وکان ابوہ کاتبا لعبد اللہ بن مالک وقیل انہ کان علی خراج الری فمات فخلف لابنہ یحیی
المذکور الف الف درہم وخمسین الف درہم فانفق جمیع المال علی الحدیث وسئل یحیی کم کتبت من الحدیث فقال کتبت بیدی
ہذہ ستمائۃ الف حدیث وقال راوی ہذا الخبر وہو احمد بن عقبۃ وانی اظن ان المحدثین قد کتبوا لہ
بایدیہم ستمائۃ الف وستمائۃ الف وخلف من الکتب مائۃ قمطر واربع حباب شرابیۃ مملوۃ کتبا وہو صاحب
الجرح والتعدیل روی عنہ الحدیث کبار الائمۃ منہم ابو عبد اللہ محمد بن اسمعیل البخاری وابو الحسین مسلم
بن الحجاج القشیری وابو داود السجستانی وغیرہم من الحفاظ وکان بینہ وبین الامام احمد بن حنبل من الصحبۃ

او الالفة والاشتراك بالاشتغال بعلوم الحدیث ماهو مشهور ولا حاجة الى الاطالة فیه وروی عنه هو
وابو خیثمة وكانا من اقرانه وقال علی بن المدینی انتهى العلم بالبصرة الى یحیی بن ابی كثیر وقتادة وعلم الكوفة
الى ابی اسحق والاعمش وانتهى علم الحجاز الى ابن شهاب وعمرو بن دینار وصار علم هولاء الستة بالبصرة
الى سعید بن ابی عروبة وشعبة ومعمر وحماد بن سلمة وابی عوانة ومن اهل الكوفة الى سفیان الثوری و
سفیان بن عیینة ومالك بن انس ومن اهل الشام الى الاوزاعی وانتهى علم هولاء الى محمد بن اسحاق وهشیم
ویحیی بن سعید وابن ابی زائدة ووكیع وابن المبارك وهو اوسع هولاء علما وابن مهدی ویحیی بن آدم
وصار علم هولاء جمیعا الى یحیی بن معین وقال احمد بن حنبل كل حدیث لا یعرفه یحیی فلیس هو بحدیث و
كان یقول ههنا رجل خلقه الله لهذا الشان ویظهر كذب الكذابین یعنی یحیی بن معین وقال
ابن الرومی ما سمعت احدا قط یقول الحق فی المشایخ غیر یحیی بن معین وغیره كان یتحامل بالقول وقال
یحیی ما رایت على رجل قط خطأ الا سترته واحببت ان ازین امره وما استقبلت رجلا فی وجهه بامر
یكرهه ولكن ابین له خطأه فیما بینی وبینه فان قبل ذلك والا تركته وكان یقول كتبنا عن الكذابین وسجرنا
به التنور واخرجنا به خبزا نضیجا وكان ینشد كثیرا شعر المال یذهب حله وحرامه ٭ طرا ویبقى فی غد آثامه
لیس التقی بمتق لالهه ٭ حتى یطیب شرابه وطعامه ٭ ویطیب ما یحوی وتكسب كفه ٭ ویكون فی حسن الحدیث
كلامه ٭ نطق النبی لنا به عن ربه ٭ فعلى النبی صلاته وسلامه ٭ وقد ذكره الدارقطنی فیمن روى عن الامام
الشافعی رضی الله عنه وقد سبق فی ترجمة الشافعی خبره معه وما جرى بینه وبین الامام احمد فی ذلك وسمع
ایضا عن عبد الله بن المبارك وسفیان بن عیینة وكان یحیی یحج فیذهب الى مكة ویرجع الى المدینة فلما كان
آخر حجة حجها خرج الى المدینة ورجع الى المدینة فاقام بها ثلثة ایام ثم خرج حتى اتى المنزل مع رفقائه
فباتوا فرأى فی النوم هاتفا یهتف به یا ابا زكریا اترغب عن جواری فلما اصبح قال لرفقائه امضوا فانی راجع
الى المدینة فمضوا ورجع فاقام بها ثلثة ایام ثم مات فحمل على اعواد النبی صلى الله علیه وسلم وكانت
وفاته لسبع لیال من ذی القعدة سنة ٢٣٣ هكذا قاله الخطیب فی تاریخ بغداد وهو غلط قطعا لما تقدم ذكره
وهو انه خرج الى مكة للحج ثم رجع الى المدینة ومات بها ومن یكون قد حج كیف یتصور ان یموت بذی القعدة
من تلك السنة فلو ذكر انه توفی ذی الحجة لامكن ان یحتمل ان یكون هذا غلطا من الناسخ قال ابن خلكان
لكنی وجدته فی نسختین على هذه الصورة فیبعد ان یكون من الناسخ والله اعلم ثم ذكر بعد ذلك ان الصحیح انه

مات قبل ان یحج وعلى هذا یستقیم ما قاله من تاریخ الوفاة ثم نظرت فی كتاب الارشاد فی معرفة علماء
الحدیث تالیف ابی یعلى الخلیل بن عبد الله بن احمد بن ابراهیم بن الخلیل الحافظ ان یحیی بن معین
المذكور توفی لسبع لیال بقین من ذی الحجة من السنة المذكورة فعلى هذا یكون قد حج وذكر الخطیب
ایضا ان مولده كان آخر سنة ١٥٨ ثم قال بعد ذكر وفاته انه بلغ سبعا وسبعین سنة الا عشرة ایام
وهذا ایضا لا یصح من جهة الحساب فتامله ورایت فی بعض التواریخ انه عاش خمسا وسبعین سنة
والله اعلم وصلى علیه والی المدینة ثم صلى علیه مرارا ودفن بالبقیع وكان بین یدی جنازته رجل ینادی
هذا الذی كان ینفی الكذب عن حدیث رسول الله صلى الله علیه وسلم ورثاه بعض المحدثین فقال
ذهب العلیم بعیب كل محدث ٭ وبكل مختلف من الاسناد ٭ وبكل وهم فی الحدیث ومشكل ٭ یعنى به علماء
كل بلاد رضی الله عنه ومعین بفتح المیم وكسر العین المهملة وسكون التحتیة وبسطام بكسر الباء والله
اعلم **وجہ ششم** آنکہ ابو محمد سوید بن سعید الهروی الحدثانی الانباری کہ از مشایخ مسلم صاحب صحیح و نیز از مشایخ
ابن ماجہ ست این حدیث شریف را روایت نمودہ چنانچہ ابن کثیر شامی در تاریخ خود بعد ذکر حدیث انا دار الحکمۃ از صحیح ترمذی
گفتہ قلت روایة سوید بن سعید عن شریك عن سلمة عن الصنابحی عن علی مرفوعا انا مدینة العلم وعلی بابها
فمن اراد العلم فلیات باب المدینة و ذهبی نیز در میزان الاعتدال این حدیث را از عوالی احادیث سوید بن سعید دانستہ و بسند
خود از سوید روایت آن کردہ کما ستدری فیما بعد ان شاء الله تعالى و جلالت مرتبت و علو منزلت سوید بن سعید بر ناظر
کتاب الانساب سمعانی و تهذیب الکمال مزی و تذهیب التهذیب و تذکرة الحفاظ و عبر ذهبی و تهذیب التهذیب ابن حجر عسقلانی
و طبقات الحفاظ سیوطی و غیر آن مخفی و محتجب نیست فهذا حافظهم الجلیل سوید بن سعید ٭ شیخ مسلم صاحب
الصحیح الحمید ٭ قد روى هذا الحدیث الشریف المجید ٭ القاطع من اعناق ارباب البغی كل ورید ٭ فلا یعدل
عنه والمحید ٭ بعد روایة هذا الحبر المجید ٭ الا من ماج بحیرته فی الغی المدید ٭ وضرب بغمرته فی الضلال
البعید ٭ **وجہ هفتم** آنکہ احمد بن محمد بن حنبل الشیبانی کہ یکی از ائمہ اربعہ اهل سنت ست این حدیث شریف را بطرق متعددہ
روایت نمودہ چنانچہ علامہ ابن شهر آشوب علیہ الرحمہ کہ محامد زاهرہ و مناقب باهرہ جنابش از وافی بالوفیات صلاح الدین صفدی
و بلغہ مجد الدین فیروزآبادی و لسان المیزان ابن حجر عسقلانی و بغیة الوعاة جلال الدین سیوطی و طبقات المفسرین شمس الدین داودی
در مجلد سابق شنیدی در کتاب مناقب آل ابی طالب فرمودہ وقال النبی علیه السلام بالاجماع انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد
العلم فلیات الباب رواه احمد من ثمانیة طرق و علامہ سبط ابن الجوزی در تذکرہ خواص الامہ گفتہ احمد فی الفضائل

عمرؒ ثنا ابراهیم بن عبد الله ثنا محمد بن عبد الله الرومی ثنا شریك عن سلمة بن کهیل عن الصنابحی عن علی
قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها و نور الدین سمهودی در جواهر العقدین بعد
ذکر این حدیث شریف گفته رواه الامام احمد فی الفضائل عن علی رضی الله عنه و از افاده علامه مناوی در فیض القدیر و
محمود قادری در صراط سوی نیز روایت کردن احمد این حدیث شریف را واضح و ظاهر میشود کما سیاتی فیما بعد ان شاء الله تعالی و در
کمال ظهور ست که روایت نمودن احمد بن حنبل حدیثی را حسب تصریحات اکابر محققین و اجله منقدین سنیه دلیل نهایت ثبوت و تحقق و
اعتماد و اعتبار آنست اخطب خوارزم در کتاب مناقب جناب امیر المومنین علیه السلام گفته و یدلك علی ذلك یعنی کثرة فضائل
علی علیه السلام ایضا ما یروی عن الامام الحافظ احمد بن حنبل وهو کما عرف اصحاب الحدیث فی علم الحدیث
قریع اقرانه وامام زمانه والمقتدی به فی هذا الفن فی ابانه والفارس الذی یکبت فرسان الحفاظ فی میدانه وروایته
فیه رضی الله عنه مقبولة وعلی کاهل التصدیق محمولة لما علم ان الامام احمد بن حنبل و من جنح علی مثاله
ونسج علی منواله وحطب فی حبله وانضوی الی حفله مالوا الی تفضیل الشیخین رضوان الله علیهما فجاءت
روایته فیه کعمود الصباح لا یمکن ستره بالراح الخ و محمد بن یوسف بن محمد الکنجی در کفایة الطالب گفته و یدل علی ذلك
یعنی کثرة فضائل علی علیه السلام ما روینا عن امام اهل الحدیث احمد بن حنبل هو کما عرف اصحاب الحدیث فی علم الحدیث
قریع اقرانه وامام زمانه والمقتدی به فی هذا الفن فی ابانه والفارس الذی یکبت فرسان الحفاظ فی میدانه
روایته مقبولة وعلی کاهل التصدیق محمولة ولا یتهم فی دینه ولا یشك انه یقول بتفضیل الشیخین ابی بکر و عمر رضی
الله عنهما وارضاهما واطلنا بطل رضاهما فجاءت روایته فیه کعمود الصباح ولا یمکن ستره بالراح الخ و سبط ابن الجوزی
در تذکره خواص الامه در ذکر حدیث مواخاة گفته و نحن نقول الحدیث الذی رواه احمد فی الفضائل لیس فیه میسرة
ولا الحکم واحمد مقلد فی الباب متی روی حدیثا وجب المصیر الی روایته لانه امام زمانه وعالم اوانه والمبرز
فی علم النقل علی اقرانه والفارس الذی لا یجاری فی میدانه وهذا هو الجواب عن جمیع ما یرد فی الباب و فی
احادیث الکتاب ازین افاده اخطب خوارزم و محمد بن یوسف کنجی در غایت وضوح و ظهور ست که احمد بن حنبل مقتدای فن
حدیث در وقت خود بوده و روایات او در باب جناب امیر المومنین علیه السلام مقبول ست و بر کاهل تصدیق محمول چه او و امثال او یقینا
بتفضیل شیخین قائل و بسوی این مذهب مائل و آمل هستند یعنی از وصمت رفض و غلو بر کنار و براءت ساحت شان ازین عیب عار کالشمس
فی رابعة النهار آشکار پس روایات او مثل عمود صباح در غایت اتضاح است که ستر آن ممکن نیست براح و از افاده سبط ابن الجوزی پیداست
که احمد در ینباب مقلد و متبوع ست که هرگاه او حدیثی روایت کند رجوع بان لازم و واجب ست چه او امام زمان و عالم اوان و سابق

در علم نقل بر اقران و شهسوار یکتاتاز در میدان بوده و همین ست جواب هر چیزیکه وارد میشود درینباب و در دیگر احادیث کتاب یعنی
بجواب تشکیکات مجادلین و ارتیابات مخاصمین محض روایت نمودن احمد دلیل قطعی ست که در حذاء روایت او شبهات رکیکه جاحدین و
مغالطات سخیفه جائرین را آب نیست و برد و انکار آنها احدی را مجال تاب نیست و مکارم جلیله و محاسن جمیله و محامد عظیمه و مدائح
فخیمه احمد بن حنبل نزد ائمه قوم بالاتر از انست که احاطه آن توان کرد نبذی ازان در بعض مجلدات سابقه شنیدی و شطری ازان در بعض
مجلدات آتیه ان شاء الله خواهی دانست و مرتبه احمد بجدی رسیده که اینحضرات در قیام فی الاسلام او را بر خلیفه اول تفضیل میدهند
و قیام در مقام انبیا علیهم السلام برای او ثابت میکنند عبد الحق دهلوی در رجال مشکوة در ترجمه احمد گفته قال المیمونی قال لی ابن
المدینی بالبصرة بعد المحنة یا میمونی ما قام احد فی الاسلام ما قام احمد فعجبت من هذا وابو بکر قد قام فی الردة قلت بای
شیء قال ان ابا بکر وجد انصارا وان احمد لم یجد ناصرا و محیی الدین نووی در تهذیب الاسماء واللغات بترجمه احمد گفته
قیل لبشر الحافی حین ضرب احمد بن حنبل فی المحنة لو قمت و تکلمت کما تکلم فقال لا اقوی علیه ان احمد قام مقام الانبیاء
انتهی فهذا حبرهم المبجل عند الاحبار وبحرهم المتقاصر عنه البحار الذی لا یباریه مبار ولا یجاریه مجار
ولا یشق له غبار ولا تلحق له آثار ولا یدرك له مطار ولا یرام له مضمار الذی اضحی وصار الیه
المرجع وعلیه المدار فی علم الاحادیث والآثار وفن الروایات والاخبار قد روی هذا الحدیث الموثق
الانوار الملتمح الاسفار الشهیر من قدیم الاعصار المشهور بین علماء الامصار فلا یجحده
الا من زاغ عن قصد السبیل وجار ولا یمتری فیه الا من مال عن وضح الطریق فحار ولا یقدح فیه
الا من هلك فی بیداء الغی وبار ولا یطعن فیه الا من مرق عن الدین المبین وعار فرکب متن الشناعة والشنار
وامتطی صهوة العیب والعار وجمع بین العار والنار واقتنی خسر المآل وسوء الدار **وجه هشتم** آنکه عباد بن
یعقوب الرواجنی الاسدی که از مشایخ بخاری صاحب صحیح و نیز از مشایخ ترمذی و ابن ماجه است این
حدیث شریف را روایت نموده چنانچه در ما بعد ان شاء الله تعالی از عبارت تاریخ خطیب بغدادی
و کفایة الطالب کنجی خواهی دانست و کفایت تعدیل و توثیق عباد حسب تحقیق اکابر نقاد بحمد الله
تعالی در مجلد حدیث طیر بتفصیل دانستی ولا ریب ان روایة عباد شیخ البخاری البارع عندهم
فی الانتقاد لهذا الحدیث الشائع فی الاغوار والانجاد المضیء للتلال والوهاد
ناف لطعن ارباب العصبیة والعناد ووافٍ لقمع اصحاب الخصومة واللداد
وهاد لذوی الانصاف الی سلوك لقم الحق والرشاد وداع لاهل الاذعان الی انتهاج لحب الصدق والسداد

وجه نهم آنکه ابوعیسی محمد بن عیسی بن سورة الترمذی این حدیث شریف را در جامع صحیح ترمذی روایت نموده چنانچه
مبارک بن محمد المعروف بابن الاثیر جزری در جامع الاصول گفته علی ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال
انا مدینة العلم وعلی بابها اخرجه الترمذی و محمد بن طلحه شافعی در مطالب السؤل گفته ولم یزل ای
علی علیه السلام بملازمة رسول الله صلی الله علیه وسلم یزیده الله تعالی علما حتی قال رسول
الله صلی الله علیه وسلم فیما نقله الترمذی فی صحیحه بسنده عنه انا مدینة العلم وعلی بابها و
نیز در مطالب السؤل در بیان شواهد علم وفضل آنجناب گفته ومن ذلک ما رواه الامام الترمذی فی صحیحه
بسنده وقد تقدم ذکره فی الاستشهاد فی صفة امیر المومنین بالانزع البطین ان رسول الله صلی
الله علیه وسلم قال انا مدینة العلم وعلی بابها و ابن تیمیه نیز در منهاج السنه اعتراف کرده باینکه حدیث
انا مدینة العلم وعلی بابها را ترمذی روایت نموده و سید شهاب الدین احمد نیز در توضیح الدلائل عبارت جامع الاصول را
که مصرح باخراج ترمذیست آورده کما ستعرف فیما یاتی ان شاء الله تعالی و سیوطی در تاریخ الخلفا گفته واخرج الترمذی والحاکم عن علی قال قال
رسول الله صلعم انا مدینة العلم وعلی بابها هذا حدیث حسن علی الصواب الخ و علامه حلی در
کتاب نهج الحق و کشف الصدق فرموده روی الترمذی فی صحیحه ان رسول الله صلی الله علیه وسلم
قال انا مدینة العلم وعلی بابها و فضل بن روزبهان در کتاب الباطل خود بجواب آن گفته واما ما ذکره من
صحیح الترمذی فصحیح و حسین ابن معین الدین میبذی در فواتح گفته و بحکم انا مدینة العلم وعلی بابها
که در جامع ترمذی مسطورست و انا میزان الحکمة وعلی لسانه که در رساله عقلیه امام غزالی مذکورست بر طالبان طریق
ایقان و شاربان رحیق عرفان واجبست که متوجه باشند الخ و محمد بن یوسف شامی در سبل الهدی والرشاد در ذکر اسمای
جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم گفته مدینة العلم روی الترمذی وغیره مرفوعا انا مدینة العلم وعلی
بابها والصواب انه حدیث حسن الخ و روایت نمودن ترمذی این حدیث شریف را از افاده ابن حجر مکی در صواعق
و میرزا مخدوم در نواقض و شیخ بن عبد الله العیدروس یمنی در عقد نبوی و محمود شیخانی قادری در صراط سوی و شیخ عبد الحق
دهلوی در اسماء رجال مشکوة و نور الدین شبراملسی در تیسیر المطالب السنیه و ابراهیم کردی کورانی در نبراس و محمد بن عبد الباقی زرقانی
در شرح مواهب لدنیه و محمد بن علی الصبان المصری در اسعاف الراغبین و عجیلی در ذخیرة المآل و مولوی عبد العلی المعروف
ببحر العلوم در شرح مثنوی مولوی روم وغیر ایشان نیز واضح وظاهرست کما ستطلع علیه فیما بعد ان شاء الله تعالی
واذا دریت ان الترمذی روی هذا الحدیث الشریف وادرجه فی صحیحه السامق المنیف ✤ فلا یجترئ

علی تکذیبه وابطاله الا المالوس الذی عقله سخیف ✤ وفهمه خفیف ✤ ودینه طفیف ✤ وحیاؤه شفیف ✤
وهو سیره فی العضیهة الخبب والوجیف ✤ وارفق حداه فی العصبیة المقلق العنیف ✤ ودابه التزویر و
التلفیق والتلفیف ✤ ودیدنه التغریر والتزویق والتحریف ✤ والله العاصم عن تخبطه والتلقیف ✤ وهو الصائن
عن تعسفه فانه الخبیر اللطیف ✤ وفضائل جلیله و مناقب جمیله و مدائح سنیه و محامد علیه ترمذی و طول باع و کثرت اطلاع و مزید
حفظ و اتقان و براعت و جلالت و علو مرتبت و رفعت شان و کمال تبحر و تمهر او نزد اجلهٔ حضرات ثابت و محقق ست ابوسعد عبد الکریم بن محمد
المروزی در کتاب الانساب بنسبت بوغی گفته هذه النسبة الی بوغ وهی قریة من قری ترمذ علی ستة فراسخ منها الامام
ابوعیسی محمد بن عیسی بن سورة بن شداد البوغی الترمذی الضریر امام عصره بلا مدافعة صاحب التصانیف قال انه کان
من هذه القریة او سکن هذه القریة الی ان مات وساذکره فی حرف التاء واذکر شیوخه ومن سعة حفظه انه حکی عنه
قال کنت فی طریق الحجاز فاستعرت جزئین من شیخ کان معنا فی الطریق لاکتبهما واقراهما علیه فحملت الجزئین الی
الرحل ونسختهما واخذت الموعد من الشیخ لاقرأ علیه فقعد الشیخ لیسمع مضیت الی الرحل لاخذ الجزئین من الکراس و جزئین من البیاض
عوض الفرع الذی نسخته فلما قعدت بین یدی الشیخ لاقرأ وجعل الشیخ ینظر فی اصله قلبت الورقة لاقرأ من غیر فاذا
انا غلطت وترکت الجزء المکتوب فی الرحل واخذت البیاض فاستحییت و شرعت اقرأ الجزئین من الحفظ
واقلب الورقة بعد الورقة حتی اتیت علی الکل وما اتفق انی غلطت فی شیء وقد کان حفظ الجزئین حالة النسخ
مات بقریة بوغ فی سنة خمس وسبعین ومائتین و نیز سمعانی در انساب بنسبت ترمذی گفته ابوعیسی محمد بن
عیسی بن سورة بن شداد الترمذی الضریر احد الائمة الذین یقتدی بهم فی علم الحدیث
صنف کتاب الجامع والتاریخ والعلل تصنیف رجل عالم متقن وکان یضرب به المثل فی الحفظ والضبط تلمذ لابی عبد الله
محمد بن اسمعیل البخاری یشارکه معه فی شیوخه مثل قتیبة بن سعید البغلانی وعلی بن حجر المروزی
وهناد بن السری وابی کریب محمد بن العلاء الکوفیین و محمد بن بشار و محمد بن موسی الزمن البصریین و عبد الله
بن عبد الرحمن الدارمی السمرقندی وجماعة کثیرة من اهل العراقین والحجاز روی عنه محمد بن
سهل الغزال وبکر بن محمد الدهقان وابو النصر الرشادی وابو علی بن الحرب الحافظ وحماد بن شاکر النسفی
وابو العباس المحبوبی المروزی والهیثم بن کلیب الشاشی وتوفی بقریة بوغ سنة نیف وسبعین ومائتین
احدی قری ترمذ و مجد الدین ابن الاثیر در جامع الاصول گفته الترمذی هو ابوعیسی محمد بن عیسی بن سورة بن
موسی بن الضحاک السلمی الترمذی ولد سنة ... وتوفی بترمذ لیلة الاثنین الثالث عشر من رجب سنة

تسع وسبعين ومائتين وهو احد العلماء الحفاظ الاعلام وله فى الفقه يد صالحة اخذ الحديث عن جماعة من ائمة الحديث ولقى الصدر الاول من المشايخ مثل قتيبة بن سعيد واسحق بن موسى ومحمود بن غيلان وسعيد بن عبد الرحمن ومحمد بن بشار وعلى بن حجر واحمد بن منيع ومحمد بن المثنى وسفين بن وكيع ومحمد بن اسماعيل البخارى وغير هولاء عن خلق كثير لا يحصون كثرة واخذ عنه خلق كثير منهم محمد بن احمد بن محبوب المحبوبى المروزى ومن طريقه روينا كتابه الجامع وله تصانيف كثيرة فى علم الحديث وهذا كتابه الصحيح احسن الكتب واكثرها فائدة واحسنها ترتيبا واقلها تكرارا وفيه ما ليس فى غيره من ذكر المذاهب ووجوه الاستدلال وتبيين انواع الحديث من الصحيح والحسن والغريب وفيه جرح وتعديل وفى اخره كتاب العلل قد جمع فيه فوائد حسنة لا يخفى قدرها على من وقف عليها قال الترمذى رحمه الله صنفت هذا الكتاب فعرضته على علماء الحجاز فرضوا به وعرضته على علماء العراق فرضوا به وعرضته على علماء خراسان فرضوا به ومن كان فى بيته هذا الكتاب فكانما فى بيته نبى يتكلم وقال الترمذى كان جدى مروزيا انتقل من مرو ايام الليث بن سيار وعز الدين ابن الاثير در تاريخ كامل در حوادث سنه تسع وسبعين ومائتين گفته وفيها توفى ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذى السلمى بترمذ فى رجب وكان اماما حافظا له تصانيف حسنة منها الجامع الكبير فى الحديث وهو احسن الكتب وكان ضريرا وابن خلكان در وفيات الاعيان گفته ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة بن موسى بن الضحاك السلمى الضرير البوغى الترمذى الحافظ احد الائمة الذين يقتدى بهم فى علم الحديث صنف كتاب الجامع والعلل تصنيف رجل متقن وبه يضرب المثل فى الحفظ وهو تلميذ ابى عبد الله محمد بن اسمعيل البخارى وشاركه فى بعض شيوخه مثل قتيبة بن سعيد وعلى بن حجر وابن بشار وغيرهم وتوفى لثلث عشرة ليلة خلت من رجب ليلة الاثنين سنة تسع وسبعين ومائتين ذكره فى كتاب الانساب فى نسبة البوغى رحمه الله تعالى وبوغ بضم الباء الموحدة وسكون الواو وبعدها غين معجمة وهى قرية من قرى ترمذ فى ستة فراسخ منها وقد تقدم الكلام على ترمذ والاختلاف فى كسر التاء وضمها وفتحها فى ترجمة ابى جعفر محمد بن احمد الفقيه الشافعى وابو الفدا اسماعيل بن على الايوبى در مختصر فى اخبار البشر در وقائع سنه تسع وسبعين ومائتين گفته وفيها توفى ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة الترمذى السلمى بترمذ فى رجب وكان اماما حافظا له تصانيف حسنة منها الجامع الكبير فى الحديث وكان ضريرا وهو من ائمة الحديث المشهورين الذين يقتدى

بهم فى علم الحديث وهو تلميذ محمد بن اسمعيل البخارى وشاركه فى بعض شيوخه مثل قتيبة بن سعيد وعلى بن حجر وذهبى در تذكرة الحفاظ گفته الترمذى الامام الحافظ ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة السلمى الترمذى الضرير مصنف الجامع وكتاب العلل الى ان قال سمع قتيبة بن سعيد وابا مصعب وابراهيم بن عبد الله الهروى واسمعيل بن موسى السدى وسويد بن نصر وعلى بن حجر ومحمد بن عبد الملك بن ابى الشوارب وعبد الله بن معوية الجمحى وطبقتهم وتفقه فى الحديث بالبخارى حدث عنه مكحول بن الفضل ومحمد بن محمود بن عنبر وحماد بن شاكر وعبد بن محمد النسفيون والهيثم بن كليب الشاشى واحمد بن على بن حسنويه وابو العباس المحبوبى وخلق سواهم قال ابن حبان فى كتاب الثقات كان ابو عيسى ممن جمع وصنف وحفظ وذاكر وقال ابو سعيد الادريسى كان ابو عيسى يضرب به المثل فى الحفظ وقال الحاكم سمعت عمر بن علك يقول مات البخارى فلم يخلف بخراسان مثل ابى عيسى فى العلم والحفظ والورع والزهد بكى حتى عمى وبقى ضريرا سنين قال شيخنا ابن دقيق العيد وترمذ بالكسر هو المستفيض حتى يكون كالمتواتر وقال موتمن الساجى سمعت عبد الله بن محمد الانصارى يقول هو بضم التاء وعن ابى على منصور بن عبد الله الخالدى قال قال ابو عيسى صنفت هذا الكتاب فعرضته على علماء الحجاز والعراق وخراسان فرضوا به ومن كان فى بيته هذا الكتاب يعنى الجامع فكانما فى بيته نبى يتكلم قال ابو نصر عبد الرحيم ابن عبد الحق اليونسى الجامع على اربعة اقسام قسم مقطوع بصحته وقسم على شرط ابى داود والنسائى كما بينا وقسم اخرجه للضد به وابان عن علته وقسم رابع ابان عنه فقال ما اخرجت فى كتابى هذا الا حديثا قد عمل به بعض الفقهاء وقيل ان بعض المحدثين امتحن ابا عيسى بان قرا له اربعين حديثا من غرائب حديثه فاعادها من صدره فقال ما رأيت مثلك ونقل الادريسى باسناد له ان ابا عيسى قال كنت فى طريق مكة فكتبت جزئين من حديث شيخ فوجدته فسألته وانا اظن الجزئين معى فسالته فاجابنى فاذا معى جزءا بياض فبقى يقرأ على من لفظه فنظر فاذا فى يدى بياضا فقال اما تستحيى منى فاعلمته بامرى وقلت احفظه كله قال اقرأ فقرأته عليه فلم يصدقنى وقال استظهرت قبل ان تجيئ فقلت حدثنى بغيره فحدثنى باربعين حديثا قال هات فاعدتها عليه ما اخطأت فى حرف وقد سمع من ابى عيسى ابو عبد الله البخارى وغيره مات فى ثالث عشر رجب سنة تسع وسبعين ومائتين بترمذ نيز ذهبى در تذهيب التهذيب گفته محمد بن عيسى بن سورة بن موسى بن الضحاك

عليك

فرضوا

للقصد

وقال

وقیل محمد بن عیسی بن یزید بن سورۃ بن السکن السلمی ابوعیسی الترمذی الحافظ الضریر احد الائمۃ
الاعلام وصاحب الجامع وغیرہ من التصانیف قیل انہ کان اکمہ طوف البلاد وسمع خلقا قد سمیناہم
فی اماکنہم قلت و منہم قتیبۃ بن سعید وعبد اللہ بن معویۃ الجمحی وابو مصعب الزہری ومحمد بن
عبد الملک بن ابی الشوارب واسماعیل بن موسی الفزاری ومحمد بن ابی معشر السندی وابوکریب و هناد
وابراہیم بن عبد اللہ الہروی وسوید بن نصر وعلی بن حجر واخذ علم الرجال والعلل عن ابی عبد اللہ البخاری
قال روی عنہ محمد بن اسمعیل السمرقندی وابوحامد احمد بن عبد اللہ بن داؤد المروزی واحمد بن علی
بن حسنویہ المقری واحمد بن یوسف السبیعی واسد بن حمدویہ السبیعی والحسین بن یوسف الفربری
وحماد بن شاکر وابو داؤد البزدوی وعبد بن محمد النسفی وعلی بن عمر بن کلثوم السمرقندی والفضل
بن عمار الصرام وابو العباس محمد بن احمد بن محبوب المروزی ومحمد بن احمد ومحمد بن سفیان بن النضر
الامین وابو علی محمد بن محمد بن یحیی العراب ومحمد بن محمود بن عمر النسفی وابوہ ومحمد بن مکی بن
نوح وابوہ ومحمد بن المنذر شکر والشیخ بن ابی موسی الکاجری ومکحول ابو مطرح النسفی ونصر بن محمد
بن سبرۃ الشرکی والہیثم بن کلیب الشاشی واخرون وقد سمع منہ ابو عبد اللہ البخاری شیخہ
قال ابن حبان فی الثقات کان ممن جمع وصنف وحفظ وذاکر وقال جعفر بن محمد المستغفری الحافظ
مات ابوعیسی بترمذ لیلۃ الاثنین لثلاث عشر مضت من رجب سنۃ تسع وسبعین ومائتین
ونیز ذہبی در کاشف گفتہ محمد بن عیسی الحافظ ابوعیسی الترمذی الضریر قیل ولد اکمہ سمع قتیبۃ
وابا مصعب و تعلم الفن من البخاری وعنہ المحبوبی والہیثم الشاشی وخلق مات فی رجب سنۃ ۲۷۹
ونیز ذہبی در کتاب عبر فی خبر من غبر در وقائع سنہ تسع وسبعین و مائتین گفتہ وفیہا الامام ابوعیسی محمد بن عیسی
بن سورۃ السلمی الترمذی الحافظ مصنف الجامع فی رجب بترمذ سمع قتیبۃ وابا مصعب و طبقتہما
وکان من ائمۃ ہذا الشان وکان ضریرا فقیل انہ ولد اکمہ ونیز ذہبی در دول الاسلام در وقائع سنہ مذکورہ وقیل
گفتہ وفیہا مات الامام ابوعیسی محمد بن عیسی بن سورۃ السلمی الترمذی مصنف الجامع فی رجب بترمذ وابن
الوردی در تتمۃ المختصر در وقائع سنہ مذکورہ گفتہ وفیہا توفی ابوعیسی محمد بن عیسی بن سورۃ الترمذی
الضریر السلمی بترمذ فی رجب حافظ من تصانیفہ الجامع الکبیر فی الحدیث وہو تلمیذ البخاری و شارکہ
فی بعض شیوخہ مثل قتیبۃ بن سعید وعلی بن حجر وولی الدین محمد بن عبد اللہ الخطیب در اسماء رجال کتاب خود

مشکوۃ گفتہ محمد بن عیسی الترمذی ہو ابوعیسی محمد بن عیسی الترمذی توفی بہا لیلۃ الاثنین الثالث عشر من رجب
سنۃ ۲۷۹ تسع وسبعین ومائتین وہو احد العلماء الحفاظ الاعلام ولہ فی الفقہ ید صالحۃ اخذ الحدیث
عن جماعۃ من ائمۃ الحدیث ولقی العہد الاول من المشائخ مثل قتیبۃ بن سعید ومحمود بن غیلان و محمد
بن بشار واحمد بن منیع ومحمد بن المثنی وسفین بن وکیع ومحمد بن اسمعیل البخاری وغیر ہؤلاء واخذ
الحدیث عن خلق کثیر لا یحصون کثرۃ واخذ عنہ خلق کثیر منہم محمد بن احمد المحبوبی المروزی ولہ
تصانیف کثیرۃ فی علم الحدیث وہذا کتابہ الصحیح احسن الکتب و احسنہا ترتیبا واقلہا تکرارا وفیہ
ما لیس فی غیرہ من ذکر المذاہب و وجوہ الاستدلال وتبیین انواع من الصحیح والحسن و الغریب
وفیہ جرح وتعدیل وفی اخرہ کتاب العلل وقد جمع فیہ فوائد حسنۃ لا یخفی قدرہا علی من وقف قال علیہا
الترمذی صنفت ہذا الکتاب فعرضتہ علی علماء الحجاز فرضوا بہ وعرضتہ علی علماء العراق فرضوا بہ
وعرضتہ علی علماء خراسان فرضوا بہ ومن کان فی بیتہ ہذا الکتاب فکانما فی بیتہ نبی یتکلم الترمذی
بکسر التاء و بالذال المعجمۃ منسوب الی مدینۃ مشہورۃ من وراء جیحون علی شاطئہ الشرقی وعبد اللہ
بن اسعد الیافعی در مرآۃ الجنان در وقائع سنۃ تسع وسبعین و مائتین گفتہ وفیہا الامام الحافظ مصنف الجامع
فی السنن ابوعیسی محمد بن عیسی بن سورۃ السلمی الترمذی احد الائمۃ المقتدی بہم فی علم الحدیث
وکان یضرب بہ المثل وہو تلمیذ محمد بن اسمعیل البخاری وشارکہ فی بعض شیوخہ وکان ضریرا قیل
ولد اکمہ رحمہ اللہ وابن حجر عسقلانی در تقریب التہذیب گفتہ محمد بن عیسی بن سورۃ بن موسی بن الضحاک
السلمی الترمذی ابوعیسی صاحب الجامع احد الائمۃ ثقۃ حافظ من الثانیۃ عشر مات سنۃ
تسع وسبعین وجلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی در طبقات الحفاظ گفتہ ابوعیسی الترمذی محمد بن عیسی
بن سورۃ بن الضحاک السلمی صاحب الجامع والعلل الضریر الحافظ العلامۃ طاف البلاد وسمع خلقا
کثیرا من الخراسانیین والعراقیین والحجازیین وغیرہم روی عنہ محمد بن المنذر شکر والہیثم بن کلیب
وابو العباس المحبوبی وخلق ذکرہ ابن حبان فی الثقات وقال کان ممن جمع وصنف وذاکر وقال ابو سعید
الادریسی کان احد الائمۃ الذین یقتدی بہم فی علم الحدیث صنف کتاب الجامع والعلل و التواریخ
تصنیف رجل عالم متقن کان یضرب بہ المثل فی الحفظ مات بترمذ فی رجب سنۃ تسع و سبعین
ومائتین وفضل اللہ بن روزبہان الخنجی الشیرازی الاصفہانی در شرح کتاب الشمائل گفتہ محمد بن عیسی بن سورۃ

بن موسی بن الضحاک السلمی الترمذی ابو عیسی صاحب الجامع المشهور التّرمذی المنسوب الیه من بالترمذی
الطبقة الثانیة عشر مات سنة تسع وسبعین بعد المائتین اما ضبط اسم جده فبفتح السین المهملة
وسکون الواو وفتح الراء المهملة واخره تاء واما جد جده فقد ذکر الشیخ فی التقریب انه الضحاک کما ذکرنا
واما اسم والد جده فقد ذکرنا موافقا لما فی التقریب انه موسی وذکر السمعانی فی الانساب انه شداد
وبعد تحقیق نسبت سلمی وترمذی گفته اما ولادته فکما بلغنا کانت فی مدینة ترمذ واما اوصافه فکثیرة
شهیرة فمنها ما ذکر السمعانی انه احد الائمة الذین یقتدی بهم فی علم الحدیث صنف کتاب الجامع
والتواریخ والعلل تصنیف رجل عالم متقن وکان یضرب به المثل فی الحفظ والضبط انتهی وقد التاریخ
روی انه کان اکمه خلق علی العمی ولکن ما رایت احدا من الاکابر صرح بها وقد ذکر الامام الزمخشری فی
الکشاف انه یقال لم یکن فی هذه الامة اکمه غیر قتادة بن دعامة السدوسی انتهی ولقد ذکرنا
ترجمة قتادة فیما سبق ولو کان الترمذی اکمه لم یکن الزمخشری یدعی مثل هذا الحصر مع مکان
شهرة الترمذی وظهور احواله وایضا کثرة التصانیف المتقنة له ووفور الحفظ والاتقان سبب
لاستبعاد کونه اکمه والله اعلم والغرض انا لم نعلم هذا الحال منه من اخبار شیخ یعتمد علیه فی امثال
هذه الامور واما مشایخه فکثیر منهم من روی عنه فی کتاب الشمائل ویعرف بالروایة عنه ومنهم
من ذکره الائمة فمن المشاهیر من مشایخه الذی روی عنهم فی هذا الکتاب الامام ابو عبد الله محمد
اسمعیل البخاری رحمه الله وشارکه معه فی شیوخه مثل قتیبة بن سعید البغلانی وعلی بن
حجر المروزی وهناد بن السری وابی کریب محمد بن العلاء الکوفیین ومحمد بن بشار ومحمد بن موسی
الزمن البصریین وعبد الله بن عبد الرحمن الدارمی السمرقندی وجماعة کثیرة من اهل العراقین
والحجاز واما الذین رووا عنه من کبار المشایخ والائمة فخلق کثیر نذکر المشاهیر عنهم فقد
روی عنه محمد بن سهل الغزال وبکر بن محمد الدهقان وابو النصر الرشادی وابو علی بن حرب
الحافظ وحماد بن شاکر النسفی وابو العباس المحبوبی المروزی وابو الهیثم بن کلیب الشاشی و
غیرهم من الاکابر والعلماء وقد تعرض الامام ابو عیسی رحمه الله فی جامعه عند ذکر الحدیث
بمرتبته حسنا وغرابة وصحة وذکر کثیرا من معانی الحدیث مما یستنبط منه کثیر من معانی
الحدیث ودقائقه وهذا مما یدل علی کمال فطانته وذکائه وقوته فی استنباط المسائل الفرعیة

من الاصول واختلف فی معنی ما روی عنه فی اخر احادیث الجامع حیث یقول حدیث حسن صحیح فقال
ابن الصلاح معناه حدیث روی باسنادین احدهما یقتضی الصحة والاخر یقتضی الحسن او المراد اللغوی
وهو ما یمیل الیه النفس ویستحسنه وعلی هذا فیکون معنی ما یقول حدیث حسن غریب ان له
اسنادین احدهما یقتضی الحسن والاخر الغرابة واما حسن تالیفه لکتاب الشمائل ولطف ترصیفه وضبط
ترتیبه فلعله لا یخفی علی من یطالع الشرح الذی وفقنا الله تعالی لاتمامه فقد ذکرنا فی کل باب وجه ربطه بالسابق
وحسن سیاقه ولطف اتساق ابوابه بل لو تامل المتامل لعلم حسن ترتیب الاحادیث الواردة فی کل باب من الابواب
وحسن التدرج من المبادی الی المقاصد وقد اشتمل هذا الکتاب مع صغر حجمه علی اکثر اقسام السنة النبویة
من العادات والعبادات واحواله المتعلقة بالخلق والخلق مع احتوائه علی الاحادیث المعتبرة المنقولة
عن اجلة الثقات من کبار مشایخ هذا الفن وسیتضح جمیع ما ذکرنا فی اوصافه علی ارباب الفهم الصائب
من زمرة الناظرین والله تعالی هو الموفق والمعین والهادی الی حقائق الحق والیقین انتهی المسئولین واما
سنة وفاته فذکر الشیخ رحمه الله تعالی فی کتاب التقریب ان الامام ابا عیسی رحمه الله توفی سنة
تسع وسبعین ومائتین من الهجرة وقال السمعانی رحمه الله تعالی فی کتاب الانساب انه توفی بقریة
بوغ احدی قری ترمذ سنة نیف وسبعین ومائتین قدس الله تعالی روحه بروحه رضوانه وانزل وانزله
بفضله بحبوحة جنانه ولا حرمنا من برکات عفوه ورحمته وغفرانه وحاجی محمد بلخی در شرح شمائل در ذکر
ترمذی گفته کنیت او ابو عیسی ست نام محمد که پسر عیسی که پسر سوره ست که ترمذی ست وسوره بفتح سین مهمله است که
بعد او واو ساکن ست وبعد او راء مهمله وبعد ازان ها و در لفظ ترمذ سه لفظ ست کسرة التاء وکسر المیم وضمهما وفتح تاء مع التاء
کسر المیم ویاء در ترمذی از برای نسبت ست وترمذ شهریست قدیم که آنرا مدینة الرجال میگویند بدانکه ترمذی از حفاظ اعلام ست
که اخذ کرد حدیث را از جماعتی از ائمه حدیث و ملاقات کرد مشایخ کبار مثل قتیبه بن سعید واسحق بن موسی ومحمد بن المثنی وسفیان
ووکیع ومحمد بن اسمعیل صاحب صحیح بخاری وغیر ایشان اخذ کرد حدیث از خلق کثیر و ویرا تصانیف کثیر ست واز انجمله
جامع او ست وهو احسن الکتب واکثرها فائدة واحسنها ترتیبا واقلها تکرارا و دران کتاب چیزیست ادست
که در غیر آن نیست از ذکر مذاهب و وجوه استدلال وبیان انواع الحدیث از صحیح وحسن وغریب وغیر آن ودر وی ست جرح و
تعدیل رواة ودر اخر آن کتاب العلل قد جمع فیه فوائد حسنة لا تخفی قدرها علی من وقف علیها و مصنف رحمة الله
علیه گفت که کسی که در خانه او کتاب من ست گویا که در خانه او پیغمبر ست صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم که تکلم می کند وتولد یافت

سنه تسع ومأتين وتوفى بترمذ ليلة الاثنين الثالث عشرين من رجب سنة تسع وسبعين ومائتين وكان عشر
ضريرا وقيل ولد بمكة وملا على قارى در مجمع الوسائل شرح شمائل بذكر ترمذى گفته هو احد ائمة عصره و اجلة ائمه
حفاظ دهره قيل ولد اكمه سمع خلقا كثيرا من العلماء الاعلام وحفاظ مشايخ الاسلام مثل قتيبة
بن سعيد والبخارى والدارمى ونظرائهم وجامعه دال على اتساع حفظه ووفور علمه كانه كاف للمجتهد
وشاف للمقلد ونقل عن الشيخ عبد الله الانصارى انه قال جامع الترمذى عندى انفع من كتابى البخارى
ومسلم ومن مناقبه ان الامام البخارى روى عنه حديثا واحدا خارج الصحيح واعلى ما وقع له فى الجامع
حديث ثلاثى الاسناد وهو قوله صلى الله عليه وسلم يأتى على الناس زمان الصابر على دينه كالقابض على
الجمر وشيخ عبد الحق دهلوى در رجال مشكوة گفته الترمذى هو ابو عيسى محمد بن عيسى بن سورة بن موسى بن الضحاك
السلمى الترمذى الضرير وقيل ولد اكمه ولد فى سنة تسع ومأتين وتوفى بترمذ ليلة الاثنين الثالث عشر
من رجب سنة تسع وسبعين ومائتين وهو احد العلماء الحفاظ الاعلام وله فى الفقه يد صالحة اخذ
الحديث عن جماعة من ائمة الحديث ولقى الصدر الاول من المشايخ مثل قتيبة بن سعيد واسحق بن
موسى ومحمود بن غيلان وسعيد بن عبد الرحمن ومحمد بن بشار وعلى بن حجر واحمد بن منيع ومحمد بن المثنى احمد
وسفيان بن وكيع ومحمد بن اسمعيل البخارى وغير هولاء واخذ عن خلق كثير لا يحصون كثرة واخذ عنه
خلق كثير مثل محمد بن احمد بن محبوب المحبوبى المروزى والهيثم بن كليب ويقال ان فى اسانيده ايضا حديث
واحد ثلاثى وهو هذا الحديث يأتى على الناس زمان الصابر فيهم على دينه كالقابض على الجمر وليس لمسلم ولا
لابى داود حديث ثلاثى وله تصانيف كثيرة فى علم الحديث ومنه شمائل النبى صلى الله عليه وسلم فيه
ميامن وبركات كثيرة وقرائته لكفاية المهمات مجرب وكتابه الجامع احسن الكتب واجمعها واكثرها فائدة و
احسنها ترتيبا واقلها تكرارا وفيه ما ليس فى غيره من كتب الحديث من ذكر المذاهب ووجوه الاستدلال وتبيين
انواع الحديث من الصحيح والحسن والغريب وفيه جرح وتعديل وفى اخره كتاب العلل قد جمع فيه فوائد
حسنة لا يخفى قدرها على من وقف عليها وقال الترمذى صنفت هذا الكتاب فعرضته على علماء الحجاز
وعلماء العراق وعلماء خراسان فرضوا به وقال العلماء فى شان كتابه هو كاف للمجتهد ومغن للمقلد ولد فى
مكة سنة تسع ومائتين وتوفى فى سنة تسع وسبعين ومائتين ونيز شيخ عبد الحق دهلوى در شرح مشكوة گفته ابو عيسى
محمد بن عيسى بن سورة بن موسى بن ضحاك سلمى ترمذى يكى از علماء اعلام وحفاظ حديث سيد انام عليه الصلوة والسلام

واز ثقات مجمع علیه بوده مر او را در حدیث وفقه ید صالحه هست وکتاب جامع وی دلالت دارد بر عظیم قدر واتساع حفظ وکثرت
اطلاع وغایت تبحر او درین فن مثل آن کتاب درین باب مؤلف نشده ودر ذکر علل حدیث وتصحیح وتحسین وتضعیف آن وبیان
مذاهب علما از سلف وخلف وشرح اختلاف مجتهدان ودر شان کتاب جامع او گفته اند هو کاف للمجتهد ومغن
للمقلد روایت کرده حدیث را از صدر اول از مشایخ مثل قتیبه بن سعید ومحمود بن غیلان ومحمد بن بشار واحمد بن منیع ومحمد بن المثنی وسفیان
بن وکیع ومحمد بن اسمعیل وغیر ایشان وروایت حدیث دارند از وی خلائق بسیار مانند محمد بن احمد محبوبی وهیثم بن کلیب
وگفته اند که در اسانید وی ثلاثی هست ویک حدیث در سنن او این حال دارد وآن این حدیث است که یأتی علی الناس زمان
الصابر منهم علی دینه کالقابض علی الجمر ومسلم وابوداود ثلاثی ندارند وچون تصنیف کرد جامع خود وعرض کرد آنرا بر علماء
حجاز وعراق وخراسان پسندیدند آنرا ومرضی افتاد ایشان را وشمائل النبوی تصنیف اوست وآن از احسن کتبی است که درین
باب تصنیف یافته ومیامن وبرکات بسیار وبیشمار دارد وخواندن آن برای مهمات مجرب اکابر است ولادت ترمذی در سال
دویست ونه ووفات او در سال دویست وهفتاد ونه بود والله اعلم وعلامه ابو مهدی عیسی بن محمد الثعالبی در کتاب مقالید الاسانید
گفته کتاب الجامع الکبیر لابی عیسی الترمذی الی ان قال بعد ذکر سنده الیه هادیة یمن وغادیة مزن فی طرف من
تعریف هذا الامام الفخم المناقب رضی الله تعالی عنه هو الامام الحجة الضابط الثبت ابو عیسی محمد بن عیسی
بن سورة بن موسی بن الضحاک السلمی الضریر البوغی بضم الموحدة وبعد الواو غین معجمة نسبة الی بوغ
قریة من قری ترمذ علی ستة فراسخ منها الترمذی نسبة الی ترمذ مدینة علی طرف نهر بلخ الذی یقال له
جیحون قال السمعانی والناس مختلفون فی ضبط هذه النسبة فبعضهم یفتح التاء والمیم وبعضهم یضمهما
وبعضهم یکسرهما والمتداول علی لسان اهل تلک المدینة فتح التاء وکسر المیم والذی کنا نعرفه قدیما کسرهما انتهی
احد الحفاظ المشهورین والاعلام المذکورین اخذ عن البخاری وبه تخرج وعن مسلم وابی داود وعن شیوخهم
بالبصرة والکوفة وواسط والری وخراسان والحجاز وله تصانیف کثیرة فی علم الحدیث قال ابو السعادات
ابن الاثیر وکتابه هذا احسن الکتب واکثرها فائدة واحسنها ترتیبا واقلها تکرارا وفیه ما لیس فی غیره من ذکر
المذاهب ووجوه الاستدلال وتبیین انواع الحدیث من الصحیح والحسن والغریب وقال الذهبی فی التذکرة
قال ابن حبان فی کتاب الثقات کان ابو عیسی ممن جمع وصنف وحفظ وذاکر وقال ابو سعید زیاد الادریسی کان
ابو عیسی یضرب به المثل فی الحفظ ونقل الحاکم ان البخاری مات ولم یخلف مثل ابی عیسی فی العلم والحفظ
والورع والزهد بکی حتی عمی وبقی ضریرا سنین ونقل الادریسی ان ابا عیسی قال کنت فی طریق مکة فکتبت

جزئین من حدیث شیخی فوجدته فسألته وانا اظن الجزئین معی فسالته فاجابنی فاذا معی جزأن بیاض شیخ
فبقی یقرأ علی من لفظه فنظر فرای فی یدی ورقا بیاضا فقال اما تستحیی منی فاعلمته بامری وقلت
احفظه کله قال اقرأ فقرأته علیه فلم یصدقنی وقال استظهرت قبل ان تجیئ فقلت حدثنی بغیره فحدثنی
باربعین حدیثا وقال هات فاعدتها علیه ما اخطات فی حرف وقیل کان بعض المحدثین امتحن ابا عیسی
بان قرأ له اربعین حدیثا من غرائب حدیثه فاعادها من صدره فقال ما رایت مثلک انتهی قال
الترمذی صنفت هذا الکتاب وعرضته علی علماء الحجاز فرضوا به وعرضته علی علماء العراق فرضوا به وعرضته علی علماء خراسان فرضوا به
ومن کان فی بیته هذا الکتاب فکانما فی بیته نبی یتکلم انتهی وما اخرجت فیه حدیثا الا وقد عمل به بعض قال صح
الفقهاء ولبعض الاندلسیین فیه من قصیدة کتاب الترمذی ریاض علم ٭ حکت ازهاره زهر النجوم ٭ به الآثار
واضحة ابینت ٭ بالفاظ اقیمت کالرسوم ٭ فاعلاها الصحاح وقد انارت ٭ نجوما للخصوص وللعموم ٭ ومن
حسن یلیها او غریب ٭ وقد بان الصحیح من السقیم ٭ فعلله ابو عیسی مبینا ٭ معالمه لارباب العلوم ٭
وطرزه باثار صحاح ٭ تخیرها اولوا النظر السلیم ٭ من العلماء والفقهاء قدما ٭ واهل الفضل والنهج القویم
فجاء کتابه علقا نفیسا ٭ تفنن فیه ارباب العلوم ٭ ویقتبسون منه نفیس علم ٭ یفید نفوسهم اسنی الرسوم
کتبناه رویناه لنزوی ٭ من التسنیم فی دار النعیم ٭ وغاص الفکر فی بحر المعانی ٭ فادرک کل معنی مستقیم
جزی الرحمن خیرا بعد خیر ٭ ابا عیسی علی الفعل الکریم ٭ توفی بترمذ لیلة الاثنین لثلاث عشرة لیلة
بقیت[۱] من رجب سنة تسع وسبعین ومائتین وخود شاه صاحب در بستان المحدثین فرموده جامع کبیر ترمذی
یعنی ابو عیسی محمد بن عیسی بن سوره بن موسی بن الضحاک سلمی ضریر بوغی بضم باء موحده وسکون واو بعد ازان غین معجمه
نسبت ببوغ که دیهی ست از دیهات ترمذ بمسافت شش فرسنگ ازان و ترمذ نام شهری قدیم بر کنار آب مویه که آنرا
جیحون و نهر بلخ نیز گویند و در لفظ ماوراء النهر مراد بهمین نهر می باشد و در لفظ ترمذ اختلاف بسیار ست بعضی تا و میم را مفتوح
سازند و بعضی هر دو را مضموم و متداول بر زبان مردم و دیگر خلائق کسر هر دو ست و جماعه بفتح تا و کسر میم تکلم کنند
و ترمذی شاگرد رشید بخاری ست و روش او را اموخته و از مسلم و از ابی داود و شیوخ ایشان نیز روایت دارد و در بصره
و کوفه و واسط و ری و خراسان و حجاز سالها در طلب علم حدیث بسر برده و تصانیف بسیار درین فن شریف ازوی
یادگار ست و این جامع بهترین آن کتب ست بلکه ببعضی وجوه و حیثیات از جمیع کتب حدیث خوبتر واقع شده اول از جهت
ترتیب دوم عدم تکرار سوم ذکر مذاهب فقها و وجوه استدلال هر یک از اهل مذاهب سوم بیان انواع حدیث از صحیح و حسن

[۱] الصحیح انه توفی لثلاث عشرة لیلة خلت من رجب ۱۲ منه

و ضعیف و غریب و معلل بعلل چهارم بیان اسمای رواة و القاب و کنیتهای آنها و دیگر فوائد متعلقه بعلم رجال و ترمذی
را در حفظ مثل زنند و ابو الخلیفه بخاری گفته اند و تورع و زهد و خوف بحدی داشت که فوق آن متصور نیست بخوف الهی
سالها گریه و زاری کرد و نابینا شد و از حکایات صحیحه او در حفظ آنست که در راه مکه با شیخی از شیوخ ملاقات کرد و سابق
ازان شیخ دو جزو حدیث نوشته گرفته و فرصت عرض و قرأت نیافته درین وقت از شیخ استدعای سماع نمود شیخ
قبول کرد و گفت که اجزای مرقومه بیار و در دست دار تا من بخوانم و آنرا مقابله کن اتفاقا آن دو جزو گم کرده بود ترمذی
بسبب کمال شوق سماع ان احادیث دو جزو دیگر سفید آورده بحضور شیخ بدستور تلامذه نشست و شیخ آغاز قرأت نمود
ناگاه شیخ نظر کرده دید که در دست او اجزاء سفید اند بسیار غضبناک شده فرمود که گویا با من استهزا میکنی ترمذی گفت یا
شیخ من اجزاء مکتوبه را گم کردم لیکن احادیث را محفوظ دارم بهتر ازانکه نوشته شیخ گفت که بخوان ترمذی همه آن احادیث را یاد
بخواند تعجب شیخ نماند شد و از راه استبعاد گفت که مرا باور نمی آید که بمجرد شنیدن یکبار یاد گرفته باشی از سابق یاد داشته باشی
ترمذی گفت امتحان باید فرمود شیخ چهل حدیث دیگر از غرائب خود که نزد دیگری نبود خوانده رفت و ترمذی آن احادیث را
مع اسانیدها فی الفور اعاده نموده و در هیچ جا خطا نیفتاد و این قسم امتحانات در باب حفظ او بارها واقع شده ترمذی گفته است
که من هرگاه از تصنیف این جامع فارغ شدم اول آنرا بعلماء حجاز شریف نمودم ایشان همه پسند فرمودند بعد ازان پیش
علماء عراق بردم ایشان نیز متفق الکلمه آنرا مدح کردند بعد ازان بر علماء خراسان عرض کردم ایشان نیز رضامند شدند
بعد ازان انرا ترویج و تشهیر نمودم و نیز گفته در خانه هر که این کتاب باشد پس گویا در خانه او پیغمبر ست که تکلم می کند بعضی از علماء
اندلس در مدح این کتاب نظمی دارند که مرقوم میشود ٭ کتاب الترمذی ریاض علم ٭ حکت ازهاره زهر النجوم ٭
به الآثار واضحة ابینت ٭ بالفاظ اقیمت کالرسوم ٭ واعلاها الصحاح وقد انارت ٭ نجوما للخصوص
وللعموم ٭ ومن حسن یلیها او غریب ٭ وقد بان الصحیح من السقیم ٭ فعلله ابو عیسی مبینا ٭ معالمه
لارباب العلوم ٭ وطرزه باثار صحاح ٭ تخیرها اولوا النظر السلیم ٭ من العلماء والفقهاء قدما ٭ واهل
الفضل والنهج القویم ٭ فجاء کتابه علقا نفیسا ٭ تفنن فیه ارباب العلوم ٭ ویقتبسون منه نفیس علم ٭
یفید نفوسهم اسنی الرسوم ٭ کتبناه رویناه لنزوی ٭ من التسنیم فی دار النعیم ٭ وغاص الفکر فی
بحر المعانی ٭ فادرک کل معنی مستقیم ٭ جزی الرحمن خیرا بعد خیر ٭ اباعیسی علی الفعل الکریم ٭
و وفات او در ترمذ شب دوشنبه هفدهم رجب سال دو صد و هفتاد و نه بوده ست و مولوی صدیق حسن خان معاصر در
اتحاف النبلا گفته ابو عیسی محمد بن عیسی بن سورة بن موسی بن ضحاک السلمی الضریر البوغی الترمذی الحافظ

المشهور یکی ازان ائمه است که در علم حدیث مقتدی بوده اند کتاب الجامع والعلل تالیف اوست و در اتقان بوی مثل زنند
شاگرد محمد بن اسمعیل بخاری و مشارک بعض شیوخ اوست مثل قتیبه بن سعید و علی بن حجر و ابن بشار وغیره او را خلیفه بخاری
گویند تورع و زهد و خوف بحدی داشته که فوق آن متصور نیست بخوف الهی سالها گریه و زاری کرد و نابینا شد در بستان المحدثین
گفته از حکایات صحیحه او در حفظ آنست که در راه مکه باشیخی از شیوخ ملاقات کرد و سابق ازان شیخ دو جزو حدیث نوشته گرفته
و فرصت عرض و قرات نیافته درینوقت از شیخ استدعاء سماع نمود شیخ قبول کرد و گفت اجزاء مرقومه بیار و در دست دار تا من
بخوانم و تو از ان مقابله کن اتفاقاً آن دو جزو گم کرده بود و بسبب کمال شوق بدستور تلامذه بنشست و شیخ آغاز قرات نمود ناگاه شیخ
نظر کرد و دید که در دست او اجزای سفید اند بسیار غضبناک شده فرمود با من استهزا میکنی گفت من اجزای مکتوبه گم کرده ام
لیکن احادیث را محفوظ دارم بهتر از نوشته گفت بخوان همه را از یاد بخواند تعجب شیخ زائد شد و گفت مرا باور نمی آید که بمجرد
شنیدن یکبار یاد گرفته باشی از سابق یاد داری ترمذی گفت امتحان باید کرد شیخ چهل حدیث دیگر از غرائب خود که نزد
دیگری نبود خواند وی آن همه را باسانیدش فی الفور اعاده کرده و هیچ جا خطا نیفتاد این قسم امتحان او درباره حفظ بارها
واقع شده بعده صاحب بستان بطور فائده ذکر کرابت کینت بابی عیسی از مصنف ابن ابی شیبه و سنن ابوداود وغیره ذکر کرده
که ضرورت نقلش درینجا نیست وفات ترمذی روز دوشنبه شب سیزدهم رجب سنه تسع وسبعین ومائتین در ترمذ اتفاق
افتاده و سمعانی گفته وفاتش در قریه بوغ در سنه خمس وسبعین ومائتین بوده ابن خلکان گفته بوغ بضم بای موحده و سکون واو
قریه ایست از قری ترمذ بر شش فرسخ ازان انتهی در بستان زیاده کرده که ترمذ شهری قدیمست برکنار آب نهریکه آنرا جیحون
و نهر بلخ نیز گویند و در لفظ ماوراء النهر مراد همین نهر میباشد و ترمذی شاگرد بخاری است روش او را آموخته و در بصره و کوفه و واسط
وری و خراسان و حجاز سالها در طلب علم حدیث بسر برده تصانیف بسیار درین فن شریف ازوی یادگار است انتهی علی قاری گفته
وی از محمود بن غیلان و محمد بن بشار و احمد بن منیع و محمد بن المثنی و سفیان بن وکیع وغیرهم گرفته و ازوی خلقی کثیر اخذ نموده
و در اشعة اللمعات نوشته ترمذی یکی از علماء اعلام و حفاظ حدیث سید انام و از ثقات مجمع علیه بود مر او را در حدیث
و فقه ید صالحه است ولادت او در سال دویست و نه بود انتهی گوئیم کلام بر نسبت ترمذی و اختلاف دران در ترجمه ابو جعفر
محمد بن احمد فقیه شافعی گذشته فلیرجع الیه و نیز مولوی صدیق حسن خان معاصر در تاج مکلل گفته ابو عیسی محمد بن عیسی بن
سورة بن موسی بن الضحاک السلمی المضریر البوغی الترمذی الحافظ المشهور احد الائمة الذین یقتدی
بهم فی علم الحدیث صنف کتاب الجامع والعلل تصنیف رجل متقن وبه کان یضرب المثل وهو تلمید
ابی عبد الله محمد بن اسمعیل البخاری وشارکه فی بعض شیوخه مثل قتیبة بن سعید وعلی بن حجر وابن بشار

وغیرهم وتوفی لثلاث عشرة لیلة خلت من رجب لیلة الاثنین سنة ۲۷۹ بترمذ وقال السمعانی توفی
بقریة بوغ فی سنة ۲۷۵ وذکره فی کتاب الانساب فی نسبة البوغی وبوغ قریة من قری ترمذ علی ستة فراسخ منها
وقد تقدم الکلام علی الترمذی والاختلاف فی کسر التاء وضمها وفتحها فی ترجمة ابی جعفر محمد بن احمد الفقیه الشافعی
رحمه الله تعالی وجه دهم آنکه ابوعلی الحسین بن محمد بن عبد الرحمن بن فهم البغدادی اینحدیث شریف را بدون طرق
روایت نموده چنانچه ابو عبد الله الحاکم در مستدرک علی الصحیحین بعد ذکر مقاله یحیی بن معین در اثبات اینحدیث شریف گفته
حدثنا بصحة ما ذکره الامام ابوزکریا یحیی بن معین ابو الحسین محمد بن احمد بن تمیم القنطری ثنا الحسین
بن فهم ثنا محمد بن یحیی بن الضریس ثنا محمد بن جعفر الفیدی ثنا ابو معویة عن الاعمش عن مجاهد عن
ابن عباس رضی الله عنهما قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد المدینة
فلیأت الباب قال الحسین بن فهم حدثناه ابو الصلت الهروی عن ابی معویة قال الحاکم لیعلم المستفید
بهذا العلم ان الحسین بن فهم بن عبد الرحمن ثقة مامون حافظ و در اثبات وثوق و اعتماد و اعتبار و جلالت
فخار حسین بن فهم همین عبارت حاکم که در آخر آن تصریح نموده که او ثقه مامون حافظ است کافی و بسند است و ذهبی در
عبر فی خبر من غبر در وقائع سنه تسع وثمانین ومائتین گفته وفیها الحسین بن محمد بن فهم بن علی البغدادی الحافظ
احد ائمة الحدیث اخذ عن یحیی بن معین وروی الطبقات عن ابن سعد انتهی فهذا حسین بن
فهم ٭ حافظهم البارع الشهم ٭ قد روی هذا الحدیث المورث من الرشاد افلج السهم ٭ المزیح عن الفضول
کل شبهة ووهم ٭ فلا یجهله الا العاجز الوکل الجهم ٭ ولا یحید عنه الا من مرق عن الحق الواضح
کالسهم ٭ ولا یرتاب فیه من اوتی حظا من العقل والفهم ٭ ولا یختلج عنه الا من خلعته الکواذب بالغول و
الدهم ٭ وجه یازدهم آنکه ابوبکر احمد بن عمرو بن عبد الخالق البصری المعروف بالبزار اینحدیث شریف را روایت نموده
چنانچه ابراهیم بن حسن کردی در نبراس گفته واما انه باب مدینة علمه ففی قوله صلی الله علیه وسلم انا
مدینة العلم وعلی بابها رواه البزار والطبرانی فی الاوسط عن جابر بن عبد الله والترمذی والحاکم
عن علی و روایت کردن بزار اینحدیث شریف را از تصریح ابن حجر مکی در صواعق و شیخ ابن عبد الله العیدروس در عقد نبوی
و میرزا محمد بدخشانی در نزل الابرار و مفتاح النجا و مولوی محمد مبین در وسیلة النجاة و ثناء الله پانی پتی در سیف مسلول نیز واضح و
ظاهر است کما ستعرف فیما بعد انشاء الله تعالی و مخفی نماند که ابوبکر بزار از محدثین عالی فخار و اساطین کبار و مشایخ
مشهورین فی الامصار و جهابذه معروفین فی الاقطار نزد سنیه است و جلالت شان و سمو مکان و رفعت منزلت او در غایت

وضوح و اشتهار است ابونعیم در تاریخ اصبهان که نسخهٔ عتیقهٔ آن در کتب حرم مدینهٔ منوره بنظر قاصر رسیده گفته احمد بن
عمرو بن عبد الخالق البصری ابو بکر البزار الحافظ قدم اصبهان مرتین و شمس الدین ذهبی در دول الاسلام در وقائع
سنه اثنتین و تسعین و مائتین گفته و فیها مات حافظ وقته ابو بکر احمد بن عمرو البصری البزار صاحب المسند
الکبیر بالرملة و جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر کمال الدین سیوطی در طبقات الحفاظ گفته البزار الحافظ العلامة
الشهیر ابو بکر احمد بن عمرو بن عبد الخالق البصری صاحب المسند الکبیر المعلل رحل باخر عمره الی اصبهان و الشام
و نشر علمه مات بالرملة سنه ۲۹۲ و محمد بن محمد امیر زهری در رسالهٔ اسانید خود گفته سنن البزار الحافظ ابو بکر احمد بن
عمرو بن عبد الخالق البزار العتکی بفتح العین و التاء المخففة البصری المتوفی سنه ۲۹۲ بالرملة قال ابن ابی خیثمة
هو رکن من ارکان الاسلام و کان یشبه بابن حنبل فی زهده و ورعه له المسند الکبیر رحل فی اخر عمره الی
الشام و اصبهان و نشر علمه و مات بالرملة من الشام الخ و خود مخاطب در صدر همین باب امامت ابو بکر بزار را
بلقب شریف عمدهٔ محدثین اهل سنت که لقبی است بس عظیم نواخته و بروایت او در نفی خلافت از مروانیه و عباسیه دست انداخته
چنانچه گفته منشاء اشتباه این فرقه آنست که معاویه و من بعده من المروانیة و العباسیة خود را خلیفه میگفتند و از مردم دیگر
هم میگویانیدند بنا بر مشابهت صوری که با خلافت پیغمبر داشتند از رسم جهاد و فتح بلدان و تجهیز عساکر و جیوش و تقسیم
غنائم و صدقات و حفظ دار اسلام از شر کفار و علماء اهلسنت نیز این لقب را بنا بر همین مشابهت صوری و بجهت آنکه القاب و اسماء
هر فرقه موافق اصطلاح آنها می باشد دیگر انرا چه ضرورت است که درین امور پرخاش نمایند اطلاق میکردند چنانچه حالا هر که
در کربلاء معلی رفته از ملا نصیر و اخون باقر کتاب شرائع را گذرانیده می آید نزد این فرقه مجتهد نامیده میشود علی هذا القیاس در آن زمان
لفظ خلیفه ابتذال پیدا کرده بود این گروه فهمیدند که چون خلیفه مرادف امام است اهل سنت این جماعت را خلیفه و امام حق میدانستند
اینهمه غلط فهمیهای خود است و الا محققین اهلسنت از اطلاق لفظ خلیفه هم تحاشی میکردند چنانچه در حدیث صحیح
الخلافة بعدی ثلثون سنة ترمذی از سعید بن جمهان که راوی اینحدیث است نقل کرده که چون او را گفتند که مروانیان
نیز خود را خلیفه میگویند گفت کذب بنو الزرقاء انما هم ملوک من شر الملوک و ابو بکر بزار که عمدهٔ محدثین اهلسنت
است بسند حسن از ابو عبیدة بن الجراح روایت کرده قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم ان اول دینکم
بدء نبوة و رحمة ثم یکون خلافة و رحمة ثم یکون ملکا و جبریة الی اخر الحدیث و نیز مخاطب در باب
دهم همین کتاب تحفه در جواب طعن هشتم از مطاعن صحابه احتجاج بروایت بزار نموده چنانچه گفته و طبرانی در اوسط المعاجم
روایت میکند که عبد الله بن عمر را چون خبر توجه امام حسین رض بسمت عراق رسید از مکه دویده بر سیره سه شب با او ملحق گردید

و گفت این ترید فقال الحسین رض الی العراق فاذا معه کتب و طوامیر فقال هذه کتبهم و بیعتهم فقال
لا تنظر الی کتبهم و لا تأتهم فقال ابن عمر انی محدثک حدیثا ان جبرئیل اتی النبی صلی الله علیه و سلم
فخیره بین الدنیا و الآخرة فاختار الآخرة و انک بضعة من رسول الله ص لا یلیها احد منکم فابی ان یرجع فاعتنقه
ابن عمر فبکی و اجهش فی البکاء و قال استودعک الله من قتیل و روی البزار نحوه باسناد حسن جید و نیز مخاطب
در حاشیه کید نود و دوم از باب دوم همین کتاب تحفه برای اثبات اشجعیت موهومی ابو بکر تمسک بروایت بزار نموده چنانچه گفته اخرج
البزار فی مسنده عن علی علیه السلام انه قال من اشجع الناس قالوا انت قال اما انی ما بارزنی احد الا انتصفت منه و لکن اخبرونی باشجع
الناس قالوا لا نعلم فمن قال ابو بکر انه لما کان یوم بدر جعلنا لرسول الله صلی الله علیه و سلم عریشا فقلنا
من یکون عند رسول الله صلی الله علیه و سلم الی اخر الحدیث انتهی و اذا ثبت هذا الحدیث العزیز المنار برواية
الحافظ البزار الذی جعله المخاطب العلی الفخار عمدة المحدثین الکبار و احتج بروایاته و الاخبار مظهرا
للاعتماد و الاعتبار فتمکن یده منه بالاصرار و ابطاله بالاجهار ابداء و اظهار لنهایة الاجترام و الاجترار
و تسجیل علی نفسه العظیمة الاغترار بالعناد الفاحش المذموم عند اولی الایدی و الابصار و لعمری ان المخاطب
لیروم هدم رکن من ارکان الاسلام و یصمل لغض المشبه من کان قائما مقام الانبیاء الکرام علیهم الاف
التحیة و السلام فیا لیته استیقظ و هب من الاستغراق فی هذا المنام المبدی لاضغاث الاحلام و دری
ما یخرج من راسه بلا تدبر و انعام و کبح عنانه عن الجری فی مضمار تقلید الکابلی المثیر لهذا القتام الحری بکل عذل
و ملام الذی اثار النصب و المروق لاتباعه الطغام و اشیاعه الاغتام المصغین لهفواته الفاضحة و الاوهام
بلا خوف یوم القیام وجه دوازدهم آنکه ابو جعفر محمد بن جریر الطبری حدیث مدینة العلم را بطریق روایت نموده
باختیار اتحاد اینحدیث بحدیث انا دار الحکمة حکم بصحت آن فرموده چنانچه سیوطی در جمع الجوامع بعد نقل حدیث انا دار الحکمة
و علی بابها از ترمذی و ابن جریر و ابو نعیم و ذکر عبارت ترمذی متعلق بآن گفته و قال ابن جریر هذا خبر صحیح سنده
و قد یجب ان یکون هذا علی مذهب الاخرین سقیما غیر صحیح لعلتین احدهما انه خبر لا یعرف له مخرج عن علی
عن النبی صلی الله علیه و سلم الا من هذا الوجه و الاخر ان سلمة بن کهیل عندهم ممن لا یثبت بنقله حجة و قد
وافق علیا فی روایة هذا الخبر عن النبی صلی الله علیه و سلم غیره ثنا محمد بن ابراهیم الفراری ثنا عبد السلام بن صالح
الهروی ثنا ابو معاویة عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم انا مدینة
العلم و علی بابها فمن اراد المدینة فلیأتها من بابها ثنا ابراهیم بن موسی الرازی و لیس بالفراء ثنا ابو معاویة باسناده

مثله هذا الشیخ لا اعرفه ولا سمعت منه غیر هذا الحدیث انتهی کلام ابن جریر وفضائل عالیه ومآثر سامیه
ومحاسن لطیفه ومناقب منیفه ومفاخر سنیه ومحامد بهیه ومدائح رفیعه ومعالی منیعه طبری حسب افادات اکابر قوم بیش
ازانست که استیعاب آن توان کرد سابقا در مجلد حدیث ولایت نبذی ازان از مختار مختصر تاریخ بغداد یحیی بن عیسی بن
جزله بغدادی وکتاب الانساب عبد الکریم بن محمد سمعانی ومعجم الادبا یاقوت بن عبد الله الحموی وتهذیب الاسما محیی الدین یحیی بن شرف
النووی ومنهاج ابن تیمیه حرانی وتذکرة الحفاظ وعبر فی خبر من غبر شمس الدین ذهبی وتتمة المختصر عمر بن المظفر المعروف بابن الوردی و
مرآة الجنان عبد الله بن اسعد یافعی وطبقات الشافعیه عبد الوهاب بن علی السبکی و روض المناظر ابو الولید محمد بن محمد بن شحنه حلبی و
طبقات الشافعیه تقی الدین ابی بکر الاسدی وطبقات الحفاظ وکتاب التنبئه ومنتهی العقول جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی
وطبقات المفسرین محمد بن علی بن احمد الداودی تلمیذ سیوطی وکتاب الاعلام باعلام بلد الله الحرام تصنیف قطب الدین محمد بن احمد
المکی وفیض القدیر عبد الرؤف بن تاج العارفین المناوی ونسیم الریاض شهاب الدین احمد الخفاجی وشرح مواهب لدنیه محمد بن عبد الباقی
الزرقانی وحبه فی الاسوة الحسنه بالسنه تالیف مولوی صدیق حسن خان معاصر شنیدی ودرینجا نیز بعض عبارات مذکور می شود
ابن خلکان در کتاب وفیات الاعیان گفته ابو جعفر محمد بن جریر بن یزید بن خالد الطبری وقیل یزید بن کثیر بن غالب
صاحب التفسیر الکبیر والتاریخ الشهیر کان اماما فی فنون کثیرة منها التفسیر والحدیث والفقه والتاریخ وغیر
ذلک وله مصنفات ملیحة فی فنون عدیدة تدل علی سعة علمه وغزارة فضله وکان من الائمة المجتهدین لم
یقلد احدا وکان ابو الفرج المعافی بن زکریا النهروانی المعروف بابن طرار علی مذهبه وسیاتی ذکره انشاء الله تعالی و
کان ثقة فی نقله وتاریخه اصح التواریخ واثبتها وذکره الشیخ ابو اسحاق الشیرازی فی طبقات الفقهاء من جملة
المجتهدین ورایت فی بعض المجامیع هذه الابیات منسوبة الیه وهی ؎ اذا اعسرت لم یعلم شفیقی ✿ واستغنی
فیستغنی صدیقی ✿ حیائی حافظ لی ماء وجهی ✿ ورفقی فی مطالبتی رفیقی ✿ ولو انی سمحت ببذل وجهی ✿
لکنت الی الغنی سهل الطریق ✿ وکانت ولادته سنة اربع وعشرین ومأتین بامل طبرستان وتوفی یوم السبت
اخر النهار ودفن یوم الاحد فی داره فی السادس والعشرین من شوال سنة عشر وثلثمائة ببغداد رحمه الله تعالی
وابو الفدا اسمعیل بن علی الایوبی در کتاب المختصر فی اخبار البشر گفته ثم دخلت سنة عشر وثلثمائة فی هذه السنة
توفی ابو جعفر محمد بن جریر الطبری ببغداد ومولده سنة اربع وعشرین ومأتین بامل طبرستان وکان حافظا
لکتاب الله عارفا بالقرأت بصیرا بالمعانی وکان من المجتهدین لم یقلد احدا وکان فقیها عالما عارفا باقاویل
الصحابة والتابعین ومن بعدهم وله التاریخ المشهور ابتدا فیه من اول الزمان الی اخر سنة اثنتین وثلثمائة

وکتب فی التفسیر لم یفسر مثله وله فی اصول الفقه وفروعه کتب کثیرة وملامات تعصبت علیه العامة ورموه بالرفض وما کان
سببه الا انه صنف کتابا فی اختلاف الفقهاء ولم یذکر فیه احمد بن حنبل فقیل له فی ذلک فقال لم یکن احمد بن حنبل فقیها وانما
کان محدثا فاشتد ذلک علی الحنابلة وکانوا لا یحصون کثرة ببغداد فشنعوا علیه بما ارادوه ومحمد بن محمد جزری در طبقات
القراء گفته محمد بن جریر بن یزید الامام ابو جعفر الطبری الاملی البغدادی احد الاعلام وصاحب التفسیر والتاریخ و
التصانیف ولد بامل طبرستان سنة اربع وعشرین ومأتین ورحل لطلب العلم وله عشرون سنة الی ان قال وسمع
الحدیث من احمد بن منیع وهناد وابی کریب وخلق وروی عنه ابو شعیب الحرانی مع تقدمه والطبرانی والجعانی
وجماعة وتفقه علیه خلق کثیر قال الخطیب کان احد ائمة العلماء یحکم بقوله ویرجع الی رایه لمعرفته وفضله
وکان قد جمع من العلوم ما لم یشارکه فیه احد من اهل عصره فکان حافظا لکتاب الله عارفا بالقرات بصیرا
بالمعانی فقیها فی احکام القران عالما بالسنن وطرقها صحیحها وسقیمها ناسخها ومنسوخها عارفا باقوال
الصحابة والتابعین عارفا بایام الناس واخبارهم وله کتاب تهذیب الاثار لم ار مثله فی معناه لکن لم
یتمه وله فی اصول الفقه وفروعه کتب کثیرة واختیار من اقاویل الفقهاء وتفرد بمسائل حفظت عنه و
قال ابو محمد عبد الله بن احمد الفرغانی صاحب ابن جریر ان قوما من تلامذة ابن جریر حسبوا له منذ بلغ الحلم الی ان مات ثم قسموا علی
تلک المدة اوراق مصنفاته فصار لکل یوم اربع عشرة ورقة وقال ابو حامد الاسفراینی امام الشافعیة لو سافر
رجل الی الصین حتی یحصل تفسیر ابن جریر لم یکن کثیرا قال الدانی فیه بدیهة وقد جری ذکره ؎ محمد بن
جریر امام اهل زمانه ✿ وکل جاهل علمه عارف بمکانه ✿ وکتبه قد ابانت عن علمه وبیانه ✿ عفا المهیمن عنه
وزاد فی احسانه ✿ توفی سنة عشر وثلثمائة قال احمد بن الفضل الدینوری دفن فی قبره یوم الاحد وقت الظهر لسبع بقین من
شوال رحمه الله تعالی وفاضل ازنیقی در مدینة العلوم گفته ومن التواریخ تاریخ الطبری وهو ابو جعفر محمد بن
جریر الطبری وقیل یزید بن کثیر بن غالب صاحب التفسیر الکبیر والتاریخ الشهیر کان اماما فی فنون کثیرة
منها التفسیر والحدیث والفقه والتاریخ وغیر ذلک وله مصنفات ملیحة فی فنون عدیدة تدل علی
سعة علمه وغزارة فضله وکان من الائمة المجتهدین لم یقلد احدا وکان ابو الفرج المعافی بن زکریا
النهروانی علی مذهبه وکان ثقة فی نقله وتاریخه اصح التواریخ واثبتها ذکره الشیخ ابو اسحق الشیرازی
فی طبقات الفقهاء من جملة المجتهدین ولد سنة اربع وعشرین ومأتین بامل طبرستان وتوفی فی
السادس والعشرین من شوال سنة عشر وثلثمائة ببغداد ومحمد بن محمد الامیر الازهری در رساله اسانید خود گفته

حامل نا

تفسیر ابن جریر و سائر مؤلفاته من طریق صاحب المنح من طریق ابی علی النسائی عن ابی الحذاء عن ابی القاسم عبد الرحمن
بن محمد بن ابی یزید المصری عن ابی محمد عبد الله بن احمد الفرغانی عن ابی جعفر محمد بن جریر بن یزید بن کثیر
بن طالب الطبری المتولد سنة ۲۲۴ والمتوفی سنة ۳۱۰ احد ائمة الدنیا علما و دینا له تالیف کثیرة قال ابو حامد غالب
الاسفراینی لو رحل رجل الی الصین فی تحصیل تفسیره لم یکن کثیرا و قال ابن خزیمة ما اعلم علی ادیم الارض
اعلم منه کتب کتبا کثیرة و مکث اربعین سنة یکتب کل یوم اربعین ورقة فقد حسبوا له منذ بلغ الحلم الی وقد
ان مات ثم قسم علی تلك المدة اوراق مصنفاته فوجد لکل یوم اربعة عشرة ورقة قال لاصحابه یوما تنشطون
لتفسیر القران قالوا کم یکون قدره قال ثلاثین الف ورقة قالوا هذا یفنی الاعمار قبل تمامه فاختصره فی ثلثة
الاف ثم قال هل تنشطون لتاریخ العالم من ادم الی وقتنا هذا فقالوا کم قدره فقال نحو التفسیر فاجابوه
کالاول فقال انا لله ماتت الهمم فاختصره کالتفسیر والطبری منسوب الی طبریة مدینة بالشام وهی من الاردن ثم
وهی فی اسفل جبل علی بحیرة یخرج منها نهر الاردن المشهور و فی مدینة طبریة میاه حارة تفور فی الصیف والشتاء و
ولا تنقطع فتدخل المیاه الحارة الحمامات فلا یحتاجون الی وقود و مولوی صدیق حسن خان معاصر در اتحاف النبلاء گفته
ابو جعفر محمد بن جریر بن یزید بن خالد الطبری وقیل یزید بن کثیر بن غالب صاحب التفسیر الکبیر و التاریخ
الشهیر در فنون کثیره مثل تفسیر و حدیث و فقه و تاریخ و غیر ذلک امام بود و او را مصنفات ملیحه در فنون عدیده است که دلالت
میکند بر سعت علم و غزارت فضل وی یکی از ائمه مجتهدین ست که تقلید احدی نکرده و ابو الفرج معافی بن زکریا نهروانی
معروف با بن طرار بر مذهب او بود و در نقل معتمد ست و تاریخ او اصح تواریخ ست شیخ ابو اسحق شیرازی ذکرش در طبقات فقها
منجمله مجتهدین کرده در بعض مجامیع این ابیات را بوی نسبت کرده اند نظم اذا اعسرت لم یعلم شفیقی ؛ واستغنی
فیستغنی صدیقی ؛ حیاءی حافظ لی ماء وجهی ؛ و رفقی فی مطالبتی رفیقی ؛ ولو انی سمحت ببذل وجهی ؛ لکنت الی الغنی سهل الطریق حیائی
ولادتش در امل طبرستان در سنه اربع و عشرین و مائتین بوده و وفات روز شنبه اخر نهار سادس عشرین شوال سنه عشر و ثلثمائة در بغداد و در خانه
خود مدفون گشته رحمه الله تعالی و نیز مولوی صدیق حسن خان معاصر در ابجد العلوم گفته ابو جعفر محمد بن جریر بن یزید بن خالد الطبری و
قیل یزید بن کثیر بن غالب صاحب التاریخ الشهیر و التفسیر الکبیر کان اماما فی فنون کثیرة منها الحدیث و الفقه
و التاریخ و التفسیر و غیر ذلك وله مصنفات ملیحة فی فنون عدیدة تدل علی سعة علمه و غزارة فضله و کان
من الائمة المجتهدین لم یقلد احدا و کان ابو الفرج المعافی بن زکریا النهروانی المعروف بابن طرار علی مذهبه و
کان ثقة فی نقله و تاریخه اصح التواریخ و اثبتها و ذکره الشیخ ابو اسحاق الشیرازی فی طبقات الفقهاء فی جملة

تاریخ صح
المجتهدین ولد سنة ۲۲۴ بامل طبرستان و توفی فی شوال سنة ۳۱۰ ببغداد رحمه الله کذا فی ابن خلکان و
نیز مولوی صدیق حسن خان معاصر در تاج مکلل گفته ابو جعفر محمد بن جریر بن یزید بن خالد الطبری صاحب التفسیر الکبیر و التاریخ
الشهیر کان اماما فی فنون کثیرة منها التفسیر و الحدیث و الفقه و التاریخ و غیر ذلك وله مصنفات ملیحة فی فنون
عدیدة تدل علی سعة علمه و غزارة فضله و کان من الائمة المجتهدین لم یقلد احدا و کان ابو الفرج المعافی بن زکریا
النهروانی المعروف بابن طرار علی مذهبه و کان ثقة فی نقله و تاریخه اصح التواریخ و اثبتها و ذکره الشیخ ابو اسحق
الشیرازی فی طبقات الفقهاء فی جملة المجتهدین ذکره سلیم الحوزی فی الاثار و قال و من تصانیفه کتاب فی
اختلاف العلماء لم یذکر فیه احمد بن حنبل و قال لم یکن احمد فقیها و انما کان محدثا و لذلك رموه بعد موته
بالرفض وله التاریخ المشهور و قال ابن الجوزی بسط فیه الکلام علی الوقائع بسطا و جعله مجلدات و ان المشهور
المتداول مختصر من الاصل و انه هو العمدة فی هذا الفن وللطبری کتاب فی التفسیر ذکره السیوطی فی الاتقان فقال
انه اجل التفاسیر و اعظمها فانه یتعرض لتوجیه الاقوال و ترجیح بعضها علی بعض و الاعراب و الاستنباط
فهو یفوق بذلك تفاسیر الاقدمین انتهی و قال النووی اجمعت الامة علی انه لم یصنف مثل تفسیر
الطبری و قال ابو حامد الاسفراینی لو سافر رجل الی الصین حتی یحصل له تفسیر ابن جریر لم یکن ذلك کثیرا او
ذکره ابن السبکی فی طبقاته انتهی ولد سنة ۲۲۴ بامل طبرستان و توفی سنه ۳۱۰ ببغداد انتهی فاذا ثبت بافادة الطبری
الحامل لواء الصناعة ؛ الموصوف المذکور بالحذق و البراعة ؛ المقتدی المتبوع لاساطین اهل السنة و الجماعة ؛
صحة هذا الحدیث القاطع دابر ارباب الخسر و الفظاعة ؛ فما یرومه بالطعن و الابطال ؛ ولا یرمیه بالوضع
و الافتعال ؛ الا من تجاسر علی التعمیس و الادغال ؛ و اثر الایضاع و الایغال ؛ فی بوادی الزیغ و الاضلال ؛
و مغاوی الخدع و الازلال ؛ و الظ بالانهماك فی ترویج الزائف و تنفیق المحال ؛ و الله العاصم عن شره و هو
شدید المحال ؛ وجه سیزدهم ابو بکر محمد بن محمد بن سلیمان بن حارث الباغندی الواسطی البغدادی این حدیث شریف را
روایت نموده چنانچه علامه ابن المغازلی در کتاب المناقب گفته اخبرنا محمد بن احمد بن عثمان انا ابو الحسین محمد بن
المظفر بن موسی بن عیسی الحافظ البغدادی نا الباغندی محمد بن محمد بن سلیمان نا محمد بن مصفا نا
حفص بن عمر العدنی نا علی بن عمر عن ابیه عن جریر عن علی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم
و علی بابها و لا توتی البیوت الا من ابوابها و جلالت مرتبت و علو منزلت باغندی بر ناظر کتاب الانساب سمعانی و تذکرة الحفاظ
و عبر و دول الاسلام ذهبی و طبقات الحفاظ سیوطی واضح و لائح ست فلا یجتری علی تکذیب الحدیث الشریف بعد ادراك

ردایه الباغی الا الباغی الزائغ ؛ الطاغی الرائغ الذی ران الغرور علی قلبه ؛ واستحوذ الشقاء علی
لبه ؛ فهو فی حیفه العنید سائر ، وفی عسفه الشدید جائر ؛ وفی ضلاله البعید حائر ؛ وفی غیه المدید مائر
وجه چهاردهم آنکه محمد بن یعقوب بن یوسف النیسابوری المعروف بالاصم این حدیث شریف را روایت کرده چنانچه
ابو عبد الله الحاکم در مستدرک فرموده حدثنا ابو العباس محمد بن یعقوب ثنا محمد بن عبد الرحیم الهروی بالرملة
ثنا ابو الصلت عبد السلام بن صالح ثنا ابو معویة عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس رضی الله عنه قال قال رسول
الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد المدینة فلیات الباب هذا حدیث
صحیح الاسناد ولم یخرجاه وابو الصلت ثقة مامون فانی سمعت ابا العباس محمد بن یعقوب
فی التاریخ یقول سمعت العباس بن محمد الدوری یقول سألت یحیی بن معین عن ابی الصلت الهروی فقال
ثقة فقلت الیس قد حدث عن ابی معویة عن الاعمش انا مدینة العلم فقال حدث به محمد بن
جعفر الفیدی وهو ثقة مامون وابن المغازلی در کتاب المناقب گفته اخبرنا ابو القاسم الفضل بن محمد بن عبد الله
الاصفهانی قدم علینا واسطا املاء فی جامعنا فی شهر رمضان من سنة اربع وثلاثین واربعمائة انا ابو سعید
محمد بن موسی بن القصر بن شاذان الصیرفی بنیسابور انا ابو العباس محمد بن یعقوب الاصم نا محمد بن عبد الرحیم
الهروی نا عبد السلام بن صالح نا ابو معویة عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله
علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب ومخفی نماند که محمد بن یعقوب اصم از اکابر مشاهیر حذاق
واجله مشایخ معروفین فی الآفاق بمرتبه سنیه بوده مدارج باذخه ومعالی شامخه او بر متتبع کتب اعلام اینحضرات واضح وظاهر است عبد الکریم
بن محمد سمعانی در کتاب الانساب گفته الاصم بفتح الالف والصاد المهملة وتشدید المیم فی آخر الکلمة هذه صفة لمن
کان لا یسمع من الصمم والمشهور به فی الشرق والمغرب ابو العباس محمد بن یعقوب بن یوسف بن معقل بن
سنان بن عبد الله الاموی مولاهم المعروف بالاصم وانما ظهر به الصمم بعد انصرافه من الرحلة فاستحکم فیه حتی انه
کان لا یسمع نهیق الحمار وکان ابو العباس محدث عصره بلا مدافعة فانه حدث فی الاسلام ستة وسبعین سنة
وسنذکره علی التفصیل ولم یختلف قط فی صدقه وصحة سماعه وضبط ابیه یعقوب الوراق لها وکان مع ذلک
یرجع الی حسن المذهب والتدین یصلی خمس صلوات فی الجماعة وبلغنی انه اذن سبعین سنة فی مسجده وکان
حسن الخلق سخی النفس لا یبخل بکل ما یقدر علیه وربما کان فی قدیم الایام یحتاج الی الشیء لمعاشه فیورق و
یاکل من کسب یده وهذا الذی کان یعاب به انه یاخذ علی التحدیث انما یعیبه من لا یعرفه فانه کان یکره ذلک اشد

الفضل

الکراهیة ولا یناقش احدا فیه انما کان وراقه وابنه ابو سعید یطلبان الناس بذلک وقد کان یعلم به فینکره ثم لا
یقدر علی مخالفتهم سمع منه الآباء والابناء والاولاد واحفادهم کالحسن بن الحسین بن منصور سمع منه کتاب الرسالة
فسمع منه ابو الحسن بن المحسن فی ذلک الکتاب ثم سمعه ابو نصر بن الحسنی فی ذلک الکتاب ثم سمع منه عمر بن النضر فی ذلک
الکتاب ومثل هذا کثیر وکفاه شرفا ان یحدث تلک السنین فلم یجد احد من الناس فیه مغمز البتة قال الحاکم ابو عبد الله الحافظ
ما راینا الرحالة فی بلد من بلاد الاسلام اکثر منها الیه یعنی ابا العباس الاصم فقد رایت جماعة من اهل الاندلس والقیروان
وبلاد المغرب علی بابه وکذلک رایت جماعة من اهل طراز واسفیجاب واهل الشرق علی بابه وکذلک رایت فی عرض الدنیا من
اهل المنصورة وملتان وبلاد بست وسجستان علی بابه وکذلک رایت جماعة من اهل فارس وشیراز وخوزستان
علی بابه فناهیک بهذا شرفا واشتهارا وعلوا فی الدین وقبولا فی بلاد المسلمین بطول الدنیا وعرضها وقال سمعت ابا
العباس محمد بن یعقوب غیر مرة یقول ولدت سنة ۲۴۷ سبع واربعین ومائتین رای محمد بن یحیی الذهلی ولم یسمع منه ثم سمع
عن احمد بن یوسف السلمی وابی الازهر احمد بن الازهر العبدی وفقد سماعه عند منصرفه من مصر ثم رحل به ابوه سنة خمس
وستین علی طریق اصبهان فسمع هرون بن سلیمان واسید بن عاصم ولم یسمع بالاهواز ولا البصرة حرفا
واحدا ثم ان اباه حج به فی تلک السنة وسمع بمکة من احمد بن شیبان الرملی فقط ثم اخرجه الی مصر فسمع محمد بن
عبد الله بن عبد الحکیم وبحر بن نصر الخولانی والربیع بن سلیمان المرادی وبکار بن قتیبة القاضی واقام بمصر علی سماع الامهات
وکتاب المبسوط للشافعی الی ان استوفی سماعه ثم دخل الشام فسمع بعسقلان من احمد بن الفضل وببیروت من
العباس بن الولید بن مزید اقام علیه حتی سمع منه مسائل الاوزاعی ثم دخل دمشق فسمع من محمد بن هشام بن ملاس
النمیری احادیث مروان بن معاویة وسمع من یزید بن عبد الصمد وغیره ثم دخل دمیاط فسمع من بکر بن سهل
وغیره واقام بطرسوس وسمع الکثیر من ابی امیة وذهب بعض سماعاته عنه ثم انحدر الی حمص فسمع من محمد بن عوف
الطائی الکثیر وذهب بعض سماعاته منه ثم دخل الجزیرة فکتب بالرقة من محمد بن علی بن میمون وهو اذ ذاک
امام الجزیرة ودخل من الموصل علی طریق الجزائر الی الکوفة فسمع من الحسن بن علی بن عفان العامری واحمد بن عبد الجبار
العطاردی واحمد بن عبد الحمید الحارثی ثم دخل بغداد سنة تسع وستین بعد وفاة سعدان بن نصر ومحمد
بن سعید بن غالب فسمع المسند من العباس بن محمد الدوری والمبسوط من محمد بن اسحاق الصاغانی والتاریخ من الدوری
وسمع من محمد بن سنان القزاز والعلل من عبد الله بن احمد بن حنبل وعلل علی بن المدینی من حنبل بن اسحق ثم انصرف الی خراسان
وهو ابن ثلثین سنة وهو محدث کبیر ثم ذکر الحاکم فی وفاته خرج علینا ابو العباس محمد بن یعقوب رحمه الله

یطالبان

بحن فی مسجده وقد امتلأت السکة من اولها الی آخرها من الناس وهو عشیة یوم الاثنین الثالث من شهر
ربیع الاول من سنة اربع واربعین وثلثمائة وکان یملی عشیة کل اثنین من اصوله مما لیس فی الفوائد احادیث
فلما نظر الی کثرة الناس والغرباء من کل فج عمیق وقد قاموا یطرقون له ویحملونه علی عواتقهم من باب داره
الی المسجد فلما بلغ المسجد جلس علی جدار المسجد وبکی طویلا ثم نظر الی المستملی فقال اکتب سمعت محمد بن
اسحاق الصغانی یقول سمعت ابا سعید الاشج یقول سمعت عبد الله بن ادریس یقول اتیت یوما باب الاعمش
بعد موته فدققت الباب فقیل من هذا فقال ابن ادریس فاجابتنی امرأة یقال لها برة هاها یا عبد الله بن ادریس ما فعل
جماهیر العرب التی کانت تاتی هذا الباب ثم بکی الکثیر ثم قال کانی بهذه السکة ولا یدخلها احد منکم فانی لا اسمع
وقد ضعف البصر وحان الرحیل وانقضی الاجل فما کان الا بعد شهر او اقل منه حتی کف بصره وانقطعت الرحلة
وانصرف الغرباء الی اوطانهم ورجع امر ابی العباس الی انه کان یناول قلما فاذا اخذه بیده علم انهم یطلبون الروایة فیقول حدثنا الربیع
بن سلیمان ویقرأ الاحادیث التی کان یحفظها وهی اربعة عشر حدیثا وسبع حکایات وصار باسوء حال الی شهر
ربیع الاخر سنة ست واربعین فتوفی ابو العباس لیلة الاثنین ودفن عشیة الاثنین الثالث والعشرین من شهر ربیع الاخر سنة
ست واربعین وثلثمائة فغسله ابو عمرو بن مطر وشهدت جنازته بشاهنبر فتقدم ابو عمرو بن مطر للصلوة علیه
ودفن فی مقبرة شاهنبر ورئی فی المنام فقیل الی ماذا انتهی حالک ایها الشیخ فقال انا مع ابی یعقوب البویطی
والربیع بن سلیمن فی جوار ابی عبد الله الشافعی نحضر کل یوم ضیافته قال الحاکم وحضرت ابا العباس یوما
فی مسجده فخرج لیوذن لصلوة العصر فوقف موضع المیذنة ثم قال بصوت عال انا الربیع بن سلیمن انا
الشافعی ثم ضحک وضحک الناس ثم اذن وذهبی در تذکرة الحفاظ گفته الاصم الامام الثقة محدث المشرق
ابو العباس محمد بن یعقوب بن یوسف بن معقل بن سنان الاموی مولاهم المعقلی النیسابوری وکان یکره ان
یقال له الاصم قال الحاکم انما ظهر به الصمم بعد مجیئه من الرحلة ثم استحکم حتی کان لا یسمع نهیق الحمار
قال وکان محدث عصره بلا مدافعة سمعته یقول ولدت سنة سبع واربعین ومائتین وسمع من احمد
بن یوسف واحمد بن الازهر وبعد ذلک رحل به ابوه المحدث یعقوب الوراق فی سنة خمس وستین فسمع باصبهان
من هرون بن سلیمن واسید بن عاصم وبمکة من احمد بن سنان الرملی وبمصر من ابن عبد الحکم والربیع وبحر بن نصر
وابراهیم بن منقذ وبکار بن قتیبة وبعسقلان من احمد بن الفضل الصائغ وببیروت من العباس بن الولید و
بدمشق من ابن ملاس ویزید بن عبد الصمد وبحمص من ابی عتبة الحجازی ومحمد بن عوف الطائی وبطرسوس

من ابی امیة وبالرقة من محمد بن علی بن میمون وبالکوفة من الحسن بن علی بن عفان وسعید بن محمد الحجرانی
صاحب ابن عیینة واحمد بن عبد الجبار العطاردی وببغداد من زکریا بن یحیی المروزی وابی جعفر بن
المنادی والدوری والصاغانی وعدة وقد نبا عنه ابو عبد الله بن الاخرم وابو بکر الضبعی ویحیی العنبری
وابو الولید بن حسان بن محمد وابو علی الحافظ وحدث عنه جماعة ما ادرکتهم ابو عمرو الحیری ومومل بن الحسن و ادرکته منهم
ابو علی الثقفی قلت حدث عنه الحاکم وابن منده فاکثر وابو عبد الرحمن السلمی ویحیی بن ابراهیم المزکی و
ابو بکر الحیری وابو سعید الصیرفی ومحمد بن ابراهیم الجرجانی وابو صادق محمد بن احمد بن ابی الفوارس وابو بکر محمد
بن محمد بن الرجا وعبد الرحمن بن محمد بن بالویه وابن محمش الزیادی وابو زید عبد الرحمن بن محمد القاضی ومحمد بن محمد بن بالویه و
ابو سعید مسعود بن محمد الجرجانی والحسین بن عبدان التاجر واحمد بن محمد البرقانی واسحاق بن محمد السوسی و
علی بن محمد بن محمد الطرازی وابو بکر محمد بن علی بن جبیر واحمد بن محمد بن الحسین السلیطی والحسین بن احمد المعاذی
ومنصور بن الحسین المتوفی مع الطرازی سنة اثنتین وعشرین واربعمائة فهما خاتمة اصحابه من خلا ما ظ
المتفرد فی الدنیا باجازته وهو ابو نعیم الحافظ قال الحاکم حدث فی الاسلام ستا وسبعین سنة ولم یختلف
فی صدقه وصحة سماعه وهو بضبط والده اذن سبعین سنة فی مسجده وکان حسن الخلق سخی النفس وربما
کان یحتاج فیورق ویاکل وکان یکره الاخذ علی التحدیث وکان وراقه وابنه ابو سعید یطالبان الناس
فیکره ذاک ولا یقدم علی مخالفتهم سمع منه الحسن بن الحسین بن منصور کتاب الرسالة ثم سمعها منه ولده وعمی
ما رایت الرحالة فی بلد اکثر منهم الیه وسمعته یقول حدثت بکتاب معانی القرآن سنة نیف وسبعین و
مائتین قال الحاکم وسمعت محمد بن حامد یقول سمعت ابا حامد الاعمش یقول کتبنا عن ابی العباس بن
یعقوب الوراق سنة خمس وسبعین ومائتین فی مجلس محمد بن عبد الوهاب الفراء قال وسمعت محمد بن
الفضل بن خزیمة قال سمعت جدی امام الائمة وسئل عن کتاب المبسوط للشافعی فقال سمعوه من ابی العباس الاصم فانه ثقة قد رایته یسمع
بمصر وسمعت ابا احمد الحافظ یقول سمعت عبد الرحمن بن ابی حاتم یقول ما بقی الکتاب المبسوط راو غیر ابی العباس
الوراق وبلغنا انه ثقة صدوق قال الحاکم وقرأت بخط ابی علی الحافظ یحث الاصم علی الرجوع عن احادیث
ادخلوها علیه فوقع الاصم کل من روی عنی ذلک فهو کذاب ولیس هو فی کتابی قال الحاکم وقرأت عنی ظ
بخط ابی عمرو احمد بن المبارک المستملی حدثنی محمد بن یعقوب بن یوسف الوراق نا الربیع نا بشر بن بکر فذکر حدیثین
قلت هذا المستملی کثیر روی عن قتیبة ونحوه ومات سنة اربع وثمانین ومائتین قال الحاکم حضرت الاصم

يوما خرج ليوذن للعصر فاستقبل وقال بصوت عال انا الربيع بن سليمان انا الشافعی ثم ضحك وضحك الناس ثم اذن وقد خرج علينا فی سنة اربع واربعين فلما نظر الی كثرة الناس والغرباء قد امتلأت السكة بهم وهم يطرقون له ويحملونه فجلس علی جدار المسجد وبكی ثم نظر الی المستملی وقال اكتب انا الصاغانی سمعت ابا اسمعيل الاشج يقول سمعت ابن ادريس يقول اتيت باب الاعمش بعد موته فدققت بابه فاجابتنی امراة های های تبكی وقالت يا ابا عبد الله ما فعل جماهير العرب التی كانت تاتی هذا الباب ثم بكی الكثير وقال كانی بهذه السكة لا يدخلها احد منكم فانی لا اسمع وقد ضعف البصر وحان الرحيل وانقضی الاجل فما كان بعد شهر او اقل حتی كف بصره وانقطعت الرحلة ورجع امره الی ان كان يناول فلما فاذا اخذ بيده علم انهم يطلبون الرواية فيقول انا الربيع ويسرد احاديث يحفظها وهی اربعة عشر حديثا ويتبع بحكايات وسار باسوء حال وتوفی فی ربيع الاخر سنة ست واربعين وثلثمائة رحمه الله

وذهبی در عبر در سنه ست واربعين وثلثمائة گفته وفيها محدث خراسان مسند العصر ابو العباس الاصم محمد بن يعقوب بن يوسف بن معقل بن سنان الاموی مولاهم النيسابوری المعقلی المؤذن الوراق بنيسابور فی ربيع الاول وله مائة الا سنة حدث فی الاسلام نيفا وسبعين سنة واذن سبعين سنة بمسجده وكان حسن الاخلاق كريما ينسخ بالاجرة وعمر دهرا ورحل اليه خلق كثير قال الحاكم ما رايت الرحالة فی بلد اكثر منهم اليه رايت جماعة من اندلس ومن اهل فارس علی بابه قلت سمع من جماعة من اصحاب سفين بن عيينة وابن وهب وكانت رحلته مع والده فی سنة خمس وستين ومائتين فغاب عن بلده خمس سنين وسمع باصبهان والعراق ومصر والشام والجزيرة

ونيز ذهبی در دول الاسلام در وقائع سنه مذكوره گفته وفيها مات محدث خراسان ابو العباس الاصم محمد بن يعقوب بن يوسف النيسابوری فی ربيع الاخر وله مائة سنة وقد حمل عن اصحاب سفيان بن عيينة وابن وهب

وسيوطی در طبقات الحفاظ گفته الاصم الامام المفيد الثقة محدث المشرق ابو العباس محمد بن يعقوب بن يوسف بن معقل بن سنان الاموی مولاهم المعقلی النيسابوری محدث عصره بلا مدافعة ولد ٢٤٧ سنه وحدث ستا وسبعين سنة حدث عنه الحاكم وخلق وتفرد فی الدنيا باجازته ابو نعيم الحافظ مات فی ربيع الاخر سنة ست واربعين وثلثمائة انتهی **فهذا** ابو بكر الاصم حافظهم المشهور العلم؛ وركنهم الباذخ الاشم؛ قد روی هذا الحديث الهادی بنوره الی النهج الاهم؛ واثر ذلك الخبر الموصل بهداه الی الفضل الاتم؛ فلا يعرض عنه الا من فی اذنه صمم؛ ولا يمتری فيه الا من فی عينه ظلم؛ ولا يطعن فيه الا من اوبق

يطلبون

المعقلی

دينه واصطلم؛ ولا يقدح فيه الا من اعتدی علی نفسه وظلم؛ **وجه پانزدهم** آنكه ابو الحسن محمد بن احمد بن تميم الخياط القنطری البغدادی اين حديث شريف را روايت نموده چنانچه سابقا از عبارت مستدرك حاكم كه در وجه دهم مذكور شد دانستی ودر ما بعد ان شاء الله نيز خواهی دانست وقنطری از محدثين مشاهير واثبات نحارير سنيه می باشد عبد الكريم بن محمد سمعانی در انساب در نسبت قنطری گفته وابو الحسن محمد بن احمد بن تميم الخياط القنطری من اهل بغداد كان فيه لين هكذا قال محمد بن ابی الفوارس حدث عن احمد بن عبيد الله النرسی وابی قلابة الرقاشی ومحمد بن سعد العوفی وابی اسمعيل الترمذی ومحمد بن يونس الكديمی روی عنه ابو الحسن محمد بن احمد بن رزق وابو الحسن علی بن احمد بن عمر المقری وابو الحسن علی بن الحسين بن داود النعالی والحاكم ابو عبد الله الحافظ وتوفی فی شعبان سنة ثمان واربعين وثلثمائة انتهی **فهذا** القنطری حبرهم البارع؛ وعلمهم الفارع؛ قد روی هذا الحديث الناهج للحق الشارع؛ المزری بنضارته بالروض الغض المارع؛ فطوبی لمن اقبل عليه اقبال الخاضع الضارع؛ والويل لمن اعرض عنه اعراض المدبر المسارع؛ والله الواقی بلطفه عن سوء المصارع؛ وهو الموفق للغلبة علی كل منازل ومقارع؛ **وجه شانزدهم** آنكه ابو بكر محمد بن عمر بن محمد بن سلم التميمی البغدادی المعروف بابن الجعابی اين حديث را بشش طريق روايت كرده چنانچه علامه ابن شهر آشوب عليه الرحمه در كتاب مناقب آل ابيطالب فرموده وقال النبی عليه السلام بالاجماع انا مدينة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فليات الباب رواه احمد من ثمانية طرق وابراهيم الثقفی من سبعة طرق وابن بطة من ستة طرق والقاضی الجعابی من ستة طرق وابن الجعابی از اكابر حفاظ اعلام واجله متقنين فخام سنيه می باشد علامه جلال الدين سيوطی در طبقات الحفاظ گفته ابن الجعابی الحافظ البارع فريد زمانه قاضی الموصل ابی بكر محمد بن عمر بن محمد بن مسلم التميمی البغدادی ولد فی صفر سنة ٢٨٤ ... بن عقدة وصنف الابواب والشيوخ روی عنه الدارقطنی والحاكم وابو نعيم وهو خاتمة اصحابه قال ابو علی ما رايت فی المشايخ احفظ من ابن الجعابی وسمعت من يقول انه يحفظ اربع مائة الف حديث ويجيب فی مثلها الا انه كان يفضل الحفاظ بانه يسوق المتون بالفاظها واكثر الحفاظ يتسمحون فی ذلك وكان اماما فی معرفة العلل وثقات الرجال وتواريخهم مات ببغداد فی رجب سنة ٣٥٥ وعلامه سخاوی در استجلاب ارتقاء الغرف ونور الدين سمهودی در جواهر العقدين در سياق طرق حديث ثقلين تمسك بروايت ابن الجعابی نموده اند وروايت او را درين ضمن مثل روايات ديگر حفاظ اثبات مذهب خويش وارد نموده كما ستعرف فی مجلد حديث الثقلين ان شاء الله تعالی **فهذا** ابن الجعابی البارع عندهم فی الحفظ والاتقان المتقدم فی النقد والامعان؛ السابق علی اقرانه فی هذا الميدان؛ المستبد من بينهم بالخطر فی هذا الرهان؛

عبيد ابن

قد روی هذا الحدیث النیر البرهان ❊ بطرق عدیدة تشدید للسلطان ❊ فلا یرتاب فی هذا الخبر الباهر باللمعان
السافر بالرمضان ❊ بعد روایة هذا الخبر المضطلع باعباء هذا الشان ❊ الا من غلب علی قلبه الطبع و الران ❊
فهو محجوب بوادی العمه کالحیران ❊ و یهیم فی مخالج العمه اشد الهیمان ❊ **وجه هفدهم** آنکه ابو القسم سلیمان بن احمد
بن ایوب الطبرانی حدیث مدینة العلم را بروایت ابن عباس در معجم کبیر خود اخراج نموده چنانچه علی ما نقل عنه گفته ثنا
الحسن بن علی العمری و محمد بن علی الصائغ المکی قال ثنا ابو الصلت عبد السلام بن صالح الهروی ثنا ابو معویة
عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم انا مدینة العلم و علی بابها
فمن اراد العلم فلیاته من بابه و روایت کردن طبرانی حدیث مدینة العلم را باین لفظ از افاده ابن حجر در اجوبه خود علی ما نقل
السیوطی فی قوت المغتذی و از افاده خود جلال الدین سیوطی در جمع الجوامع و قول جلی علی متقی در کنز العمال و مرزا محمد بدخشانی
در نزل الابرار و مفتاح النجا و مولوی مبین در وسیلة النجاة و مولوی ولی الله در مرآة المومنین واضح و آشکارست کما ستعرف
فیما یاتی انشاء الله تعالی **وجه هجدهم** آنکه طبرانی این حدیث شریف را بروایت ابن عباس در معجم کبیر خود بلفظ دیگر اخراج
نموده چنانچه سیوطی در جامع صغیر گفته انا مدینة العلم و علی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب عق عن
طب ک و از افاده سمهودی در جواهر العقدین و علی متقی در کنز العمال نیز روایت کردن طبرانی این حدیث شریف را
بهمین لفظ واضحست و مطلق روایت کردن طبرانی حدیث ابن عباس را از نکت بدیعات سیوطی و شرح مواهب زرقانی و فوائد
مجموعه شوکانی ثابت و متحقق میشود کما سیاتی فیما بعد انشاء الله تعالی **وجه نوزدهم** آنکه طبرانی این حدیث شریف را
بروایت جابر در معجم اوسط خود اخراج نموده چنانچه ابن حجر مکی در صواعق در فضائل امیر المومنین علیه السلام گفته الحدیث
التاسع اخرج البزار و الطبرانی فی الاوسط عن جابر بن عبد الله و الطبرانی و الحاکم و العقیلی فی الضعفاء و ابن
عدی عن ابن عمر و الترمذی و الحاکم عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم انا مدینة
العلم و علی بابها و شیخ بن عبد الله العیدروس الیمنی در عقد نبوی گفته و اخرج البزار و الطبرانی فی الاوسط عن جابر بن
عبد الله و الطبرانی و الحاکم و العقیلی فی الضعفاء و ابن عدی عن ابن عمر و الترمذی و الحاکم عن علی قال
قال رسول الله صلی الله علیه و سلم انا مدینة العلم و علی بابها و ابراهیم کردی در نبراس گفته و اما انه باب
مدینة علمه ففی قوله صلی الله علیه و سلم انا مدینة العلم و علی بابها رواه البزار و الطبرانی فی الاوسط
عن جابر بن عبد الله و الترمذی و الحاکم عن علی و اخراج طبرانی این حدیث شریف را بروایت جابر از نزل الابرار و
مفتاح النجا و تحفة المحبین مرزا محمد بدخشانی و اسعاف الراغبین صبان مصری و وسیلة النجاة مولوی مبین لکهنوی و سیف مسلول

ثناء الله پانی پتی نیز ظاهر و باهرست کما سیاتی فیما بعد انشاء الله تعالی **وجه بستم** آنکه طبرانی این حدیث شریف
را بروایت ابن عمر نیز اخراج نموده چنانچه آنفا از عبارت صواعق ابن حجر مکی و عقد نبوی شیخ بن عبد الله العیدروس دانستی
و از عبارات نزل الابرار و مفتاح النجا و تحفة المحبین و اسعاف الراغبین و وسیلة النجاة نیز انمعنی واضح و لائح خواهد شد
انشاء الله تعالی و مطلق روایت کردن طبرانی حدیث مدینة العلم را از کنوز الحقائق مناوی هویدا و آشکار میشود کما
ستعلم بعون الله تعالی فیما سیاتی و محامد جلیله و مدائح جمیله و مفاخر سنیه و مآثر علیه طبرانی نزد ائمه قوم بیش از انست
که استیفاء آن توان کرد نبذی از ان در مجلد حدیث طیر از کتاب الانساب عبد الکریم سمعانی و وفیات الاعیان ابن خلکان
و عبر فی خبر من غبر ذهبی و مرآة الجنان عبد الله بن اسعد یافعی و طبقات الحفاظ عبد الرحمن بن ابی بکر سیوطی و طبقات القراء
محمد بن محمد جزری و توضیح الدلائل شهاب الدین احمد و شرح مواهب لدنیه محمد بن عبد الباقی زرقانی و منظر الانسان یوسف بن
احمد بن محمد بن عثمان شیخی و بستان المحدثین خود شاه صاحب و اتحاف النبلا و ابجد العلوم مولوی صدیق حسن خان معاصر دانستی
درینجا نیز بعضی عبارات باختصار مذکور میشود شمس الدین ذهبی در تذکرة الحفاظ گفته الطبرانی الحافظ الامام العلامة الحجة
ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر الشامی اللخمی الطبرانی مسند الدنیا الی ان قال سمع هاشم بن مرثد
الطبرانی و ابا زرعة الثقفی و اسحاق الدبری و ادریس العطار و بشر بن موسی و حفص بن عمر سنجة
و عبد الله بن محمد بن سعید بن ابی مریم و نظراءهم و حرص علیه فی صباه ابوه و رحل به و کان یروی عن
دحیم و غیره مولد الطبرانی بعکا فی صفر من سنة ستین و امه عکاویة و له کتاب الدعا فی مجلد کبیر و کتاب المناسک و کتاب عکاویة
عشرة النساء و کتاب السنة کتاب الطوالات و کتاب النوادر و کتاب دلائل النبوة و کتاب مسند شعبة و کتاب مسند سفیان
و عمل اسانید جماعة من الکبار و له کتاب حدیث الشامیین و کتاب الاوائل و کتاب الرمی و له تفسیر کبیر و اشیاء لم
نقف علیها حدث عنه ابو خلیفة الجمحی و ابن عقدة و احمد بن محمد الصحاف و هولاء من شیوخه و ابو بکر بن مردویه
و الفقیه ابو عمر محمد بن الحسین البسطامی و الحسین بن احمد بن المرزبان و ابو بکر بن علی الذکوانی و ابو الفضل
محمد بن احمد الجارودی و ابو نعیم الحافظ و ابو الحسین بن فادشاه و محمد بن عبید الله بن شهریار و عبد الرحمن
بن احمد الصفار و ابو بکر بن زیدة و خاتمة اصحابه و بقی بعده عامین عبد الرحمن ابن الذکوانی یروی عنه بالاجازة
ذکر تصانیف الطبرانی سماها و لم یر اکثرها الحافظ یحیی بن منده معجمه ما ئتا جزء معجمه الاوسط ثلث مجلدات معجمه الصغیر مجلد مسند العشرة
ثلثون جزءا مسند الشامیین مجلد النوادر مجلد معرفة الصحابة مجلد فوائده عشرة اجزاء مسند ابی هریرة کبیر مسند عائشة التفسیر کبیر
دلائل النبوة مجلد السنة مجلد الطوالات مجلد حدیث شعبة مجلد حدیث الاعمش مجلد الاوزاعی مجلد شیبان مجلد ایوب مجلد

عشرۃ النساء جزء مسند ابی ذر جزان الرویۃ جزء الجود جزء الالویۃ جزء فضل رمضان جزء الفرائض جزء
الغسل جزء الرد علی المعتزلۃ جزء الرد علی الجہمیۃ جزء مکارم الاخلاق العزاء جزء الصلوۃ علی الرسول
صلی اللہ علیہ وسلم جزء المامون جزء فضل العلم جزء ذم الرای جزء تفسیر الحسن جزان الزہری عن انس جزان
ابن المنکدر عن جابر جزء مسند ابی اسحاق السبیعی حدیث یحیی بن ابی کثیر حدیث مالک بن دینار ما روی الحسن
عن انس حدیث حمزۃ الزیات حدیث مسعر حدیث ابی سعید البقال طرق حدیث من کذب علی جزء المنسوخ
جزء مسند ابن جحادۃ من اسمہ عباد من اسمہ عطاء من اسمہ شعبۃ اخبار عمر بن عبد العزیز رفیع مسند روح
بن القسم فضل عکرمہ امہات النبی صلی اللہ علیہ وسلم مسند عمارۃ بن غزیۃ وطلحۃ بن مصرف وجماعۃ
مسند العبادلۃ کبیر احادیث ابی عمرو بن العلاء غرائب مالک جزء ایادی تغلب جزء حریث ابی مطر وصیۃ ابی ہریرۃ حدیث
مسند ابی الحرب العکلی فضائل الاربعۃ الراشدین جزان مسند ابن عجلان کتاب الاشربۃ کتاب الطہارۃ کتاب
الامارۃ عشرۃ النساء مسند ابی ایوب الافریقی مسند زیاد الجصاص مسند زافر واشیاء عدۃ قال الذکوانی
سئل الطبرانی عن کثرۃ حدیثہ فقال کنت انام علی البواری ثلاثین سنۃ قال ابو نعیم دخل الطبرانی اصبہان
سنۃ تسعین سمع وسافر ثم قدمہا فاستوطنہا ستین سنۃ وقال ابن مردویہ قدم الطبرانی سنۃ عشر
فقبلہ ابو علی بن نیم العامل وضمہ الیہ وجعل لہ معلوما من دار الخراج وکان یتناولہ الی ان مات قال بن ظا صحہ
ابو عمر بن عبد الوہاب السلمی سمعت الطبرانی لما قدم ابن نیم العامل من فارس اعطانی خمسمائۃ درہم فلما کان فی اخر امرہ اخذ
یتکلم فی ابی بکر وعمر ببعض الشیء فخرجت ولم اعد الیہ بعد قال ابن فارس صاحب اللغۃ سمعت الاستاذ ابن العمید یقول ما کنت
اظن ان فی الدنیا کحلاوۃ الوزارۃ والریاسۃ التی انا فیہا حتی شاہدت مذاکرۃ الطبرانی وابی بکر الجعابی بحضرتی وکان الطبرانی
یغلبہ بکثرۃ حفظہ وکان ابو بکر یغلبہ بفطنتہ حتی ارتفعت اصواتہما الی ان قال الجعابی عندی حدیث لیس فی
الدنیا الا عندی فقال ہات فقال نا ابو خلیفۃ نا سلیمان بن ایوب فقال انا سلیمان بن ایوب ومنی سمعہ ابو خلیفۃ فاسمعہ
منی عالیا فخجل الجعابی وودت ان الوزارۃ لم تکن وکنت انا الطبرانی وفرحت کفرحہ و نیز ذہبی در دول الاسلام در وقائع سنۃ ستین وثلثمایہ گفتہ وفیہا توفی مسند
الدنیا ابو القاسم سلیمان بن احمد الطبرانی باصبہان ولہ مائۃ سنۃ وشہران و یافعی در مدینۃ العلوم گفتہ ثم ان المعاجم اذا اطلقت یراد بہا
فی اصطلاحہم المعجم الکبیر للطبرانی والمعجم الاوسط والمعجم الصغیر لہ ایضا والطبرانی ہو ابو القاسم سلیمان بن احمد الطبرانی الحافظ مسند الدنیا ظہو
باصبہان توفی سنۃ ستین وثلثمائۃ ولہ مائۃ سنۃ وشہران و مولوی صدیق حسن خان معاصر در تاج مکلل گفتہ ابو القاسم سلیمان بن احمد بن ایوب بن مطیر اللخمی

الطبرانی کان حافظ عصرہ رحل فی طلب الحدیث من الشام الی العراق والحجاز والیمن ومصر وبلاد الجزیرۃ الفراتیۃ واقام فی الرحلۃ
ثلاثا وثلثین سنۃ وسمع الکثیر وعدد شیوخہ الف شیخ ولہ المصنفات الممتعۃ النافعۃ الغریبۃ منہا المعاجم الثلاثۃ الکبیر والاوسط والصغیر وہی
اشہر کتبہ وروی عنہ الحافظ ابو نعیم والخلق الکثیر مولدہ سنۃ ستین ومائتین بطبریۃ الشام وسکن اصبہان الی ان توفی بہا
یوم السبت للیلتین بقیتا من ذی القعدۃ ۳۶۰ سنہ وعمرہ مقدار مائۃ سنۃ وقیل انہ توفی فی شوال واللہ اعلم ودفن الی جانب حممۃ
الدوسی صاحب رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم والطبرانی بفتح الطاء المہملۃ والباء الموحدۃ والراء وبعد الالف
نون ہذہ النسبۃ الی طبریۃ والطبری نسبۃ الی طبرستان واللخمی بفتح اللام وسکون الخاء المعجمۃ وبعدہا
میم ہذہ النسبۃ الی لخم واسمہ مالک بن عدی وہو اخو جذام ومطیر بتصغیر مطر و تمسک و احتجاج اکابر
علمای اہل سنت بروایات و احادیث طبرانی بلکہ تشبث کابلی عدو نانی خود مخاطب اثنا عشری باخبار این محدث آنی نیز در مجلد حدیث
طیر مفصلا مذکور شد فلیکن منک علی ذکر فہذا الطبرانی حافظہم الطب الخبیر وجہبذہم الناقد
البصیر قد روی ہذا الحدیث الشہیر بوجوہ عدیدۃ ذات تنویر والفاظ متعددۃ تزید فی التبصیر
فرغمت والحمد للہ اناف اصحاب الانکار والتزویر ونکست اروس اہل الاضلال والتغریر فلا یرتاب فیہ
بعد الا الا رعن الغریر ولا یتردد فیہ الا الاخلف البہیر وجہ بست ویکم ابو بکر محمد بن علی بن اسمعیل الشاشی المعروف
بالقفال اینحدیث شریف را روایت نمودہ چنانچہ حاکم در مستدرک علی الصحیحین بعد اثبات حدیث مدینۃ العلم بروایت
ابن عباس کما سمعت سابقا گفتہ ولہذا الحدیث شاہد من حدیث سفیان الثوری باسناد صحیح حدثنی
ابو بکر محمد بن علی الفقیہ الامام الشاشی القفال ببخارا وانا سألتہ حدثنی النعمان بن ہرون البلدی
ببلد من اصل کتابہ ثنا احمد بن عبد اللہ بن یزید الحرانی ثنا عبد الرزاق ثنا سفین الثوری عن عبد اللہ
بن عثمان بن خثیم عن عبد الرحمن بن عثمان التیمی قال سمعت جابر بن عبد اللہ یقول سمعت رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم یقول انا مدینۃ العلم وعلی بابہا فمن اراد العلم فلیات الباب ومخفی نماند کہ قفال عارج معارج
کمال و فاتح اقفال احکام حرام و حلال و محدث نبیل و اصولی جلیل و ناقد کامل و بصیر ماہر و نحریر نبیہ بودہ نبذی از
مناقب فاخرہ و مدائح زاہرہ و معالی باہرہ و مفاخر وافرہ او بنابر افادات اکابر قوم در ینجا برقم می آید عبد الکریم بن محمد سمعانی در
کتاب الانساب نسبت شاشی گفتہ الامام ابو بکر محمد بن علی بن اسمعیل القفال الشاشی احد ائمۃ الدنیا فی التفسیر والحدیث
والفقہ واللغۃ ولد سنۃ احدی وتسعین ومائتین ومات سنۃ ست وستین وثلثمائۃ و نیز در انساب گفتہ
القفال بفتح القاف وتشدید الفاء ہذہ النسبۃ الی عمل الاقفال واشتہر بہ ابو بکر محمد بن علی بن اسمعیل

القفال الشاشی من اهل الشاش امام عصره بلا مدافعة وکان اماما اصولیا لغویا شاعرا افنی عمره فی
طلب العلم ونشره وشاع ذکره فی الشرق والغرب صنف التصانیف الحسان منها دلائل النبوة ومحاسن الشریعة
رحل الی خراسان والعراق والحجاز والشام والثغور سمع ابابکر محمد بن اسحق بن خزیمة وابا العباس محمد بن اسحاق
السراج وابا القاسم عبد الله بن محمد البغوی وابا عروبة الحسین بن ابی معشر السلمی وابا الجهم احمد بن الحسین
بن طلاب الاسفرائنی وطبقتهم روی عنه الحاکم ابو عبد الله الحافظ وابو عبد الله بن منده الحافظ الاسفراینی
وابو عبد الله الغنجار الحافظ وابو عبد الرحمن السلمی وابو سعد الادریسی وقیل فیه هذا ابو بکر الفقیه
القفال فتح بالفقه صعاب الاقفال ولد لیلة البراءة فی سنة احدی وتسعین ومات بالشاش فی ذی الحجه سنة
خمس وستین وثلثمائة وابو القاسم عبد الکریم بن محمد الرافعی القزوینی در کتاب التدوین فی ذکر اهل العلم بقزوین گفته محمد بن علی بن
اسمعیل ابو بکر القفال الشاشی امام من ائمة اصحاب الشافعی رضی الله عنه مقدم فی العلوم وله تصانیف
مشهورة فی التفسیر والحدیث والاصول والفقه وله کتاب محاسن الشریعة الذی تکلم فیه علی اسلوب بدیع
وجمع فی معجزات النبی صلی الله علیه وسلم زیادة علی الف حدیث ودرس علی ابن شریح وانتشر عنه فقه
الشافعی بما وراء النهر وسمع بخراسان محمد بن اسحاق بن خزیمة ومحمد بن اسحق السراج وعمر بن محمد بن بجیر السمرقندی
وبالعراق محمد بن جریر الطبری وموسی بن عبد الحمید وعبد الله بن محمد البغوی وابن ابی داؤد وابن صاعد
وبالکوفة عبد الله بن زیدان وعلی بن العباس المقانعی وبالشام ابا الجهم وبالجزیرة اباعروبة الحرانی وورد
قزوین سنة بضع وخمسین وثلثمائة وحضر مجلسه الکبار ابو منصور القطان واقرانه وکتبوا عنه وممن
سمع منه ابو زرعة عبد الله بن الحسین بن احمد الفقیه وروی عنه الحاکم ابو عبد الله الحافظ فی تاریخ نیسابور
فقال ثنا ابو بکر القفال ثنا محمد بن علی بن الحسن بن الحرب الرقی ثنا ایوب بن محمد الوزان ثنا سعید بن سلمة
عن یحیی بن سعید عن محمد بن ابراهیم التیمی عن علقمة بن وقاص عن عمر رضی الله عنه عن النبی صلی الله
علیه وسلم قال الاعمال بالنیات الحدیث وقال انشد نا ابو بکر القفال انشدنا ابو بکر الدرید لنفسه فی
صفة الاترج ؎ جسم لجین قمیصه ذهب ✤ مرکب فی بدیع ترکیب ✤ فیه لمن شمه وابصره ✤ لون محب و
ریح محبوب ✤ مات بالشاش سنة خمس وستین وثلثمائة وقیل سنة ست ورأیت علی ظهر بعض التعالیق
انه ولد لیلة البراة سنة احدی وتسعین ومائتین ومحیی الدین النووی در تهذیب الاسماء واللغات گفته القفال الشاشی
مذکور فی موضع واحد من المهذب فی کتاب النکاح فی مسئلة تزویج الجد بنت ابنه من ابن ابنه لیس له

ذکر فی غیر هذا الموضع ولا ذکر له فی الوسیط وانما الذی فی الوسیط القفال المروزی کما سیأتی ذکره ان شاء الله
تعالی وذکر الشاشی فی الروضة فی مواضع کثیرة منها فی اخر صلوة المسافر فی جواز الجمع بالمرض وفی باب العقیقة
واخر الباب الثانی من کتاب الاقرار ویعرف هذا بالقفال الشاشی الکبیر والذی فی الوسیط والنهایة وتعلیق
القاضی حسین والابانة والتتمة والتهذیب والعدة والبحر ونحوها من کتب الخراسانیین هو القفال المروزی الصغیر
ثم ان الشاشی یتکرر فی کتب التفسیر والحدیث والاصول والکلام والجدل ویوجد فی کتب الفقه المتاخرین من الخراسانیین
واشتراک القفالان فی ان کلا منهما ابو بکر القفال الشافعی لکن یتمیزان بما ذکرنا من مظانهما ویتمیزان
ایضا بالاسم والنسب والکبیر الشاشی والصغیر مروزی والشاشی اسمه محمد بن علی بن اسمعیل تفقه علی ابن
شریح وکان امام عصره بما وراء النهر واعلمهم بالاصول ورحل فی طلب الحدیث سمع بخراسان ابابکر محمد بن
اسحق بن خزیمه واقرانه وبالعراق محمد بن جریر الطبری والباغندی واقرانهما وبالجزیرة اباعروبة وبالشام ابا الجهم
واقرانه وبالکوفة وغیرها وله مصنفات من اجل المصنفات وهو اول من صنف الجدل وشرح رسالة الشافعی
رحمه الله ورایت له کتابا نفیسا فی دلائل النبوة وکتابا جلیلا فی محاسن الشریعة قال الشیخ ابو اسحق فی طبقاته
له مصنفات کثیرة لیس لاحد مثلها وله کتاب فی اصول الفقه وله شرح رسالة الشافعی رضی الله عنه وعنه
انتشر فقه الشافعی وراء النهر قال وتوفی سنة ست وثلثین وثلثمائة قال غیره توفی بالشاش وقال الامام ابو عبد الله الحلیمی کان
شیخنا القفال الشاشی اعلم من لقیته من علماء عصره وقال ابو سعد السمعانی فی الانساب القفال الشاشی الفقیه سعد
الشامی من اهل الشاش امام عصره بلا مدافعة کان فقیها اصولیا لغویا محدثا شاعرا سار ذکره فی الشرق والغرب وله تصانیف مشهورة
ورحل الی خراسان والعراق والحجاز والشام والثغور سمع ابابکر محمد بن اسحاق بن خزیمة وابا العباس السراج وابا القسم البغوی
وغیرهم وروی عنه الحاکم ابو عبد الله وابو عبد الله بن منده وابو عبد الرحمن السلمی وغیرهم ولد سنة احدی وتسعین ومائتین
ومات بالشاش فی ذی الحجة سنة خمس وستین وثلثمائة ومن غرائب القفال الشاشی ما نقلته عنه فی الروضة انه قال یجوز
الجمع بین الصلوتین بعذر المرض وفیما ترویه بالاجازة فی شعب الایمان للبیهقی قال انشدنا ابو نصر بن قتادة قال انشدنا
الشیخ ابو بکر القفال الشاشی رحمه الله ؎ اوسع رحلی علی من نزل ✤ وزادی مباح علی من اکل ✤ نقدم
حاضر ما عندنا ✤ وان لم یکن غیر خبز وخل ✤ فاما الکریم فیرضی به ✤ واما اللئیم فمن لم ابال
وابن خلکان در وفیات الاعیان گفته ابو بکر محمد بن علی بن اسمعیل القفال الشاشی
الفقیه الشافعی امام عصره بلا مدافعة کان فقیها محدثا اصولیا لغویا شاعرا لم یکن بما وراء النهر

فی الشافعیین مثله فی وقته رحل الی خراسان والعراق والحجاز والشام والثغور وسار ذکره فی البلاد
واخذ الفقه عن ابن شریح وله مصنفات کثیرة وهو اول من صنف الجدل الحسن من الفقهاء وله کتاب سریج
فی اصول الفقه وله شرح الرسالة وعنه انتشر مذهب الشافعی فی بلاده وروی عن محمد بن جریر الطبری
واقرانه وروی عنه الحاکم ابو عبد الله وابو عبد الله بن منده وابو عبد الرحمن السلمی وجماعة کثیرة وهو والد القسم
صاحب کتاب التقریب الذی ینقل عنه فی النهایة والوسیط والبسیط وقد ذکره الغزالی فی الباب الثانی من کتاب
الرهن لکنه قال ابو القسم وهو غلط وصوابه القسم وقال العجلی فی شرح مشکلات الوجیز والوسیط
فی الباب الثالث من کتاب التیمم ان صاحب التقریب هو ابو بکر القفال وقیل انه ابنه القسم ثم قال
فلهذا یقال صاحب التقریب علی الابهام قلت ثم رایت فی شوال من سنة خمس وستین وستمائة فی خزانة ون
الکتب بالمدرسة العادلیة بدمشق المحروسة کتاب التقریب فی ست مجلدات وهی من حساب عشر مجلدات
وکتب علیه انه تصنیف ابی القسم بن ابی بکر القفال الشاشی وقد کانت النسخة المذکورة للشیخ قطب الدین ابی الحسن القاسم
مسعود النیسابوری الآتی ذکره انشاء الله تعالی وعلیه خطه بانه وقفها وهذا التقریب غیر التقریب
الذی لسلیم الرازی فانی رایت خلقا کثیرا من الفقهاء یعتقدونه هو فلهذا نبهت علیه والتقریب الذی
لابن القفال قلیل الوجود والذی لسلیم موجود بایدی الناس وهذا التقریب هو الذی تخرج به الفقهاء
بخراسان وقد وقع الاختلاف فی وفاة القفال المذکور فقال الشیخ ابو اسحق الشیرازی فی طبقات الفقهاء
توفی سنة ست وثلثین وثلثمائة وقال الحاکم ابو عبد الله المعروف بابن البیع النیسابوری انه توفی بالشاش
فی ذی الحجة سنة خمس وستین وثلثمائة وقال کتبت عنه وکتب عنی ووافقه علی هذا ابن السمعانی فی کتاب الانساب
فزاد فقال کانت ولادته سنة احدی وتسعین ومائتین وقال اعنی السمعانی فی کتاب الذیل انه توفی سنة ست
وستین وثلثمائة رحمه الله تعالی والله اعلم بالصواب وکذا قاله فی کتاب الانساب ایضا فی ترجمة الشاشی والقول الاول
قاله فی ترجمة القفال والشاشی نسبة الی الشاش بشینین معجمتین بینهما الف وهی مدینة وراء نهر سیحون فی
ارض الترک خرج منها جماعة من العلماء وهذا القفال غیر القفال المروزی وقد سبق ذکر ذلک فی العبادلة وهو متاخر
عن هذا وابو الفدا اسمعیل بن علی در تاریخ مختصر در وقائع سنه خمس وستین وثلثمائه گفته فیها وقیل بل فی سنة ست و
ستین وثلثمائة وقیل فی سنة ست وثلثین وثلثمائة توفی ابو بکر واسمه محمد بن علی بن اسمعیل القفال الشاشی
الفقیه الشافعی امام عصره لم یکن بما وراء النهر فی وقته مثله رحل الی العراق والشام والحجاز واخذ الفقه عن ابن شریح

وروی عن محمد بن جریر الطبری واقرانه وروی عنه الحاکم بن منده وجماعة کثیرة وابو بکر القفال المذکور
هو والد القسم صاحب کتاب التقریب الذی ینقل عنه فی النهایة والوسیط والبسیط وذکره الغزالی فی الباب الثانی
من کتاب الرهن لکنه قال ابو القسم وهو غلط وصوابه القاسم وهذا التقریب غیر التقریب الذی لسلیم الرازی
فان التقریب الذی للقاسم بن القفال الشاشی قلیل الوجود بخلاف تقریب سلیم الرازی والشاشی منسوب
الی الشاش وهی مدینة وراء نهر سیحون فی ارض الترک وابو بکر محمد الشاشی المذکور غیر ابی بکر محمد الشاشی صاحب العمدة
والکتاب المستظهری الذی سنذکره انشاء الله تعالی فی سنة سبع وخمسمائة المتاخر عن الشاشی القفال المذکور
وذهبی در عبر فی خبر من غبر در وقائع سنه مذکوره گفته وفیها الشاشی القفال الکبیر ابو بکر محمد بن علی بن اسمعیل الفقیه الشافعی
صاحب المصنفات رحل الی العراق والشام وخراسان قال الحاکم کان اعلم اهل ما وراء النهر بالاصول واکثرهم
رحلة فی الحدیث سمع ابن جریر الطبری وابن خزیمة وطبقتهما قلت هو صاحب وجه فی المذهب قال الحلیمی کان
شیخنا القفال اعلم من لقیته من علماء عصره وابن الوردی در تتمة المختصر در وقائع سنه مذکوره گفته وفیها ای و تلوها توفی ابو بکر محمد
بن علی بن اسمعیل القفال الشاشی الشافعی لم یکن وراء النهر فی عصره مثله رحل الی العراق والشام والحجاز واخذ الفقه عن
ابن شریح وروی عن الطبری وروی عنه الحاکم وابن منده وکثیر والتقریب الذی ینقل عنه فی النهایة والوسیط والبسیط وذکره
الغزالی فی الباب الثانی من کتاب الرهن هو تصنیف القاسم بن القفال المذکور لکن قال الغزالی ابو القاسم وهو سهو وهذا
غیر تقریب سلیم الرازی والشاشی نسبة الی مدینة شاش وراء نهر سیحون والقفال غیر ابی بکر الشاشی الذی
صاحب العمدة والمستظهری ویافعی در مراة الجنان در وقائع سنه مذکوره گفته وفیها عند الحاکم ابی عبد الله وفی ست
وستین عند السمعانی وفی ست وثلثین عند الشیخ ابی اسحق الشیرازی توفی الامام النحریر الفاضل الشهیر
المعروف بالقفال الکبیر ای بالقفال الشاشی الفقیه الشافعی امام عصره بلا منازع وفرید دهره بلا مدافع
صاحب المصنفات المفیدة والطریقة الحمیدة کان فقیها محدثا اصولیا لغویا شاعرا لم یکن بما وراء النهر
للشافعیین مثله فی وقته رحل الی خراسان والعراق والحجاز والشام والثغور واخذ الفقه عن ابن
شریح وهو اول من صنف الجدل الحسن من الفقهاء وله کتاب فی اصول الفقه وله شرح الرسالة وعنه
انتشر مذهب الشافعی فی بلاده روی عن اکابر العلماء منهم الامامان الکبیران محمد بن جریر الطبری وامام
الائمة محمد بن خزیمة واقرانهما وروی عنه جماعة من الکبار منهم الحاکم ابو عبد الله وابن منده وابو عبد الرحمن
السلمی وغیرهم قلت وهذا القفال الشاشی المذکور قد یشتبه علی بعض الناس بقفال وشاشی آخرین وها انا یشتبه

ذا اوضح ذلك ایضاحا بالغا کما اوضحت ذلك فی نظیره فی الثلاثة النحویین المسمین بالاخفش اعلم انهم ثلثة قفال شاشی وهو هذا وقد ذکرنا من اخذ عنه ومن اخذ عنه وهو ابو القسم صاحب کتاب التقریب و قیل انه صاحب کتاب التقریب لا ولده والشاك فی ذلك یقال صاحب التقریب وابو حامد الغزالی قال فی کتاب البسیط لما ذکر صاحب التقریب قال ابو القسم فغلطوه فی ذلك وقالوا صوابه القاسم والتقریب المذکور قلیل الوجود فی ایدی الناس وهناك تقریب آخر یکثر وجوده فی ایدی الناس وهو لسلیم وبه تخرج فقهاء خراسان والشاشی بشینین معجمتین بینهما الف نسبة الی الشاش مدینة وراء نهر سیحون خرج منها جماعة من العلماء واذا علم ان هذا هو القفال الشاشی فاعلم ان هناك قفالا غیر شاشی وشاشیا غیر قفال وثلثتهم مکنون بابی بکر ویشترك اثنان منهم فی اسمهما دون اسم ابیهما واثنان فی اسم ابیهما دون اسمهما فالقفال غیر الشاشی القفال المروزی وهو عبد الله بن احمد وعنه اخذ القاضی حسین والشیخ ابو محمد الجوینی والد امام الحرمین وسیاتی ذکره انشاء الله تعالی فی سنة سبع عشرة واربعمائة التی توفی فیها والشاشی غیر القفال هو فخر الاسلام محمد بن احمد مصنف المستظهری شیخ الشافعیة فی زمانه تفقه علی محمد بن السیان الکازرونی ثم لزم الشیخ ابا اسحاق وابن الصباغ ببغداد وصنف وافتی وولی تدریس النظامیة ودفن عند الشیخ ابی اسحق وسیاتی ذکره انشاء الله تعالی فی سنة سبع وخمسمائة التی توفی فیها فهذا الکلام فیهم قد اوضحته جدا حتی عن حد البیان تعدی والقفال الشاشی المذکور توفی سنة خمس وستین وثلثمائة المذکور صاحب وجه فی المذهب وممن نبه علی الخلاف فی ان کتاب التقریب له او لولده الامام العجلی فی شرح مشکلات الوجیز والوسیط ذکر ذلك فی کتاب التیمم قلت وانما بسطت الکلام فی هذا وخرجت الی الاسهاب الخارج عن مقصود الکتاب لاحتمال ان یقف علیه من یحتاج الیه من الفقهاء ونسأل الله تعالی التوفیق وسلوك طریق الصواب وقال الحلیمی کان شیخنا القفال اعلم من لقیته من علماء عصره وفی وفاته اختلاف و تاج الدین بن عبد الوهاب سبکی در طبقات شافعیه گفته محمد بن علی بن اسمعیل القفال الکبیر الشاشی الامام الجلیل احد ائمة الدهر ذو الباع الواسع فی العلوم والید الباسطة والجلالة التامة والعظمة الوافرة کان اماما فی التفسیر اماما فی الحدیث اماما فی الکلام اماما فی الاصول اماما فی الفروع اماما فی الورع والزهد اماما فی اللغة والشعر ذاکرا للعلوم محققا لما یورده حسن التصرف فیما عنده فرد من افراد الزمان قال فیه ابو عاصم العبادی هو افصح الاصحاب قلما واثبتهم فی دقائق العلوم قدما واسرعهم بیانا واثبتهم جنانا واعلاهم اسنادا وارفعهم عمادا وقال الحلیمی کان شیخنا القفال اعلم من لقیته من علماء عصره وقال فی کتابه شعب الایمان فی الشعبة

سیّار

اوضحته المتوفی

التیمم

السادسة والعشرین فی الجهاد امامنا الذی هو من اعلم من لقینا من علماء عصرنا صاحب الاصول والجدل وحافظ الفروع والعلل وناصر الدین بالسیف والقلم والموفی بالفضل فی العلم علی کل علم ابو بکر محمد بن علی الشاشی وقال الحاکم ابو عبد الله هو الفقیه الادیب امام عصره بما وراء النهر للشافعیین واعلمهم بالاصول واکثرهم رحلة فی طلب الحدیث وقال الشیخ ابو اسحق الشیرازی کان اماما وله مصنفات کثیرة لیس لاحد مثلها وهو اول من صنف الجدل الحسن من الفقهاء وله کتاب فی اصول الفقه وله شرح الرسالة وعنه انتشر فقه الشافعی بما وراء النهر وقال ابن الصلاح القفال الکبیر علم من اعلام المذهب مرفوع ومجمع علوم هو بها علیم ولها جموع قلت سمع القفال الکبیر من ابن خزیمة وابن جریر وعبد الله المدائنی ومحمد بن محمد الباغندی وابی القاسم البغوی وابی عروبة الحرانی وطبقتهم روی عنه ابو عبد الله الحاکم وقال ورد نیسابور مرة علی ابن خزیمة ثم ثانیا عند منصرفه من العراق ثم وردها علی اکبر السن وکتبنا عنه غیر مرة عن ابن خزیمة ثم اجتمعنا ببخارا غیر مرة فکتبت عنه وکتب عنی بخطه وروی ایضا عنه ابو عبد الرحمن السلمی وابو عبد الله الحلیمی وابن منده وابو نصر عمر بن قتاده وغیرهم وذکر الشیخ ابو اسحق انه درس علی ابن سریج قال ابن الصلاح والاظهر عندنا انه لم یدرکه الی ان قال السبکی قال الشیخ ابو اسحق مات القفال سنة ست وثلثین وثلثمائة قال ابن الصلاح وهو وهم قطعا قلت ارخ الحاکم ابو عبد الله وفاته فی آخر سنة خمس وستین وثلثمائة بالشاش وهو الصواب ومولده فیما ذکر ابن السمعانی سنة احدی وتسعین ومائتین فیکون عمره حین توفی ابن سریج سبع سنین ویکون قد جاوز العشرین یوم موت الاشعری بسنوات علی الخلاف فی وفات الاشعری و عبد الرحیم بن حسن اسنوی در طبقات شافعیه گفته ابو بکر محمد بن علی بن اسمعیل القفال الکبیر الشاشی احد ائمة الاسلام قال العبادی فی الطبقات هو افصح الاصحاب قلما وامکنهم فی دقائق العلوم قدما واسرعهم بیانا واثبتهم جنانا واعلاهم اسنادا وارفعهم عمادا وقال الحلیمی هو اعلم من لقیته من علماء عصره وقال فیه الحاکم هو الفقیه الادیب امام عصره بما وراء النهر واعلمهم بالاصول واکثرهم رحلة فی طلب الحدیث وقال الشیخ ابو اسحاق ان مذهب الشافعی فی ما وراء النهر انتشر عنه وصنف مصنفات کثیرة لیس لاحد مثلها وقال ابن عساکر فی تاریخه بلغنی انه کان مائلا عن الاعتدال قائلا فی اول امره بالاعتدال ثم رجع الی مذهب الاشعری قال السمعانی ولد بالشاش وهی مدینة وراء النهر سنة احدی وتسعین ومائتین وتوفی بها فی ذی الحجة سنة خمس وستین وثلثمائة

بالاعتزال

كذا ذكره فى الانساب فى ترجمة القفال وقال فيه فى ترجمة الشاشى و فى كتاب الذيل انه توفى فى سنة ست و
ستين وقال الشيخ ابو اسحق انه اخذ عن ابن سريج وقال ابن الصلاح ان ما قاله الشيخ من لقياه ابن سريج فالاظهر
عندنا خلافه وان ما قاله فى وفاته وهم قطعا قال وقد صرح المطوعى بانه لم يدرك ابن سريج وذكر الحاكم
انه توفى فى ذى الحجة سنة خمس وستين انتهى نقل عنه الرافعى فى مواضع محصورة منها فى باب العقيقة واخر
الباب الثانى من كتاب الاقرار وموضعين من اول النكاح ونقل عنه فى الروضة ايضا فى اخر صلوة المسافر ومن
تصانيفه كتاب ادب القضاء ومنها محاسن الشريعة موضوع لمعان من مناسبات لطيفة ومشتمل على مسائل غريبة
وهما قليلا الوجود وعندى بكل منهما نسخة وابو بكر اسدى در طبقات شافعيه گفته محمد بن على بن اسمعيل ابو بكر الشاشى القفال
الكبير احد اعلام المذهب وأئمة المسلمين مولده سنة احدى وتسعين ومائتين وسمع من ابى بكر بن خزيمة
ومحمد بن جرير وابى القسم البغوى وغيرهم قال الشيخ ابو اسحق درس على ابن سريج وجرى عليه الرافعى فى التهذيب
قال ابن الصلاح الاظهر عندنا انه لم يدرك ابن سريج وهو الذى ذكره المطوعى فى كتابه وانما اخذ عن ابى الليث
الشالوسى عن ابن سريج قال الشيخ ابو اسحاق وكان اماما وله مصنفات كثيرة ليس لاحد مثلها وهو اول من
صنف الجدل الحسن من الفقهاء وله كتاب حسن فى اصول الفقه وله شرح الرسالة وعنه انتشر فقه الشافعى
فيما وراء النهر وقال الحاكم كان اعلم اهل ما وراء النهر يعنى فى عصره بالاصول واكثر رحلة فى طلب الحديث وقال الحليمى كان شيخنا القفال اعلم
من لقيته من علماء عصره قال النووى فى تهذيبه اذا ذكر القفال الشاشى فالمراد هذا واذا ورد القفال المروزى فهو الصغير ثم ان
الشاشى يتكرر ذكره فى التفسير والحديث والاصول والكلام والمروزى يتكرر ذكره فى الفقهيات ومن تصانيف الشاشى
دلائل النبوة ومحاسن الشريعة وادب القضا جزء كبير وتفسير كبير مات فى ذى الحجة سنة خمس وستين وثلثمائة
وذكره الشيخ ابو اسحق انه مات سنة ست وثلثين وهو وهم نقل عنه الرافعى فى مواضع محصورة منها فى باب
العقيقة واخر الباب الثانى من كتاب الاقرار وموضعين من اول النكاح ونقل عنه فى الروضة فى اخر صلوة المسافر
وفاضل ازنيقى در مدينة العلوم گفته واعلم ان اول من صنف الجدل الحسن من الفقهاء ابو بكر محمد بن على بن اسماعيل
القفال الشاشى الشافعى امام عصره بلا مدافعة كان فقيها محدثا اصوليا لغويا شاعرا شافعيا لم يكن بما وراء النهر
من الشافعيين مثله فى وقته رحل الى خراسان والعراق والحجاز والشام والثغور وسار ذكره
فى البلاد واخذ الفقه عن ابن سريج وله مصنفات كثيرة فى الجدل واصول الفقه وعنه انتشر مذهب
الشافعى فى بلاده روى عن محمد بن جرير الطبرى واقرانه وروى عنه الحاكم ابو عبد الله وابو عبد الرحمن

السلمى وجماعة كثيرة وتوفى سنة ست وثلثين وثلثمائة وقيل توفى فى شاش فى ذى الحجة سنة خمس وستين
وثلثمائة وشاش مدينة فيما وراء نهر سيحون فى ارض الترك ومولوى صديق حسن خان معاصر در اتحاف النبلا گفته
ابو بكر محمد بن على بن اسماعيل القفال الشاشى الفقيه الشافعى امام عصر بلا مدافعت فقيه محدث اصولى لغوى شاعر بود
در ما وراء النهر مثل او در وقت او براى شافعيه كسى نبود بسوى خراسان و عراق و حجاز و شام و ثغور رحلت كرده و ذكر او در بلاد
دور دست رفته فقه از ابن سريج گرفته مصنفات بسيار دارد وى اول كسى ست كه در جدل حسن از فقها تصنيف كرده كتابى
دارد در اصول فقه و مذهب شافعى در بلاد او از وى منتشر گرديده روايت دارد از محمد بن جرير طبرى و از وى حاكم نيسابورى و ابن منده
و ابو عبد الرحمن سلمى و جماعة كثيره راوى ست در وفاتش اختلافست سمعانى گفته توفى سنة ست وستين وثلثمائة و شاش
شهريست وراى نهر سيحون كه از وى جماعتى از علما بر آمده واين قفال غير قفال مروزيست كه ذكرش در عبادله گذشته و وى
متاخر ازين قفال ست ونيز مولوى صديق حسن خان در ابجد العلوم گفته ابو بكر محمد بن على القفال بن اسماعيل الشاشى
الفقيه الشافعى اول من صنف الجدل الحسن من الفقهاء كان امام عصره بلا مدافعة فقيها محدثا اصوليا
لغويا شاعرا لم يكن بما وراء النهر للشافعيين مثله فى وقته رحل الى خراسان والعراق والحجاز والشام والثغور
وسار ذكره فى البلاد اخذ الفقه عن ابن سريج وله مصنفات كثيرة فى الجدل وكتاب فى اصول الفقه وعنه
انتشر مذهب الشافعى فى بلاده وروى عن محمد بن جرير الطبرى واقرانه وروى عنه الحاكم وابن منده وجماعة
كثيرة توفى سنة ٣٣٦ وقيل توفى فى الشاش فى سنة خمس وستين وثلثمائة وشاش مدينة ما وراء نهر سيحون فى ارض
الترك خرج منها جماعة من العلماء وهذا القفال غير القفال المروزى وهو متاخر عن هذا كذا قال ابن خلكان
فى تاريخه وفيات الاعيان ونيز فاضل معاصر در تاج مكلل گفته ابو بكر محمد بن على بن اسماعيل القفال الشاشى الفقيه
الشافعى امام عصره بلا مدافعة كان فقيها محدثا اصوليا لغويا شاعرا لم يكن بما وراء النهر للشافعيين مثله
فى وقته رحل الى خراسان والعراق والحجاز والشام والثغور وسار ذكره فى البلاد روى عن محمد بن جرير
الطبرى وروى عنه الحاكم ابو عبد الله وابو عبد الله بن منده وابو عبد الرحمن السلمى وجماعة كثيرة ووقع الاختلاف فى
وفاته فقيل فى سنة ست وثلثين وثلثمائة وقيل خمس وستين وثلثمائة والشاشى نسبة الى شاش مدينة وراء نهر سيحون خرج
منها جماعة من العلماء وهذا القفال غير القفال المروزى وهو متاخر عن هذا انتهى فهذا ابو بكر الشاشى
القفال محدثهم الجوال ؛ ومسندهم الرحال ؛ وفقيههم المقوال ؛ قد روى هذا الحديث الفاتح
للاقفال ؛ المزيح للاشكال ؛ المنير للبال ؛ المميط للعضال ؛ المنشط من العقال ؛ المنقذ عن المضال ؛

فالطاعن فیه هائم فی بیداء الضلال ؛ والمرتاب فیه حائر لا یمیز بین الیمین والشمال ؛ والقادح فیه مارق طینته طینة الخبال ؛ والموهن له محتقب لعظیم الوزر والوبال ؛ **وجه بست و دوم** آنکه ابو محمد عبد الله بن جعفر بن حیان الاصبهانی المعروف بابی الشیخ این حدیث شریف را در کتاب السنه روایت نموده چنانچه سخاوی در مقاصد حسنه گفته حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها الحاکم فی المناقب من مستدرکه والطبرانی فی معجمه الکبیر وابو الشیخ بن حیان فی السنة له وغیرهم کلهم من حدیث ابی معویة الضریر عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس مرفوعا به بزیادة فمن اتی العلم فلیات الباب و از تصریح سمهودی ازاد در جواهر العقدین و مناوی در فیض القدیر و زرقانی در شرح مواهب نیز روایت کردن ابو الشیخ این حدیث شریف را در ما بعد ان شاء الله تعالی ظاهر و باهر میشود و مخفی نماند که ابو الشیخ از حفاظ معتمدین و نقاد معتبرین و ائمه بارعین و اکابر ماهرین بوده سمعانی در انساب در نسبت حیانی گفته والمشهور بهذه النسبة ابو محمد عبد الله بن عبید الله بن جعفر بن حیان الاصبهانی المعروف بابی الشیخ حافظ کبیر ثقة صنف التصانیف الکثیرة واکثر عنه ابو نعیم احمد بن عبد الله الحافظ واخر من روی عنه ابو طاهر محمد بن احمد بن عبد الرحیم الکاتب باصبهان و ذهبی در تذکرة الحفاظ گفته ابو الشیخ حافظ اصبهان و مسند زمانه الامام ابو محمد عبد الله بن محمد بن جعفر بن حیان الانصاری صاحب التصنیفات السائرة ویعرف بابی الشیخ ولد سنة ۲۷۴ اربع وسبعین ومائتین وسمع فی سنة اربع وثمانین وهلم جرا وکتب العالی والنازل ولقی الکبار سمع من جده لامه الزاهد محمود بن الفرج وابراهیم بن سعدان ومحمد بن عبد الله بن الحسن بن حفص الهمدانی رئیس اصبهان ومحمد بن اسد المدینی واحمد بن محمد بن علی الخزاعی وابی بکر بن ابی عاصم واسحق بن اسمعیل الرملی وابی خلیفة الجمحی واحمد بن الحسن الصوفی وابی یعلی الموصلی وابی عروبة الحرانی وکان مع سعة علمه وغزارة حفظه صالحا خیرا قانتا لله صدوقا حدث عنه ابو بکر احمد بن عبد الرحمن الشیرازی وابو بکر بن مردویه وابو سعید المالینی وابو نعیم ومحمد بن علی بن سمویه المؤدب وسفین بن حسکویه وحفیده محمد بن عبد الرزاق بن ابی الشیخ والفضل بن محمد القاشانی وابو طاهر بن عبد الرحیم الکاتب وخلق کثیر قال ابن مردویه ثقة مامون صنف التفسیر والکتب الکثیرة فی الاحکام وغیر ذلک قال ابو بکر الخطیب کان حافظا ثبتا متقنا وروی عن بعض العلماء قال دخلت علی الطبرانی الا وهو یمزح او یضحک وما دخلنا علی ابی الشیخ الا وهو یصلی قال ابو نعیم کان احد الاعلام صنف الاحکام والتفسیر وکان یقبل علی الشیوخ ویصنف لهم ستین سنة وکان ثقة قلت وروی عنه ابو بکر بن المقری وقال انا عبد الله بن محمد القصیر واخبرنا علی بن عبد الغنی المعدل کتابة انه سمع یوسف بن خلیل الحافظ یقول رایت

فی النوم کانی دخلت مسجد الکوفة فرایت شیخا طوالا لم ار شیخا احسن منه فقیل لی هذا ابو محمد بن حیان فتبعته وقلت انت ابو محمد بن حیان قال نعم قلت الیس قد مت قال بلی قلت فبالله ما فعل الله بک قال الحمد لله الذی صدقنا وعده واورثنا الارض الآیة فقلت انا یوسف بن خلیل جئت لاسمع حدیثک واحصل کتبک فقال سلمک الله وفقک الله ثم صافحته فلم ار شیئا الین من کفه فقبلتها ووضعتها علی عینی قال ابو نعیم توفی فی سلخ المحرم سنة تسع وستین وثلثمائة ونیز ذهبی در عبر در وقائع سنه تسع وستین وثلثمائه گفته و ابو الشیخ الحافظ ابو محمد عبد الله بن محمد بن جعفر بن حیان الاصبهانی صاحب التصانیف فی سلخ المحرم وله خمس وتسعون سنة واول سماعه فی سنة اربع وثمانین ومائتین من ابراهیم بن سعدان وابن ابی عاصم وطبقتهما ورحل فی حدود الثلاثمائة وروی عن ابی خلیفة وامثاله بالموصل وحران والحجاز والعراق قال ابو بکر بن مردویه ثقة مامون صنف التفسیر والکتب الکبیرة فی الاحکام وغیر ذلک وقال الخطیب کان حافظا ثبتا متقنا وقال غیره کان صالحا عابدا قانتا لله کبیر القدر رحمه الله و شمس الدین محمد بن محمد جزری در طبقات القرا گفته عبد الله بن محمد بن جعفر بن حیان ابو محمد الاصبهانی الحافظ ابو الشیخ روی القراءة عن ابی حامد احمد بن محمد بن الصباح الخزاعی روی القراءة عنه ابو طاهر محمد بن احمد بن محمد الاصبهانی توفی فی سنة تسع وستین وثلثمائة وله خمس وتسعون سنة و جلال الدین السیوطی در طبقات الحفاظ گفته ابو الشیخ حافظ اصبهان ومسند زمانه الامام ابو محمد عبد الله بن محمد بن جعفر بن حیان الاصبهانی صاحب المصنفات ولد سنة ۲۷۴ وسمع ابا یعلی وابا خلیفة ولقی الکبار وکان مع سعة علمه وغزارة حفظه احد الاعلام صالحا خیرا صدوقا مامونا ثقة متقنا صنف التفسیر وغیره مات فی محرم سنة ۳۶۹ و محمد بن ابی بکر المعروف

بابن قیم الجوزیة الحنبلی در زاد المعاد فی هدی خیر العباد بعد ذکر حدیث بنی المنتفق گفته هذا حدیث جلیل ینادی جلالته
وفخامته علی انه خرج من مشکوة النبوة لا یعرف الا من حدیث عبد الرحمن بن المغیرة بن عبد الرحمن
المدنی رواه عنه ابراهیم بن حمزة الزبیری وهما من کبار علماء اهل المدینة ثقتان یحتج بهما فی الصحیح
احتج بهما امام اهل الحدیث محمد بن اسمعیل البخاری رواه ائمة السنة فی کتبهم وتلقوه بالقبول و
قابلوه بالتسلیم والانقیاد ولم یطعن احد منهم فیه ولا فی احد من رواته فممن رواه الامام ابن الامام
ابو عبد الرحمن عبد الله بن احمد بن حنبل فی مسند ابیه وفی کتاب السنة وقال کتب الی ابراهیم بن حمزة بن محمد بن حمزة بن مصعب
بن زبیر الزبیری کتبت الیک بهذا الحدیث وقد عرضته وسمعته علی ما کتبت به الیک فحدث به عنی ومنهم
الحافظ الجلیل ابو بکر احمد بن عمرو بن ابی عاصم النبیل فی کتاب السنة له ومنهم الحافظ ابو احمد محمد بن
احمد بن ابراهیم بن سلیمان العسال فی کتاب المعرفة ومنهم حافظ زمانه ومحدث اوانه ابو القاسم سلیمان بن
احمد بن ایوب الطبرانی فی کثیر من کتبه ومنهم الحافظ ابو محمد عبد الله بن محمد بن حیان ابو الشیخ
الاصبهانی فی کتاب السنة الخ وتاج الدین دهان مکی در کفایة المتطلع که در ان مرویات شیخ حسن عجیمی جمع نموده گفته
کتاب اخلاق النبی صلی الله علیه وسلم للامام المحدث ابی محمد عبد الله بن محمد بن جعفر بن حیان
المعروف بابی الشیخ رحمه الله تعالی اخبر به عن الشیخ محمد بن علاء الدین البابلی عن محمد حجازی الشعرانی عن المعمر محمد ارکماس عن الحافظ احمد بن حجر
العسقلانی عن ابی اسحق ابراهیم بن صدقة الوسا قال انا ابو محمد اسحق بن یحیی الآمدی قال انا یوسف بن خلیل الحافظ قال انا ناصر
بن محمد الویرانی قال انا جعفر بن عبد الواحد الثقفی قال انا ابو طاهر محمد بن احمد بن عبد الرحیم قال انا به
مؤلفه ابو محمد عبد الله بن محمد بن جعفر بن حیان فذکره ومخفی نماند که شیخ حسن عجیمی از مشایخ سبعه ا
که شاه ولی الله والد ماجد مخاطب در کتاب ارشاد الی مهمات الاسناد باتصال سند روایت خود بایشان حمد الهی
بجا آورده آغاز ابتهاج و افتخار کرده پس ابو الشیخ از شیوخ مشایخ والد ماجد مخاطب باشد پس اگر اولیای
شاهصاحب بعد سماع روایت ابی الشیخ که از شیوخ مشایخ والد ماجد آن حاشد المحامد بوده دل بتصدیق حدیث
انا مدینة العلم ندهند و گوش حق نیوش خود برین فضیلت جمیله ننهند جا که کمال حیرت و تعجب و بار ترحم است که کابلی شیخ معنوی مخاطب
بروایت ابی الشیخ تمسک نموده کار از در مقام دفع عار نصب از اسلاف خود بمقابله اهل الحق ذکر فرموده چنانچه در صواقع در ذکر
تعصبات گفته التاسع عشر ان اهل السنة افرطوا فی بغض اهل البیت ذکره ابن شهر اشوب وکثیر من علمائهم وهم
بالسواد وهو کذب صریح وعصبیة ظاهرة فانهم یقولون ان الله تعالی اوجب محبة اهل بیت نبیه علی جمیع بریته ولا یؤمن احد حتی یکون عترة النبی

احب الیه من نفسه ویروون فی ذلک احادیث منها ما رواه البیهقی وابو الشیخ والدیلمی انه
صلی الله علیه وسلم قال لا یؤمن احد حتی اکون احب الیه من نفسه مقام نهایت شگفت ست که با وصفیکه
مقلد و مطاع مخاطب عظیم الانخداع بروایت ابی الشیخ دست تمسک میزند و از ادر مقام احتجاج ذکر میکند باز شاهصاحب بتورد
او حدیث انا مدینة العلم را بکمال عصبیت نظر نمی اندازند و اقصای انصاف و خدا ترسی خود را بر همگنان ظاهر میسازند و از همه
لطیفه آنست که خود مخاطب عالی نصاب در باب یازدهم همین کتاب دست تشبث بدامان روایت ابو الشیخ میزند و باز
در باب حدیث مدینة العلم که ابو الشیخ آنرا روایت نموده آغاز عصبیت خاسره و مکابرت بائره می نهد چنانچه در بیان
تعصبات که نسبت آن باهل حق نموده گفته تعصب سیزدهم گویند که اهل سنت افراط میکنند در بغض حضرت علی و ذریت
طاهره او رضی الله عنهم ذکره ابن شهر اشوب و بهمین سبب ایشانرا ملقب بنواصب کنند حالانکه خود ایشان در کتب
خود از کتب اهل سنت خصوصا از بیهقی و ابو الشیخ و دیلمی نقل کرده اند قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
لا یؤمن احد حتی اکون احب الیه من نفسه ویکون عترتی احب الیه من نفسه پس می بینی که مخاطب
نبیل بکمال تغریر و تسویل در مقام اثبات ولای اهل حق خود روایت ابی الشیخ را آورده حیله خلاص و مناص خود گردانیده
لکن نمیدانم چرا در مقام رد و ابطال حدیث مدینة العلم بر افادات محققین و مدققین خود نظر نانداخته تا معلوم میکرد
که این حدیث شریف را نیز ابی الشیخ روایت فرموده تا از قدح و جرح این حدیث شریف باز می ایستاد و داد غایت
خلاعت و جلاعت نمیداد و بالجملة فروایة ابی الشیخ هذا الحافظ المبجل بالسند المفصل ؛
المنیع المنول ؛ عندهم بالطراز الاول ؛ خیر معتمد ومعول ؛ فی سلوک المنهج الواضح المدلل ؛
فلا یرتاب فیه الا الارعن المغفل ؛ ولا یطعن فیه الا المبدع المضلل ؛ والله العاصم عن
زیغه باللطف المحلل ؛ وهو الواقی عن ختله بالصون المکمل ؛ وجه بیست و سوم آنکه ابو محمد عبد الله بن محمد بن عثمان
المعروف بابن السقا الواسطی این حدیث شریف را روایت کرده چنانچه علی بن محمد بن الطیب الجلابی المعروف بابن المغازلی در کتاب المناقب
گفته قوله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم اخبرنا ابو الحسن احمد بن المظفر بن احمد العطار
الفقیه الشافعی رحمه الله بقراءتی علیه فاقر به سنة اربع وثلاثین واربعمائة قلت له اخبرکم
ابو محمد عبد الله بن محمد بن عثمان المزنی الملقب بابن السقا الحافظ الواسطی رحمه الله نا
عمر بن الحسن الصیرفی رحمه الله نا احمد بن عبد الله بن یزید نا عبد الرزاق قال انا سفین الثوری عن عبد الله بن عثمان
عن عبد الرحمن بن بهمان عن جابر بن عبد الله قال اخذ النبی صلی الله علیه وسلم بعضد علی فقال

هذا امير البررة وقاتل الكفرة منصور من نصره مخذول من خذله ثم مد بها صوته فقال انا مدينة العلم وعلي بابها فمن اراد العلم فليأت الباب وابن السقا از اكابر حفاظ اعلام واماجد اثبات فخام سنيه بوده آثار مبهره ومفاخر مزهره او بر ناظر ذيل تاريخ واسط تصنيف علي بن محمد بن الطيب الجلابي المعروف بابن المغازلي وكتاب الانساب عبد الكريم بن محمد السمعاني وتذكرة الحفاظ وعبر في خبر من غبر شمس الدين محمد بن احمد الذهبي وطبقات محمد بن عبد الله الدمشقي الشهير بابن ناصر الدين وطبقات الحفاظ جلال الدين عبد الرحمن بن ابي بكر السيوطي وتراجم الحفاظ مرزا محمد بن معتمد خان الحارثي البدخشي در كمال وضوح وظهورست شطري از عبارات اين كتب در مجلد حديث طير مذكور شده ودرينجا اكتفا بر عبارت واحده ميرود علامه ذهبي در عبر في خبر من غبر در وقائع سنه ثلاث وسبعين وثلثمائة گفته وابو محمد بن السقاء الحافظ عبد الله بن محمد بن عثمان الواسطي روى عن ابي خليفة وعبدان وطبقتهما وما حدث الا من حفظه توفي في جمادى الآخرة وكان من كبراء اهل واسط واولي الحشمة رحل به ابوه انتهى فمن سقاه الله ماء الانصاف والحياء ۞ وتجنب عن العصبية والشقاء ۞ لا يقدم بالاجتراء ۞ بعد درك رواية ابن السقاء ۞ لهذا الخبر الساقي لكؤس الولاء ۞ المروي غليل الظماء ۞ الفاتح ابواب الاهتداء ۞ الوازع عن التجاوز والاعتداء ۞ الا من ران على قلبه النصب والشحناء ۞ وهام به في موامي الحرورية والبغض شنة الغلواء ۞ فانحرف لزيغه عن اتباع النجباء الامناء ۞ عليهم الاف التحية والثناء ۞ **وجه بست وچهارم** آنكه ابو الليث نصر بن محمد السمرقندي الحنفي اين حديث شريف را روايت نموده چنانچه در كتاب المجالس كه نسخه عتيقه آن در سفر عراق بنظر عبد قاصر رسيده گفته عن قيس بن ابي حازم رضي الله عنه قال جاء رجل الى معوية رضي الله عنه فسأله عن مسألة فقال سل عنها علي بن ابي طالب فهو اعلم بها فقال الرجل قولك احب الي من قول علي فقال معوية بئسما قلت ولؤما جئت به لقد كرهت رجلا كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يغره للعلم غرا وقد قال النبي صلى الله عليه وسلم يا علي انت مني بمنزلة هرون من موسى الا انه لا نبي بعدي ولقد كان عمر بن الخطاب يسأله ويأخذ عنه ولقد شهدت عمر بن الخطاب اذا اشكل عليه شيء فقال هٰهنا علي بن ابي طالب ثم قال للرجل معوية رضي الله عنه قم لا اقام الله رجليك ومحا اسمه من الديوان ويروى ان سائلا سأل عائشة رضي الله عنها عن المسح على الخفين فقالت سلوا عنها علي بن ابي طالب فانه اعلم بالسنة وقال النبي صلى الله عليه وسلم انا مدينة العلم وعلي بابها ومحامد باذخه ومحاسن شامخه وعظمت مرتبت ورفعت منزلت ابو الليث نزد سنيه سابقا در مجلد حديث طير حسب تصريحات

لؤم ما

اكابر قوم مثل شمس الدين ذهبي در تذكرة الحفاظ وعبد القادر حنفي در جواهر مضيه ومحمود بن سليمان كفوي در كتاب اعلام الاخيار وعلي قاري در اثمار جنيه وتاج الدين دهان مكي در كفاية المتطلع ومصطفى بن عبد الله القسطنطيني در كشف الظنون شنيدي **فهذا** ابو الليث المعروف بالفقيه ۞ امام من اكابر النبيه ۞ وحبرهم المبجل الوجيه ۞ قد اثبت هذا الحديث الشريف النزيه ۞ بالحتم والجزم رد مالمزيد التنبيه ۞ ودحضا لكلام كل معاند فهيه ۞ فلا يطعن بمتري فيه الا الاعفك السفيه ۞ ولا يقدحه الا الحائر البائر في اوحش التيه ۞ ولا يحيد عنه الا الارعن الالد العظيم التدليه **وجه بست وپنجم** آنكه ابو الحسين محمد بن المظفر بن موسى بن عيسى البغدادي اين حديث شريف را روايت كرده چنانچه ابن المغازلي در كتاب المناقب آورده اخبرنا محمد بن احمد بن عثمان انا ابو الحسين محمد بن المظفر بن موسى بن عيسى الحافظ البغدادي نا الباغندي محمد بن محمد بن سليمان نا محمد بن مصفا نا حفص بن عمر العدني نا علي بن عمر عن ابيه عن جرير عن علي عليه السلام قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم انا مدينة العلم وعلي بابها ولا تؤتى البيوت الا من ابوابها ونهايت وثوق واعتماد وغايت اعتبار واستناد حافظ ابن المظفر بر ناظر تذكرة الحفاظ وعبر في خبر من غبر ودول الاسلام تصنيف ذهبي ووافي بالوفيات صلاح الدين صفدي وطبقات الحفاظ جلال الدين سيوطي واضحست وعبارات اكثر اين كتب انشاء الله تعالى در مجلد حديث ثقلين بتفصيل مذكور خواهد شد **فهذا ابن المظفر** حافظهم المعزز ۞ وكابرهم الموقر ۞ وجهبذهم المكبر ۞ قد روى هذا الحديث السافر الازهر ۞ الباهر الانور ۞ فلا يحيد عنه الا التائه في الضلال الاسحم الانكر ۞ ولا يميل عنه الا السادر في الغي الاعوج الاعور ۞ **وجه بست وششم** آنكه ابو حفص عمر بن احمد بن عثمان البغدادي المعروف بابن شاهين اين حديث شريف را بچار طريق روايت كرده چنانچه علامه ابن شهر آشوب عليه الرحمة در كتاب مناقب آل ابي طالب ميفرمايد وقال النبي صلى الله عليه وسلم بالاجماع انا مدينة العلم وعلي بابها فمن اراد العلم فليأت الباب رواه احمد من ثمانية طرق وابراهيم الثقفي من سبعة طرق وابن بطة من ستة طرق والقاضي الجعابي من ستة طرق وابن شاهين من اربعة طرق وبر متتبع علم رجال واضح وظاهرست كه ابن شاهين از كبراي ثقات حفاظ ونبهاي اثبات ايقاظ سنيه ميباشد ومفاخر زاهره ومآثر باهره او از كتاب الانساب عبد الكريم بن محمد السمعاني وتاريخ كامل علي بن محمد المعروف بابن الاثير واسماء الرجال مسانيد ابي حنيفه از محمد بن محمود الخوارزمي وعبر في خبر من غبر از محمد بن احمد الذهبي ومرآة الجنان عبد الله بن اسعد اليافعي وطبقات القراء شمس الدين محمد بن محمد الجزري وطبقات الحفاظ ومنتهى العقول جلال الدين السيوطي وطبقات المفسرين شمس الدين محمد بن علي الداودي

المالکی وتاریخ خمیس حسین بن محمد الدیار بکری وشرح مواهب لدنیه محمد بن عبد الباقی الزرقانی ورساله اسانید محمد بن محمد الامیر وحبنه فی الاسوة الحسنة بالسنة مولوی صدیق حسن خان معاصر انشاء الله تعالی در مجلد حدیث تشبیه خواهی دانست وبنجا نیز بعض عبارات باختصار مذکور میشود - علامه ذهبی در تذکرة الحفاظ گفته ابن شاهین الحافظ المفید المکثر محدث العراق ابو حفص عمر بن احمد بن عثمان بن احمد البغدادی الواعظ المعروف بابن شاهین صاحب التصانیف سمع محمد بن محمد الباغندی ومحمد بن هرون المجدر وابا خبیب بن العباس البرتی وشعیب بن محمد الدارع وابا القاسم البغوی وابا علی محمد بن سلیمان المالکی وطبقتهم وله رحلة الی دمشق لقی فیها ابا اسحق بن ابی ثابت وطبقته مولده سنة سبع وتسعین ومائتین وسمع سنة ثمان وثلثمائة روی عنه ابو سعید الماینی وابو بکر البرقانی وابو القاسم التنوخی وابو محمد الخلال وابو محمد الجوهری وابو الحسین بن المهتدی بالله وخلق کثیر وابنه عبید الله بن عمر قال ابن ماکولا ثقة مامون سمع بالشام وفارس والبصرة جمع الابواب التراجم وصنف شیئا کثیرا قال ابو الحسین بن المهتدی بالله قال لنا ابن شاهین صنفت ثلثمائة مصنف وثلثین مصنفا منها التفسیر الکبیر الف جزء ومنها المسند الف وثلثمائة جزء والتاریخ مائة وخمسون جزءا والزهد مائة جزء قال محمد بن عمر الداودی القاضی سمعت ابن شاهین یقول حسبت ما اشتریت به الحبر الی هذا الوقت فکان سبعمائة درهم قلت تفسیره علی ما ذکر لی شیخنا عماد الدین الحزامی بواسط فی نحو من ثلثین مجلد. قال الازهری وابن شاهین ثقة عنده عن البغوی سبعمائة جزء وقال ابن ابی الفوارس ثقة مامون صنف ما لم یصنفه احد - انتهی ما اردنا نقله فهذا حافظهم الجلیل ابن شاهین ؛ قد روی هذا الحدیث المرتشق المتین ؛ المتسق الرصین ؛ بطرق متعددة تظهر الحق وتبین ؛ فالطاعن فی الخبر بعد روایة هذا الحبر الرزین ؛ صاغر ذو تی حقیر مهین ؛ والقادح فیه اثر اثر هذا العلم المبین ؛ مغموص فی دینه غبین ؛ والله الموفق وهو المعین ؛ **وجه بست ونهم** آنکه ابو القاسم اسمعیل بن عباد الطالقانی المعروف بالصاحب این حدیث شریف را در اشعار بلاغت شعار خود مکرر نظم فرموده چنانچه علامه ابن شهر اشوب در ذکر ناظمین حدیث مدینة العلم سیفرماید الصاحب

کان النبی مدینة هو بابها ؛ لو اثبت النصاذات المرسل ؛ وابه باب المدینة لا تبغوا سواه له ؛ لتد خلوها فخلوا جانب التیه ؛ ونیز در کتاب المناقب در ذکر ناظمین حدیث رد شمس میفرماید

ابن شاهین عمر بن عثمان الحافظ الواعظ [illegible] کان ثقة فی الحدیث مکثرا منه روی عنه [illegible] عن جماعة [illegible] ولد سنة [illegible] وله تالیف [illegible] منها جزء فی الحدیث ناسخ الحدیث ومنسوخه [illegible] ابراهیم بن علی المعروف بابن [illegible] عبد الحق [illegible] مولوی صدیق حسن خان [illegible]

الصاحب

کان النبی مدینة العلم التی ؛ حوت الکمال وکنت افضل بابها ؛ ردت علیک الشمس وهی فضیلة ؛ ظهرت فلم تستر بلف نقاب ؛ وصاحب ابن عباد ممدوح افاخم اماثل ومقبول اعاظم امجاد سنیه می باشد شطری از مآثر ظاهره ومفاخر باهره ومعالی شامخه واعمالی باذخه ومحامد جلیله ومدائح جزیله او از یتیمة الدهر ابو منصور عبد الملک بن محمد الثعالبی ووفیات الاعیان احمد بن محمد الاربلی المعروف بابن خلکان ومختصر فی اخبار البشر ابو الفدا اسمعیل بن علی الایوبی وتتمة المختصر عمر بن المظفر المعری المعروف بابن الوردی وعبر فی خبر من غبر شمس الدین محمد بن احمد ذهبی ومرآة الجنان عبد الله بن اسعد یافعی وبغیة الوعاة جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی وابجد العلوم مولوی صدیق حسن خان معاصر در مجلد حدیث طیر شنیدی اینجا نیز بعض عبارات مذکور میشود ابن اثیر جزری در تاریخ کامل در وقائع سنه خمس وثمانین وثلثمائة گفته فی هذه السنة مات الصاحب ابو القاسم اسمعیل بن عباد وزیر فخر الدولة بالری وکان واحد زمانه علما وفضلا وتدبیرا وجودة رأی وکرما عالما بانواع العلوم عارفا بالکتابة وموادها ورسائله مشهورة مدونة وجمع من الکتب ما لم یجمعه غیره حتی انه کان یحتاج فی نقلها الی اربعمائة جمل وعلامه شمس الدین ذهبی در دول الاسلام در وقائع سنه مذکوره گفته فیها مات فی الصاحب اسمعیل بن عباد وزیر مؤید الدولة وفخر الدولة وکان من نبلاء الرجال انتهی فرضی اسمعیل بن عباد المعروف بالصاحب کابرهم المحرز للمجد المنتدح الراحب ؛ قد اثبت هذا الحدیث المبین من الحق کل لاحب فی نظمه الذی سبی العقول فهو لها ساحب ؛ فواعجبا کل العجب من المتعصب المسرع الناحب کیف یجب ان یتوکد الانکار وهو مشاحب ؛ ولا یتقبل الی الحق قبال الطالع اولا یتبرء عن الحق الواضح اللاحب **وجه بست وهشتم** آنکه ابو الحسن محمد بن احمد بن علی بن الحسن بن شاذان ... حدیث مدینة العلم روایت کرده چنانچه در کتاب الامالی علی ما نقل عنه گفته حدثنا اسحاق بن مروان حدثنا ابی حدثنا عامر بن کثیر السراج عن ابی خالد عن سعد بن طریف عن الاصبغ بن نباتة عن علی بن ابیطالب قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وانت بابها یا علی کذب من زعم انه یدخلها من غیر بابها وثقت وبنالت وعظمت وجلالت شان علامه ابن شاذان از افادات ائمه رفیع المکان ومنتقدین اعیان سنیه مثل عبد الکریم بن محمد السمعانی در کتاب الانساب وعز الدین ابن اثیر الجزری در تاریخ کامل وشمس الدین محمد بن احمد ذهبی در عبر فی خبر من غبر ظاهر وآشکار است کما دریته فی مجلد حدیث الطیر وغیره خاف علی من اوتی حظا من الفهم الحدیث واعطی قسطا من الرای السدید

ان تحدیث الحربی وهو حبرهم المفید؛ وحافظهم النجید؛ بهذا الخبر الشریف المجید؛ و ذلک الحدیث
الکریم الحمید؛ مرغم انف کل مکابر عنید؛ وجاذب بناصیة کل معاند مرید؛ ومؤسس بناء
الحق السامق المشید؛ ومشید عماد الصدق الشاهق الاطید؛ والله ولی التوفیق والتایید؛ وهو
الموفق بلطفه المحفوف بالتازیر والتشدید **وجه بست ونهم** آنکه ابوعبدالله عبیدالله بن محمد بن
محمد بن حمدان بن بطة العکبری البطی این حدیث شریف را بشش طریق روایت نموده آنفاشنیدی که ابن
شهرآشوب علیه الرحمه در مناقب آل ابی طالب فرموده وقال النبی علیه السلام بالاجماع انا مدینة العلم
وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب رواه احمد من ثمانیة طرق وابراهیم الثقفی من سبعة طرق و
ابن بطة من ستة طرق وابن بطه از اجله محدثین حذاق واماثل مسندین سباق سنیه ست و محاسن بارعه
و محامد ناصعه او بر ناظر کتاب الانساب عبدالکریم بن محمد السمعانی و طبقات محمد بن عبدالله الدمشقی الشهیر بابن ناصر الدین
و تراجم الحفاظ مرزا محمد بدخشانی واضح و ظاهر ست و از ادله واضحه براهین لایحه اعتماد و اعتبار ابن بطه عالی فخار آنست که ابن تیمیه
با آنهمه تشدد و تصلب و تعنت و تعصب در منهاج بروایات او متمسک و متشبث شده کما دریت فی مجلد حدیث الطیر
و کافی ست برای اثبات جلالت و نبالت ابن بطه که او از شیوخ ان مشایخ سبعه شاه ولی الله والد مخاطب میباشد که
حضرتش بر اتصال سند خود بایشان حمد الهی فرموده و ایشان را از مشایخ اجله کرام و ائمه قاده اعلام و از جمله مشهورین
من بین الحرمین المحترمین و مجمع علی فضلهم بین الخافقین وا نموده کما ستعرف انشاء الله تعالی فی مجلد حدیث التشبیه بالتفصیل
فهذا ابن بطة حافظهم الجوال؛ و بارعهم الرحال؛ المشد و الیه الرحال؛ المضروب الیه اباط
الاباال؛ قد روی هذا الحدیث المنیر للبال؛ المزیح للبلبال؛ بطرق ستة فتعالریب اصحاب
المکر والادغال؛ ورد عا الزیغ اصحاب الخدع والاحتیال؛ فالمتعرض له بالطعن والاخمال؛ والمتصدی
له بالقدح والاعلال؛ موضع فی فیافی العسف والضلال؛ موغل فی موامی الحیف اتم الایغال
وجه سی ام که مشتمل بر وجوه عدیده ست آنکه ابوعبدالله محمد بن عبدالله المعروف بالحاکم حدیث مدینة العلم را
بطرق متعدده روایت نموده و باهتمام تمام تصحیح آن فرموده چنانچه در کتاب المستدرک علی الصحیحین که نسخ
عدیده آن از نظر نحیف گذشته و دو نسخه آن وقت تحریر پیش این فقیر حاضر ست میفرماید حدثنا ابوالعباس محمد
بن یعقوب ثنا محمد بن عبدالرحیم الهروی بالرملة ثنا ابوالصلت عبدالسلام بن صالح ثنا ابومعویة
عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس رضی الله عنهما قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم

وعلی بابها فمن اراد المدینة فلیات الباب هذا حدیث صحیح الاسناد ولم یخرجاه وابوالصلت ثقة
مامون فانی سمعت اباالعباس محمد بن یعقوب فی التاریخ یقول سمعت العباس بن محمد الدوری یقول
سألت یحیی بن معین عن ابی الصلت الهروی فقال ثقة فقلت الیس قد حدث عن ابی معویة عن الاعمش
انا مدینة العلم فقال قد حدث به محمد بن جعفر الفیدی وهو ثقة مامون سمعت ابا نصر احمد
بن سهل الفقیه القبانی امام عصره ببخارا یقول سمعت صالح بن محمد بن حبیب الحافظ یقول وسئل عن
ابی الصلت الهروی فقال دخل یحیی بن معین ونحن معه علی ابی الصلت فسلم علیه فلما خرج تبعته
فقلت له ما تقول رحمک الله فی ابی الصلت فقال هو صدوق فقلت له انه یروی حدیث الاعمش
عن مجاهد عن ابن عباس عن النبی صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها
فمن اراد العلم فلیاتها من بابها فقال قد روی هذا ذاک الفیدی عن ابی معویة عن الاعمش
کما رواه ابوالصلت حدثنا بصحة ما ذکره الامام ابوزکریا یحیی بن معین ابوالحسین محمد بن احمد
بن تمیم القنطری ثنا الحسین بن فهم ثنا محمد بن یحیی بن الضریس ثنا محمد بن جعفر الفیدی ثنا ابومعویة
عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس رضی الله عنهما قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا
مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد المدینة فلیات الباب قال الحسین بن فهم حدثناه ابوالصلت
الهروی عن ابی معویة قال الحاکم لیعلم المستفید لهذا العلم ان الحسین بن فهم بن عبدالرحمن ثقة
مامون حافظ ولهذا الحدیث شاهد من حدیث سفین الثوری باسناد صحیح حدثنی ابوبکر محمد بن
علی الفقیه الامام الشاشی القفال ببخارا وانا سألته حدثنی النعمان بن هرون البلدی ببلد من اصل
کتابه ثنا احمد بن عبدالله بن یزید الحرانی ثنا عبدالرزاق ثنا سفین الثوری عن عبدالله بن عثمان بن خثیم
عن عبدالرحمن بن عثمان التیمی قال سمعت جابر بن عبدالله یقول سمعت رسول الله صلی الله علیه
وسلم یقول انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب ازین عبارت سراسر بشارت واضح
و لائح ست که حاکم در اثبات و تصحیح این حدیث شریف دارغام و تبکیت جاحد عنیف مساعی جمیله فرموده و بوجوه متعدده
زنگ شبهات ارباب اعتساف از قلوب اهل انصاف زدوده اول آنکه این حدیث شریف را بسند متصل خود از ابن عباس
روایت کرده دوم آنکه تصریح صریح ببودن آن صحیح الاسناد نموده سوم آنکه باظهار عدم اخراج شیخین این حدیث شریف را
راه استدراک بر ایشان پیموده چهارم آنکه بنص واضح ابوالصلت هروی را که راوی این حدیث از ابومعویه است ثقة مامون

گفته پنجم آنکه برای تایید و تشدید توثیق خود حکایت سوال دوری یحیی بن معین را از حال ابوالصلت و توثیق یحیی بن معین او را که اینحکایت مشتمل بر اثبات حدیث مدینة العلم نیز میباشد از تاریخ شیخ خود محمد بن یعقوب الاصم نقل کرده ششم آنکه برای مزید التشیید و تاکید حکایت سوال صالح بن محمد یحیی بن معین را از حال ابوالصلت و توثیق یحیی بن معین او را که اینحکایت نیز مشتمل بر اثبات حدیث مدینة العلم است از شیخ خود ابوالنضر فقیه نقل فرموده هفتم آنکه برای اثبات و تصحیح کلام یحیی بن معین که مشتمل بر افاده روایت کردن فیدی اینحدیث شریف را میباشد اینحدیث شریف را از قنطری از حسین بن فهم از محمد بن یحیی بن الضریس از محمد بن جعفر فیدی از ابومعویه از اعمش از مجاهد از ابن عباس روایت کرده هشتم آنکه روایت کردن حسین بن فهم اینحدیث شریف را از ابوالصلت از ابومعویه نیز باثبات رسانیده نهم آنکه بمزید تحقیق و تدقیق حسین بن فهم را نیز توثیق نموده و مستفید علم حدیث و فقه و مامون بودن او اعلام فرموده دهم آنکه نظر باحقاق اینحدیث شریف افاده فرموده که برای اینحدیث یعنی حدیث مدینة العلم بروایت ابن عباس شاهدیست از حدیث سفیان ثوری یازدهم آنکه تصریح بصحت سند این شاهد کرده دوازدهم آنکه اتماما للتحقیق الشاهد و رغما لانف الجاحد اینحدیث را بسند متصل از جابر بن عبدالله انصاری روایت فرموده فالحمد لله حمدا لا منتهی لاقصاه ولا یوزن شیء بادناه علی ما وضح الحق لذی عینین وبان الصدق بلا ریب ورین واضاء نور الصواب للزاهر واشرق ضوء المنیف الیقین الباهر اوما تری الحاکم کیف جهد فی تصحیح هذا الحدیث الشریف وبالغ فی تنقیح هذا الخبر المنیف ورفع عقیرته بصحة سنده مرة بعد مرة ومال علی قلع ریب المرتاب کرة اثر کرة فجعل انکار المنکرین اخزی من کل باطل وصیر جحد الجاحدین اوهن من خطل خاطل فاضحی جحودهم سمة علی قرنائهم وعنادهم وعضیهتهم دلیلا دهمهم وانما کهم فی العصبیة البائرة وارتباکهم فی الحمیة الخاسرة وذهابهم عرضا فی الخبط والشماس واغراقهم فی التعنت والوسواس وانحیازهم عن سبیل الانقیاد والایقان واستنکافهم عن الجیب الاعترات والاذعان وایضاعهم فی مهامه العثار والزلل وایغالهم فی مهاوی الافک المبین والخلل وتعلقهم بالمکابرة الفاضحة والمثابرة الواضحة ردا علی الله ورسوله واختیارهم لمقت العلماء الخزی ولحوق البزة فی السباق فی ایثار الحق وقبوله **وجه سی و یکم** آنکه حاکم نیسابوری اینحدیث شریف را بروایت جناب امیر المومنین علیه السلام نیز روایت کرده چنانچه علامه سیوطی در نکت بدیعات گفته حدیث انا مدینة العلم وعلی بابها اورده من حدیث علی وابن عباس وجابر قلت حدیث علی اخرجه الترمذی والحاکم وحدیث ابن عباس اخرجه الحاکم والطبرانی وحدیث جابر اخرجه الحاکم الخ ونیز

سیوطی در تاریخ الخلفا گفته واخرج الترمذی والحاکم عن علی قال قال رسول الله صلعم انا مدینة العلم وعلی بابها الخ واخراج حاکم اینحدیث شریف را بروایت جناب امیر المومنین علیه السلام ابن حجر در صواعق محرقه و شیخ بن عبدالله العیدروس در عقد نبوی وابراهیم کردی در نبراس و زرقانی در شرح مواهب لدنیه و مرزا محمد بدخشانی در نزل الابرار و مفتاح النجا و تحفة المحبین و فاضل صبان مصری در اسعاف الراغبین و مولوی محمد مبین در وسیلة النجاة و مولوی ولی الله در مرآة المومنین و بلخی در ینابیع المودة نیز ذکر کرده اند کما ستقف علیه فیما بعد انشاء الله تعالی **وجه سی و دوم** آنکه حاکم نیسابوری اینحدیث شریف را بروایت ابن عمر نیز اخراج نموده چنانچه ابن حجر مکی در صواعق گفته الحدیث التاسع اخرج البزار والطبرانی فی الاوسط عن جابر بن عبد الله والطبرانی والحاکم والعقیلی فی الضعفاء وابن عدی عن ابن عمر والترمذی والحاکم عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها الخ واخراج حاکم اینحدیث شریف را بروایت ابن عمر از افاده علامه عیدروس در عقد نبوی و مرزا محمد بدخشانی در نزل الابرار و مفتاح النجا و تحفة المحبین و فاضل صبان مصری در اسعاف الراغبین و محمد مبین در وسیلة النجاة و ولی الله در مرآة المومنین و سلیمان بلخی در ینابیع نیز ثابت و محقق میشود کما ستعرفه فیما بعد انشاء الله تعالی. و محتجب نماند که حاکم نیسابوری از اساطین حفاظ اعاظم و ارکان ائمه افاخم و اماثل صدور نقاد و افاضل قروم امجاد سنیه بوده کمال حفظ و اتقان و نقد و اعتبار و تقدم و براعت و تمهر و تصدر جماعت و رفعت شان و عظمت مکان و فضائل جلائل و محاسن عقائل و مآثر عظائم و مفاخر کرائم او حسب افادات اکابر اینحضرات بیش از بیش ست شطری ازان بر ناظر مصنف مفرد حافظ ابوموسی که مدینی است و تاریخ نیسابور عبدالغافر فارسی و مناقب شافعی تصنیف فخر رازی و جامع الاصول مجدالدین ابن اثیر جزری و تاریخ کامل عزالدین ابن اثیر جزری و تهذیب الاسماء واللغات و منهاج محی الدین نووی و وفیات الاعیان ابن خلکان و مختصر فی اخبار البشر اسمعیل بن علی الایوبی و تذکرة الحفاظ و عبر ذهبی و تتمة المختصر ابن الوردی و رجال مشکوة ولی الدین خطیب و مرآة الجنان یافعی و طبقات شافعیه سبکی و طبقات الحفاظ محمد بن عبدالله الدمشقی الشهیر بابن ناصر الدین و رجال مشکوة شیخ عبدالحق و شرح مواهب لدنیه محمد بن عبدالباقی الزرقانی و تراجم الحفاظ مرزا محمد بدخشانی و تاج مکلل و اتحاف النبلا مولوی صدیق حسن خان معاصر و غیر آن واضح و ظاهر است لبعضی از عبارات کتب مذکوره در بعض مجلدات سابقه مسطور شده و بر اکثر عبارات این کتب انشاء الله در بعض مجلدات آتیه واقف خواهی شد و نیز میدانی که حاکم حسب افاده شاه ولی الله والد ماجد مخاطب در قرة العینین از جمله مجددین دین جناب ختم المرسلین صلی الله علیه و آله الطیبین الطاهرین که آنحضرت بوجود شان بشارت داده می باشد و در مأة رابعه از سر نو احیاء دین مبین آنحضرت کرد

والحکام والقان علم حدیث بعمل آورده از جمله ادله واضحه جلالت و نبالت حاکم آنست که شاه ولی الله در ازالة الخفا
وقرة العینین احتجاج و استدلال بروایات حاکم نموده اند بلکه خود مخاطب نیز در همین کتاب تحفه جابجا بروایت و مخرجات
او دست تمسک زده اند و بمقابله اهل حق آنرا آورده و کل هذا مما یشید اساس المطلوب و یرغم انف
الجاحد المعاند المنکوب وجه سی و سوم آنکه ابو القاسم حسن بن اسحاق بن شرفشاه الفردوسی این حدیث
را بنظم آورده و نسبت آن بجناب رسالت مآب صلی الله علیه و سلم بکمال حتم و جزم نموده چنانچه در شاهنامه فرموده
چهارم علی بود جفت بتول ٭ که او را بخوبی ستاید رسول ٭ که من شهر علمم علیم در ست ٭ درست این سخن قول پیغمبرست
گواهی دهم کین سخن راز اوست ٭ تو گوئی دو گوشم برآواز اوست ٭ بدان باش گو گفت زان برمگرد ٭ چو گفتار و رای نیاری برد
و بر ارباب الباب مخفی نخواهد بود که نظم فردوسی حدیث مدینة العلم را در شاهنامه دلیل نهایت شهرت و استفاضه آن
از قدیم الایام و شاهد کمال مقبولیت ان نزد هر خاص و عام بلکه مسلمیت آن حتی عند الد الخصام میباشد زیراکه تصنیف این
کتاب عجیب باشارت سلطان محمود سمت وجود یافته و تعصب غیر محدود و عناد نامحمود محمود با شیعیان عترت حبیب رب ودود
و متبعین آل صاحب الحوض المورود علیه و علیهم آلاف السلام الی الیوم الموعود در کتب اعلام اهل سنت مسطور
و مسرود و حال شیفتگی او بعلم حدیث نیز دران مذکور و موجود بلکه او نزد این حضرات از جمله فقهای شافعیه و ائمه شان
محسوب و معدود و بمحامد و مفاخر عظیمه و مدائح و مآثر فخیمه بر السنه اکابر این حضرات ممدوح و محمود است ابن تیمیه در منهاج السنه
گفته و اما ماذکره من الصلوة التی یجیزها ابو حنیفة وفعلها عند بعض الملوک حتی رجع
عن مذهبه فلیس بحجة علی فساد مذهب اهل السنة لان اهل السنة یقولون ان الحق لا یخرج
عنهم لا یقولون انه لا یخطئ احد منهم وهذه الصلوة ینکرها جمهور اهل السنة کمالک والشافعی
واحمد والملک الذی ذکره هو محمود بن سبکتکین وانما رجع الی ما ظهر عنده انه من سنة النبی صلی الله
علیه و سلم وکان من خیار الملوک واعدلهم وکان من اشد الناس قیاما علی اهل البدع لاسیما
الرافضة و ابن خلکان در وفیات الاعیان ترجمه محمود بعد ذکر شطری از حالات او گفته وذکر امام الحرمین
ابو المعالی عبد الملک الجوینی المقدم ذکره فی کتابه الذی سماه مغیث الخلق فی اختیار الاحق
ان السلطان محمود المذکور کان علی مذهب ابی حنیفة رضی الله عنه وکان مولعا بعلم الحدیث
وکانوا یسمعون الحدیث من الشیوخ بین یدیه وهو یسمع وکان یستفسر الاحادیث فوجد اکثرها موافقا
لمذهب الشافعی رضی الله عنه فوقع فی خلده حکة فجمع الفقهاء من الفریقین فی مرو والتمس منهم المفتین

الکلام فی ترجیح احد المذهبین علی الآخر فوقع الاتفاق علی ان یصلوا بین یدیه
رکعتین علی مذهب الامام الشافعی رضی الله عنه وعلی مذهب ابی حنیفة رضی الله عنه لینظر
فیه السلطان ویتفکر ویختار ما هو احسنهما فصلی القفال المروزی وقد تقدم ذکره بطهارة مسبغة احسنه
وشرائط معتبرة من الطهارة والسترة واستقبال القبلة واتی بالارکان والهیئات والسنن والآداب الاذکار
والفرائض علی وجه الکمال والتمام وقال هذه صلوة لا یجوز الامام الشافعی دونها رضی الله تعالی عنه وجه
ثم صلی رکعتین علی ما یجوز ابو حنیفة رضی الله عنه فلبس جلد کلب مدبوغا ثم لطخ ربعه بالنجاسة
وتوضأ بنبیذ التمر وکان فی صمیم الصیف فی المفازة واجتمع الذباب والبعوض وکان وضوئه علیه
منکسا منعکسا ثم استقبل القبلة واحرم بالصلوة من غیر نیة فی الوضوء وکبر بالفارسیة ثم
قرأ آیة بالفارسیة دو برگک سبز ثم نقر نقرتین کنقرات الدیک من غیر فصل ومن غیر رکوع و تشهد وضرط
فی آخره من غیر نیة السلام وقال ایها السلطان هذه صلوة ابی حنیفة فقال السلطان لو لم تکن هذه الصلوة صلوة ابی حنیفة لقتلتک لان
مثل هذه الصلوة لا یجوزها ذو دین فانکرت الحنفیة ان تکون هذه صلوة ابی حنیفة فامر القفال
باحضار کتب ابی حنیفة وامر السلطان نصرانیا کاتبا یقرأ المذهبین جمیعا فوجدت الصلوة علی مذهب
ابی حنیفة علی ما حکاه القفال فاعرض السلطان عن مذهب ابی حنیفة وتمسک بمذهب الشافعی رضی الله عنه
انتهی کلام امام الحرمین وکانت مناقب السلطان محمود کثیرة وسیره من احسن السیر ومولده
لیلة عاشوراء سنة احدی وستین وثلثمائة وتوفی فی شهر ربیع الآخر وقیل حادی عشر صفر
سنة احدی وقیل اثنتین وعشرین واربعمائة بغزنة رحمه الله تعالی و علامه ذهبی در عبر فی خبر
من غبر در وقائع سنه احدی و عشرین و اربعمائة گفته والسلطان محمود بن سبکتکین سیف الدولة ابو القاسم
بن الامیر ناصر الدولة ابی منصور کان ابوه امیر الغزاة الذین یغزون من بلاد ما وراء النهر علی اطراف
الهند فاخذ عدة قلاع وافتتح ناحیة بست وکان کرامیا فاما محمود فافتتح غزنة ثم بلاد ما وراء
النهر ثم استولی علی سائر خراسان وعظم ملکه ودانت له الامم وفرض علی نفسه غزو الهند کل
عام فافتتح منه بلادا واسعة وکان علی عزم وصدق فی الجهاد قال عبد الغافر الفارسی کان
صادق النیة فی اعلاء کلمة الله تعالی مظفرا فی غزواته ما خلت سنة من سنی ملکه عن غزوة سنی
او سفرة وکان ذکیا بعید الغور موفق الرأی وکان مجلسه مورد العلماء وقبره بغزنة یدعی

عنده قال وقد صنف فی ایامه تواریخ وحفظت حرکاته وسکناته واحوال لحظة لحظة رحمه الله توفی فی
جمادی الاولی وعبدالله بن اسعد یافعی در مرآة الجنان در ذیل وقائع سنه عشر واربعمائه گفته ومما ذکروا عن السلطان محمود
ماهو مشهور من فضل مذهب الشافعی معدوما سیاتی الآن ذکره و یعلم منه فضل المذهب المذکور وفیه قضیة عجیبة
مشتملة علی نادرة غریبة وهی ما ذکر امام الحرمین فحل الفروع والاصلین ابو المعالی
عبد الملک بن الشیخ الامام ابی محمد الجوینی فی کتابه الموسوم بمغیث الخلق فی اختیار الحق ان السلطان
محمود المذکور کان علی مذهب ابی حنیفة رضی الله عنه وکان مولعا بعلم الحدیث وکان الناس
او قال الفقهاء یسمعون الحدیث من الشیوخ بین یدیه وهو یسمع وکان یستفسر الاحادیث
فوجد اکثرها موافقا لمذهب الشافعی رضی الله عنه فوقع فی خلده حبه فجمع الفقهاء من
الفریقین فی مرو والتمس منهم الکلام فی ترجیح احد المذهبین علی الآخر فوقع الاتفاق علی ان
یصلوا بین یدیه رکعتین علی مذهب الشافعی ورکعتین علی مذهب ابی حنیفة رضی الله عنهما و
یقتصر فیهما علی اقل الفروض لینظر فیه السلطان ویتفکر ویختار ما هو احسنه الخ و نیز یافعی در مرآة الجنان
در وقائع سنه احدی وعشرین واربعمائه گفته وفیها توفی السلطان محمود بن الامیر ناصر الدوله ابی
منصور کان ابوه امیر الغزاة الذین یغزون من بلاد ما وراء النهر علی اطراف الهند فاخذ عدة قلاع
وافتتح ناحیة بست واما محمود فافتتح غزنة ثم بلاد ما وراء النهر ثم استولی علی سائر خراسان و
دان له الخلق علی اختلاف اجناسهم وفرض علی نفسه غزو الهند کل عام فافتتح منه بلادا واسعة
وقد مضی ذکر شیء من فتحه البلاد البعیدة وصفاته الجمیلة الحمیدة وعلو همته الشریفة ورجوعه
عن مذهب ابی حنیفة الی مذهب الامام الشافعی رضی الله عنه فی القضیة المقدمة فی السنة العاشرة
بعد الاربع مائة وتاج الدین عبد الوهاب بن علی السبکی در طبقات شافعیه گفته محمود بن سبکتکین السلطان
الکبیر ابو القسم سیف الدوله ابن الامیر ناصر الدوله ابی منصور احد ائمة العدل ومن دانت له البلاد
والعباد وظهرت محاسن آثاره وکان یلقب قبل السلطنة سیف الدوله واما بعدها فلقب یمین الدولة
وبهذا اللقب سمی الکتاب الیمینی الذی صنفه ابو النصر محمد بن عبد الجبار العتبی فی سیرة هذا السلطان
واهل خوارزم وما والاها یعتنون بهذا الکتاب ویضبطون الفاظه اشد من اعتناء اهل بلادنا اعتناء
بمقامات الحریری کان هذا السلطان اماما عادلا شجاعا مفرطا فقیها فهما سمحا جوادا سعیدا مؤیدا

وقال عقبها فوجدت اربعة لاخامس لهم فی العدل بعد عمر بن عبد العزیز رضی الله عنه الا
ان یکون بعض الناس لم تطل لهم مدة ولا ظهرت عنهم آثار ممتدة وهم السلطان محمود والوزیر
نظام الملک وبعضهما فی الزمان متاخر سلطان وملک فی بلادنا وهما السلطان صلاح الدین یوسف
بن ایوب فاتح بیت المقدس وقبله الملک نور الدین محمود بن زنکی الشهید ولا استطیع ان
اسمیه سلطانا لانه لم یسم بذلک وسبب هذا ان مصطلح الدول ان السلطان من ملک اقلیمین
فصاعدا فان کان لایملک الا اقلیما واحدا سمی بالملک وان اقتصر علی مدینة واحدة لایسمی لا بالملک و
لا بالسلطان بل بامیر البلد وصاحبها ومن ثم یعرف خطاء کتاب زماننا حیث یسمون صاحب حماة
سلطانا ولا ینبغی ان یسمی لا سلطانا ولا ملکا لان حکمه لایعدوها فکانهم خرجوا عن المصطلح ومن
شرط السلطان ان لایکون فوق یده ید وکذلک الملک ولا کذلک صاحب المدینة الواحدة فان السلطان
یحکم علیه اما حکم السلطان علی الملک وعدم حکمه فیختلف باختلاف القوة والضعف ثم نور الدین
خطب له علی منابر دیار مصر لما افتتحها صلاح الدین وبهذا سمی بالسلطان ولذلک قال بعض من
امتدحه اذ ذاک سه وملکت اقلیمین ثمة ثالثا ⁂ فدعیت بعد الملک بالسلطان ⁂ عدنا الی ذکر
یمین الدوله فنقول کان اولا حنفی المذهب ثم انتقل الی مذهب الشافعی لما صلی القفال بین یدیه صلاة
لایجیزها الشافعی دونها وصلاة فی لایجیزها ابو حنیفة دونها وقد ساق القفال المروزی فی فتاونه ثم حکاها من بعده امام الحرمین وغیره
و چون دولت شاه بن علاء الدوله بختیشاه سمرقندی در تذکرة الشعراکه مصطفی بن عبدالله القسطنطینی ذکر آن در
کشف الظنون باین عنوان نموده تذکرة الشعراء فارسی للامیر دولت شاه بن علاء الدوله بختیشاه رتب علی
سبع طبقات وخاتمة وذکر فی اوله عشرة شاعرا من شعراء العرب ازدفهم بشعراء الفرس وضمنها فوائد من التواریخ علی طریق
الاستطراد وفرغ من جمعه لسنة اثنین وتسعین وثمانمائة در ترجمه فردوسی بعضی از متعلقات تصنیف
شاهنامه وحالات عصبیت محمود بتفصیل آورده لهذا برای تشیید مطلوب وابرام مقصود ذکر آن ترجمه درین مقام
مناسب مینماید قال دولت شاه السمرقندی فی التذکرة ذکر سحبان العجم فردوسی رحمه الله اکابر وافاضل متفق اند که
شاعری در مدت روزگار اسلام مثل فردوسی از کتم عدم پای بمعمورهٔ وجود ننهاده ولحق داد سخنوری و فصاحت
داده و شاهد عدل صدق این دعوی کتاب شاهنامه است که درین پانصد سال گذشته از شاعران و فصیحان روزگار
هیچ آفریده را یارای جواب شاهنامه نبوده واین حالت از شاعران هیچکس را مسلم نیست واینمعنی هدایت خدائیست در حق

فردوسی گفته اند **بیت** سکه کاندر سخن فردوسی طوسی نشاند ؛ کافرم گر هیچکس از جمله فردوسی نشاند ؛ اول از بالای
کرسی بر زمین اندر سخن ؛ او در گردستش گرفت و بر سر کرسی نشاند ؛ و عزیزی دیگر راست **بیت** در شعر سه تن پیمبرانند
هر چند که لا نبی بعدی ؛ اوصاف و قصیده و غزل را ؛ فردوسی و انوری و سعدی ؛ انصاف اینست که مثل قصائد انوری
قصائد خاقانی را توان گرفت باندکی کم و زیاده و مثل غزلیات شیخ بزرگوار سعدی غزلیات خواجه خسرو خواهد بود بلکه زیاده
اما مثل اوصاف و سخن گذاری فردوسی کدام فاضل شعر گوید و کرا باشد و میتواند بود که شخصی این سخن را مسلم ندارد
و گوید شیخ نظامی را درین باب ید بیضاست و درین سخن مضائقه نیست و شیخ نظامی بزرگ بوده و سخن او بلند و متین و
پر معانیست اما از راه انصاف تامل در هر دو شیوه نکو بکن و ممیز بوده حکم براستی گو باید اما اسم فردوسی حسن بن اسحق
بن شرفشاه ست و در بعض سخن ابن شرفشاه تخلص میکند و از دهاقین طوس بوده و گویند از قریه رزان ست
من اعمال طوس و بعضی گویند سوری بن معتز که او را عمید خراسانی می گفته اند و در روستاق طوس کاریزی و
چهار باغی داشته فردوسی نام و پدر فردوسی باغبان آن مزرعه بوده و وجه تخلص فردوسی آنست والعهدة
علی الراوی ابتدای حال فردوسی آنست که عامل طوس بدو جور و بیدادی میکرد و بشکایت عامل از طوس بغزنین رفته
و مدتی بدرگاه سلطان محمود تردد میکرد و مهم او تمشیتی نمی شد و بخرج الیوم درماند آخرش شاعری پیشه ساخته
قطعه و قصائد میگفت از عام و خاص وجه معاش بدو میرسید و در سر او آرزوی صحبت استاد عنصری میبود و از غایت
جاه عنصری او را این آرزو میسر نمیشد تا روزی بحیله خود را در مجلس عنصری گنجانید و در آن مجلس عسجدی و فرخی که هر دو
شاگرد عنصری اند حاضر بودند استاد عنصری فردوسی را چون مردی روستائی شکل دید از روی ظرافت گفت ای برادر در
مجلس شعرا جز شاعری نگنجد فردوسی گفت بنده را درین فن اندک مایه شروعی هست استاد عنصری گفت چون
عارض تو ماه نباشد روشن ؛ عسجدی گفت مانند رخت گل نبود در گلشن ؛ فرخی گفت مژگانت همی کند گذار از جوشن ؛
فردوسی گفت مانند سنان گیو در جنگ پشن ؛ همگنان از حسن کلام او تعجب کردند و استاد عنصری فردوسی را گفت
زیبا گفتی مگر ترا در تاریخ سلاطین وقوفی هست گفت بلی تاریخ ملوک عجم همراه دارم عنصری او را در ابیات و اشعار
مشکله امتحان کرد فردوسی را در شیوه شاعری و سخنوری قادر یافت گفت ای برادر معذور دار که فضل ترا نشناختم
و او را مصاحب خود ساخت و سلطان عنصری را فرموده بود که تاریخ ملوک عجم را بقید نظم درآورد و عنصری از
کثرت اشتغال بهانها میکرد و میتوانند بود که طبعش بر نظم شاهنامه قادر نبوده باشد و هیچکس را در آن روزگار نیافته
که اهل این کار بوده باشد القصه فردوسی را پرسید که توانی نظم شاهنامه گفتن فردوسی گفت بلی انشاء الله استاد

عنصری ازینمعنی خرم شد و فی الحال بعرض رسانید که جوانی خراسانی آمده بسیار خوش طبع و بر سخنوری قادر در
گمان بنده آنست که از عهده نظم تاریخ عجم بیرون تواند آمد سلطان گفت او را بگو که در مدح من چند بیت
بگوید عنصری فردوسی را بمدح سلطان اشارت کرد فردوسی چند بیت در مدح سلطان بگفت بدیهه و این بیت
از انجمله است چو کودک لب از شیر مادر بشست ؛ ز گهواره محمود گوید نخست ؛ سلطان را بغایت ازین بیت
خوش آمد و فردوسی را فرمود تا بر نظم شاهنامه قیام نماید گویند که او را در سرا بوستان خاص فرمود تا حجره مسکن
دادند و مشاهره و وجه معاش مقرر کردند و مدت چهار سال در خطه غزنین بنظم شاهنامه مشغول بود بعد از آن اجازت
حاصل کرد که بوطن رود و بنظم شاهنامه مشغول باشد و مدت چهار سال دیگر بطوس ساکن بود و باز بغزنین رجوع کرد چهار دانگ ماند صح
شاهنامه را بنظم آورده بود بعرض سلطان رسانید و مقبول نظر کیمیا خاصیت سلطانی شد و باز بر طریق اول بکار
مشغول شد و سلطان گاه گاه او را نوازش و تفقدی فرمودی و مربی او شمس الکفاة خواجه احمد بن حسن المیمندی
بود و مدح او گفتی و التفات باباز که جمله خاصان سلطان بود نمیکرد ایاز ازین معنی تافته شد و از روی سعایت ازد صح
در مجلس خاص بعرض رسانید که فردوسی رافضی ست و سلطان محمود در دین و مذهب بغایت صلب بوده و در
نظر او هیچ طائفه دشمن تر از رفضه نبوده اند خاطر سلطان ازین سبب بر فردوسی متغیر شد روزی او را طلب فرمود
و از روی عتاب او گفت که تو قرمطی بوده بفرمایم تا ترا زیر پای فیلان هلاک کنند تا جمیع قرامطه را عبرت باشد فردوسی
فی الحال در پای سلطان افتاد که من قرمطی نیستم بلکه از اهل سنت و جماعتم و بر من افترا کرده اند سلطان
فرمود که مجتهدان بزرگ شیعه از طوس بوده اند اما من ترا بخشیدم بشرط آنکه ازین مذهب رجوع نمائی بعد از آن از سلطان
هراسان شد و در حق او نیز بدگمان گشت بهر کیفیت که بود کتاب نظم شاهنامه باتمام رسانید و او را طمع آن بود
که سلطان در حق او احسان بزرگ بجای آورد و مثل ندیمی مجلس خاص و اقطاع چون خاطر سلطان بدو گران شده
بود صله کتاب شاهنامه شصت هزار درم نقره انعام فرمود که بیتی را درم نقره باشد و فردوسی بغایت این انعام
را در حق خود حقیر دانست اما بستد و ببازار شد و بحمام درآمد و بیست هزار درم اجرت حمامی داد و بیست هزار درم فقاعی
خرید و بیست هزار درم بمستحقان قسمت نمود خود را در شهر غزنین مخفی ساخت و بعد از آن بحیله کتاب شاهنامه
را از کتابدار سلطان بدست آورد و چند بیت در مذمت سلطان بدانجا الحاق کرد **بیت** چه سی سال بردم بشهنامه
رنج ؛ که تا شاه بخشد مرا تاج و گنج ؛ اگر شاه را شاه بودی پدر ؛ بسر بر نهادی مرا تاج زر ؛ چو اندر تبارش بزرگی
نبود ؛ نیارست نام بزرگان شنود ؛ و باقی این ابیات شهرتی عظیم دارد نوشتن تمام احتیاج نبود و فردوسی

مدت چهار ماه در غزنین متواری بود و بعد از آن مخفی بهراة آمد و در خانه ابو المعالی صحاف چند گاه بسر برد تا کنیز سلطان بتفحص فردوسی میرسیدند و در شهرها منادی میکردند فردوسی خود را بمشقت تمام بطوس رسانید و در انجا نیز نتوانست بودن اهل و عیال و اقربا را وداع کرد و عازم رستمدار شد و در انجا نزد اسپهبد جرجانی از قبل منوچهر بن قابوس حاکم رستمدار بود پناه آورد و سپهبد او را مراعات کرد و از فردوسی ابیات هجو سلطان را بیک صد و شصت مثقال طلا بخرید که از شاهنامه محو سازد و او اجابت کرده دیگر بار بطوس رجوع نمود و پیری برو مستولی شده بود و در وطن مالوف متواری می بود وقتی سلطان در سفر هند نامه بملک دهلی مینوشت رو بخواجه احمد بن حسن میمندی کرد که اگر جواب نه بر وفق مراد ما باید تدبیر چیست خواجه این بیت از شاهنامه خواند ع اگر جز بکام من آید جواب * من و گرز و میدان و افراسیاب * سلطان را رقتی پیدا شد گفت در حق فردوسی جفا و کم عنایتی کردم آیا احوال او چیست خواجه محل و تقریب یافت بعرض رسانید که فردوسی پیر و عاجز و مستمند شده و در طوس متواری بوده سلطان از غایت عنایت و شفقت فرمود تا دوازده شتر نیل بار کرده جهة انعام فردوسی بطوس فرستادند چون شتران نیل بدروازه رودبار طوس همان بود و بیرون رفتن جنازه فردوسی بدروازه رزان همان بعد از آن جهات تسلیم خواهرش کردند قبول نکرد و از غایت زهد گفت ع مرا مال سلاطین چو احتیاجی نیست * و وفات فردوسی در شهور سنه احدی عشر و اربعمائة بوده و قبر او در شهر طوس ست بجنب مزار عباسیه و الیوم مرقد شریف او متعین ست و زوار را بدان التجاست چنین گویند که شیخ ابو القاسم کرکانی علیه ما یستحق بر فردوسی نماز نکرد که او مدح مجوس گفته آن شب در خواب دید که فردوسی را در بهشت عدن درجات عالیست ازو سوال کرد که این درجه بچه یافتی گفت بدان یک بیت که در توحید گفتم اینست بیت ع جهان را بلندی و پستی توئی ندانم چه هر چه هستی توئی انتهی کلام السمرقندی فثبت و الحمد لله الودود * ان المخاطب الحیی المیود * فی تعرضه لهذا الحدیث بالانکار و الجحود * و تلقیه بالاعراض و الصدود * قد اربی علی سلطان اصحاب الزیغ و المرود و بذ علی صنادید ذوی البغی و الحرود * و بلغ فی تیهاء العصبیة الی اقصی البغی و العنود و حصل فی غلواء الحمیة علی خیب الخسر و الکنود **وجه سی و چهارم** آنکه طراز المحدثین ابو بکر احمد بن موسی بن مردویه الاصبهانی حدیث مدینة العلم را از جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم بواسطه جناب امیر المومنین علیه السلام و ابن عباس روایت نموده چنانچه علی ما نقل عنه بسند خود آورده عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم انا مدینة العلم و علی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب و نیز علی ما نقل عنه بسند خود آورده عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم انا مدینة العلم و علی بابها

فمن اراد العلم فلیات الباب و روایت کردن ابن مردویه این حدیث شریف را بروایت ابن عباس از افاده علامه شوکانی نیز ظاهرست کما ستعرف فیما بعد انشاء الله تعالی و ابن مردویه از اجله حفاظ مشهورین و اماثل ایقاظ معروفین سنیه می باشد جلالت شان و علو مکان او بر ناظر کتاب الانساب سمعانی و معجم البلدان یاقوت حموی و کتاب المناقب اخطب خوارزم و تذکرة الحفاظ و عبر ذهبی و زاد المعاد ابن القیم حنبلی و تاریخ ابن کثیر شامی و طبقات شافعیه سبکی و حصن حصین شمس الدین جزری و طبقات الحفاظ سیوطی و شرح مواهب لدنیه زرقانی و کشف الظنون مصطفی بن عبد الله قسطنطنیی و رساله اصول حدیث خود مخاطب و غیر آن واضح و لائح ست و اکثر عبارات این کتب انشاء الله تعالی در مجلد ثانی مذکور میشود **فهذا** ابن مردویه طراز محدثیهم الاعلام * و علم حفاظهم الفخام * قد روی هذا الحدیث المبهر النظام * و اثر هذا الخبر المحصف العصام * بطریقین عن سید الانام * علیه و آله الاف التحیة و السلام * فلا یطعن فیه بعد روایة ابن مردویه الا المارد الذی هو شر من الد الخصام * و لا یقدح فیه غب عیها الا امرؤ تاه فی بید الغوایة و هام **وجه سی و پنجم** آنکه تاج المحدثین ابو نعیم احمد بن عبد الله الاصبهانی حدیث مدینة العلم را در کتاب معرفة الصحابه اخراج نموده عبد الرحمن بن ابی بکر سیوطی در جمع الجوامع گفته انا مدینة العلم و علی بابها ابو نعیم فی المعرفة عن علی و نیز سیوطی در رساله قول جلی فی فضائل علی گفته الحدیث السادس عشر عنه ای عن علی کرم الله وجهه ان رسول الله صلی الله علیه و سلم قال انا مدینة العلم و علی بابها اخرجه ابو نعیم فی المعرفة و روایت کردن ابو نعیم این حدیث شریف را در کتاب المعرفة از افاده ابراهیم وصابی در کتاب الاکتفاء و مرزا محمد بدخشی در نزل الابرار و مفتاح النجا و تحفة المحبین نیز واضح و ظاهر میشود و نور الدین سلیمانی نیز آنرا در در یتیم نقل کرده کما ستعرف فیما بعد انشاء الله تعالی **وجه سی و ششم** آنکه ابو نعیم جناب امیر المومنین علیه السلام را بلقب باب مدینة الحکم و العلوم مدح نموده کمال ثبوت و حتمیت این حدیث شریف بر اصحاب الباب واضح و ظاهر فرموده چنانچه در حلیة الاولیا بترجمه جناب امیر المومنین علیه السلام گفته سید القوم محبوب المعبود **باب مدینة الحکم و العلوم** و راس المخاطبات و مستنبط الاشارات رایة المهتدین و نور المطیعین و ولی المتقین و امام العادلین اقدمهم اجابة و ایمانا و اقومهم قضیة و ایقانا و اعظمهم حلما و اوفرهم علما علی بن ابیطالب علیه السلام قدوة المتقین و زینة العارفین المنبی عن حقائق التوحید المشیر الی لوامع علم التفرید صاحب القلب العقول و اللسان السئول و الاذن الواعی و العهد الوافی فقا عیون الفتن و وقی من فنون المحن فدفع الناکثین و وضع القاسطین و دمغ المارقین الاخیشن فی دین الله

الممسوس فی ذات اللہ ابونعیم از حفاظ این شان و نقاد جلیل الشان و مستندین اعیان و معتمدین ارکان
و متمہرین ثقات و متبحرین اثبات و اساطین معظمین و کبار مفخمین سنیہ بوده نفائس مکارم شہیہ و عقائل محامد بہیہ
او بر ناظر کتاب مناقب الشافعی لفخر الدین الرازی و تاریخ کامل عز الدین ابن الاثیر الجزری و اسماء الرجال جامع مسانید ابی حنیفہ
تصنیف ابوالموید محمد بن محمود الخوارزمی و وفیات الاعیان ابن خلکان و منہاج السنہ ابن تیمیہ و مختصر فی اخبار البشر
ابوالفدا اسمعیل بن علی الایوبی و تذکرة الحفاظ و عبر و دول الاسلام محمد بن احمد ذہبی و تتمۃ المختصر ابن الوردی و
اسماء الرجال مشکوة ولی الدین خطیب و زاد المعاد ابن القیم و وافی بالوفیات صلاح الدین خلیل بن ایبک الصفدی
و مرآة الجنان عبد اللہ بن اسعد الیافعی و طبقات شافعیہ عبد الوہاب بن علی السبکی و طبقات شافعیہ عبد الرحیم بن الحسن
الاسنوی و طبقات شافعیہ تقی الدین ابوبکر بن القاضی شہبۃ الاسدی و توضیح الدلائل شہاب الدین احمد
و طبقات الحفاظ جلال الدین سیوطی و لواقح الانوار عبد الوہاب شعرانی و تاریخ خمیس حسین بن محمد دیار بکری
و مقالید الاسانید ابومہدی ثعالبی و بستان المحدثین خود مخاطب و قول مستحسن مولوی حسن زمان معاصر و
اتحاف النبلاء و تاج مکلل مولوی صدیق خان معاصر ظاہر و باہر ست لعضی از عبارات این کتب در مجلدات
سابقہ مذکور شده و شطری ازان انشاء اللہ تعالی در بعض مجلدات آتیہ مذکور خواہد شد در ینجا بر بعض عبارات
اکتفا میرود ابن خلکان در وفیات الاعیان گفتہ الحافظ ابونعیم احمد بن عبد اللہ بن احمد بن
اسحاق بن موسی بن مہران الاصبہانی الحافظ المشہور صاحب کتاب حلیۃ الاولیاء کان
من اعلام المحدثین و اکابر الحفاظ الثقات اخذ عن الافاضل و اخذوا عنہ و انتفعوا بہ و
کتابہ الحلیۃ من احسن الکتب ولہ کتاب تاریخ اصبہان نقلت منہ فی ترجمۃ والدہ عبد اللہ
نسبہ علی ہذہ الصورة و ذکر ان جدہ مہران اسلم اشارة الی انہ اول من اسلم من اجدادہ و
انہ مولی عبد اللہ بن معاویۃ بن عبد اللہ بن جعفر بن ابی طالب رضی اللہ عنہ و سیاتی ذکر عبد اللہ
بن معاویۃ انشاء اللہ تعالی و ذکر ان والدہ توفی فی رجب سنۃ خمس و ستین و ثلثمائۃ و دفن عند جدہ من
قبل امہ و لد فی رجب سنۃ ست و ثلثین و ثلثمائۃ و قیل اربع و ثلثین و توفی فی صفر و قیل یوم
الاثنین الحادی و العشرین من المحرم سنۃ ثلثین و اربعمائۃ باصبہان رحمہ اللہ تعالی و محمد بن احمد ذہبی
در عبر فی خبر من غبر در وقائع سنہ ثلثین و اربعمائہ گفتہ و فیہا توفی ابونعیم الاصبہانی احمد بن عبد اللہ
بن احمد بن الحافظ الصوفی الاحول سبط الزاہد محمد بن یوسف بن البناء باصبہان فی المحرم ولہ

اربع و تسعون سنۃ اعتنی بہ ابوہ و اسمعہ فی سنۃ اربع و اربعین و ثلثمائۃ و بعدہا استجاز
لہ خیثمۃ الاطرابلسی و الاصم و طبقتہما و تفرد بالدنیا بعلو الاسناد مع الحفظ و الاستبحار من الحدیث
و فنونہ روی عن ابن فارس و العسال و احمد بن سعید السمسار و ابی علی بن الصواف و ابی بکر بن الخلاد
و طبقتہم بالعراق و الحجاز و خراسان و صنف التصانیف الکبار المشہورة فی الاقطار انتہی فہذا ابونعیم
واحد حفاظہم الافراد و فرد ایقاظہم النقاد الذی طار صیتہ فی التلال و الوہاد
و بلغت تصانیفہ السائرة الی الاغوار و الانجاد قد روی ہذا الحدیث المرغم لاناف ذوی
الاحتداد فی کتابہ معرفۃ الصحابۃ المعروف بین اکابرہم الامجاد و اثبتہ بالحتم و الجزم درء
فی صدور ارباب الخداع و الکیاد فی کتابہ حلیۃ الاولیاء المشہور بین الامصار و البلاد فالعجب
کل العجب من المخاطب الحدید الفواد البدیع الانتقاد کیف مضی علی سنن الخصام و اللداد
و نظم نفسہ فی سلک المنکرین الجحاد الجائبین سباسب الحیف و العناد الہائمین من العمہ
و العتہ فی کل واد **وجہ سی و ہفتم** آنکہ ابوالحسن احمد بن المظفر بن احمد العطار الفقیہ الشافعی این حدیث شریف
را بسند متصل خود از جناب رسالتماب صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم روایت نموده چنانچہ آنفا در وجہ روایت ابن السقا
از تصریح علامہ ابن المغازلی در کتاب المناقب دانستی و ستقف علیہ فیما بعد ایضا انشاء اللہ تعالی
و ابوالحسن العطار از ائمہ کبار و اعلام احبار سنیہ ہست علامہ ابن المغازلی در کتاب المناقب روایات و اخبار او
بتوفیر و اکثار آورده و مکرر او را بوصف فقیہ شافعی ستوده و جلالت شان و رفعت مکان او بر ناظر کتاب العبر ذہبی
نیز واضح و لائح ست و قد مرت عبارتہ فی مجلد حدیث الطیر **فہذا ابوالحسن العطار**
فقیہہم السائر للاغوار قد روی ہذا الحدیث المزری بنوافحہ اریج الازہار الزاری
بفوائحہ علی نسمات الاسحار فلا یعافہ و لو بالالطاط و الاضمار الا من الف الخبثۃ الانجاس
و الاقذار و لا یتلقاہ بالجحود و الانکار الا من غاص لعمہہ فی الاغباش و الاکدار و اللہ
ولی التوفیق بالتیقظ و الاستبصار و ہو الموفق للتبصر و الاعتبار **وجہ سی و ہشتم** آنکہ
اقضی القضاة ابوالحسن علی بن محمد بن حبیب البصری الشافعی المعروف بالماوردی این حدیث شریف را روایت
نموده چنانچہ علامہ ابن شہر آشوب علیہ الرحمہ در مناقب آل ابی طالب میفرماید و قال النبی علیہ السلام
بالاجماع انا مدینۃ العلم و علی بابہا فمن اراد العلم فلیات الباب رواہ احمد من ثمانیۃ طرق و

ابراهیم الثقفی من سبعة طرق وابن بطة من ستة طرق والقاضی الجعابی من ستة طرق وابن
شاهین من اربعة طرق والخطیب التاریخی من ثلاثة طرق ویحیی بن معین من طریقین وقد رواه
السمعانی والقاضی الماوردی وابو منصور السکری وابو الحسن ماوردی از اعاظم فقهای مشاهیر و افاخم
نبهای نحاریر سنیه بوده عبد الکریم بن محمد سمعانی در کتاب الانساب گفته الماوردی بفتح المیم والواو
وسکون الراء وفی آخرها الدال المهملة هذه النسبة الی بیع الماورد وعمله واشتهر جماعة من العلماء بهذه
النسبة لان بعض اجداده کان یعمله ویبیعه منهم اقضی القضاة ابو الحسن علی بن محمد بن حبیب
البصری المعروف بالماوردی من اهل البصرة سکن بغداد وکان من وجوه الفقهاء الشافعیین وله
تصانیف عدة فی اصول الفقه وفروعه وغیر ذلک وجعل الیه ولایة القضاء ببلدان کثیرة وسکن
بغداد فی درب الزعفران وحدث عن الحسن بن علی بن محمد الجبلی صاحب ابی خلیفة وعن محمد بن عدی بن زحر
المنقری ومحمد بن المعلی الازدی وجعفر بن محمد بن الفضل البغدادی وسمع منه ابو بکر احمد بن علی
بن ثابت الخطیب الحافظ وجماعة آخرهم ابو العز احمد بن عبید الله بن کادش العکبری وقال
الخطیب کتبت عنه وکان ثقة ومات فی شهر ربیع الاول من سنة خمسین واربعمائة
ودفن من الغد فی مقبرة باب حرب وکان قد بلغ ستا وثمانین سنة وعز الدین ابن الاثیر در تاریخ کامل در وقائع
سنه خمسین واربعمائة گفته وفی سلخه یعنی ربیع الاول توفی قاضی القضاة ابو الحسین علی بن محمد بن حبیب الماوردی الفقیه الشافعی
وکان اماما وله تصانیف کثیرة منها الحاوی وغیره فی علوم کثیرة وکان عمره ستا وثمانین سنة وابن خلکان در وفیات الاعیان گفته
ابو الحسن علی بن محمد بن حبیب البصری المعروف بالماوردی الفقیه الشافعی کان من وجوه الفقهاء الشافعیة وکبارهم اخذ
الفقه عن ابی القاسم الصیمری بالبصرة ثم عن الشیخ ابی حامد الاسفراینی ببغداد وکان حافظا للمذهب وله فیه
کتاب الحاوی الذی لم یطالعه احد الا وشهد له بالتبحر والمعرفة التامة بالمذهب وفوض الیه القضاء ببلدان کثیرة
واستوطن بغداد فی درب الزعفران وروی عنه الخطیب ابو بکر صاحب تاریخ بغداد وقال کان ثقة وله من التصانیف
غیر الحاوی تفسیر القرآن الکریم والنکت والعیون وادب الدین والدنیا والاحکام السلطانیة وقانون الوزارة وسیاسة الملک
والاقناع فی المذهب وهو مختصر وغیر ذلک وصنف فی اصول الفقه والادب وانتفع الناس به وقیل انه
لم یظهر شیئا من تصانیفه فی حیاته وانما جمعها کلها فی موضع فلما دنت وفاته قال لشخص یثق به الکتب
التی فی المکان الفلانی کلها تصنیفی وانما لم اظهرها لانی لم اجد نیة خالصة لله تعالی لم یشبها کدر فاذا عاینت الموت

ووقعت فی النزع فاجعل یدک فی یدی فان قبضت علیها وعصرتها فاعلم انه لم یقبل منی
شیء منها فاعمد الی الکتب والقها فی دجلة لیلا وان بسطت یدی ولم اقبض علی یدک فاعلم انها
قبلت وانی قد ظفرت بما کنت ارجوه من النیة الخالصة قال ذلک الشخص فلما قارب الموت وضعت
یدی فی یده فبسطها ولم یقبض علی یدی فعلمت انها علامة القبول فاظهرت کتبه بعده وذکر
الخطیب فی اول تاریخ بغداد عن الماوردی المذکور قال کتب اخی الی من البصرة وانا ببغداد شعر
طیب الهواء ببغداد یشوقنی ٭ قدما الیها وان عاقت مقادیر ٭ فکیف صبری عنها الان اذ
جمعت ٭ طیب الهوائین ممدود ومقصور ٭ قال ابو العز احمد بن عبید الله بن کادش انشدنی ابو الحسن
الماوردی قال انشدنا ابو الخیر الکاتب الواسطی بالبصرة لنفسه شعر جری قلم القضاء بما یکون ٭
فسیان التحرک والسکون ٭ جنون منک ان تسعی لرزق ٭ ویرزق فی غشاوته الجنین ٭ ویقال
ان ابا الحسن الماوردی لما خرج من بغداد راجعا الی البصرة کان ینشد ابیات العباس بن الاحنف
المقدم ذکره وهی شعر اقمنا کارهین لها فلما ٭ الفناها خرجنا مکرهینا ٭ وما حب البلاد بنا ولکن
امر العیش فرقة من هوینا ٭ خرجت اقر ما کانت لعینی ٭ وخلفت الفؤاد بها رهینا ٭ وانما قال
ذلک لانه من اهل البصرة وما کان یؤثر مفارقتها فدخل بعد ادکارها لها ثم طابت له بعد
ذلک ونسی البصرة واهلها فشق علیه فراقها وقد قیل ان هذه الابیات لابی محمد الخازن الساکن
بما وراء النهر قاله السمعانی والله اعلم وتوفی یوم الثلثاء سلخ شهر ربیع الاول سنة خمسین
واربعمائة ودفن من الغد فی مقبرة باب حرب ببغداد وعمره ست وثمانون سنة رحمه الله تعالی
والماوردی نسبة الی بیع الماورد هکذا قاله السمعانی ومحمد بن احمد ذهبی در عبر فی خبر من غبر در وقائع
سنه خمسین واربعمائة گفته والماوردی اقضی القضاة ابو الحسن علی بن محمد بن حبیب البصری الشافعی
مصنف الحاوی والاقناع وادب الدنیا والدین وغیر ذلک وکان اماما فی الفقه والاصول والتفسیر
بصیرا بالعربیة ولی قضاء بلاد کثیرة ثم سکن بغداد وعاش ستا وثمانین سنة تفقه علی ابی القسم الصیمری بالبصرة وعلی
ابی حامد ببغداد وحدث عن الحسن الجبلی صاحب ابی خلیفة الجمحی وجماعة وآخر من روی عنه ابو العز بن کادش ویافعی در دول الاسلام در وقائع
سنه مذکوره گفته واقضی القضاة ابو الحسن علی بن محمد بن حبیب الماوردی الشافعی صاحب التصانیف وعبد الله بن سعد یافعی در مرآة الجنان در وقائع سنه مذکوره
گفته وفیها الامام النحریر البحر الکبیر اقضی القضاة ابو الحسن علی بن محمد البصری الماوردی الشافعی مصنف الحاوی الکبیر النفیس

التهیر والاقناع وادب الدنیا والدین والاحکام السلطانیة وقانون الوزارة وسیاسة الملك
وتفسیر القران الکریم والقلب والعیون وصنف فی اصول الفقه والادب وفی غیر ذلك وکان اماماً
فی الفقه والاصول والتفسیر بصیراً بالعربیة ولی قضاء بلاد کثیرة ثم سکن بغداد وعاش ستا
وثمانین تفقه علی ابی القسم الصیمری بالبصرة وعلی الشیخ ابی حامد الاسفرائنی ببغداد وحدث عن جماعة
وکان حافظاً للمذهب درس العلوم وروی عنه الخطیب صاحب تاریخ بغداد وانتفع الناس به
وقیل انه لم یظهر شیئاً من تصانیفه فی حیاته وانما جمع جمیعها فی موضع فلما دنت وفاته قال
لشخص هولاء الکتب التی فی المکان الفلانی کلها تصنیفی وانما لم اظهرها لانی لم اجد نیة خالصة
لله تعالی فاذا عاینت الموت ووقعت فی النزع فاجعل یدك فی یدی فان قبضت علیها وعصرتها
فاعلم انه لم یقبل منی شیء منها فالقها فی دجلة وان بسطت یدی ولم اقبض علی یدك فاعلم انها
قد قبلت وقد ظفرت بما کنت ارجوه ففعل الوصی ذلك فنبسط یده ولم یقبضها علی یده فعلم
انها علامة القبول فاظهر کتبه بعده وذکر الخطیب فی اول تاریخ بغداد عن الماوردی قال کتب
الی اخی من البصرة وانا ببغداد ؎ طیب الهواء ببغداد یشوقنی ؛ قدما الیها وان عاقت مقادیر
فکیف صبری عنها الان اذ جمعت ؛ طیب الهوائین ممدود ومقصور ؛ وقیل انه لما
خرج من بغداد راجعا الی البصرة کان ینشد ابیات ابن الاحنف ؎ اقمنا کارهین لها
فلما ؛ الفناها خرجنا مکرهینا ؛ وما حب البلاد بنا ولکن ؛ امر العیش فرقة من
هوینا ؛ خرجت اقر ما کانت لعینی ؛ وخلفت الفواد بها رهینا ؛ والماوردی
نسبة الی بیع الماورد وعمره ست وثمانون سنة رحمه الله تعالی و
تاج الدین عبد الوهاب بن علی السبکی در طبقات شافعیه گفته علی بن محمد بن حبیب
الامام الجلیل القدر الرفیع الشان ابو الحسن الماوردی صاحب الحاوی
والاقناع فی الفقه وادب الدین والدنیا والتفسیر ودلائل النبوة و
الاحکام السلطانیة وقانون الوزارة وسیاسة الملك وغیر ذلك روی
عن الحسن الجبلی صاحب ابی خلیفة ومحمد بن عدی المقری ومحمد
بن المعلی الازدی وجعفر بن محمد بن المعقل البغدادی وروی عنه ابو بکر

الخطیب وجماعة اخرهم ابو العز بن کادش وتفقه بالبصرة علی الصمیری ثم رحل الی الشیخ ابی حامد الاسفرائنی ببغداد
وکان اماماً جلیلاً رفیع الشان له الید الباسطة فی المذهب والتفنن التام فی سائر العلوم قال الشیخ ابو اسحق درس بالبصرة و
بغداد سنین کثیرة وله مصنفات کثیرة فی الفقه والادب وکان حافظاً للمذهب انتهی وقال الخطیب من وجوه الفقهاء الشافعیین
وله تصانیف عدة فی اصول الفقه وفروعه وغیر ذلك قال وجعل الیه القضاء ببلدان کثیرة وکان صح السلطان
احد الائمة له التصانیف الحسان فی کل فن من العلم وبینه وبین القاضی ابی الطیب فی الوفاة احد عشر
یوماً وقیل انه لم یظهر شیأ من تصانیفه فی حیاته وجمعها فی موضع فلما دنت وفاته قال لمن یثق به
الکتب التی فی المکان الفلانی کلها تصنیفی وانما لم اظهرها لانی لم اجد نیة خالصة فاذا عاینت
الموت ووقعت فی النزع فاجعل یدك فی یدی فان قبضت علیها وعصرتها فاعلم انه لم یقبل منی شیء
منها فاعمد الی الکتب والقها فی دجلة وان بسطت یدی ولم اقبض علی یدك فاعلم انها قد قبلت وانی
قد ظفرت بما کنت ارجوه من النیة قال ذلك الشخص فلما قارب الموت وضعت یدی فی یده
فبسطها ولم یقبض علی یدی فعلمت انها علامة القبول فاظهرت کتبه بعده قلت لعل هذا
بالنسبة الی الحاوی والا فقد رایت من مصنفاته عدة کثیرة وعلیه خطه ومنها ما اکملت قرائته
علیه فی حیاته ومن کلام الماوردی الدال علی دینه ومجاهدته لنفسه ما ذکره فی کتاب ادب الدین
والدنیا فقال ومما انذرك به من حالی انی صنفت فی البیوع کتابا جمعته ما استطعت من کتب الناس
واجتهدت فیه نفسی وکررت فیه خاطری حتی اذا تهذب واستکمل وکدت اعجب به وتصورت انی اشد الناس
اطلاعا بعلمه حضرنی وانا فی مجلس اعرابیان فسالانی عن بیع عقداه فی البادیة علی شروط تضمنت اربع
مسائل لم اعرف لشیء منها جوابا فاطرقت مفکرا وبحالی وحالهما معتبرا فقالا اما عندك فیما سالناك
جواب وانت زعیم هذه الجماعة فقلت لا فقالا ایها لك وانصرفا ثم اتیا من قد یتقدمه فی العلم کثیر
من اصحابی فسالاه فاجابهما مسرعا بما اقنعهما فانصرفا عنه راضیین بجوابه حامدین لعلمه
الی ان قال فکان ذلك زاجر نصیحة ونذیر عظة تذلل لهما قیاد النفس وانخفض لهما جناح
العجب قال الخطیب کان ثقة مات فی یوم الثلثاء سلخ شهر ربیع الاول سنة خمسین واربعمائة ودفن
من الغد فی مقبرة باب حرب قال وکان قد بلغ ستا وثمانین سنة انتهی **فهذا الماوردی** عمدة
فقهائهم الکبار ؛ وقدوة اعلامهم الاحبار ؛ قد روی هذا الحدیث المنیر للاسفار ؛ المزری بنوره للاسفار

فلا یرتاب فیہ الا من تاہ فی مہامہ العسف وحار؛ ولا یختلجہ الا من ضل فی سباسب الحیف فبار ولا یقدم علی طعنہ الا من فاض ضغنہ وفار؛ ولا یجتری علی الغض منہ الا من غاض دینہ وغار ولا یقدحہ الا من ہو من الہلکات علی شفا جرف ہار؛ فانہار بہ الی النار؛ ولا یزری الا من تردی فی ہوۃ السعیر وبئس القرار؛ **وجہ سی ونہم** آنکہ ابوبکر احمد بن الحسین بن علی البیہقی حدیث مدینۃ العلم را روایت نمودہ چنانچہ اخطب خوارزم در کتاب المناقب گفتہ اخبرنا الشیخ الزاہد الحافظ ابو الحسن علی بن احمد العاصمی الخوارزمی قال اخبرنا شیخ القضاۃ اسمعیل بن احمد الواعظ قال اخبرنا ابوبکر احمد بن الحسین البیہقی قال اخبرنا ابو الحسن محمد بن الحسین بن داؤد العلوی رحمہ اللہ تعالی قال اخبرنا محمد بن محمد بن سعد الہروی الشعرانی قال حدثنا محمد بن عبد الرحمن النیسابوری قال حدثنا ابو الصلت الہروی قال حدثنا ابو معاویۃ عن الاعمش عن مجاہد عن ابن عباس قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انا مدینۃ العلم وعلی بابہا فمن اراد العلم فلیات الباب؛ ونہایت طول باع وکثرت اطلاع ونقد وامعان وحفظ واتقان وتبحر وافر وتمہر متکاثر بیہقی نزد اہل خبرت بملاحظہ انساب سمعانی وکتاب مناقب الشافعی للفخر الرازی وتاریخ کامل ابن الاثیر الجزری ومعجم البلدان یاقوت حموی ووفیات الاعیان ابن خلکان ومختصر فی اخبار البشر ابو الفدا اسمعیل بن علی الایوبی وتتمۃ المختصر عمر بن مظفر المعروف بابن الوردی وسیر النبلاء وتذکرۃ الحفاظ وعبر ودول الاسلام ذہبی واسماء الرجال مشکوۃ ولی الدین الخطیب ومرآۃ الجنان عبد اللہ بن اسعد یافعی وطبقات شافعیہ عبد الوہاب سبکی وطبقات شافعیہ عبد الرحیم سنوی وطبقات شافعیہ ابوبکر اسدی وطبقات الحفاظ سیوطی ومرقاۃ ملا علی قاری وفیض القدیر مناوی ورجال مشکوۃ از شیخ عبد الحق دہلوی ومقالید الاسانید ابو مہدی ثعالبی وشرح مواہب لدنیہ عبد الباقی زرقانی وبستان المحدثین خود مخاطب واتحاف النبلاء وابجد العلوم وتاج مکلل مولوی صدیق حسن خان معاصر وغیر آن اوضح وعیان است کما ستقف علیہ ان شاء اللہ تعالی فی مجلد حدیث التشبیہ درینجا ذکر بعضی از عبارات اکتفا میرود ابن خلکان در وفیات الاعیان گفتہ ابوبکر احمد بن الحسین بن علی بن عبد اللہ بن موسی البیہقی الخسروجردی الفقیہ الشافعی الحافظ الکبیر المشہور واحد زمانہ وفرد اقرانہ فی الفنون من کبار اصحاب الحاکم ابی عبد اللہ بن البیع فی الحدیث ثم الزائد علیہ فی انواع العلوم اخذ الفقہ عن ابی الفتح ناصر بن محمد العمری المروزی غلب علیہ الحدیث واشتہر بہ ورحل فی طلبہ الی العراق والجبال والحجاز وسمع بخراسان من علماء عصرہ وکذلک ببقیۃ البلاد التی انتہی الیہا وشرع فی التصنیف فصنف فیہ کثیرا حتی قیل تبلغ تصانیفہ الف جزء وہو اول من جمع

نصوص الامام الشافعی رضی اللہ تعالی عنہ فی عشر مجلدات ومن مشہور مصنفاتہ السنن الکبیر والسنن الصغیر ودلائل النبوۃ والسنن والآثار وشعب الایمان ومناقب الشافعی المطلبی ومناقب احمد بن حنبل وغیر ذلک وکان قانعا من الدنیا بالقلیل وقال امام الحرمین فی حقہ ما من شافعی المذہب الا وللشافعی علیہ منۃ الا احمد البیہقی فان لہ علی الشافعی منۃ وکان من اکثر الناس نصرا للمذہب الشافعی وطلب الی نیسابور لنشر العلم فاجاب وانتقل الیہا وکان علی سیرۃ السلف واخذ عنہ الحدیث جماعۃ من الاعیان منہم زاہر الشحامی ومحمد الفراوی وعبد المنعم القشیری وغیرہم وکان مولدہ فی شعبان سنۃ اربع وثمانین وثلثمائۃ وتوفی فی العاشر من جمادی الاولی سنۃ ثمان وخمسین واربعمائۃ بنیسابور ونقل الی بیہق رحمہ اللہ تعالی ونسبتہ الی بیہق بفتح الباء الموحدۃ وسکون الیاء المثناۃ من تحتہا وبعد الہاء المفتوحۃ قاف وہی قری مجتمعۃ بنواحی نیسابور علی عشرین فرسخا منہا وخسروجرد من قراہا وہی بضم الخاء المعجمۃ انتہی فہذا البیہقی عالمہم المشہور؛ وعلمہم المنشور الذی یسبح عندہم لفضلہ ملاذ الجمہور؛ وصار لنبلہ مفخما عند النقدۃ الصدور؛ قد روی ہذا الحدیث المأثور؛ بسندہ المزبور؛ عن النبی المحبور علیہ وآلہ الاف السلام الی یوم النشور؛ فلا یقابلہ بالرد الا الجاحد النکور؛ ولا یتلقاہ بالجحد الا الحائد المثبور؛ ولا یمتری فیہ الا الخاسئ الملوم المدحور؛ ولا یعتری لہ الا الغادر المخذول المہجور؛ ولا یطعنہ الا من زرع الفجور؛ وسقاہ الغرور؛ وحصد الثبور؛ ولا ینکرہ الا من فتلتہ فاتلات الغرور؛ وعمیت علیہ مشتبہات الامور؛ واللہ ولی الذین امنوا یخرجہم من الظلمات الی النور **وجہ چہلم** آنکہ ابو غالب محمد بن احمد بن سہل النحوی المعروف بابن بشران این حدیث شریف را روایت کردہ چنانچہ از عبارت کتاب المناقب علامہ ابن المغازلی کہ سابقا در وجہ دوم گذشتہ واضح وظاہر است وستقف علی ذلک فیما بعد ایضا ان شاء اللہ تعالی ومحامد زاہرہ ومحاسن باہرہ علامہ ابن بشران حسب افادات محققین اعیان سابقا در مجلد حدیث طیر از عبر فی خبر من غبر ذہبی وجواہر مضیئہ فی طبقات الحنفیہ عبد القادر بن محمد القرشی ومرآۃ الجنان عبد اللہ بن اسعد یافعی واثمار جنیہ فی اسماء الحنفیہ علی بن سلطان محمد القاری منقول ومسطور شدہ فلیکن منک علی ذکر **فہذا علامتہم** الجلیل ابن بشران؛ الموصوف الممدوح علی السنۃ اکابرہم الاعیان؛ قد روی ہذا الحدیث العلی الشان؛ النیر البرہان

الذی هو کالنجم للحیران ؛ والبارد للظمان ؛ فلا یضل عنه الا العامه السکران ؛ ولا یحید عنه الا العاند فی الملح العدوان ؛ والله العاصم عن جوب مجاهل الخیبة والخسران ؛ وهو الواقی عن قطع مهامه الاخفاق والحرمان

وجه چهل و یکم آنکه ابو بکر احمد بن علی المعروف بالخطیب البغدادی حدیث مدینة العلم را از حدیث ابن عباس بطرق متعدده روایت کرده

چنانچه در تاریخ بغداد علی ما نقل عنه گفته اخبرنا الحسین بن علی الصیمری قال حدثنا احمد بن علی الصیمری قال ثنا ابراهیم بن احمد بن ابی حصین قال حدثنا محمد بن عبد الله ابو جعفر الحضرمی قال حدثنا جعفر بن محمد البغدادی ابو محمد الفقیه قال حدثنا ابو معویة عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیأت الباب ونیز در تاریخ بغداد علی ما نقل عنه گفته اخبرنا احمد بن محمد العتیقی قال ثنا عبد الله بن محمد الشاهد قال ثنا ابو بکر احمد بن قادویه الطحان قال ثنا ابو عبد الله احمد بن محمد بن یزید بن سلیم قال حدثنی رجاء بن سلمة قال حدثنا ابو معویة الضریر عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیأت الباب ونیز در تاریخ بغداد علی ما نقل عنه گفته اخبرنا علی بن ابی علی قال حدثنا محمد بن المظفر قال ثنا احمد بن عبد الله بن سابور قال حدثنا عمر بن اسمعیل بن مجالد قال ثنا ابو معویة الضریر عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد بابها فلیأت الباب ونیز در تاریخ بغداد علی ما نقل عنه گفته حدثنا محمد بن احمد بن رزق قال اخبرنا ابو بکر مکرم القاضی قال حدثنا القاسم بن عبد الرحمن الانباری قال ثنا ابو الصلت عبد السلام بن صالح بن سلیمان بن میسرة الهروی قال حدثنا ابو معویة عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها

وجه چهل و دوم آنکه خطیب این حدیث شریف را از حدیث جابر نیز روایت کرده چنانچه در تاریخ بغداد علی ما نقل عنه گفته اخبرنا ابو طالب یحیی بن علی الدسکری قال اخبرنا ابو بکر بن المقرئ قال ثنا ابو الطیب محمد بن عبد الصمد الدقاق قال ثنا احمد بن عبد الله ابو جعفر المکتب قال اخبرنا عبد الرزاق قال ثنا سفیان عن عبد الله بن عثمان بن خثیم عن عبد الرحمن بن بهمان قال سمعت جابر بن عبد الله قال سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یوم الحدیبیة وهو آخذ بید علی هذا امیر البررة وقاتل الفجرة منصور من نصره ومخذول من خذله ثم مد بها صوته انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیأت الباب

وجه چهل و سوم آنکه خطیب این حدیث شریف را از حدیث جناب امیر المومنین نیز روایت کرده چنانچه در تاریخ بغداد علی ما نقل عنه گفته اخبرنا عبد الله بن محمد

مجاهد

بن عبد الله الشاهد حدثنا محمد بن المظفر حدثنا ابو جعفر الحسین بن حفص الخثعمی حدثنا عباد بن یعقوب حدثنا یحیی بن بشیر الکندی عن اسمعیل بن ابراهیم الهمدانی عن ابی اسحاق عن الحارث عن علی وعن عاصم بن ضمرة عن علی قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم شجرة انا اصلها وعلی فرعها والحسن والحسین ثمرتها والشیعة ورقها فهل یخرج من الطیب الا الطیب وانا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد المدینة فلیأت الباب و روایت کردن خطیب در تاریخ بغداد حدیث مدینة العلم را باین سند از کفایة الطالب کنجی نیز واضح و ظاهر خواهد شد ان شاء الله تعالی

وجه چهل و چهارم آنکه خطیب در تاریخ بغداد روایات متعدده از یحیی بن معین مشتمل بر تصحیح و اثبات این حدیث شریف نقل کرده و ستقف علیها ان شاء الله تعالی فیما بعد

وجه چهل و پنجم آنکه خطیب این حدیث شریف را بروایت ابن عباس در کتاب المتفق والمفترق نیز روایت کرده چنانچه ابراهیم وصابی در کتاب الاکتفا گفته وعنه ای عن ابن عباس رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیأت الباب اخرجه الحاکم فی المستدرک والخطیب فی المفترق والمتفق ومناقب باهره ومراتب فاخره ومحامد زاهره ومحاسن ظاهره خطیب بنا بر افادات اینحضرات بالاتر از انست که احاطه و احصای آن توان کرد بندی از ان بر ناظر کتاب الانساب و ذیل تاریخ بغداد عبد الکریم بن محمد السمعانی و تاریخ کامل ابن اثیر جزری و اسماء رجال جامع مسانید ابی حنیفه از ابو المؤید محمد بن محمود خوارزمی و وفیات الاعیان ابن خلکان و مختصر فی اخبار البشر ابو الفدا اسمعیل بن علی الایوبی و تتمة المختصر عمر بن مظفر الشهیر بابن الوردی و سیر النبلاء و تذکرة الحفاظ و عبر و دول الاسلام شمس الدین محمد بن احمد ذهبی و مرآة الجنان یافعی و طبقات شافعیه عبد الوهاب سبکی و طبقات شافعیه عبد الرحیم اسنوی و طبقات شافعیه تقی الدین ابو بکر بن احمد بن قاضی شهبه اسدی و طبقات الحفاظ سیوطی و تاریخ خمیس حسین دیار بکری و فیض القدیر مناوی و شرح مواهب لدنیه محمد بن عبد الباقی الزرقانی المالکی و مقالید الاسانید ابو مهدی عیسی الثعالبی المالکی و تراجم الحفاظ مرزا محمد بدخشانی و بستان المحدثین خود شاهصاحب و اتحاف النبلاء و ابجد العلوم و تاج مکلل مولوی صدیق حسن خان معاصر واضح و اظهر است در ینجا بر بعض عبارات اکتفا میرود - مولوی صدیق حسن خان معاصر در تاج مکلل گفته الحافظ ابو بکر احمد بن علی بن ثابت بن احمد بن مهدی بن ثابت البغدادی المعروف بالخطیب صاحب تاریخ بغداد وغیره من المصنفات کان من الحفاظ المتقنین والعلماء المتبحرین ولو لم یکن له سوی التاریخ لکفاه فانه یدل علی اطلاع عظیم وصنف قریبا من مائة مصنف وفضله اشهر من ان یوصف واخذ الفقه عن ابی الحسن المحاملی و

ثم ان الله خلقنی وعلیا من صح

القاضى ابى الطيب الطبرى وغيرهما وكان فقيها فغلب عليه الحديث والتاريخ ولد
فى جمادى الاخرة سنة اثنتين وتسعين وثلثمائة يوم الخميس لست بقين من الشهر وتوفى
فى يوم الاثنين سابع ذى الحجة سنة ثلث وستين واربعمائة ببغداد رحمه الله تعالى وقال
السمعانى توفى فى شوال وسمعت ان الشيخ ابا اسحق الشيرازى رحمه الله كان من جملة من
حمل نعشه لانه انتفع به كثيرا وكان يراجعه فى تصانيفه والعجب انه كان فى وقته حافظ
المشرق وابو عمر يوسف بن عبد البر صاحب كتاب الاستيعاب حافظ المغرب وماتا فى
سنة واحدة كما سياتى انشاء الله تعالى وذكر محب الدين بن النجار فى تاريخ بغداد ان ابا البركات
اسمعيل بن سعد الصوفى قال ان الشيخ ابا بكر بن زهراء الصوفى كان قد اعد لنفسه قبرا الى جانب ابى سعد
قبر بشر الحافى رحمه الله تعالى وكان يمضى اليه فى كل اسبوع مرة وينام فيه ويقرأ فيه القرآن
كله فلما مات ابو بكر الخطيب وكان قد اوصى ان يدفن الى جانب قبر بشر الحافى فجاء اصحاب الحديث
الى ابى بكر بن زهراء وسألوه ان يدفن الخطيب فى القبر الذى كان قد اعده لنفسه وان يوثره به
فامتنع من ذلك امتناعا شديدا وقال موضع قد اعددته لنفسى منذ سنين يوخذ منى فلما راوا
ذلك جاؤا الى والدى الشيخ ابى سعد وذكروا له ذلك فاحضر الشيخ ابا بكر بن زهراء وقال له انا لا
اقول لك اعطهم القبر ولكن اقول لك لو ان بشر الحافى فى الاحياء وانت الى جانبه فجاء ابو بكر
الخطيب يقعد دونك اكان يحسن بك ان تقعد اعلى منه قال لا بل كنت اقوم واجلسه
مكانى قال فهكذا ينبغى ان يكون الساعة قال فطاب قلب الشيخ ابى بكر واذن له فى دفنه فدفن
الى جانبه بباب حرب وقد كان تصدق بجميع ماله وهو مائتا دينار فرقها على ارباب الحديث
والفقهاء والفقراء فى مرضه واوصى ان يتصدق عنه بجميع ما عليه من الثياب ووقف
جميع كتبه على المسلمين ولم يكن له عقب وصنف اكثر من ستين كتابا وكان الشيخ ابو اسحق الشيرازى
احد من حمل جنازته وقيل انه ولد سنة احدى وتسعين وثلثمائة والله اعلم ورئيت له
منامات صالحة بعد موته وكان قد انتهى اليه علم الحديث وحفظه فى وقته هذا آخر ما نقلته
من كتاب ابن النجار رحمه الله تعالى رحمة واسعة انتهى فهذا الخطيب المنيف يروى هذا الحديث
الشريف بطرق عديدة ذات رفيف واسانيد سديدة مشيدة الرصيف ارغاما لكل جاحد

عنيف وايجاعا لصدر كل منكر سخيف وتدميرا لترهات اهل التلفيق والتلفيف و
تتبيرا لخزعبلات اهل التزوير والتحريف فالطاعن فيه موغل فى موامى العدوان بالخبب و
الوجيف والراد عليه مسرع الى مهاوى الطغيان بالذفف والزفيف **وجه چهل و ششم**
آنكه ابو عمر يوسف بن عبد الله المعروف بابن عبد البر النمرى القرطبى حديث مدينة العلم را روايت نموده
چنانچه در كتاب استيعاب در ترجمه جناب على بن ابيطالب عليه السلام گفته وروى عنه صلى الله عليه
قال انا مدينة العلم وعلى بابها فمن اراد العلم فليات من بابه انتهى فلله در ابن
عبد البر حيث احسن الى اهل الحق وبر ونور عيون الموقنين واقر وشرح صدر المومنين وسر واخزى من لهج
بابطال الحديث واصر فارتكب اعظم جريرة وجر وخدع اتباعه واشياعه بترويج الخرافات
وغر واقحمهم فى الضلال القائد الى السعير المصعد الحر والله العاصم عن غيه والشر وهو ابو
عن زيغه والضر وابن عبد البر از نبهاى كاملين وعظماى حاذقين ومحدثين كبار ومنقدين عالى فخار واساطين معتبر
آفاق واجله مشهورين حذاق سنيه است مناقب ومحامد او برناظر ومتتبع انساب سمعانى ووفيات الاعيان ابن خلكان ومختصر
ابو الفدا وتتمة المختصر ابن الوردى وتذكرة الحفاظ وسير النبلاء وعبر ودول الاسلام ذهبى ومرآة الجنان يافعى وروض المناظر ابن شحنه
وطبقات الحفاظ ابن ناصر الدين دمشقى وطبقات الحفاظ سيوطى وتوضيح الدلائل شهاب الدين احمد ومقاليد الاسانيد ابو مهدى ثعالبى وشرح
مواهب لدنيه زرقانى وتراجم الحفاظ مرزا محمد بدخشانى وبستان المحدثين خود مخاطب وابجد العلوم وتاج مكلل واتحاف النبلا مولوى
صديق حسن خان معاصر واضح وظاهر است اكثر اين عبارات در مجلد حديث ولايت وحديث طير مذكور شده در ينجا اكتفا بر بعض عبارات ميرود
ميرزا محمد بدخشانى در تراجم الحفاظ گفته يوسف بن عبد الله بن محمد بن عبد البر النمرى الاندلسى ابو عمر
المعروف بابن عبد البر احد الائمة ذكره فى نسبة القرطبى وقال بضم القاف وسكون الراء
وضم الطاء المهملة وفى آخرها الباء الموحدة هذه النسبة الى قرطبة وهى بلدة كبيرة من بلاد
المغرب الاندلس وهى دار ملك السلطان خرج منها جماعة كثيرة من العلماء فى كل فن قديما
وحديثا والمشهور بالنسبة اليها ابو عمر يوسف بن عبد الله بن عبد البر النمرى الاندلسى القرطبى
الحافظ كان اماما فاضلا كبيرا جليل القدر صنف التصانيف يروى عن ابى عبد الله محمد
بن عبد الملك بن صيفون الرصافى انتهى ولم يورخ وفاته قلت مات سنة ثلث وستين و
اربعمائة ارخها غير واحد وكان له يوم مات خمس وتسعون سنة ومن شيوخه خلف بن القسم

وعبد الوارث بن سفیان وابو عمر بن الباجی وابو الولید بن الفرضی وجماعة روی عنه
ابو محمد بن حزم وابو علی الغسانی وعبد الله الحمیدی وطاهر بن مفوز الشاطبی وخلق وذکره
الذهبی وابن ناصر الدین فی طبقات الحفاظ **وجه چهل و هفتم** آنکه ابو محمد حسن بن احمد بن موسی الغندجانی
این حدیث شریف را روایت نموده چنانچه از عبارت کتاب المناقب علامه ابن المغازلی که در وجه چهارم گذشته
واضح و ظاهر است وستقف علیها عن قریب ایضا ان شاء الله تعالی و ترجمه ابو محمد غندجانی از کتاب الانساب
سمعانی که مثبت نهایت ثقت و جلالت و عظمت و نبالت اوست ان شاء الله تعالی در مجلد حدیث ثقلین مذکور
مسطور خواهد شد فهذا الغندجانی شیخهم الثقة الثبت المتانی ؛ ومسندهم الفرد الفذ الکانی
قد روی هذا الحدیث المشید المبانی ؛ وحدث بذلک الخبر الاطیب المعانی ؛ فلا یتصدی لرده
الا الخاسر الخائب الجانی ؛ ولا یتعرض لدفعه الا الجاحد المعاند الشانی ؛ ولا یمتری فیه الا من عجنته
اکاذیب الامانی ؛ ولا یرتاب فیه الا من تاهت به مضلات العوانی **وجه چهل و هشتم** آنکه ابو الحسن علی بن
محمد بن الطیب الجلابی المعروف بابن المغازلی این حدیث شریف را بطرق متعدده روایت نموده چنانچه در کتاب
مناقب جناب امیر المومنین علیه السلام گفته حدثنا ابراهیم بن عبد الرحمن قال حدثنا محمد بن عبد الرحیم
الهروی بالرملة قال حدثنا ابو الصلت الهروی عبد السلام بن صالح قال حدثنا ابو معویة عن الاعمش
عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها
فمن اراد العلم فلیأته من بابه و نیز ابن المغازلی در مناقب گفته قوله صلی الله علیه وسلم انا مدینة
العلم اخبرنا ابو الحسن احمد بن المظفر بن احمد العطار الفقیه الشافعی رحمه الله بقرائتی علیه فاقر به
سنة اربع وثلثین واربعمائة قلت له اخبرکم ابو محمد عبد الله بن محمد بن عثمان المزنی الملقب
بابن السقا الحافظ الواسطی رحمه الله نا عمر بن الحسن الصیرفی رحمه الله نا احمد بن عبد الله بن یزید
نا عبد الرزاق قال انا سفیان الثوری عن عبد الله بن عثمان عن عبد الرحمن بن بهمان عن جابر عثمان بن
بن عبد الله قال اخذ النبی صلی الله علیه وسلم بعضد علی فقال هذا امیر البررة وقاتل
الکفرة منصور من نصره مخذول من خذله ثم مد بها صوته فقال انا مدینة العلم وعلی
بابها فمن اراد العلم فلیات الباب اخبرنا ابو طالب محمد بن احمد بن عثمان بن الفرج رحمه الله تعالی
انا ابو بکر احمد بن ابراهیم بن الحسن بن شاذان البزاز اذنا نا محمد بن حمید اللخمی انا ابو جعفر محمد

محمد بن عمار بن عطیة نا عبد السلام بن صالح الهروی نا ابو معویة عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس
قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب اخبرنا
محمد بن احمد بن عثمان انا ابو الحسین محمد بن المظفر بن موسی بن عیسی الحافظ البغدادی نا الباغندی محمد
بن محمد بن سلیمان نا محمد بن مصفا نا حفص بن عمر العدنی نا علی بن عمر عن ابیه عن جریر عن علی
قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها ولا تؤتی البیوت
الا من ابوابها اخبرنا ابو منصور زید بن طاهر بن سیار البصری قدم علینا واسطا انا ابو عبد الله محمد بن عبد الله
بن دراسة نا احمد بن عبید الله نا بکر بن احمد بن مقبل نا محمد بن الحسن بن العباس نا عبد السلام بن
صالح نا ابو معویة عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم
انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب اخبرنا ابو القسم الفضل بن محمد بن عبد الله
الاصفهانی قدم علینا واسطا املاء فی جامعنا فی شهر رمضان من سنة اربع وثلثین واربعمائة انا ابو سعید
محمد بن موسی بن الفضل بن شاذان الصیرفی بنیسابور انا ابو العباس محمد بن یعقوب الاصم نا محمد بن عبد الرحیم الفضل
الهروی نا عبد السلام بن صالح نا ابو معویة عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب اخبرنا الحسن بن احمد بن موسی
انا ابو الحسن احمد بن محمد بن الصلت القرشی نا علی بن محمد المقری نا محمد بن عیسی بن شعبة البزاز نا احمد
بن عبد الله بن یزید المودب نا عبد الرزاق انا معمر عن عبد الله بن عثمان عن عبد الرحمن قال سمعت
جابر بن عبد الله الانصاری یقول سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول یوم الحدیبیة وهو آخذ
بضبع علی بن ابیطالب هذا امیر البررة وقاتل الفجرة منصور من نصره مخذول من خذله ثم مد بها صوته
فقال انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب اخبرنا ابو غالب محمد بن احمد بن سهل النحوی
رحمه الله تعالی فیما اذن لی فی روایته عنه ان ابا طاهر ابراهیم بن عمر بن یحیی حدثهم نا محمد بن عبید الله حدثهم
بن محمد بن عبید الله بن المطلب نا احمد بن محمد بن عیسی سنة عشر وثلثمائة نا محمد بن عبد الله بن عمر بن مسلم اللاحقی الصفار
بالبصرة سنة اربع واربعین ومائتین نا ابو الحسن علی بن موسی الرضا قال حدثنی ابی عن ابیه جعفر بن
محمد عن ابیه عن جده علی بن الحسین عن ابیه الحسین عن ابیه علی بن ابیطالب قال قال رسول الله
صلی الله علیه وسلم یا علی انا مدینة العلم وانت الباب کذب من زعم انه یصل الی المدینة الا

من قبل الباب انتهى فالحمد لله ذى المن الكامل والفضل الشامل حيث ظهر باعتناء ابن المغازلى لحافظهم البارع الفاضل وجه بذهم القارح البازل ان المكذب لهذا الحديث لاعب بدينه هازل وطارد لعقله عازل ولنسج العنكبوت غازل وفى اسفل الدركات بعناده وشماسه وعتاهه ووسواسه نازل والموهن لذلك الخبر ناكب عن طريق الحق عادل ومعرض عن سبيل الصواب ناكل ومتوغل فى مغاوى العدوان واغل بحيث لا ينجعه لوم لائم وعذل عاذل ومدائح عظيمه ومناقب فخيمه وفضائل عاليه وفواضل غاليه وكمال ثقت واعتبار ومزيد اعتماد واشتهار ابن المغازلى عمدة الكبار بر متتبع كتب اعلام واحبار سنيه مخفى ومستتر نيست انشاء الله المنعام نبذى ازان در بعض مجلدات آتيه بتفصيل مذكور خواهد شد **وجه چهل ونهم** آنكه ابو المظفر منصور بن محمد بن عبد الجبار السمعانى اين حديث شريف را روايت كرده چنانچه علامه ابن شهر آشوب عليه الرحمه در كتاب مناقب آل ابيطالب فرموده قال النبى عليه السلام بالاجماع انا مدينة العلم وعلى بابها فمن اراد العلم فليأت الباب رواه احمد من ثمانية طرق وابراهيم الثقفى من سبعة طرق وابن بطة من ستة طرق والقاضى الجعابى من ستة طرق وابن شاهين من اربعة طرق والخطيب التاريخى من ثلاثة طرق ويحيى بن معين من طريقين وقد رواه السمعانى والقاضى الماوردى وابو منصور السكرى وابو المظفر سمعانى از اكابر فقهاى معتمدين واعاظم نبهاى مستندين سنيه بوده مآثر جليله ومفاخر جميله آنجناب براى اثبات ثبت ومتينها بناظر سياق تاريخ نيسابور تصنيف عبد الغافر فارسى وكتاب الانساب عبد الكريم بن محمد السمعانى وتدوين فى ذكر اهل العلم بقزوين تصنيف عبد الكريم بن محمد الرافعى ووفيات الاعيان ابن خلكان وعبر فى خبر من غبر ودول الاسلام ذهبى ومراة الجنان عبد الله بن اسعد يافعى وطبقات شافعيه عبد الوهاب بن على السبكى وطبقات شافعيه عبد الرحيم بن الحسن الاسنوى وطبقات شافعيه تقى الدين الاسدى وطبقات المفسرين شمس الدين الداؤدى المالكى ومدينة العلوم فاضل ازنيقى وتراجم الحفاظ ميرزا محمد بدخشانى واضح ولائح است بنا بر اختصار در نجا بر بعض عبارات اقتصار ميرود - عبد الكريم بن محمد رافعى در تدوين فى ذكر اهل العلم بقزوين گفته منصور بن محمد بن عبد الجبار بن احمد بن محمد بن جعفر بن احمد بن عبد الجبار بن الفضل بن الربيع بن مسلم بن عبد الله السمعانى التميمى ابو المظفر ابن ابى منصور تفقه على ابيه على مذهب ابى حنيفه رضى الله عنه حتى برع فى الفقه ثم ورد بغداد واجتمع بابى اسحق الشيرازى وجرى بينه وبين ابى نصر بن الصباغ صاحب الشامل مسئلة احسن الكلام فيها ثم انتقل الى مذهب الشافعى رضى الله عنه وكان الطريق قد انقطع من بغداد الى مكة بسبب استيلاء العرب فركبت تلك السنة جماعة فى البرية فاخذ واواخذ جدى الى مكة

ان خلصه الله تعالى وبقى بمكة الى وقت الموسم فى صحبة الشيخ ابو القاسم سعد بن على الزنجانى شيخ الحرم ذكر ذلك كله ابو سعد السمعانى سبطه وقال سمعت الكيا شهردار بن شيرويه بهمدان سمعت ابا القسم منصور بن احمد الصنهاجى وسأله ابى يقول سمعت ابا المظفر السمعانى يقول كنت على مذهب ابى حنيفه فاردت ان ارجع الى مذهب الشافعى فحججت فلما بلغت سميراء رأيت رب العزة فى المنام فقال لى عد الينا يا ابا المظفر فانتبهت وعلمت انه يريد مذهب الشافعى فرجعت اليه وسمعت بعض مشايخى يقول كان جدك الامام ابو المظفر على عزم ان يقيم بمكة ويجاور بها فى صحبة الامام سعد بن على الزنجانى فرأى والدته ليلة كانها كشفت عن شعرها الابيض وقالت يا ابا المظفر بحقى عليك الا رجعت الى مرو فانى لا اطيق فراقك فانتبهت مترددا وعزمت على ان اشاور شيخى سعد بن على فمضيت اليه فاذا هو جالس فى الحرم وعنده من الزحام ما لم اقدر معه على الكلام فلما قام وتفرق الناس تبعته الى باب داره فالتفت الى وقال يا ابا المظفر العجوز ينتظرك ودخل البيت فعرفت انه يتكلم على ضميرى ورجعت مع الحاج وقال ابو الحسن عبد الغافر بن اسمعيل الفارسى فى سياق تاريخ نيسابور ابو المظفر السمعانى وحيد عصره فضلا وطريقة وزهدا من بيت العلم والزهد وخرج فى شبابه الى الحج ثم لما عاد الى وطنه ترك طريقته التى ناظر عليها اكثر من ثلثين سنة وتحول الى مذهب الشافعى رضى الله عنه واضطرب لذلك اهل مرو وتشوش العوام فخرج منها وصار الى طوس ثم قصد نيسابور واستقبله الاصحاب استقبالا عظيما وكانت النوبة نوبة نظام الملك وعميد الحضرة ابى سعد محمد بن منصور واكرموا مورده وعقد له مجلس التذكير واستحكم امره وعاد الى مرو فعقد له مجلس التدريس فى مدرسة اصحاب الشافعى رضى الله عنه وصنف الامام ابو المظفر التفسير فى ثلث مجلدات وصنف فى الخلاف كتبا مشهورة وسمع الحديث بمرو ونيسابور وجرجان وهمدان وبغداد والحرمين والحجاز ودخل قزوين فسمع بها الامام ابا حفص هبة الله بن زاذان وابا منصور محمد بن احمد بن بندارة وابا طاهر محمد بن على بن يشكر الشيرازى وروى عنه ابو القسم اسمعيل بن محمد الحافظ وابو نصر احمد بن عمر بن محمد الغازى والائمة انبانا الامام ابو سعد السمعانى بالاجازة العامة عن ابيه عن جده ابى المظفر انبا ابو منصور محمد بن احمد بن بندارة القزوينى بها انبا ابو محمد عبد الله بن عبيد الله بن يحيى المعلم انبا ابو عبد الله الحسين بن اسماعيل ثنا سلم بن جنادة ثنا ابن نمير عن الاعمش عن حسين الخراسانى عن

ابی غالب عن ابی امامۃ قال استضحک رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ذات یوم فقیل لہ یا رسول اللہ مالک تضحک فقال من قوم یساقون الی الجنۃ فی السلاسل وبہ عن الامام ابی المظفر انبا ابو الفتح الدوابی بالری فی دارہ ثنا احمد بن عبد اللہ الاصبہانی ثنا علی بن محمد العجلی ثنا عبد الرحمن بن ابی یحیی الاصبہانی ثنا ابو صالح الاعرج باصبہان ثنا محمد بن ہشام الثقفی ثنا نصر بن فضالۃ ثنا ابو معویۃ عن صالح بن ابی الاخضر عن ابی الزبیر عن جابر قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الرزق اسرع الی البیت الذی فیہ السخاء من الشفرۃ الی سنام البعیر وقال الامام ابو سعد انشدنا ابو الحسن سعید بن عبد اللہ بن عمر السیدی مذاکرۃ انشدنا القاضی الاستراباذی انشدنا الامام ابو المظفر منصور بن محمد السمعانی ؎ خلیلی ان وافیتما دارمیۃ ٭ بذات الغضا فالجزع فالہضبات ٭ اینخا علی عہدی قلوصیکما بہا ٭ ولا تنیا فی نہزۃ الفرصات ٭ وقولا لہا ان انتما تلقیاہا ٭ ترکنا الذی تدرین فی زفرات ٭ من البین فی نار من الوجد فی جوی ٭ فقید قرار دائم الحسرات توفی رحمہ اللہ سنۃ تسع وثمانین واربعمائۃ و اربنقی در مدینۃ العلوم در ذکر صنف یازدہم ائمۂ شافعیہ گفتہ منہم منصور بن محمد بن عبد الجبار ابو المظفر بن الامام ابی منصور السمعانی الرفیع القدر الشہیر الذکر طبق الارض ذکرہ وعبق الکون نشرہ ولد سنۃ ست وعشرین واربعمائۃ کان حنفیا ثم انتقل الی مذہب الشافعی لامور یطول ذکرہا وجمیع تصانیفہ علی مذہب الشافعی توفی سنۃ تسع وثمانین واربعمائۃ بمرو انتہی **فہذا السمعانی** عالمہم الکبیر ٭ وجہبذہم الشہیر ٭ قد روی ہذا الحدیث الخطیر ٭ الہامل بالافاضات کالسحاب المطیر ٭ فلا یحید عنہ الا من اغتالتہ ایدی الاضلال والتغریر ٭ ولا ینکل عنہ الا من اختطفتہ احبل التخدیع والتزویر ٭ ولا یقدح فیہ الا من اشتری لنفسہ التتبیب والتخسیر ٭ ولا یطعن فیہ الا من اجترم لاجلہ التدمیر والتتبیر ٭ **وجہ پنجاہم** آنکہ شیخ القضاۃ ابو علی اسمعیل بن احمد بن الحسین البیہقی این حدیث شریف را روایت کردہ چنانچہ سابقا از عبارت ناصبیہ کتاب المناقب اخطب خوارزم دانستی و شیخ القضاۃ از اکابر علمای فخام واجلۂ نبہای اعلام وموصوف بامام ابن امام نزد منتقدین اینحضرات اعلام میباشد شطری از مآثر شامخہ ومفاخر باذخہ او بر ناظر تاریخ کامل عز الدین ابن الاثیر ومختصر فی تاریخ البشر ابو الفدا الایوبی وتتمۃ المختصر عمر بن المظفر المعروف بابن الوردی وطبقات شافعیہ تاج الدین سبکی وطبقات شافعیہ جمال الدین اسنوی وروض المناظر ابن شحنۃ حلبی واضح ولائح است درینجا بر بعض عبارات اکتفا میرود عز الدین ابن اثیر در تاریخ کامل در وقائع سنہ سبع وخمسمائۃ گفتہ واسمعیل بن احمد

بن الحسین بن علی ابو علی بن ابی بکر البیہقی الامام ابن الامام ومولدہ سنۃ ثمان وعشرین واربعمائۃ وتوفی بمدینۃ بیہق ولوالدہ تصانیف کثیرۃ مشہورۃ و اسمعیل بن علی الایوبی در مختصر فی تاریخ البشر در وقائع سنہ مذکورہ گفتہ فی ہذہ السنۃ توفی اسمعیل بن احمد بن الحسین البیہقی الامام ابن الامام توفی ببیہق ومولدہ سنۃ ثمان وعشرین واربعمائۃ وعلاء ابن الوردی در تتمۃ المختصر در وقائع سنہ مذکورہ گفتہ فیہا توفی اسمعیل بن احمد بن الحسین البیہقی الامام ابن الامام ببیہق ومولدہ سنۃ ثمان وعشرین واربعمائۃ وسبکی در طبقات شافعیہ گفتہ اسمعیل بن احمد بن الحسین الخسروجردی شیخ القضاۃ ابو علی ولد الامام الجلیل الحافظ ابی بکر البیہقی مولدہ بخسروجرد سنۃ ثمان وعشرین واربعمائۃ وسمع اباہ وحفص بن مسرور وابا عثمان الصابونی وعبد الغافر بن محمد الفارسی وناصر بن الحسین العمری وغیرہم روی عنہ ابو القاسم بن السمرقندی واسمعیل بن ابی سعد الصوفی وغیرہما تفقہ علی ابیہ وتخرج بہ فی الحدیث وسافر الکثیر ودخل خوارزم فسکن بہا مدۃ وولی بہا الخطابۃ وتدریس الشافعیۃ والقضاء من وراء جیحون الذی کان برسم اصحاب الشافعی ثم سافر الی بلخ واقام بہا مدۃ ثم عاد الی بیہق بعد ما غاب عنہا نحو ثلثین سنۃ وتوفی بہا جمادی الاخرۃ سنۃ سبع وخمسمائۃ انتہی **فہذا ابو علی البیہقی** شیخ القضاۃ ٭ عمدۃ احبارہم الدعاۃ ٭ قد روی ہذا الحدیث المقبول عند نقدۃ الرواۃ ٭ وحدث بہذا الخبر الثابت عند الحفاظ الوعاۃ ٭ فلا یتصدی لازرائہ الا من سلک مسلک المارقین الشراۃ ٭ ولا یستریب لتعییبہ الا من رکب قدۃ القاسطین الجفاۃ ٭ ولا یصمد لخالہ الا من امتطی صہوۃ العدوان کالناکثین الغواۃ ٭ ولا یرید ابطالہ الا من افترع ذروۃ الشنآن کالماردین الطغاۃ **وجہ پنجاہ ویکم** آنکہ ابو شجاع شیرویہ بن شہردار بن شیرویہ بن فناخسرو الہمدانی الدیلمی این حدیث شریف را روایت نمودہ چنانچہ در فردوس الاخبار کہ نسخہ عتیقہ آن بنظر خاکسار در کتبخانہ مدینہ منورہ علی مشرفہا الاف سلام من الملک الغفار رسیدہ وتاریخ کتابت آن سابع عشر ذی القعدہ سنہ خمس وستین وثمانمائہ بودہ گفتہ انا مدینۃ العلم وعلی بابہا فمن اراد العلم فلیات الباب وشیرویہ بن شہردار از اعاظم حفاظ عالی فخار واجلۂ محدثین جلیل الاقدار است ومحاسن اثیرہ ومحامد کثیرہ او بر متتبع کتاب التدوین عبد الکریم بن محمد رافعی وطبقات شافعیہ ابو عمرو عثمان بن عبد الرحمن الدمشقی المعروف بابن الصلاح وتذکرۃ الحفاظ وسیر النبلاء وعبر فی خبر من غبر ذہبی ومرآۃ الجنان یافعی وطبقات شافعیہ تاج الدین سبکی وطبقات شافعیہ جمال الدین اسنوی وطبقات شافعیہ تقی الدین اسدی وروضۃ الفردوس سید علی ہمدانی وطبقات الحفاظ سیوطی وفیض القدیر مناوی ومقالید الاسانید ابو مہدی ثعالبی وکشف الظنون مصطفی بن عبد اللہ القسطنطینی وغیر آن واضح وآشکار است وستقف علی ذلک فی المجلد

ثلثین

الاتی ان شاء الله تعالی و کمال اعتماد و اعتبار و نهایت جلالت و اشتهار کتاب فردوس الاخبار مثل خود دیلمی عمدة الکبار از تصریحات اعاظم محققین و الاتبار واضح و آشکارست از افاده خود دیلمی ظاهرست که هرگاه اوایل زمان خاصه اهل بلد خود را ملاحظه فرمود که از حدیث و اسانید آن اعراض کردند و جاهل معرفت صحیح و سقیم گردیدند و کتب و اسفاری که ائمه دین قدیما و حدیثا تصنیف کرده بودند و مسانیدی را که ایشان در فرائض و سنن و حلال و حرام و آداب و وصایا و امثال و مواعظ و فضائل اعمال جمع نموده بودند ترک گفتند و بقصص و احادیث محذوفة الاسانید که نقله حدیث آنرا نشناخته بودند و بر احدی از اصحاب حدیث مقرون نشده بود مشتغل شدند و موضوعاتی که قصاص وضع نموده بودند بر آیا فتن قطعیات در مجالس و طرقات طلب نمودند دیلمی بکمال حمیت ایمانی درین کتاب خود زیاده از دوازده هزار از احادیث صغار از صحاح و غرائب و افراد و صحف مرویه ثبت نمود پس بنهایت وضوح ثابت شد که این احادیث مجموعه در فردوس الاخبار بپایه اعتماد و معتبرست که دیلمی آنرا برای صرف اهل زمان خود از موضوعات و اکاذیب جمع نموده پس اگر گفته آید که حدیث مدینة العلم و غیر آن از مناقب جناب امیر المؤمنین علیه السلام که دران کتاب اندراج یافته معاذ الله از اکاذیب و موضوعاتست لازم آید که دیلمی عین غرض خود را فوت کرده باجترا بر جریره عظیمه نشر موضوعات مستحق وبال و نکال شده باشد و از صدر مسند الفردوس پسر دیلمی واضحست که دیلمی احادیث کتاب الفردوس را از مسموعات خود تخریج کرده و از تحقق متیقن بود که اکثر آن بلکه عامه آن از احادیث مسنده ست و در مصنفات حفاظ ثقات و مجموعات ائمه اثبات مثبت ست و نیز از ان واضحست که آن کتاب نفیس عزیز الوجود مضمون بست و جامع می باشد غرر درر نبویه و فوائد جمه و محاسن کثیره و صیت آن بآفاق رسیده و جماعت رفاق به تحفظ آن راغب گردیده و نیز از ان پیداست که در اسلام مثل ان کتاب تفصیلا و تبویبا تصنیف نشده و از قدیم الایام ترصیفا و ترتیبا بسوی آن سبقت نکرده شد گویا هر فصلی از ان و فصول حقه مرواریدست که از لالی منظومه و درر مکنونه مملوست و یا طبله واشده عطاری که بنافهای مشک مشحون ست و نیز از ان آشکارست که دیلمی بسیاری از عجائب اخبار و غرائب احادیث جمع کرده که در اکثر از کتب یافته نمیشود و پس آن کتاب فی الحقیقة مثل فردوس ست که حق سبحانه و تعالی در وصف آن میفرماید فیها ما تشتهی الانفس و تلذ الاعین و نیز از ان واضحست که در زمان پسر دیلمی نسخ آن متکثر گردید و در میان عباد بشهرت رسیده بود باین حیثیت که بلده از بلاد عراق و کوره از اقطار آفاق باقی نماند مگر آنکه علمای آن بر تحصیل آن مواظبت میکردند و ائمه آن بر اشترای آن اقبال و ملازمت مینمودند و فضلای آن بر قرائت و حفظ آن مداومت داشتند و در ریاض محاسن آن طواف و دوران میکردند و از ثمار فوائد آن اجتنای نمودند پس سیر کرد آن کتاب مسیر شمس در هر بلده و هبوب کرد

هبوب ریح در بر و بحر و استحسان میکردند آنرا ائمه و حفاظ و استفاده مینمودند از ان علما و وعاظ و استطابت میکردند آنرا نحاریر فضلا و ارتضا مینمودند آنرا اکیاس بلغا بسبب نفاست آن و بذل میکردند ملوک غایت ابتدال در استکتاب آن برای خزانهای خود و از روضة الفردوس سید علی همدانی نمایانست که کتاب فردوس الاخبار بحری از بحور فوائد و کنزی از کنوز لطائف که مشحون ست بحقائق الفاظ نبویه و مخزونست در حدائق فصول آن آثار مصطفویه با وصف کثرت فوائد و شمول عوائد آن قریب بود که انوار آن منطفی و آثار آن منطمس گردد باین سبب استخراج نمود علی همدانی از قعر بحر آن اشرف جواهر آنرا و چید از اغصان ریاض آن انفس ازاهر آنرا فثبت من روایة الدیلمی بعد لحاظ ما سرده هو و ابنه و علی الهمدانی من فضائل کتابه ان الحدیث الشریف من الاحادیث التی هی مذکورة فی مصنفات الحفاظ الثقات و مجموعات الائمة الاثبات و انه من الغرر و الدرر النبویة و الفوائد الجمة و المحاسن الکثیرة و انه مما طنت به الآفاق و تنافست فی تحفظه الرفاق الی غیر ذلک من المحامد الجلیة الباهرة و المفاخر العلیة الزاهرة

وجه پنجاه و دوم آنکه احمد بن محمد بن علی العاصمی حدیث مدینة العلم را حتما قول جناب رسالتمآب صلی الله علیه و آله و سلم دانسته برای اظهار مزید ثبوت و تحقق آنرا در مقام احتجاج و استشهاد آورده و روایت آن نیز بسند خود کرده و اثبات تعدد طرق نیز برای آن نموده چنانچه در زین الفتی در ذکر مشابهات جناب امیر المؤمنین علیه السلام با انبیا علیهم السلام گفته ذکر مشابهته ابینا آدم علیه السلام اما آدم علیه السلام فاتفق و وقعت المشابهة بین المرتضی و بینه علیه السلام بعشرة اشیاء اولها بالخلق و الطینة و الثانی بالمکث و المدة و الثالث بالصاحبة و الزوجة و الرابع بالتزویج و الخلعة و الخامس بالعلم و الحکمة و السادس بالذهن و الفطنة و السابع بالامر و الخلافة و الثامن بالاعداء و المخالفة و التاسع بالوفاة و الوصیة و العاشر بالاولاد و العترة و در مقام تفصیل این مشابهات گفته و اما العلم و الحکمة فان الله تعالی قال لآدم علیه السلام و علم آدم الاسماء کلها ففضل بالعلم العباد الذین کانوا لا یعصون الله ما امرهم و یفعلون ما یؤمرون و استحق بذلک منهم السجود له فکما لا یصیر العلم جهلا و العالم جاهلا فکذلک لم یصر آدم المفضل بالعلم مفضولا و کذلک حال من فضل بالعلم فاما من فضل بالعبادة فربما یصیر مفضولا لان العابد ربما یسقط عن درجة العبادة ان ترکها معرضا عنها او توانی فیها تغافلا منها فیسقط فضله و لذلک قیل بالعلم یعلو و لا یعلی و العالم یزار و لا یزور و من ذلک وجوب الوصف لله سبحانه بالعلم و العالم و فساد الوصف له بالعبادة و العابد و لذلک مت علی نبیه علیه السلام بقوله و علمک ما لم تکن تعلم و کان فضل الله علیک عظیما فعظم الفضل علیه بالعلم دون سائر ما اکرمه به من الخصال و الاخلاق و ما فتح علیه من البلاد و الآفاق و کذلک المرتضی رضوان الله علیه فضل بالعلم و الحکمة ففاق بهما جمیع الامة ما خلا الخلفاء الماضین رضی الله عنهم

اجمعین ولذلك وصفه الرسول علیه السلام بهما حیث قال یا علی ملئت علما وحکمة و
ذکر فی الحدیث عن المرتضی رضوان الله علیه ان النبی صلی الله علیه وسلم کان ذات
لیلة فی بیت ام سلمة فبکرت الیه بالغداة فاذا عبد الله بن عباس بالباب فخرج النبی صلی الله علیه
وسلم الی المسجد وانا عن یمینه وابن عباس عن یساره فقال النبی علیه السلام یا علی ما اول نعم الله علیک قال ان
خلقنی فاحسن خلقی قال ثم ماذا قال ان عرفنی نفسه قال ثم ماذا قال قلت وان تعدوا نعمة الله لا
تحصوها قال فضرب النبی صلی الله علیه وسلم یده علی کتفی وقال یا علی ملئت علما وحکمة
ولذلك قال النبی صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها
وفی بعض الروایات انا دار الحکمة وعلی بابها اخبرنی
شیخی محمد بن احمد رحمه الله قال حدثنا ابو سعید الرازی قال قرئ علی ابی الحسن بن محمد بن مهرویه
القزوینی بها فی الجامع وانا اسمع قال حدثنا ابو احمد داؤد بن سلیمان بن وهب الفرا قال حدثنی علی بن
موسی الرضا قال حدثنی ابی موسی بن جعفر عن ابیه جعفر بن محمد عن ابیه محمد بن علی عن ابیه علی بن الحسین عن ابیه الحسین
بن علی عن ابیه علی بن ابیطالب کرم الله وجهه قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا
مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب ولهذا الحدیث طرق اخر نذکرها فی
فصل خصائص المرتضی رضوان الله ان شاء الله عز وجل **وجه پنجاه وسوم** آنکه نیز عاصمی اینحدیث شریف را بمعرض احتجاج
آورده وآنرا الحتم قول جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم دانسته چنانچه در زین الفتی در ذکر مشابهات
جناب امیر المومنین علیه السلام با انبیا علیهم السلام گفته ذکر مشابهه داؤد ذی الاید صلوات الله و
سلامه علیه ووقعت المشابهة بین المرتضی رضوان الله علیه وبین داؤد علیه السلام بثمانیة
اشیاء اولها بالعلم والحکمة والثانی بالتفوق علی اخوانه فی صغر سنه والثالث بالمبارزة لقتل
جالوت والرابع بالغد رمعه من طالوت الی ان اورثه الله ملکه والخامس بالانة الحدید
والسادس بتسبیح الجوامد معه والسابع بالولد الصالح والثامن بفصل الخطاب وعاش علیه السلام
مائة سنة وملك اربعین سنة وهو داؤد بن ایشا ودر مقام تفصیل این مشابهات گفته واما فصل الخطاب
فقوله تعالی واتیناه الحکمة وفصل الخطاب ذکر عن ابی موسی الحامض قال فصل الخطاب الحکم بین
الخصمین وقیل معناه اصابة الحجة وقیل معناه اما بعد تفصل کلاما بین کلامین وقیل هو

ان البینة علی المدعی والیمین علی المدعی علیه وقیل هو ان یفصل القضاء بین المتخاصمین فکذلك المرتضی
رضوان الله علیه اوتی من فصل الخطاب کما ذکرناه فی معنی قوله علیه السلام انا مدینة العلم وعلی بابها
وفی فصل قضائه **وجه پنجاه وچهارم** آنکه نیز عاصمی اینحدیث را شاهد تسمیه جناب رسالتمآب صلی الله علیه وآله وسلم
جناب امیر المومنین علیه السلام را بباب مدینة العلم دانسته وآنرا درینمقام بسند دیگر روایت نموده چنانچه در زین الفتی در ذکر اسمای
جناب امیر المومنین علیه السلام گفته واما الاسماء التی سماه بها رسول الله صلی الله علیه وسلم سوی ما ذکرناها
فانها سید العرب وسید البررة وقاتل الفجرة والیعسوب والصدیق الاکبر والفاروق والعضد و فارس العرب و
سیف الله وقاتل الناکثین والمارقین والقاسطین ومولی کل مؤمن ومؤمنة والرفیق وشیخ المهاجرین و
الانصار وابن العم والختن واللحم والدم والشعر والبشر ومفرج الکرب واسد الله والوصی وخیر
الوصیین وخیر الاوصیاء وسید المسلمین وامام المتقین وقائد الغر المحجلین والخلیل والوزیر والخلیفة
ومنجز الموعود وقاضی الدین وباب مدینة العلم وباب دار الحکمة وولی الله والسعید والصالح
والذائد ودر مقام تفصیل این اسماء گفته واما باب مدینة العلم فانه اخبرنا محمد بن ابی زکریا رحمه الله قال
فیما اجاز لنا ابو حفص بن عمر قال اخبرنا ابو بکر بن اسحاق قال اخبرنا العباس بن الفضل قال
حدثنا ابو الصلت الهروی قال حدثنا ابو معویة عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس قال قال
رسول الله صلی الله علیه انا مدینة العلم وعلی بابها انتهی فالحمد لله العاصم من الردی والضلالة
الهادی الی نهج الصواب باوضح الدلالة حیث ثبت من احتجاج العاصمی الحائز للشرف والنبالة
وروایته لهذا الخبر المأثور المحفوف بالجلالة ان الحدیث الشریف من احادیث معدن الرسالة
والاخبار الثابتة عند ارباب العلم الموصوفین بالفضل والمثالة فرمیه بالکذب والاختلاق
صنیع الجاحدین المنهمکین فی الغی والنذالة ووسمه بالزور والافتعال دیدن المعاندین المستهترین
بسوء النبسة والقالة **وجه پنجاه وپنجم** آنکه ابو المجد مجدود بن آدم الشهیر بالحکیم السنائی حدیث مدینة العلم را
حتما وجزما ویقینا ذکر نموده چنانچه در کتاب حدیقة الحقیقة والشریعة الطریقة در عنوان مدح جناب امیر المومنین علیه السلام
گفته فی مناقب زوج البتول وابن عم الرسول ابی الحسن والحسین المبارز الکرار غیر الفرار غالب
الجیش سید المهاجرین والانصار امیر المومنین علی بن ابیطالب کرم الله وجهه من احب علیا
فقد استمسك بالعروة الوثقی الذی انزل الله تعالی فی شانه انما ولیکم الله ورسوله والذین امنوا الذین

یقیمون الصلوۃ ویؤتون الزکوۃ وهم راکعون وقال النبی علیه السلام انا مدینة العلم وعلی بابها وقال یا علی انت منی بمنزلة هارون من موسی الا انه لا نبی بعدی وقال صلی الله علیه وآله وسلم اللهم وال من والاه وعاد من عاداه وانصر من نصره واخذل من خذله وقال من کنت مولاه فعلی مولاه وقال جابر بن عبد الله رضی الله عنهما دخلت عائشة رضی الله عنها وعن ابیها علی النبی صلی الله علیه وسلم فقال یا عائشة ما تقولین فی امیر المومنین علی بن ابیطالب کرم الله وجهه فاطرقت ملیا ثم رفعت راسها فقالت بیتین ؎ اذا ما التبر حک علی المحک ✤ تبین غشه من غیر شک ✤ وفینا الغش والذهب المصفا ✤ علی بیننا شبه المحک ✤ ونیز در حدیقه در ضمن اشعار مدح انجناب گفته آل یٰس شرف بدو دیده ✤ ایزد اور العلم بگزیده ✤ مر نبی را وصی وهم داماد ✤ جان پیغمبر از جمالش شاد ✤ کتب نادیده خوانده بود بدل ✤ علم هر دو جهان ورا حاصل ✤ بفصاحت چو او سخن گفتی ✤ مستمع زان حدیث در سفتی ✤ لطف او بود لطف پیغمبر ✤ عنف او عنف شیر شرزه نر ✤ خوانده در دین ملک مختارش ✤ هم در علم وهم علمدارش ✤ وبعد اثبات الحکیم السنائی المسمی بالمجدود ✤ هذا الحدیث الشریف المشهور المؤید بعدة شهود ✤ لا یبطله ولا ینکره الا کل منحوس مصروف عن الانصاف مردود ✤ ولا یستریب فیه الا الناصب الشاحن الحقود ✤ والمبغض الطاعن العنود ✤ والحمد لله الودود ✤ علی ظهور الحق المحمود وزهوق الباطل المنکود ✤ ومکارم وضیه ومحاسن سنیه حکیم سنائی بر ناظر نفحات الانس من حضرات القدس تصنیف عبد الرحمن بن احمد الجامی تذکرهٔ دولتشاه بن بختیشاه السمرقندی وجامع السلاسل مجد الدین علی بن ظهیر الدین بن محمد البدخشانی وغیر آن واضح ولائح ست واز دلائل واضحه وبراهین لائحه رفعت قدر وشموخ فخر ونهایت مقبولیت واعتماد وغایت ممدوحیت واستناد سنائی آنست که خود مخاطب درین کتاب تحفه حکیم سنائی را از کبرای سنیان ومقبول اهلسنت وانموده واو را از جمله بزرگوارانی که بنای کار شان ونامداران اینکه شریعت وطریقت شان از سر تا قدم بر مذهب اهلسنت ست معدود وفرموده چنانچه در باب نهم همین کتاب تحفه میفرماید که یدی وتیسم آنکه یک دو بیت در اشعار کبرای سنیان الحاق نمایند بمضمونی که صریح در تشیع باشد مخالف مذهب اهل سنت وبهمان وزن وقافیه ولغت مصنوع ومنحوت سازند وگویند اهل سنت بنا بر خفت وخجالت خود این ابیات را حذف واسقاط نموده اند واین ماجرا اکثر نسبت بمقبولان اهل سنت مثل شیخ فرید عطار وشیخ اوحدی وشمس تبریز وحکیم سنائی ومولانا روم وحافظ شیرازی وحضرت خواجه قطب الدین دهلوی وامثال ایشان رو داده وباشعار امام شافعی نیز قدمای ایشان سه بیت الحاق کرده اند اشعار

امام شافعی اینست ؎ یا راکبا قف بالمحصب من منی ✤ واهتف بساکن خیفها والناهض سحرا اذا فاض الحجیج الی منی ✤ فیضا کملتطم الفرات الفائض ✤ ان کان رفضا حب آل محمد ✤ فلیشهد الثقلان انی رافضی ✤ وغرض امام شافعی ازین ابیات مقابله نواصب ست که بسبب حب اهل بیت مردم را نسبت برفض میکردند وحالا در بعض کتب شیعه این سه بیت دیگر که صریح در تشیع اند نیز بآنها ملحق ساخته نقل کرده اند وبدان بر تشیع امام شافعی تمسک جسته ؎ قف ثم ناد باننی لمحمد ✤ ووصیه وبنیه لست بباغض ✤ اخبرهم انی من النفر الذی بولاء اهل البیت لیس بناقض ✤ وقل ابن ادریس بتقدیم الذی ✤ قدموه علی علی ما رضی ✤ وفرق در لغت این ابیات وابیات امام شافعی نزد ماهران عربیت اظهر من الشمس ست واین کید ایشان بغایت پوچ ست زیرا که بنای کار این بزرگواران وشریعت وطریقت این نامداران از سر تا قدم بر مذهب اهلسنت ست بیکد وشعر کذائی ایشانرا شیعی گمان کردن از اطفال مکتب هم نمی آید انتهی ونیز مخاطب جلیل حکیم سنائی را از جمله محققین شمرده باستشهاد از کلام او راه تعظیم وتفخیم او سپرده چنانچه در اخر تفسیر فتح العزیز گفته نیز بعضی از محققان نوشته اند که ابتدای قران بلفظ باست وانتهای او بلفظ سین اینهمه اشاره بآنست که قران مجید در کونین بس ست چنانچه حکیم سنائی فرموده است ؎ اول وآخر قران ز چه با امد وسین ✤ یعنی اندر ره دین رهبر تو قران بس ست انتهی ✤ بکمال حیرتست که مخاطب فهیم حکیم سنائی را از جمله محققین علما میداند وبذکر نکته لطیفه از وتزیین کتاب خود مینماید وباز بر اثبات او حدیث مدینة العلم را بالحتم والجزم گوش نمی نهد وبابطال وتکذیب وایراد مثل معیب در ذم وتوهین واز راه تهجین آن مداد اظهار کمال اسلام وحسن اعتقاد خود نزد ارباب ایمان وایقان میدهد ومحجوب نماند که کتاب حدیقة الحقیقة را مصطفی بن عبد الله القسطنطینی در کشف الظنون باین عنوان ذکر کرده حدیقة الحقیقة وشریعة الطریقة المعروف بفخری نامه فارسی منظوم لابی مجد بن آدم الشهیر الحکیم السنائی المتوفی فی سنة ۵۲۵ خمس وعشرین وخمسمائة نظمه من بحر الخفیف لبهرام شاه الغزنوی السبکتکینی ورتب علی عشرین بابا فی التوحید وکلام الله ونعت الرسول وفضل الصحابة والخلفاء وفضل السیدین الشهیدین

والامامین ابی حنیفۃ والشافعی والعقل والعلم والعشق والقلب والتصوف وصفۃ البشر و
الشیخوخۃ وعون الغفلۃ والحکمۃ والشهوۃ وصنعۃ الافلاک والربیع ومدح بهرام شاہ
ومدح ولدہ دولت شاہ والحکم والامثال فرغ من نظمہ سنۃ ۵۲۴ اربع وعشرین وخمسمائۃ
ودر آخر نسخہ عتیقہ حدیقۃ الحقیقہ کہ پیش نحیف حاضرست این عبارت مرقوم میباشد قد وقع الفراغ من تنمیق
هذہ النسخۃ المتبرکۃ المیمونۃ المعظمۃ المحترمۃ العمیدۃ الرشیدۃ العلیۃ الجلیۃ المشتملۃ
علی الآیات القرآنیۃ والاحادیث النبویۃ والاقوال الصفیۃ والکلمات الزکیۃ الکافیۃ لحل المشکلات
الوافیۃ لبیان العویصات الکافلۃ لتبیان انواع التشبیهات واصناف الاستعارات المحتویۃ
علی سلاسۃ الالفاظ البدیعۃ ونفاسۃ المعانی المنیعۃ المنظومۃ بنظم ینتثر عقد اللؤلؤ
من انتظام بدائعها المنثورۃ بنثر ینتظم سلک الخجل للورد عند ابتسام روائعها الموصوفۃ
المعروفۃ المسماۃ بحدیقۃ الحقائق الکاشفۃ قناع الدقائق المنسوبۃ الی الامام الهمام
مقبول الخواص والعوام غمام المعرفۃ مطر الرحمۃ المفضل بالفضائل الانسیۃ
والشمائل القدسیۃ المختص بالمواهب الجلیۃ والمراتب العلیۃ المتادب بآداب الاخیار ذوی
الابصار المهذب باطوار الاحرار والابرار العالم بفصاحۃ القرآن وبلاغتہ الماهر بلطائف
الفرقان وبراعتہ الواقف فی اللغۃ والمعانی والفقہ الحکیم المداوی امراض قلوب الابرص
الاکمہ الذاکر فی مصنفہ المنۃ والتحمید والتنزیہ والتوحید والمبین نعت خیر البریۃ وآلہ
النقیۃ واصحابہ النقیۃ واحبابہ الزکیۃ الواصف للعقل والعقلاء والعلم والعلماء المادح
للعشق واهل العرفان الذام للغفلۃ والنسیان اللذین یستولیان علی الانسان المخبر حالات
الاعداء والاحباب الکاشف احوال الاغیار والاصحاب المنبہ کیفیات الحرکات السماویۃ
المداح للسلاطین الجامعین للکمالات الانسانیۃ الفاخر التصنیف نادر التالیف الا وهو
شمس سماء الرافۃ قمر افلاک الکرامۃ ممدوح الفصحاء محمود البلغاء تاج الادباء سراج العرفاء
العارف الوثوق الصادق الصدوق الحاذق الحذوق الحکیم الالهی فخر العارفین حضرت حکیم سنائی الغزنوی
نور اللہ مرقدہ وبرد اللہ مضجعہ وهو الذی وصفہ سلطان العارفین وارث حقائق کمل
المرسلین معشوق الاولین والآخرین سیدنا ومولانا جلال الحق والدین محمد بن محمد بن الحسین

علی
علی
علی

البکری البلخی الرومی زین اللہ صدور السالکین بلطائفہ البهیۃ ونور قلوب العارفین
بمعارفہ الشهیۃ فی المثنوی الاولوی الاعلوی المعنوی افاض اللہ علینا من انوار عباراتهما
السنیۃ ووفقنا لاقتباس اسرار اشاراتهما الشهیۃ فی التاریخ السابع من شهر ربیع الاول
فی سنۃ التسعین والالف من الهجرۃ النبویۃ المصطفویۃ علی صاحبها افضل الصلوات و
اکمل التحیات فی البلدۃ المتبرکۃ المسماۃ بفیشاور صانہ اللہ تعالی عن الکسور والفتور فی سبعۃ
واربعین یوما بید اضعف عباد اللہ القوی المتین المستعین فی کل الامور من اللہ المستعان
العفو رقیام الدین القاضی العثمانی حفظہ اللہ تعالی عن الوساوس الشیطانی واوصلہ
الی المقام العرفانی واغناہ عن لذائذ الدهر الفانی بن القاضی صلاح بن القاضی شهاب الدین
بن القاضی محمد بن القاضی شمس الدین بن القاضی عالم بن القاضی نجم الدین بن القاضی
ابو الفضل بن القاضی تاج الدین بن القاضی اسمعیل المعروف بنجم الدین بن القاضی معروف
بن القاضی شمس الدین الذی قرر لہ وفوضہ امیر زمانہ وسلطان اوانہ خدمۃ قضاء القصبۃ المتبرکۃ
المسماۃ بامیٹهی دونکر المتعلقۃ بالبلدۃ المعظمۃ المسماۃ بلکهنو المضافۃ الی المدینۃ المشهورۃ
باودہ بن الشیخ صلاح الدین الذی جاء من الولایۃ وتوطن فی القصبۃ المعروفۃ المسماۃ بسترکہ
وکان ولیا من اولیاء اللہ عز وجل بن الشیخ اسمعیل بن سلطان العارفین زبدۃ السالکین وارث
حقائق کمل المرسلین معشوق الاولین والآخرین حضرت ابو الحسن سری السقطی بن المغلس بن ابان بن
امیر المومنین عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ والمغلس ابن ابان جبارۃ وهو محدث مشهور
وسری السقطی المشهور بالکمالات فی الآفاق برد اللہ مضجعهما ونور اللہ ضریحهما استنسخت
من النسخۃ المتبرکۃ المصححۃ التی کانت مملوکۃ لظریف الدوران جلاحل
الاوان نخبۃ الدهر صفوۃ العصر معدن الخلق والاحسان مخزن الفتوۃ والامتنان
مقبول جناب الملک العزیز المنان المختص بالمواهب الجلیۃ والمراتب العلیۃ محمد جان سلمہ اللہ
تعالی مادار اللیالی والایام وکر الشهور والاعوام بحرمۃ النبی وآلہ الکرام وجہ پنجاہ و ششم
آنکہ ابو منصور شهردار بن شیرویہ بن شهردار بن شیرویہ بن فناخسر الدیلمی حدیث مدینۃ العلم را در مسند الفردوس
روایت کردہ انفادا انستی کہ شیرویہ دیلمی این حدیث را در کتاب الفردوس آوردہ ومسند الفردوس کتابیست

أبی
السّری
السّری

کہ شہردار دیلمی دران احادیث کتاب الفردوس را بحذف اسانید ذکر کردہ چنانچہ علامہ مناوی در فیض القدیر گفتہ فر للدیلمی فی مسند الفردوس المسمی بمأثور الخطاب المخرج علی کتاب الشہاب والفردوس للامام عماد الاسلام ابی شجاع الدیلمی الفہ محذوف الاسانید مرتبا علی الحروف لیسہل حفظہ واعلم بازائہا بالحروف للمخرجین کما مر ومسندہ لولدہ سید الحفاظ ابی منصور شہردار بن شیرویہ خرج سند کل حدیث تحتہ وسماہ ابانۃ الشبہۃ فی معرفۃ کیفیۃ الوقوف علی ما فی کتاب الفردوس من علامات الحروف وفضائل جلیلہ ومحامد جزیلہ شہردار دیلمی بر ناظر کتاب المناقب اخطب خوارزم وکتاب العبر ذہبی وطبقات شافعیہ تاج الدین سبکی وطبقات شافعیہ جمال الدین اسنوی وطبقات شافعیہ تقی الدین اسدی ومقالید الاسانید ابومہدی ثعالبی وبستان المحدثین خود مخاطب واتحاف النبلا مولوی صدیق حسن خان معاصر واضح ولائح ست وکافی ست برای اثبات عظمت وجلالت وسمو ونبالت او کہ اکابر محققین واعاظم منقدین انجضرات اورا بلقب جلیل سید الحفاظ یاد می نمایند وباین صفت عظیمہ کہ بمصداق کل الصید فی جوف الفرا ست اورا می ستایند ولیس بعازب عن المعن الناقد ❊ المبرم من الاتقان للمعاقد ❊ ان الطاعن فی مرویات مثل ہذا العلم الواقد ❊ عادم للرای فاقد ❊ والقادح فیہا مضطغن لزیغہ حاقد ❊ والمرتاب فیہا غارق فی سنۃ الغفلۃ راقد ❊ **وجہ پنجاہ وہفتم** آنکہ عبدالکریم بن محمد بن منصور بن محمد التمیمی السمعانی حدیث مدینۃ العلم را بیقین وجزم وقطع وحتم ثابت کردہ کہ بلا تردد وارتیاب علی رغم المنکرین الاوشاب جناب امیر المومنین علیہ آلاف السلام من الملک الوہاب را بلقب مبارک باب مدینۃ العلم یاد کردہ چنانچہ در کتاب الانساب کہ نسخ عدیدہ ان بعنایت رب الارباب بنظر این خادم طلاب رسیدہ میفرماید الشہید بفتح الشین المعجمۃ وکسر الہاء وسکون الیاء المعجمۃ بنقطتین من تحتہا وفی آخرہا الدال المہملۃ اشتہر بہذا الاسم جماعۃ من العلماء المعروفین قتلوا فعرفوا بالشہید اولہم ابن باب مدینۃ العلم وریحانۃ رسول اللہ الشہید بن الشہید الحسین بن علی سید شباب اہل الجنۃ وکان یکنی ابا عبد اللہ انتہی بقدر المطلق فالحمد للہ المنان ❊ حیث وضح الحق وبان ❊ وظہر منہ ما یبتہج بہ ارباب الایمان ❊ وزال استدلال اصحاب الایقان بہذا الحدیث العلی الشان النیر البرہان ❊ ولا اظن ان احدا ممن حظی بالفہم والامعان ❊ یستریب بعد سماع کلام علامۃ سمعان ❊ فی کذب سفلۃ الاضغان ❊ وبہت ذوی الحقد والشنأن ❊ الذین تہالکوا علی تکذیب رشاد المبعوث الی الانس والجان ❊ صلوۃ اللہ وسلامہ علیہ وآلہ ما اختلف الملوان ❊

شُباب

وجلائل فضائل وعقائل فواضل وزواخر مفاخر وفواخر مآثر سمعانی نزد اکابر منقدین قوم زیادہ ازانست کہ استیفائی ان توان کرد شطری ازان بر ناظر تاریخ کامل ومختصر الانساب ابن اثیر وتاریخ محب الدین ابن النجار ووفیات الاعیان ابن خلکان ومختصر ابوالفدا اسمعیل بن علی الایوبی وتتمۃ المختصر عمر بن المظفر المعروف بابن الوردی وتذکرۃ الحفاظ وعبر ودول الاسلام محمد بن احمد ذہبی ومرآۃ الجنان عبد اللہ بن اسعد یافعی وطبقات شافعیہ تاج الدین سبکی وطبقات شافعیہ جمال الدین اسنوی وطبقات الحفاظ محمد بن عبد اللہ الدمشقی الشہیر بابن ناصر الدین وطبقات شافعیہ تقی الدین اسدی وطبقات الحفاظ سیوطی وتاریخ خمیس حسین دیاربکری ومدینۃ العلوم فاضل ازنیقی وکشف الظنون مصطفی بن عبد اللہ القسطنطنیی وتراجم الحفاظ میرزا محمد بدخشانی وابجد العلوم وتاج مکلل واتحاف النبلا مولوی صدیق حسن خان معاصر مخفی ومحتجب نیست نظر باختصار درینجا بر بعض عبارات اقتصار میرود شمس الدین محمد بن احمد ذہبی در تذکرۃ الحفاظ گفتہ السمعانی الحافظ البارع العلامۃ تاج الاسلام ابوسعد عبد الکریم ابن الحافظ تاج الاسلام معین الدین ابی بکر محمد بن العلامۃ المجتہد ابی المظفر منصور بن محمد بن عبد الجبار بن محمد بن احمد بن جعفر التمیمی السمعانی المروزی صاحب التصانیف ولد فی شعبان سنۃ ست وخمسمائۃ وحملہ والدہ الی نیسابور فی آخر سنۃ تسع فلحق بحضورہ المعمر عبد الغفار بن محمد الشیرزی وعبیدۃ بن محمد القشیری وعدۃ وحضر بمرو علی ابی منصور محمد بن علی باقلۃ الکراعی فمات ابوہ سنۃ عشر وتربی مع اعمامہ واہلہ وحفظ القرآن والفقہ ثم حبب الیہ ہذا الشان وعنی بہ ورحل الی الاقالیم النائیۃ وسمع من ابی عبد اللہ الفراوی وزاہر الشحامی وطبقتہما بنیسابور والحسین بن عبد الملک الخلال وسعید بن ابی الرجاء وطبقتہما باصبہان وابی بکر محمد بن عبد الباقی الانصاری وطبقتہ ببغداد وعمر بن ابراہیم العلوی بالکوفۃ وابی الفتح المصیصی بدمشق وبنجارا وسمرقند وبلخ وعمل المعجم فی عدۃ مجلدات وکان ذکیا فہما سریع الکتابۃ ملیحہا درس وافتی ووعظ واملی وکتب عمن دب ودرج وکان ثقۃ حافظا حجۃ واسع الرحلۃ عدلا دینا جمیل السیرۃ حسن الصحبۃ کثیر المحفوظ قال ابن النجار وسمعت من یذکر ان عدد شیوخہ سبعۃ الاف شیخ وہذا شیء لم یبلغہ احد وکان ملیح التصانیف کثیر الشیء والاسانید لطیف المزاح ظریفا حافظا واسع الرحلۃ ثقۃ صدوقا دینا سمع منہ مشایخہ واقرانہ وحدث عنہ جماعۃ قلت روی عنہ ولدہ عبد الرحیم

مفتی مرو وابو القسم بن عسکر وابنه القاسم وعبد الوهاب بن سکینة وعبد الغفار بن منینا وابو روح عبد المعز بن محمد الهروی وابو الضوء شهاب الشذ وانی والافتخار عبد المطلب الحلبی وابو الفتح محمد بن محمد الصائغ وخلق ذکر تصانیفه نقل اسماءها ابن النجار منها الذیل علی تاریخ الخطیب اربعمائة طاقة تاریخ مرو خمسمائة طاقة ادب الطلب مائة وخمسون طاقة الاسفار عن الاسفار خمس وعشرون طاقة الاملاء والاستملاء خمس عشر طاقة معجم البلدان خمسون طاقة معجم الشیوخ ثمانون طاقة تحفة المسافر مائة وخمسون طاقة الهدایة خمس وعشرون طاقة عز العزلة سبعون طاقة الادب واستعمال الحسب خمس طاقات المناسک ستون طاقة الدعوات اربعون طاقة الدعوات النبویة خمس عشرة طاقة غسل الیدین خمس طاقات افانین البساتین خمس عشر طاقة دخول الحمام خمس عشرة طاقة صلاة التسبیح عشر طاقات التحایا ست طاقات تحفة العید ثلاثون طاقة فضل الدیک خمس طاقات الرسائل والوسائل خمس عشرة طاقة صوم الایام البیض خمس عشرة طاقة سلوة الاحباب خمس طاقات التحبیر فی المعجم الکبیر ثلثمائة طاقة فرط العوام الی ساکنی الشام خمس عشرة طاقة مقام العلماء بین یدی الامراء احدی عشرة طاقة المساواة والمصافحة ثلاث عشرة طاقة ذکری حبیب رحل وبشری مشیب نزل عشرون طاقة اللیالی الخمسمائة مائتا طاقة فوائد الموائد مائة طاقة فضل الهرثلاث طاقات وفیات المتاخرین خمس عشرة طاقة الامالی ستون طاقة بحار بحور البخاری عشرون طاقة تقدیم الجفان الی الضیفان سبعون طاقة صلاة الضحی عشر طاقات الصدق فی الصداقة الربح فی التجارة رفع الارتیاب عن کتابة الکتاب اربع طاقات النزوع الی الاوطان خمس وثلاثون طاقة تخفیف الصلاة فی طاقتین لقیة المشتاق الی ساکن العراق اربع طاقات من کنیته ابوسعد ثلاثون طاقة فضائل الشام طاقتین فضل یاسین فی طاقتین وقد ذهب ابوسعد الی بیت المقدس وزاره والنصاری یومئذ ولاته وذکر فی کتاب التحبیر تراجم شیوخه فافاد واجاد طالعته مات فی ربیع الاول سنة اثنتین وستین وخمسمائة بمرو وله ست وخمسون سنة ونیز ذهبی در عبر فی خبر من غبر در وقائع سنه اثنتین وستین وخمسمائة گفته والحافظ ابوسعد السمعانی تاج الاسلام عبد الکریم بن محمد بن منصور المروزی محدث المشرق وصاحب التصانیف الکبیرة والرحلة الواسعة عاش ستا وخمسین سنة سمع حضورا من السیوری وابی منصور الکراعی رحل بنفسه وله ثلاث

الغرام

بقیة

وعشرون سنة فسمع من الفراوی وطبقته بنیسابور وهراة وبغداد واصبهان ودمشق وله معجم شیوخه فی عشر مجلدات وکان حافظا ثقة مکثرا واسع العلم کثیر الفضائل ظریفا لطیفا متجملا نظیفا نبیلا شریفا توفی فی غرة ربیع الاول بمرو **وجه پنجاه وهشتم** آنکه ابو المؤید موفق بن احمد بن اسحاق الخوارزمی المکی المعروف باخطب خوارزم حدیث مدینة العلم را بالحتم والجزم ثابت دانسته لقب باب المدینة را از جملهٔ القاب جناب امیر المومنین علیه السلام ذکر فرموده چنانچه در کتاب المناقب که نسخ عدیده آن از نظر قاصر گذشته بعد ذکر کنای آنجناب گفته الالقاب له هو امیر المومنین ویعسوب الدین والمسلمین ومبیر الشرک والمشرکین وقاتل الناکثین والقاسطین والمارقین ومولی المومنین وشبیه هارون والمرتضی ونفس الرسول واخوه وزوج البتول وسیف الله المسلول وابو السبطین وامیر البررة وقاتل الفجرة وقسیم الجنة والنار وصاحب اللواء وسید العرب وخاصف النعل وکاشف الکرب والصدیق الاکبر وابو الریحانتین وذو القرنین والهادی والفاروق والواعی والشاهد **وباب المدینة** وبیضة البلد والولی والوصی وقاضی دین الرسول ومنجز وعده **وجه پنجاه ونهم** آنکه اخطب خوارزم حدیث مدینة العلم را بسند خود روایت نموده بسبر غزارت علم جناب امیر المومنین علیه السلام از آن احتجاج فرموده چنانچه در فصل سابع کتاب المناقب که معقود برائی بیان غزارت علم آنجناب وتبیین اینمعنی که آنجناب اقضی الاصحاب است گفته اخبرنا الشیخ الزاهد الحافظ ابو الحسن علی بن احمد العاصمی الخوارزمی قال اخبرنا شیخ القضاة اسمعیل بن احمد الواعظ قال اخبرنا ابوبکر احمد بن الحسین البیهقی قال اخبرنا ابو الحسن محمد بن الحسین بن داود العلوی رحمه الله قال اخبرنا محمد بن محمد بن سعد الهروی الشعرانی قال حدثنا محمد بن عبد الرحمن الشامی قال حدثنا ابو الصلت الهروی قال حدثنا ابو معویة عن الاعمش عن مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم فلیات الباب وجه شصتم آنکه نیز خطیب در فصل ثالث فصل سادس عشر کتاب المناقب گفته روی ان امیر المومنین علی بن ابیطالب ارسل الی معاویة رسله الطرماح وجریر بن عبد الله البجلی وغیرهما قبل مسیره الی صفین وکتب الیه مرة بعد اخری یحتج علیه ببیعة اهل الحرمین له وسوابقه فی الاسلام لئلا یکون بین اهل العراق واهل الشام محاربة ومعاویة یعتل بدم عثمان ویستغوی

النیسابوری

بذلک جہال اهل الشام واجلاف العرب ويستميل طلبة الدنيا بالاموال والولايات و
كان يشاور فى اثناء ذلك ثقاته واهل مودته وعشيرته فى قتال على عليه السلام فقال له رضی الله عنه الی
اخوه عتبة هذا امر عظيم لا يتم الا بعمرو بن العاص فانه قريع زمانه فى الدهاء والمكر يخدع و
لا يخدع وقلوب اهل الشام مائلة اليه فقال معاوية صدقت ولكنه يحب عليا فاخاف
ان لا يجيبنى فقال اخدعه بالاموال ومصر فكتب اليه معاوية من معاوية بن ابى سفيان خليفة
عثمان بن عفان امام المسلمين وخليفة رسول رب العالمين ذى النورين ختن المصطفى على
ابنتيه وصاحب جيش العسرة وبير رومة المعدوم الناصر الكثير الخاذل المحصور فى منزله
المقتول عطشا وظلما فى محرابه المعذب باسياف الفسقة الى عمرو بن العاص صاحب رسول الله
صلى الله عليه وسلم وثقته وامير عسكره بذات السلاسل المعظم رايه المفخم تدبيره اما بعد
فلن يخفى عليك احتراق قلوب المومنين وما اصيبوا به من الفجيعة بقتل عثمان وما ارتكب
به جاره حسدا وبغيا بامتناعه من نصرته وخذلانه اياه واشلائه الغاغة عليه حتى قتلوه
فى محرابه فيالها من مصيبة عمت جميع المسلمين وفرضت عليهم طلب دمه من قتلته و
انا ادعوك الى الحظ الاجزل من الثواب والنصيب الاوفر من حسن المآب بقتال من آوى قتلة
عثمان واحله جنة الماوى فكتب اليه عمرو من عمرو بن العاص صاحب رسول الله صلى الله رضی الله عنهم
عليه وسلم الى معاوية بن ابى سفيان اما بعد فقد وصل كتابك فقراته وفهمته فاما ما
دعوتنى اليه من خلع ربقة الاسلام من عنقى والتهور فى الضلالة معك واعانتى اياك على
الباطل واخترط السيف على وجه على ابن ابيطالب عليه السلام وهو اخو رسول الله صلى رضی الله عنه
الله عليه وسلم ووصيه ووارثه وقاضى دينه ومنجز وعده وزوج ابنته سيدة نساء اهل
الجنة ام ابو السبطين الحسن والحسين سيدى شباب اهل الجنة واما ما قلت من انك خليفة عثمان فقد
صدقت ولكن تبين اليوم عزلك عن خلافته وقد بويع لغيره وزالت خلافتك واما ما عظمتنى
ونسبتنى اليه من صحبة رسول الله صلى الله عليه وسلم وانى صاحب جيشه فلا اغتر بالتزكية
ولا اميل بها عن الملة واما ما نسبت ابا الحسن اخا رسول الله صلى الله عليه وسلم ووصيه الى الحسد و
البغى على عثمان وسميت الصحابة فسقة وزعمت انه اشلاهم على قتله فهذا غواية ويحك يا معاوية

اما علمت ان ابا حسن بذل نفسه بين يدى رسول الله صلى الله عليه وسلم وبات على فراشه
وهو صاحب السبق الى الاسلام والهجرة وقد قال فيه رسول الله صلى الله عليه وسلم
هو منى وانا منه وهو منى بمنزلة هارون من موسى الا انه لا نبى بعدى وقد قال فيه رسول
الله صلى الله عليه وسلم يوم غدير خم الا من كنت مولاه فعلى مولاه اللهم وال من والاه
وعاد من عاداه وانصر من نصره واخذل من خذله وهو الذى قال فيه عليه السلام يوم خيبر
لاعطين الراية غدا رجلا يحب الله ورسوله ويحبه الله ورسوله وهو الذى قال فيه عليه السلام يوم الطير اللهم
ايتنى باحب خلقك اليك فلما دخل اليه قال والى والى وقد قال فيه يوم النظير على امام
البررة وقاتل الفجرة منصور من نصره مخذول من خذله وقد قال فيه على وليكم من بعدى
واكد القول عليك وعلى وعلى جميع المسلمين وقال انى مخلف فيكم الثقلين كتاب الله عز وجل
وعترتى وقد قال انا مدينة العلم وعلى بابها وقد علمت يا معاوية ما انزل الله تعالى من الآيات
المتلوات فى فضائله التى لا يشترك فيها احد كقوله تعالى يوفون بالنذر وانما وليكم الله ورسوله
والذين امنوا الذين يقيمون الصلوة ويوتون الزكوة وهم راكعون افمن كان على بينة من
ربه ويتلوه شاهد منه رجال صدقوا ما عاهدوا الله عليه وقال الله تعالى لرسوله عليه السلام
قل لا اسالكم عليه اجرا الا المودة فى القربى وقد قال له رسول الله صلى الله عليه وسلم اما ترضى
ان يكون سلمك سلمى وحربك حربى وتكون اخى ووليى فى الدنيا والآخرة يا ابا الحسن من احبك فقد
احبنى ومن ابغضك فقد ابغضنى ومن احبك ادخله الله الجنة ومن ابغضك ادخله الله
النار وكتابك يا معاوية الذى كتبت هذا جوابه ليس مما ينخدع به من له عقل او دين والسلام
انتهى فالحمد لله على توفيقه وهدايته وتسديده وكفايته حيث ثبت من افادات اخطب
الخطباء الممدوح بالمدائح الجليلة المتينة والمثنى عليه بالمناقب الجميلة الرزينة ان حديث
باب المدينة من الروايات التى هى بالقبول والتسليم قرينة والاخبار التى لا يطعن فيها الا
ارباب الحقد والضغينة وانه مما اثبته عمرو بن العاص فى محاجة معوية مع ما هما عليه
من العناد واللداد والمراء واللجاج والبغضاء الدفينة والشحناء المبينة للاصفياء
المطهرين الذين هم لنجاة المتمسكين احصف سفينة واخطب خوارزم از اکابر فقهای معتمدین واجلهٔ

سنهای مستندین و اعاظم فضلای ماهرین و افاخم کملای بارعین و ثقات مشاهیر مختبرین و اثبات نحاریر معتبرین
بوده بدائح مزبره و مناقب مبهره و محاسن شارقه و مفاخر بارقه او بطون اسفار قوم مملو و مشحون است و سمو قدر
و علو فخر او بر متتبع افادات اساطین اعیان و مهره عالی شان مثل ابو حامد محمود بن محمد بن حسین بن یحیی الصابونی
و عماد الدین محمد بن محمد الکاتب الاصفهانی و ابو الفتح ناصر بن عبد السید بن علی المطرزی و محمد بن محمود بن الحسن
البغدادی المعروف بابن النجار و جمال الدین علی بن یوسف بن ابراهیم القفطی و ابو المؤید محمد بن محمود بن محمد الخوارزمی
و ابو عبد الله محمد بن یوسف الکنجی و شمس الدین محمد بن احمد ذهبی و جمال الدین محمد بن یوسف الزرندی و
صلاح الدین خلیل بن ایبک الصفدی و عبد القادر بن محمد القرشی و محمد بن احمد بن علی الفاسی و احمد بن ابراهیم بن
علی الصنعانی المعروف بابن الوزیر و شهاب الدین احمد صاحب توضیح الدلائل و علی بن محمد بن احمد بن عبد الله المعروف
بابن الصباغ المالکی و جلال الدین عبد الرحمن بن ابی بکر السیوطی و نور الدین علی بن عبد الله السمهودی و شمس الدین
محمد بن علی بن یوسف الدمشقی الصالحی و شهاب الدین احمد بن محمد بن علی بن حجر المکی و کمال الدین بن فخر الدین
جهرمی و محمود بن سلیمان الکفوی و احمد بن الفضل بن محمد باکثیر المکی و عبد الله بن محمد المطیری و ولی الله لکهنوی و خود
مخاطب و غیر ایشان واضح و آشکار است **وجه شصت و یکم** آنکه ابو القاسم علی بن حسن بن هبة الله المعروف بابن عساکر
الدمشقی حدیث مدینة العلم را بطرق عدیده روایت نموده چنانچه محمد بن یوسف بن محمد الکنجی در کفایة الطالب
گفته اخبرنا العلامة قاضی القضاة ابو نصر محمد بن هبة الله بن قاضی القضاة محمد بن هبة الله
بن محمد الشیرازی اخبرنا الحافظ ابو القسم اخبرنا القاسم بن محمد السمرقندی اخبرنا ابو القسم
بن مسعدة اخبرنا حمزة بن یوسف اخبرنا ابو احمد بن عدی حدثنا النعمان بن هرون البلدی
و محمد بن احمد بن المؤمل الصیرفی و عبد الملک بن محمد قالوا حدثنا احمد بن عبد الله بن یزید
المؤدب حدثنا عبد الرزاق عن سفین عن عبد الله بن عثمان بن خثیم عن عبد الرحمان بن بهمان
قال سمعت جابرا یقول سمعت رسول الله صلی الله علیه وسلم یقول یوم الحدیبیة وهو
آخذ بضبع علی بن ابیطالب وهو یقول هذا امیر البررة و قاتل الفجرة منصور من نصره و
مخذول من خذله ثم مد بها صوته و قال انا مدینة العلم و علی بابها فمن اراد العلم فلیأت
الباب قلت هکذا رواه ابن عساکر فی تاریخه و ذکر طرقه عن مشایخه انتهی فاذا ثبت ان ابن
عساکر روی هذا الحدیث الشریف الفاخر و ذکر طرقه عن مشایخه الاکابر فلا یکذب به و لا یبطله

الا الجاحد الجائر و المعاند الخاسر و الحاقد البائر الذی لا یدری الذائب من الخاثر
و لا یخاف نکال ذی البطش الشدید القاهر و لا یبالی من الافتضاح بین المنتقدین الاکابر
و لا یحتفل من ظهور تعصبه و وقاحته لدی المنصفین الحائزین لجلائل المآثر و لا یکترث
من وضوح نصبه و اعتدائه و جفائه و شقائه عند الجهابذة الحاوین لمعالی المفاخر و ابن
عساکر از محدثین کبار و فقهای عالی فخار و مشاهیر اعاظم معتمدین و افاخم مستندین بوده مدائح و مآثر و محاسن و مفاخر او بر ناظر
معجم الادبا یاقوت حموی و اسماء الرجال جامع مسانید ابی حنیفه تصنیف محمد بن محمود الخوارزمی و وفیات الاعیان
ابن خلکان و مختصر فی اخبار البشر ابو الفدا الایوبی و تتمة المختصر ابن الوردی و تذکرة الحفاظ و عبر فی خبر من غبر و دول الاسلام
علامه ذهبی و مرآة الجنان عبد الله بن اسعد یافعی و طبقات شافعیه عبد الوهاب سبکی و طبقات شافعیه عبد الرحیم
اسنوی و طبقات شافعیه ابو بکر بن احمد بن قاضی شهبة الاسدی و طبقات الحفاظ جلال الدین سیوطی و
تاریخ خمیس حسین بن محمد بن حسن الدیاربکری و مدینة العلوم ازنیقی و ابجد العلوم و تاج مکلل و اتحاف النبلا مولوی
صدیق حسن خان معاصر مخفی و محتجب نیست درینجا بر بعض عبارات اکتفا میرود ابن خلکان در وفیات الاعیان
گفته الحافظ ابو القاسم علی بن ابی محمد الحسن بن هبة الله بن الحسین بن عبد الله بن الحسین
المعروف بابن عساکر الدمشقی الملقب ثقة الدین کان محدث الشام فی وقته و من اعیان
الفقهاء الشافعیة غلب علیه الحدیث فاشتهر به و بالغ فی طلبه الی ان جمع منه ما لم
یتفق لغیره و رحل و طوف و جاب البلاد و لقی المشایخ و کان رفیق الحافظ ابی سعد عبد الکریم
بن السمعانی فی الرحلة و کان حافظا دینا جمع بین معرفة المتون و الاسانید سمع ببغداد سنة
عشرین و خمسمائة من اصحاب البرمکی و التنوخی و الجوهری ثم رجع الی دمشق ثم رحل الی خراسان
و دخل نیسابور و هراة و اصبهان و الجبال و صنف التصانیف المفیدة و خرج التخاریج و
کان حسن الکلام علی الاحادیث محظوظا فی الجمع و التالیف صنف التاریخ الکبیر لدمشق فی ثمانین مجلدة
اتی فیه بالعجائب و هو علی نسق تاریخ بغداد قال لی شیخنا الحافظ العلامة زکی الدین ابو محمد عبد العظیم
المنذری حافظ مصر ادام الله به النفع و قد جری ذکر هذا التاریخ و اخرج لی منه مجلدا و طال
الحدیث فی امره و استعظامه ما اظن هذا الرجل الا عزم علی وضع هذا التاریخ من یوم
عقل علی نفسه و شرع فی الجمع من ذلک الوقت و الا فالعمر یقصر عن ان یجمع فیه الانسان مثل هذا الکتاب

بعد الاشتغال والتنبه ولقد قال الحق من وقف عليه عرف حقيقة هذا القول و
متى يتسع للانسان الوقت حتى يضع مثله وهذا الذى ظهر هو الذى اختاره وما صح له
هذا الابعد مسودات مايكاد ينضبط حصرها وله غيره تواليف حسنة واجزاء ممتعة وله شعر
لا بأس به فمن ذلك قوله ؎ الا ان الحديث اجل علم ؛ واشرفه الاحاديث العوالى ؛
وانفع كل نوع منه عندى ؛ واحسنه الفوائد والامالى ؛ وانك لن ترى للعلم شيئا ؛ يحققه
كافواه الرجال ؛ فكن يا صاح ذا حرص عليه ؛ وخذه عن الرجال بلا ملال ؛ ولا تاخذه من صحف
فترمى ؛ من التصحيف بالداء العضال ؛ ومن المنسوب اليه ؎ ايا نفس ويحك جاء
المشيب ؛ فماذا التصابى وماذا الغزل ؛ تولى شبابى كان لم يكن ؛ وجاء المشيب كان لم يزل ؛
كانى بنفسى على غرة ؛ وخطب المنون بها قد نزل ؛ فيا ليت شعرى ممن اكون ؛ وما قدر الله
لى فى الازل ؛ وقد التزم فيهما ما لا يلتزم وهو الزاء قبل اللام ؛ والبيت الثانى هو بيت على بن جبلة المعروف
بالعكوك وهو قوله ؎ شباب كان لم يكن وشيب كان لم يزل ؛ وليس بينهما الا تغيير يسير كما
تراه وهذا البيت من جملة ابيات وسياتى ذكر قائله بعد هذا انشاء الله تعالى وكانت ولادة
الحافظ المذكور فى اول المحرم سنة تسع وتسعين واربعمائة وتوفى ليلة الاثنين الحادى عشر من
رجب سنة احدى وسبعين وخمسمائة بدمشق المحروسة رحمه الله تعالى وصلى عليه الشيخ
قطب الدين النيسابورى وحضر الصلوة عليه صلاح الدين رحمه الله تعالى ودفن عند والده
واهله بمقابر باب الصغير وذهبى در عبر در وقائع سنه احدى وسبعين وخمسمائه گفته وفيها توفى الحافظ
ابن عساكر صاحب التاريخ الثمانين مجلدا ابو القاسم على بن الحسن بن هبة الله الدمشقى محدث
الشام ثقة الدين ولد فى اول سنة تسع وتسعين واربعمائة واسمع سنة خمس وخمسمائة و
بعدها من النسيب ابى طاهر الحنائى وطبقتهما ثم عنى بالحديث ورحل فيه الى العراق وخراسان و
اصبهان وساد اهل زمانه فى الحديث ورجاله وبلغ فى ذلك الذروة العليا ومن تصفح تاريخه
علم منزلة الرجل فى الحفظ توفى فى حادى عشر رجب وجه شصت و دوم آنكه افضل الدين ابراهيم
بن على المعروف بالخاقانى حديث مدينة العلم را حتما و جزما اثبات نموده چنانچه در تحفة العراقين كه ذكر آن كاتب چلپى
در كشف الظنون باين نهج نموده تحفة العراقين فارسى منظومة لافضل الدين ابراهيم بن على الخاقانى فارسية

الشاعر المتوفى سنة ٥٨٢ اثنتين وثمانين وخمسمائة وهى من مزاحفات المسدس در مدح محمد بن طاهر علوى گفته ؎ اين قدر و صفا
كه خاطرم راست ؛ از خدمت سيد اجل خاست ؛ ان مايه كه طبع را قوامست ؛ هم همت سيد امامست ؛ ذو الفضل محمد مطهر ؛ آن عترت محمد پيمبر
آن مردم ديده مصطفى را ؛ وان وارث عهد مرتضى را ؛ قدرش ز دو كون برگذشته ؛ يكبو ز مصطفى نگشته الى قال ؛ در شهر علم حيدر است
دين سيد دين كليد آن در ؛ وقف ابديست بر زبانش ؛ هر خانه كه داشت شهر دانش ؛ جانش ز فرست بحر علمست ؛ استاد شهر آن شهر علمست
پيش كرمش ز ردى تسنيم ؛ پيش قلمش هوى تعليم ؛ شهرى كه خزانش اوردهر ؛ او ميوه باغ آن چنان شهر ؛
فهذا ابراهيم الخاقانى ؛ شيخهم الفردانى ؛ وكابرهم الصمدانى ؛ قد اثبت الحديث الشريف حتما
جزما وحسم شبهات المنكرين والمبطلين حسما وجذما ؛ وارغم انوف الجاحدين المدغلين
رغما ؛ وحطم صدور المعاندين حطما ؛ وقصم ظهور المتعصبين قصما ؛ وهدم اركان المجادلين
هدما ؛ وفضائل فاخره ومناقب باهره خاقانى وجلالت عظمت او نزد اكابر انحضرات بر متتبع و متفحص مخفى نيست
دولت شاه سمرقندى در تذكره گفته ذكر ملك الشعرا خاقانى حقائقى رحمة الله عليه نام او فضل الدين ابراهيم بن
على شيروانى ست فضل و جاه و قبول سلاطين و حكام و امرا در او يافته در علم بى نظير و در شعر استاد بوده و درجاه
مشار اليه چنانچه اوستادان ماهر مدح او گفته اند كه آنرا صغير الضمير نام كرده ميگويند ؎ ز ديوان ازل منشور كادل
در ميان آمد ؛ اميرى جمله را دادند و سلطانى بخاقانى ؛ براى حجت معنى براهيمى پديد آمد ؛ زلشت آذر صنعت على
نجار شروانى ؛ در آخر او را ذوق فقر و شكست نفس و صفاى باطن ظاهر شد و از خاقان كبير منوچهر انار الله برهانه از ملازمت و خدمت
استعفا ميخواست كه بخدمت اهل سلوك مشغول گردد خاقان چون دل بسته صحبت او بود اجازت نميداد
تا آنكه بى اجازت خاقان از شيروان گريخت و به بيلقان رفت گماشتگان شروان او را گرفته بدرگاه فرستادند
و خاقان او را بند فرمود در قلعه شابران مدت هفت ماه مقيد و محبوس از غايت ملالت و دلتنگى در قلعه اين قصيده ميگويد
و حالات ترسايان و لغات و اصطلاحات ايشان بيان ميكند و اين قصيده مشكل ست و شيخ عارف آذرى شرح
اين ابيات مشكله در جواهر الاسرار ميكند و چند بيت از آن قصيده اينست ؎ فلك كجروتر است از خط ترسا
مرا دارد مسلسل راهب آسا ؛ پس از تعليم دين از هفت مردان ؛ پس از تنزيل وحى از هفت قرا ؛ پس از ميقات
و حج و سعى و عمره ؛ پس از قرآن و تعظيم مصلا ؛ مرا از بعد پنجه ساله اسلام ؛ نزيبد چون صليبم بند بر پا ؛
روم زنار بندم زين تحكم ؛ روم ناقوس كوبم زين تعدا ؛ وگر قيصر سگالد راز زردشت ؛ كنم زنده رسوم زند و استا
بسرگين خر عيسى ببندم ؛ رخ افعى جاثليق ناشكيبا ؛ و چون اين قصيده موقوف شرح ست زياده

ازین بقلم نیاید وخاقانی بعد از حبس دیگر بملازمت مشغول نشد ودر وطاب دامنگیر او شد مشرب فقر دریافت
وبعزیمت حج از شیروان بیرون آمد وبهمراهی موفق التوفیق که کریم جهان بود جمال الدین موصلی سفر حجاز پیش گرفت
واین قصیده را در راه مکه میگوید ووصف بادیه میکند وچهار مطلع درین قصیده بکار داشته اینمطلع از ان قصیده
است ے سر حد بادیه ست روان باش بر سرش * تریاق روح کن ز نسیم معطرش * در آخر این قصیده را تخلص
باسم جمال موصلی میکند وجاه او را مبین میسازد بدین طریق واینست بیت ے سلطان دل وخلیفه همم خوانمش
از آن که * سلطان پدر نوشت وخلیفه برادرش * صاحب خلاصه بناکتی میگوید که خاقانی نزد خاقان بسیار
مقرب بود ودر اول حال حقائقی تخلص داشت وخاقان کبیر او را منصب خاقانی ارزانی داشت الی ان قال
وفات افضل الدین خاقانی در شهر تبریز بوده در شهور سنة اثنتین وثمانین وخمسمائة ودر سرخاب تبریز آسوده
وعبد الرحمن جامی در نفحات گفته افضل الدین الخاقانی رحمه الله تعالی هر چند وی شاگرد فلکی شاعرست و
بشعر شهرتی تمام یافته چنین گویند که ویرا ورای طور شعر طوری دیگر بوده است که شعر در جنب آن کم بوده است چنانکه
حضرت مولوی قدس سره گفته است ے شعر چه باشد بر من تا که زنم لاف از و * هست مرا فن دگر غیر فنون شعرا
وسخنان وی در بعضی شاهد است چنانکه میگوید ے صورت من همه او شد صفت من همه او * لاجرم کس من و من نشنود اندر سخنم
نزنم هیچ درے تا که نگویند آن کیست * چون بپرسند مرا باید گفتن که منم * ودر محل دیگر میگوید ے
عشق بیفشرد پای بر نمط کبریا * بردیدست تخت هستی ما از ما * ما و شما را بقدر بیخودی در خور است * زانکه نگنجد در و زحمت ما و شما
وازین قبیل سخنان وی بسیارست واز بیخا بوی آن می آید که ویرا از مشرب صافی صوفیان قدس الله اسرارهم شربے
تمام بوده است وی در زمان خلافت المستضی بنور الله بوده ودر قصیده عربی که در مدح بغداد گفته ذکر وی کرده
وتوفی المستضی سنة خمس وتسعین وخمسمائة وی نیز قصیده رائیه حکیم سنائی را جواب گفته است وعدد ابیات
آن از صد وهشتاد گذشته وآنرا سه مطلع نهاده مطلع اولش اینست ے الصبوح الصبوح کامد کار * النثار النثار کامد یار
کاری از روشنی چو آب خزان * یاری از خوشدلی چو باد بهار * چرخ بر کارها بوقت صبوح * میکند لعبتان یدشتاز
ودر آخر این قصیده میگوید ے این قصیده ز جمع سبعیات * ثامن است از غرائب اشعار * از در کعبه گر در آویزند *
کعبه بر من فشاندی استار * زد قفا بنک را قفای نیک * وامرؤ القیس را فگند از کار * وجه شصت وسوم
آنکه ابو الحجاج یوسف بن محمد البلوی الاندلسی المعروف بابن الشیخ اینحدیث شریف را بحتم وجزم قطع ویقین اثبات نموده وآنرا در فضائل
ومناقب جناب امیر المومنین علیه السلام ذکر فرموده چنانچه در کتاب الف با که مصطفی بن عبد الله القسطنطینی در

کشف الظنون ذکران باین نهج نموده الف با فی المحاضرات للشیخ ابی الحجاج یوسف بن محمد البلوی
الاندلسی المعروف بابن الشیخ وهو مجلد ضخم اوله ان افصح کلام سمع واعجز واوضح نظام و اوجز
حمد الله تعالی بنفسه الخ ذکر فیه انه جمع فوائد بدائع العلوم لابنه عبد الرحیم لیقرأه بعد موته نفسه
اذلم یلحق بعد لصغره الی درجة النبلاء وسمی ما جمعه لهذا الطفل المربی بکتاب الف با ومن نظمه فی اوله
هذا کتاب الف با * صنفته یا ابا * من اجل نجلی المرجی * اذا اشتدی ان یلبی * ادعو لعلم ومن حـ
ق من دعا ان یلبیا * وانت عبد الرحیم ابنی الطفل الصغیر المربی * اذا عقلت فقل قد * رضیت
بالله ربا * ودین الاسلام دینا * وبالنبی المنبا * محمد قل رسولا * وقل نبیا محببا *
ثم استقم واتبعه * تزدد من الله قربا * وذا الکتاب اتخذه * لداء جهلک طبا * فانه صنع مرء
طب لمن حب طبا * هذی وصاة اب * لم یزل لشخصک صبا * ثم ذکر تسعة وعشرین بیتا
علی عدد الحروف المعجمة وشرحه کلمة کلمة مع مقلوبه ومعکوسه واورد فی اول الشعر ثمانیة
ابواب وفی اخرها اربعا من الکلمات المزدوجات المتشابهات الحروف وهو تالیف غریب لکن فیه
فوائد کثیرة بعد ذکر بعض اقوال ابن عباس در اعلمیت جناب امیر المومنین علیه السلام گفته واذ قد وقع ذکر علی و
ابن عباس رضی الله عنهما فلنذکر بعض فضائلهما ولنبدء بمفاخر علی الزکی العلی ابن عم
النبی ولنثن بالثناء علی ابن عباس العدل الرضی ابن عم النبی ایضا قال ابو الطفیل شهدت علیا یخطب
وهو یقول سلونی فوالله لا تسئلونی عن شیء الا اخبرتکم به وسلونی عن کتاب الله فوالله
ما من آیة الا وانا اعلم ابلیل نزلت ام بنهار ام فی سهل ام فی جبل ولو شئت اوقرت سبعین
بعیرا من تفسیر فاتحة الکتاب وسیاتی قول النبی صلی الله علیه وسلم فیه انا مدینة العلم و
علی بابها فمن اراد العلم فلیاته من بابه وقول ابن عباس فیه لقد اعطی علی تسعة اعشار العلم وایم
الله لقد شارکهم فی العشر العاشر الخ وجه شصت وچهارم آنکه نیز ابو الحجاج بلوی اینحدیث شریف
را در مقام اثبات رفعت مکان جناب امیر المومنین علیه السلام در علم احتجاجا آورده وآنرا بالحتم والجزم از
جناب رسالتماب صلی الله علیه واله وسلم ثابت دانسته چنانچه در کتاب الف با بعد ذکر حکایتی که دران قول
حجاج ثقفی در حق جناب امیر المومنین علیه السلام فانه المرء یرغب عن قوله وارد است گفته قلت ولما رایت هذه
الحکایة فی الکامل وقول الحجاج فی علی رضی الله عنه هذا الجف لم املک نفسی وحملتنی الغیرة

علی جیبی علی رضی الله عنه ان کتبت فی طرة الکتاب ـ حجاج فیما قلته تکذب ٭ فی قول من
فیه الوری یرغب ٭ ذاک علی بن ابیطالب ٭ من مثله او منه من یقرب ٭ یکفیه ان کان ابن عم الذی
فی حبه تطمع یا مذنب ٭ صلی علیه الله من سید ٭ ما تطلع الشمس و ما تغرب ٭ وقلت ایضاً
انظر الی الحجاج وقلة جده مع سطاحة حده یقول فی مولانا علی هذه المقالة ویرغب عما قاله تالله
ما حمله علی هذا القول الردی الا الحسد المردی والا فقد علم الغوی ان مکان علی فی العلم المکان
العلی کیف لا والنبی صلی الله علیه وسلم یقول فیه انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد العلم
فلیأته من بابه وابن عباس رضی الله عنه یقول والله لقد اعطی علی بن ابیطالب رضی الله عنه تسعة
اعشار العلم وایم الله لقد شارکهم فی العشر العاشر وقال عمر بن الخطاب رضی الله عنه اقضانا علی و
قال ابن مسعود رضی الله عنه اعلم اهل المدینة بالفرائض ابن ابیطالب وصدقوا رضی الله
عنهم کم له من تشقیق فی العلوم وترقیق وبصر فی الحساب وتدقیق حتی کانه ینظر الی الغیب من ستر
رقیق وکم من قضیة قضاها لما بلغت الی النبی صلی الله علیه وسلم امضاها وربما تبسم علیه السلام
اذا سمعها استصوابا ثم انفذها اذ راها صوابا وکم مسئلة بدیعة دقق فیها النظر فاتی بالعجب الخ
فهذا المبلوی ابو الحجاج ٭ قصم ظهور اهل المراء واللجاج ٭ وفتأ سورة جحود ارباب الزیغ و
الاعوجاج ٭ وابان ان سعیهم فی ابطال الحق خداج ٭ حیث اثبت هذا الحدیث النیر المبهر
الابلاج ٭ حتما وجزما فی مقام العذل واللوم والتانیب والتثریب والاحتجاج ٭ فثبت ان المخاطب
ومن سلفه او لحقه فی التکذیب والابطال ٭ مغرمون بسوء الحجاج ٭ معرضون عن سوی المنهاج ٭
مقلدون فی الاعراض عن فضل علی علیه السلام للحجاج ٭ الناصب المعاند الحاقد بلا ارتیاب و
اختلاج **وجه شصت و پنجم** آنکه ابو السعادات مبارک بن محمد المعروف بابن الاثیر الجزری الشافعی حدیث
مدینة العلم را روایت کرده چنانچه در جامع الاصول فرموده علی ان رسول الله صلی الله علیه وسلم قال
انا مدینة العلم وعلی بابها اخرجه الترمذی و شهاب الدین احمد در توضیح الدلائل گفته عن علی رضی الله
تعالی عنه ان رسول الله صلی الله علیه وآله وبارک وسلم قال انا مدینة العلم وعلی بابها رواه
فی جامع الاصول وقال اخرجه الترمذی انتهی فهذا ابن الاثیر الذی اصبح عندهم وهو عیبة
الآثار ٭ وجهینة الاخبار ٭ وابن بجدة الاسرار ٭ ومطلع النجدة الاعتبار ٭ قد روی هذا الحدیث

العزیز المنار ٭ المنیع المستنار ٭ من صحیح الترمذی احد حفاظهم الکبار ٭ وواحد اثباتهم الاحبار
فلا یقابله بالجحود والانکار ٭ ولا یقدم علی هذا الاجترام والاجترار ٭ الا من بلی بالانخداع و
الاغترار ٭ ومنی بالادبار والاستکبار ٭ فخاض من الباطل علی الغمار ٭ ورکب من الزیغ متن التیار
ووطأ قدة الزلل والعثار ٭ فهال لعسفه قتام النقع واثار ٭ ومحاسن علیه ومفاخر بهیه ومکارم کثیره
مآثر اثیره ابن اثیر بنهایت وفور و عزیز رست نبذی از آن بر ناظر تاریخ کامل علی بن محمد المعروف بابن الاثیر و تاریخ اربل ابو البرکات
مبارک بن احمد المعروف بابن المستوفی و وفیات الاعیان ابن خلکان و مختصر ابو الفداء الایوبی و تتمة المختصر ابن الوردی
و عبر فی خبر من غبر و دول الاسلام ذهبی و اسماء الرجال مشکوة ولی الدین الخطیب و مرآة الجنان یافعی و طبقات فقهیه
عبد الوهاب سبکی و طبقات الشافعیه عبد الرحیم اسنوی و روض المناظر ابن شحنه حلبی و طبقات الشافعیه ابو بکر اسدی
و بغیة الوعاة سیوطی و مدینة العلوم ازنیقی و تاج مکلل و ابجد العلوم و اتحاف النبلا مولوی صدیق حسن خان معاصر
مخفی و محتجب نیست اکثر این عبارات در مجلد حدیث طیر شنیدی درینجا اکتفا بر بعض عبارات میرود تاج الدین
عبد الوهاب سبکی در طبقات شافعیه گفته المبارک بن محمد بن محمد بن عبد الکریم بن عبد الواحد الشیبانی العلامة
مجد الدین ابو السعادات الجزری ابن الاثیر صاحب جامع الاصول وغریب الحدیث وشرح
مسند الشافعی وغیر ذلک ولد بجزیرة ابن عمر سنة اربع واربعین وخمسمائة ونشابها ثم انتقل
الی الموصل فسمع من یحیی بن سعدون القرطبی وخطیب الموصل الطوسی وسمع ببغداد من
ابن کلیب روی عنه ولده والشهاب القوصی وجماعة واخر من روی عنه بالاجازة فخر الدین بن البخاری
واتصل بخدمة الامیر الکبیر مجاهد الدین قایماز الی ان هلک فاتصل بخدمة صاحب الموصل عز الدین
مسعود وولی دیوان الانشاء وله دیوان رسائل ومن تصانیفه غیر ما ذکرناه کتاب الانصاف فی الجمع
بین الکشف والکشاف تفسیری الثعلبی والزمخشری والمصطفی المختار فی الادعیة والاذکار والبدیع
فی شرح فصول ابن الدهان فی النحو والفروق والابنیة وکتاب الاذواء والذوات وشرح غریب الطوال
وکان بارعا فی الترسیل وعرض له مرض ابطل یدیه ورجلیه وعجز عن الکتابة واقام بداره
وانشأ رباطا بقریة من قری الموصل ووقف املاکه علیه وکان فاضلا رئیسا مشارا الیه توفی
سنة ست وستمائة و جامع الاصول کتاب معروف و مشهور و مقبول اکابر فحول ست مصطفی بن
عبد الله القسطنطینی در کشف الظنون در ذکر آن گفته جامع الاصول لاحادیث الرسول لابی السعادات مبارک

بن محمد المعروف بابن الاثير الجزري الشافعي المتوفى سنة ٦٠٦ ست وستمائة اوله الحمد لله الذي
اوضح لمعالم الاسلام سبيلا الخ ذكر ان مبنى هذا الكتاب على ثلثة اركان الاول في المبادي
الثاني في المقاصد الثالث في الخواتيم واورد في الاول مقدمة واربعة فصول وذكر في المقدمة ان
علوم الشريعة تنقسم الى فرض ونفل والفرض الى فرض عين وفرض كفاية وان من اصول فروض
الكفايات علم احاديث الرسول عليه الصلوة والسلام واثار اصحابه التي هي ثاني ادلة الاحكام
وله اصول واحكام وقواعد واصطلاحات ذكرها العلماء يحتاج طالبها الى معرفتها كالعلم
بالرجال واساميهم وانسابهم واعمارهم ووقت وفاتهم والعلم بصفات الرواة وشرائطهم
التي يجوز معها قبول روايتهم والعلم بمستند الرواة وايرادهم ما سمعوه وذكر مراتبه والعلم
بجواز نقل الحديث بالمعنى وروايته بعضه والزيادة فيه والاضافة اليه ما ليس منه والعلم بالمسند
وشرائطه والعالي منه والنازل والعلم بالمرسل وانقسامه الى المنقطع والموقوف والمعضل
والعلم بالجرح وبيان طبقات المجروحين والعلم باقسام الصحيح والكذب والغريب والحسن والعلم
باخبار التواتر والآحاد والناسخ والمنسوخ وغير ذلك فمن اتقنها اتى دار هذا العلم من بابها و
ذكر في الفصل الاول انتشار علم الحديث ومبدأ جمعه وتاليفه وفي الفصل الثاني اختلاف اغراض الناس
ومقاصدهم في تصنيف الحديث وفي الفصل الثالث اقتداء المتاخرين بالسالفين وسبب اختصار
كتبهم وتاليفها وفي الفصل الرابع خلاصة الغرض من جمع هذا الكتاب قال ولما وقفت على الكتب
ورايت كتاب رزين وهو اكبرها واعمها حيث حوى الكتب الستة التي هي ام كتب الحديث و
اشهرها فاجبت ان اشتغل بهذا الكتاب الجامع فلما تتبعته وجدته قد اودع احاديث
في ابواب غير تلك الابواب اولى بها وكرر فيه احاديث كثيرة وترك اكثر منها فجمعت بين كتابه
وبين ما لم يذكر من الاصول الستة ورايت في كتابه احاديث كثيرة لم اجدها في الاصول
لاختلاف النسخ والطرق وانه قد اعتمد في ترتيب كتابه على ابواب البخاري فلجتني نفسي ان
اهذب كتابه وارتب ابوابه واضيف اليه ما اسقطه من الاصول واتبعه شرح ما في الاحاديث
من الغريب والاعراب والمعنى فشرعت فحذفت الاسانيد ولم اثبت الا اسم الصحابي الذي روى
الحديث ان كان خبرا او اسم من يرويه عن الصحابي ان كان اثرا وافردت بابا في اخر الكتاب

تتضمن اسماء المذكورين في جميع الكتاب على الحروف واما متون الحديث فلم اثبت منها الا
ماكان حديثا او اثرا وما كان من اقوال التابعين والائمة فلم اذكره الا نادرا وذكره رزين في ويذكر
كتابه فقه مالك ورجحت اختيار الابواب على المسانيد وبنيت الابواب على المعاني فكل حديث
انفرد بمعنى اثبته في بابه فان اشتمل على اكثر اوردته في اخر الكتاب في كتاب سميته كتاب اللواحق ثم
اني عمدت الى كل كتاب من الكتب المسماة في جميع هذا الكتاب ففصلته الى ابواب وفصول لاختلاف
معاني الاحاديث ولما كثر عدد الكتب جعلتها مرتبة على الحروف فاودعت كتاب الايمان
وكتاب الايلاء في الالف ثم عمدت الى اخر كل حرف فذكرت فيه فصلا يستدل به على مواضع
الابواب من الكتاب ورايت ان اثبت اسماء رواة كل حديث او اثر على هامش الكتاب حذاء اول
الحديث ورقمت على اسم كل راو علامة من اخرج ذلك الحديث من اصحاب الكتب الستة واما
الغريب فذكرته في اخر كل حرف على ترتيب الكتب وذكرت الكلمات التي في المتون المحتاجة الى الشرح
بصورتها على هامش الكتاب وشرحها حذاءها انتهى ومولوی صدیق حسن خان معاصر در اتحاف النبلا گفته
جامع الاصول لاحاديث الرسول لابي السعادات المبارك بن ابي الكرم محمد بن محمد بن عبد الكريم
بن عبد الواحد الشيباني المعروف بابن اثير الجزري ودرين کتاب صحاح سته را بروضع کتاب رزین ابن الاثیر
جمع کرده لیکن با زیادات کثیره اوله الحمد لله الذی اوضح لمعالم الاسلام سبیلا وبنای این کتاب
بر سه رکن است اول در مبادی دوم در مقاصد سوم در خواتیم ودر وی نوشته ولما وقفت على الكتب
الستة ورايت كتاب رزين وهو اكبرها واعمها حيث حوى الكتب الستة التي هي ام كتب
الحديث واشهرها فاجبت ان اشتغل بهذا الكتاب الجامع فلما تتبعته وجدته قد
اودع احاديث في ابواب غير تلك الابواب اولى بها وكرر فيه احاديث
كثيرة وترك اكثر منها فجمعت بين كتابه وبين ما لم يذكر من الاصول
الستة ورأيت في كتابه احاديث كثيرة لم اجدها في الاصول لاختلاف
النسخ والطرق وانه قد اعتمد في ترتيب كتابه على ابواب البخاري
فلجتني نفسي ان اهذب كتابه وارتب ابوابه واضيف اليه ما
اسقطه من الاصول واتبعه شرح ما في الاحاديث من الغريب والاعراب والمعنى

فترعت ولم اثبت الا اسم الصحابی الذی روی الحدیث ان کان خبرا واسم من یرویه عن الصحابی ان کان اثرا وافردت بابا فی اخر الکتاب یتضمن اسماء المذکورین فی جمع الکتاب علی الحروف واما متون الحدیث فلم اثبت منها الا ما کان حدیثا او اثرا وما کان من اقوال التابعین فی الائمة فلم اذکره الا نادرا وذکره رزین فی کتابه فقه مالک ورجحت اختیار الابواب علی المسانید وبنیت الابواب علی المعانی فکل حدیث انفرد بمعنی اثبته فی بابه فان اشتمل علی اکثر اوردته فی اخر الکتاب فی کتاب سمیته کتاب اللواحق انتهی **وجه شصت وششم** آنکه شیخ فرید الدین محمد بن ابراهیم الهمدانی المعروف بالعطار حدیث مدینة العلم را در اشعار بلاغت شعار خود نظم فرموده و ثبوت و تحقق آن بحتم و جزم وانموده چنانچه در مظهر العجائب گفته ٥ مصطفی گفته که حیدر پاکزاد ٭ مرتضی گفته که علمم او بداد ٭ مصطفی گفته که او حق من ست ٭ مرتضی گفته که چون جان در تن ست ٭ مصطفی گفته که شه بد سر غیب ٭ مرتضی گفته که او را نیست عیب ٭ مصطفی گفته علی بابها ٭ مرتضی گفته که یا خیر الوری ٭ ونیز دران گفته ٥ رو تو ترک مذهب بدعت بکن ٭ یا تو گفت مصطفی را گوش کن ٭ نه محمد گفت باب علم اوست ٭ انما در شان حیدر خود نکوست ٭ ونیز دران گفته ٥ هیچ میدانی که قران خوان که بود ٭ همچو نور در میان جان که بود ٭ هیچ میدانی که باب علم کیست ٭ اندرین عالم بجود و حلم کیست ٭ ونیز دران گفته ٥ عشق میگوید نبی حق را شناخت ٭ زانکه در وادی حضرت می شتافت ٭ عشق می گوید علی بابها ٭ بارها گفتم بتو اسرارها ٭ ونیز دران گفته ٥ هیچ میدانی که مجز آن کیست ٭ وین همه مدح و ثنا در شان کیست ٭ که نهاده پای بر کتف رسول ٭ مصطفی کرده چو معراجش قبول ٭ که بده خود تاجدار انما ٭ که بده در ملک معنی هل اتی ٭ که بده قرآن ناطق در عیان ٭ که شده در لو کشف اسرار دان ٭ کیست باب علم از گفت رسول ٭ خود کرا بود ست در علم قبول ٭ ونیز دران گفته ٥ جوهر معنی من خود حیدر ست ٭ زانکه در دریای جان گوهر ست ٭ جوهر معنی من خود باب اوست ٭ زانکه او باب نبوت را نکوست ٭ ونیز دران گفته ٥ من ز باب علم عطار آمدم ٭ لاجرم گویائی اسرار آمدم ٭ من شدم اسرار اسرار آن من ٭ من شدم عطار عطار آن من ٭ ونیز عطار در اسرار نامه گفته ٥ تو باب الله میدان مرتضی را ٭ ز خود آگاه میدان مرتضی را ٭ بر و از باب او در شهر علمش ٭ که تا بینی تو خود آثار حلمش ٭ که باب شهر علم و حلم و فتوی ٭ امیر المومنین باشد بتقوی ٭ امیر المومنین ست جان آدم ٭ امیر المومنین ست عیسی مریم ٭ امیر المومنین باب نبوت ٭ امیر المومنین نور ولایت ٭ امیر المومنین آن باب حکمت ٭ امیر المومنین با نوح همدست ٭ امیر المومنین نطق زبان ست ٭ امیر المومنین شرح بیان ست ٭ امیر المومنین آن شاه عادل ٭

امیر المومنین آن شاه کامل ٭ امیر المومنین ختم ولایت ٭ امیر المومنین باب هدایت ٭ ونیز دران گفته ٥ اگر فرمانبری فرمان شه بر ٭ وگرنه او فتادی خود بچه در ٭ اگر فرمانبری فرمان حیدر ٭ چو باب ست آن العلم مصطفی در ٭ ونیز عطار در الهی نامه علی ما نقل عنه گفته ٥ پیمبر گفت با آن نور دیده ٭ ز یک نوریم هر دو آفریده ٭ علی چون باب نبی باشد ٭ ز یک نور و یکی باشند هر دو ٭ از دوئی دور ٭ چنان شهر دانش باب آمد ٭ که جنت را بحق بواب آمد ٭ و فرید الدین عطار از مشاهیر عرفای کبار و اکابر و اقعین حقائق و اسرار سنیه ست مفاخر عظیمة المقدار و مآثر فخیمة الآثار او حسب افادات ایشان بتفصیل جمیل انشاء الله الجلیل در مجلد آتی مرقوم و مسطور خواهد شد در ینمقام اکتفا بر بعض عبارات میرود مجد الدین علی بن ظهیر الدین محمد بدخشانی در جامع السلاسل گفته شیخ فرید الدین عطار نیشاپوری قدس سره مرید حضرت شیخ مجد الدین ست چنانچه در مظهر همین ظاهر میسازد و نیز در دیباچه تذکرة الاولیا که بوی منسوبست میگوید که یک روز بر امام مجد الدین بغدادی در آمدم وی را دیدم که میگریست گفتم خیر ست گفت زهی سپهسالاران که درین امت بوده اند بمثابه انبیا علی نبینا و علیه الصلوة والسلام بوده اند که علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل گفت گریه من از آنست که دوش گفته بودم که خدایا خداوندا کار تو بعلت نیست مرا از نیقوم گردان یا از نظارگیان این قوم گردان که قسم دیگر را طاقت ندارم میگریم که مستجاب شده باشد بانه بعضی گفته اند که بحسب باطن و روحانیت او را از منصور حلاج نیز تربیت بوده ست و بعضی گفته اند که نور منصور حلاج بعد از صد و پنجاه سال بروح مقدسه فرید الدین عطار تجلی فرموده ست و مربی او شده گویند که سبب توبه وی آن بود که روزی در دوکان نشسته بود درویشی بانجا رسید چند بار شیئا لله گفت وی بدرویش نپرداخت درویش گفت ای خواجه تو چگونه خواهی مرد عطار گفت چنانکه تو خواهی مرد درویش گفت همچو من میتوانی مرد عطار گفت بلی درویش کاسه چوبین داشت زیر سر نهاد و گفت الله جان بحق تسلیم کرد عطار را حال متغیر شد دوکان را برهم زد باینطریقه در آمد گفته اند که مولانا جلال الدین وی در وقت رفتن به بلخ در رسیدن نیشاپور در صحبت وی در حال کبر سن رسیده کتاب اسرار نامه بوی ارزانی فرموده وی دائما آنرا بخود نگاه میداشت و در بیان حقائق و معارف اقتدا بوی دارد چنانکه میفرماید ٥ گرد عطار گشت مولانا ٭ شربت از دست شمس بود ش نوش ٭ ٭ دیگر میفرموده ٥ عطار روح بود و سنائی دو چشم او ٭ ما از پی سنائی و عطار آمدیم ٭ و آنقدر اسرار توحید و حقائق اذواق و مواجید که در مثنویات و غزلیات وی اندراج یافته در سخنان هیچیک ازین طائفه یافت نمیشود جزاه الله سبحانه عن الطالبین المشتاقین خیر الجزاء و من الفاظه الشریفه ٥ ای روی در کشیده ببازار آمده ٭ خلقی بدین طلسم گرفتار آمده ٭ و این قصیده هفتاد بیت زیاده است بعضی اهالی آنرا شرح نیکو گفته اند و در شرح این بیت چنین مذکور شده یعنی ای آنکه روی خود را که نور ظاهر وجود

علیهم

سنائی

بر روی پوشش تعینات و صور در کشیده و پوشیده بباز ظهور آمده خلقی باین طلسم صور که بر روی این گنج مخفی کشیده
بواسطه کثرت تعینات مختلفه واثر متباین گرفتار بعد و هجران و غفلت و پندار غیرت گشته با خود بواسطه سرایت پرتو
نور جمال آن روی که در روی پوشش مظاهر و صور جلوه گر است گرفتار بلاء صورت عشق و محنت محبت گشته بعضی عاشق معنی گشته
وبعضی صورت ☙ توئی معنی و بیرون تو اسم ست ✤ توئی گنج و همه عالم طلسم ست ✤ عاشق صورت پرستان خود از معشوق
دور افتاده اند و نمیدانند که عاشق کیست و دلربای ایشان چیست و کیست ☙ میل خلق جمله عالم تا ابد
گر شناسندت و گرنه سوی تست ✤ درین دستور تمام قصیده را شرح کرده است و از جهت اختصار باینمقدار اقتصار
افتاد شهادت وی در سنه سبع وعشرین وستمائة بوده است بقول مخدوم جهانیان سید جلال بخاری شهادت وی
در خوارزم بر آن طرف جیحون بوده است چون کفار سر از تن مبارک وی جدا ساخته اند سر خود را بدست گرفته از آب جیحون
گذشته بشهر خوارزم آمده در انجا مدفون گشته چون کفار این کرامات از وی معاینه کردند همه اسلام آوردند و خانقاه
وی نیز در خوارزم واقعست سن وی صد و چهار بوده است اما مولانا عبد الرحمن جامی قدس سره در نفحات آورده اند
که مرقد شیخ فرید الدین عطار در نیشاپور ست چنین معلوم میشود که از خوارزم نقل کرده اند والله اعلم بالصواب انتهی
واز دلائل واضحه و براهین لائحه عظمت و جلالت و رفعت و نباهت عطار نزد سنیه آنست که کابلی با آنهمه عصبیت و عناد
او را بشیخ جلیل یاد نموده و بقول او در مقام اثبات ولای اهل نحله خود با اهلبیت امجاد علیهم آلاف السلام الی یوم
المعاد احتجاج و استناد کرده چنانچه در صواقع گفته قال الشیخ الجلیل فرید الدین احمد بن محمد النیسابوری
من آمن بمحمد ولم یؤمن باهلبیته فلیس بمؤمن اجمع العلماء والعرفاء علی ذلک ولم
ینکره احد و خود مخاطب نیز در صدد اثبات این خیال محال برآمده راه تعظیم و تفخیم عطار می پیماید و بکمال ابتهاج
تشبث بافادات او مینماید چنانچه در همین کتاب تحفه میفرماید حضرت شیخ فرید الدین احمد بن محمد نیشاپوری معروف بعطار در اشعار
عزلی میفرماید ☙ فلا تعدل باهل البیت خلقا ✤ فاهل البیت هم اهل السعادة ✤ فبغضهم
من الانسان خسر حقیقی ✤ وحبهم عبادة ✤ این اشعار را شیخ بهاؤ الدین آملی در کشکول خود نقل نموده
باز از شیخ موصوف نقل میکنند که میفرمود من آمن بمحمد ولم یؤمن باهل بیته فلیس بمؤمن
انتهی و علاوه برین انفاد استی که شاه صاحب در باب المکاید همین کتاب تحفه بتصریح صریح عطار را
از اکابر مقبولین اهل سنت وانموده و باظهار این معنی که او از جمله بزرگواریست که بناء کار شان و نامداری که شریعت
و طریقت شان از سر تا قدم بر مذهب اهل سنت ست میباشد در اجلال و اعظام و تبجیل و اکرام او باقصی الغایة آخر داد

ولعمری ان نکول المخاطب عمدة الاحبار عن قبول حدیث مدینة العلم الذی نظمه الفرید العطار فی عدة
مقاطیع اشعاره بالحتم والجزم القاطع لذیل الانکار بعد ما تمسک بافادات العطار الاسعار ومدحه واثنی علیه
بالاعلان والاجهار واظهر مقبولیته بلا ریب واستنکار اغرب غرایب من عجائب الاعصار واعجب عجیب من عجائب الادوار والله
ولی التوفیق للاستبصار والاعتبار ✤ وجه شصت و هفتم آنکه ابو الحسن علی بن محمد بن محمد بن عبد الکریم الجزری المعروف بابن الاثیر حدیث
مدینة العلم را در اسد الغابة روایت کرده چنانچه گفته انبانا زید بن الحسن بن زید ابو الیمن الکندی وغیره کتابة قالوا انبانا ابو منصور زریق
انبانا احمد بن علی بن ثابت انبانا محمد بن احمد بن رزق انبانا ابو بکر بن مکرم بن احمد بن مکرم القاضی
حدثنا القاسم بن عبد الرحمن الانباری حدثنا ابو الصلت الهروی حدثنا ابو معاویة عن الاعمش عن
مجاهد عن ابن عباس قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انا مدینة العلم وعلی بابها فمن اراد
العلم فلیات بابه انتهی **فهذا** العلامة ابن الاثیر المحرز للفخر العالی الاثیر قد روی هذا الحدیث
الخطیر واوی قبسا للقابس المرید للتنویر ✤ فلا ادری کیف یجتری بعد ذلک علی الطعن جاحد غریر
او یرتبک فی شباک الضلال غب ذاک متیقظ خبیر ✤ والله ولی التوفیق والتیسیر ✤ وهو المیسر
لکل حرج عسیر ☙ و محتجب نماند که ابو الحسن علی بن الاثیر نزد سنیه عارج معارج اقصای فضل و کمال و نازل منازل
منتهای شرف و اجلال و فائز مراتب عالیه نقد و تحقیق و محرز مناقب غالیه سبر و تدقیق بوده مفاخر سامیة المقام و
برناظر وفیات الاعیان ابن خلکان و مختصر فی اخبار البشر ابو الفدا الایوبی و تذکرة الحفاظ و عبر و دول الاسلام
تصنیف ذهبی و مرآة الجنان عبد الله بن اسعد یافعی و طبقات شافعیه تاج الدین سبکی و طبقات شافعیه
عبد الرحیم اسنوی و روض المناظر ابن شحنه حلبی و طبقات شافعیه تقی الدین اسدی و طبقات الحفاظ جلال الدین
سیوطی و مدینة العلوم ازنیقی وغیر آن ظاهر و آشکار ست درینجا بنابر اختصار بر بعض عبارات اقتصار میرود
قال الذهبی فی تذکرة الحفاظ ابن الاثیر الامام العلامة الحافظ فخر العلماء عز الدین ابو الحسن
علی بن الاثیر ابی الکرم محمد بن محمد بن عبد الکریم بن عبد الواحد الشیبانی الجزری المحدث
اللغوی صاحب التاریخ ومعرفة الصحابة والانساب وغیر ذلک واخو العلامة مجد الدین صاحب
جامع الاصول والوزیر ضیاء الدین نصر الله صاحب کتاب المثل السائر مولده بجزیرة ابن عمر
سنة خمس وخمسین وخمسمائة وسمع من خطیب الموصل ابی الفضل الطوسی ویحیی الثقفی
وغیرهما بالموصل ومن عبد المنعم بن کلیب ویعیش بن صدقة وابن سکینة ببغداد وابی القاسم